

VILNIAUS UNIVERSITETAS

RENATA VAIŠVILIENĖ

**TARPTAUTINIŲ BAUDŽIAMŲJŲ TRIBUNOLŲ
JURISDIKCIJOS SANTYKIS SU NACIONALINE BAUDŽIAMĄJA
JURISDIKCIJA**

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2018 m.

Disertacija ginama eksternu

Mokslinis konsultantas:

prof. dr. Dainius Žalimas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė
– 01 S)

TURINYS

SANTRUMPOS	6
ĮVADAS	9
I. TARPTAUTINĖS BAUDŽIAMOSIOS JURISDIKCIJOS SAMPRATA.....	28
1.1. Tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos sąvoka	28
1.2. Tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos ypatumai	34
1.3. Tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos formos.....	43
1.4. Tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo pagrindai.....	47
1.4.1. Teritorinis principas.....	48
1.4.2. Personalinis principas	51
1.4.3. Pasyvusis personalinis principas	54
1.4.4. Apsaugos principas.....	55
1.4.5. Universalumo principas	57
1.4.5.1. Universalumo principu pagrįstos jurisdikcijos samprata	57
1.4.5.2. Universalumo principu pagrįstos jurisdikcijos įgyvendinimo probleminiai aspektai.....	65
1.5. Tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo ribos.....	70
1.5.1. <i>Ratione loci</i>	70
1.5.2. <i>Ratione temporis</i>	71
1.5.3. <i>Ratione materiae</i>	72
1.5.4. <i>Ratione personae</i>	75
II. TARPTAUTINĖS JURISDIKCIJOS RŪŠYS PAGAL JOS SANTYKĮ SU NACIONALINE BAUDŽIAMĄJA JURISDIKCIJA.....	80
2.1. Išimtinė jurisdikcija.....	82

2.2. Pirminė konkuruojančioji jurisdikcija.....	89
2.3. Papildanti konkuruojančioji jurisdikcija	102
2.3.1. Papildomumo principo samprata ir reglamentavimo Romos statute apžvalga	102
2.3.2. Nacionalinės ir tarptautinės jurisdikcijos santykis pagal jurisdikcijos papildomumo principą.....	111
2.3.3. Papildomumo principo tikslai	115
2.3.4. Jurisdikcijos papildomumo principo poveikis nacionalinėms teisinėms sistemoms	118
2.3.5. Aktyvaus papildomumo samprata ir įgyvendinimas.....	123
III. PAGRINDINIAI TARPTAUTINIŲ BAUDŽIAMŪJŲ TRIBUNOLŲ IR NACIONALINIŲ TEISMŲ JURISDIKCIJOS SANTYKIO PROBLEMINIAI ASPEKTAI	130
3.1. Tarptautinių baudžiamųjų tribunolų išimtinės jurisdikcijos įtaka nacionaliniams baudžiamiesiems procesams	130
3.2. Tarptautinių baudžiamųjų tribunolų pirminės konkuruojančios jurisdikcijos įgyvendinimas	135
3.3. Tarptautinių baudžiamųjų tribunolų papildančios konkuruojančios jurisdikcijos probleminiai aspektai	141
3.3.1. TBT jurisdikcijos aktyvinimo sąlygos (Romos statuto 13 straipsnis).....	141
3.3.2. TBT prokuroro diskrecija jurisdikcijos aktyvinimo procese (Romos statuto 15, 18, 53 straipsniai).....	146
3.3.2.1. Prokuroro diskrecijos reglamentavimo ir įgyvendinimo probleminiai aspektai.....	151
3.3.2.2. Romos statuto 15, 18 ir 53 straipsnių santykio reikšmė jurisdikcijos aktyvinimo stadijai.....	156

3.3.2.3. Prokuroro veiksmų teisminės kontrolės galimybės pagal Romos statutą	160
3.3.2.4. Prokuroro neveikimas.....	162
3.3.3. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos ir TBT santykis	165
3.3.4. Valstybių suverenitetas	172
3.3.5. <i>Ne bis in idem</i> principas	179
3.3.6. Amnestija ir malonė	185
3.3.7. Imunitetai	188
3.3.8. Papildomumo principo reikalavimai, įgyvendinant Romos statutą.....	192
3.4. Valstybių pareiga bendradarbiauti	201
IŠVADOS.....	217
LITERATŪROS SĄRAŠAS	221
PASKELBTŲ MOKSLO PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS	261

SANTRUMPOS

AJIL	<i>American Journal of International Law</i>
Angl.	anglų kalba
BYIL	<i>British Yearbook of International Law</i>
CAR	Centrinė Afrikos Respublika
d.	diena
ES	Europos Sąjunga
EŽTT	Europos Žmogaus Teisių Teismas
EŽTK	Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija
EJIL	<i>European Journal of International Law</i>
HILJ	<i>Harvard International Law Journal</i>
ICLF	<i>International Criminal Law Forum</i>
ICLR	<i>International Criminal Law Review</i>
ICQL	<i>International and Comparative Law Quarterly</i>
IRRC	<i>International Review of the Red Cross</i>
YJIL	<i>Yale Journal of International Law</i>
JAV	Jungtinės Amerikos Valstijos
JICJ	<i>Journal of International Criminal Justice</i>
JT GA, GA	Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja
JT ST, ST	Jungtinių Tautų Saugumo Taryba

Jungtinės Tautos, JT	Jungtinių Tautų Organizacija
Jungtinė Karalystė, JK	Jungtinė Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystė
LJIL	<i>Leiden Journal of International Law</i>
LR	Lietuvos Respublika
m.	metai
mėn.	mėnuo
Niurnbergo tarptautinis karo tribunolas, Niurnbergo tribunolas	Tarptautinis karo tribunolas, įsteigtas 1945 m. Susitarimu dėl Europos Ašies didžiausių karo nusikaltėlių persekiojimo ir nubaudoimo ir Tarptautinio karo tribunolo statuto
Nr.	numeris
NTTT	Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Teismas
p., pp.	puslapis, puslapiai
pan.	panašiai
para.	paragrafas
Romos statutas, Statutas	Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas
STSL	Specialusis tribunolas Siera Leonei
str.	straipsnis
Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai, Jugoslavijos tribunolas, TBTJ	Tarptautinis baudžiamasis tribunolas asmenims, atsakingiems už rimtus tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus, padarytus buvusios Jugoslavijos teritorijoje nuo 1991 metų, persekioti ir teisti

Tarptautinis baudžiamasis tribunolas Ruandai, Ruandos tribunolas, TBTR	Tarptautinis baudžiamasis tribunolas asmenims, atsakingiems už genocido ir kitus rimtus tarptautinės humanitarinės teisės nusikaltimus, padarytus Ruandos teritorijoje ir Ruandos piliečiams, atsakingiems už genocidą ir kitus tokius nusikaltimus, padarytus kaimyninėse valstybėse nuo 1994 m. sausio 1 d. iki 1994 m. gruodžio 31 d., teisti
Tarptautinio Teisingumo Teismas, TTT	Jungtinių Tautų Organizacijos Tarptautinio Teisingumo Teismas
Teismas, TBT	Tarptautinis baudžiamasis teismas
t. y.	tai yra
Tokijo tarptautinis karo tribunolas; Tokijo tribunolas	Tokijo tarptautinis karo tribunolas Tolimiesiems Rytams, įsteigtas 1946 m. generolo <i>Douglas MacArthur</i> , įgyvendinančio Potsdamo deklaraciją ir Sąjungininkų jam suteiktas Vyriausiojo pajėgų vado galias, deklaracija.
t. t.	taip toliau
TTK	Tarptautinės teisės komisija
v.	<i>versus</i>
žr.	žiūrėti

ĮVADAS

Temos pagrindimas ir aktualumas. Vienas iš tarptautinių baudžiamųjų tribunolų sistemos tikslų yra suderinti žmogiškąsias vertybes su politikos poreikiais. Tai būtina ne tik teisingumui pasiekti, atlyginti tarptautinių nusikaltimų aukoms padarytą žalą bei užkirsti kelią naujiems nusikaltimams, bet ir išsaugoti, atstatyti bei išlaikyti taiką.¹

Šio mokslinio darbo poreikį ir aktualumą pagrindžia keletas aspektų. Pirma, egzistuoja nebaudžiamumas už tarptautinius nusikaltimus ir trūksta efektyvių priemonių jam šalinti. Dažniausiai nurodomos priežastys – finansinių ir žmogiškųjų išteklių ar politinės valios trūkumas. Nebaudžiamumą lemia ne tik tai, kad neįmanoma patraukti atsakomybėn už visus nusikaltimus, bet ir subjektyvios priežastys. Valstybių lyderiai, siekdami nacionalinių interesų, saugo vieni kitus nuo atsakomybės už tarptautinius nusikaltimus ir dangstosi oficialiais argumentais ir individualiomis situacijomis. Problemos dydį lemia tai, kad nėra vieno visiems priimtino sprendimo, o įvairesnių kovos su nebaudžiamumu būdų, kurie tiktų kiekvienai atskirai situacijai, nieiškoma.

Antra, plečiasi tarptautinės teisės ribos, ryškėja jos specifika ir nusistovi aiškios šiuolaikinės tendencijos. Nepaisant plintančios globalizacijos, neretai nustembama, kiek per pastaruosius metus sukurta tarptautinių teisminių institucijų, kiek ginčų sprendžiama remiantis tarptautine teise ir kaip dažnai nacionaliniai teismai privalo taikyti tarptautinės teisės normas. Viena iš šiuolaikinės tarptautinės teisės tendencijų – tarptautinės teisės jurisdikcionalizacija, kuri reiškia tarptautinės jurisdikcijos plėtrą ir kartu tarptautinės teisės reikšmės nacionaliniuose santykiuose didėjimą. Šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje keičiasi valstybių suvereniteto ribos, aukštiesiems valstybės pareigūnams panaikinami imunitetai dėl jų padarytų tarptautinių nusikaltimų,

¹ BASSIOUNI, Ch. M. International Criminal Justice in Historical Perspective. In International Criminal Law, ed. BASSIOUNI, Ch. M. (ed.) International Criminal Law, ed., Vol. III. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p. 29.

stiprinama universaliosios nacionalinės jurisdikcijos koncepcija, vystoma agresijos nusikaltimo samprata, kovojama su terorizmu, reguliuojami ginkluoto konflikto šalių veiksmai ir sudaromos sąlygos civilių apsaugai užtikrinti. Todėl atsiranda naujų kovos su nebaudžiamumu būdų, kurie, šalia visų kitų neteisinių ir neformalių būdų, apima tarptautinių baudžiamųjų tribunolų vykdomą fizinių asmenų persekiojimą ir baudimą. Dėl šiuolaikinės tarptautinės teisės humanizacijos tarptautinei bendrijai reikšminga tampa ne tik valstybė, bet ir žmogus, kurio dalyvavimas tarptautiniame baudžiamajame procese yra svarbi individualios atsakomybės realizacijos sąlyga.

Tarptautinė teisė, kaip *sui generis* teisinė sistema, turi norminius ir institucinius įgyvendinimo mechanizmus, apimančius ir tarptautinius baudžiamuosius tribunolus. Tarptautiniai baudžiamieji tribunolai dažniausiai sukuriami valstybių susitarimo pagrindu, bet jų veikimas evoliucionuoja nepriklausomai nuo juos sukūrusių valstybių valios – vadovaujantis *erga omnes*² įsipareigojimais, draudžiančiais tarptautinius nusikaltimus, paprotinėmis tarptautinės teisės normomis, kurios numato pareigą persekioti už padarytus tarptautinius nusikaltimus, ir susiformavusia tarptautinių organizacijų numanomų galių doktrina. Iš tiesų Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Teismas laikėsi pozicijos, kad tarptautiniai ir nacionaliniai teismai veikia skirtingose teisinėse sferose³, todėl teisminės institucijos, taikančios tarptautinę ir nacionalinę teisę, yra atskiros. Visi išvardyti aspektai iš esmės lemia tarptautinės teisės efektyviam veikimui būtinos tarptautinės jurisdikcijos egzistavimą ir išskirtinumą.

Trečia, ryškėja tarptautinių teisminių institucijų ir nacionalinių teismų jurisdikcijos kolizija. Tarptautinės ir nacionalinės jurisdikcijos sąveika objektyviai egzistuoja ir tai patvirtina teismų praktikos atvejai, pavyzdžiui, kai

² 1970 m. vasario 5 d. TTT sprendimas *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited* byloje (Belgija v. Ispanija). ICJ Reports, 1964, p. 33 Teismas apibrėžė *erga omnes* įsipareigojimus: „Dėl savo prigimties jie susiję su visomis valstybėmis. Atsižvelgiant į teisių, kurias gina šie įsipareigojimai, svarbą, kiekviena valstybė teisiškai suinteresuota jų apsauga; tai yra įsipareigojimai *erga omnes*“.

³ 1925 m. rugpjūčio 25 d. NTTTT byloje dėl kai kurių Vokietijos interesų Lenkijos Aukštutinėje Silezijoje (Vokietija v. Lenkija), PCIJ Ser. A, 1925, No 6 (*Jurisdiction*), para. 20 nurodoma, kad „[m]išrūs arbitražo teismai ir Lenkijos civiliniai tribunolai nėra to paties pobūdžio teismai.“

2004 m. liepos 9 d. Tarptautinio Teisingumo Teismo konsultacinė išvada dėl Palestinos sienos statybos teisėtumo⁴ buvo priimta po dešimties dienų nuo Izraelio Aukščiausiojo Teismo sprendimo tuo pačiu klausimu⁵. Į šią Tarptautinio Teisingumo Teismo konsultacinę išvadą Izraelio Aukščiausiasis Teismas atsižvelgė sprenddamas dėl Palestinos sienos statybos teisėtumo⁶. Tarptautinės ir nacionalinės jurisdikcijos kolizija kelia problemas, tokias kaip teisminių institucijų, veikiančių skirtingose teisinėse sistemose, teisminės praktikos nuoseklumas, bylų paskirstymo koordinavimas, intensyvaus tarpusavio bendradarbiavimo poreikis. Tarptautinės ir nacionalinės teisės sąveika iš esmės priklauso nuo tarptautinių ir nacionalinių teismų santykio sampratos: ar šios institucijos veikia visiškai normiškai izoliuotos viena nuo kitos, ar daugiau integralioje tarpusavio sąveikos struktūroje.⁷ Pripažįstant, kad tos pačios teisminės institucijos iki tam tikros ribos gali taikyti nacionalinę ir tarptautinę teisę, kad būtų lengviau įgyvendinti remiantis bet kuria iš jų priimtus sprendimus, galima teigti, kad atitinkamai koordinuojamos nacionalinė ir tarptautinė jurisdikcija gali tapti viena kitos alternatyva.⁸

Ketvirta, siekiama, kad būtų aktyvinama ne tik tarptautinių baudžiamųjų tribunolų jurisdikcija, bet ir užtikrinama, kad jos veikimas būtų efektyvus. Valstybių bendradarbiavimas yra esminė efektyvaus tarptautinių tribunolų jurisdikcijos realizavimo prielaida. Tarptautiniams baudžiamiesiems tribunolams valstybių bendradarbiavimas turi įtakos dėl keleto priežasčių. Visų pirma, jie neturi mechanizmo, kuriuo būtų įgyvendinami jų priimti sprendimai ir nuosprendžiai, t. y. pareigūnų su reikiamais įgaliojimais ir atitinkamų vidaus struktūrų. Antra, net jei ir turėtų šį mechanizmą, jie neturi galių vykdyti sprendimų suvereniose valstybėse. Nors ir egzistuoja teisiniai valstybių

⁴ 2004 m. liepos 9 d. TTT konsultacinė išvada dėl sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių. ICJ Reports, 2004, p. 136.

⁵ Izraelio Aukščiausiojo Teismo byla HCJ 2056/04 *Bet Sourik Village Council v. Government of Israel*, 58(4) PD 807.

⁶ Izraelio Aukščiausiojo Teismo byla HCJ 7957/04 *Mara'abe v. Prime Minister of Israel*, Judgement of 15 September 2005.

⁷ SHANY, Y. *Regulating jurisdictional relations between national and international courts*. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 3.

⁸ *Ibidem*, p. 5.

bendradarbiavimo pagrindai, pareigų įgyvendinimas yra susijęs su politiniais valstybių bendradarbiavimo aspektais ir veiksniais, kurie turi neigiamos įtakos tarptautinių baudžiamųjų tribunolų veiklos efektyvumui.

Teorinė ir praktinė nauda. Ši disertacija aktuali ne tik dėl probleminių aspektų išskėlimo, bet ir dėl teorinės bei praktinės naudos: analizė leidžia daryti moksliniu požiūriu naujas ir originalias išvadas. Atliktas kompleksinis tarptautinės baudžiamosios ir nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos santykio tyrimas naudingas jurisdikcijos sampratos ir jos ypatumų pagal tarptautinę teisę doktrininei analizei bei detalios tarptautinės ir nacionalinės jurisdikcijos sąveikos koncepcijai formuoti. Didėjant tarptautinių baudžiamųjų tribunolų skaičiui, tampa labai svarbu suformuluoti gaires, kaip kuriant tarptautinius baudžiamuosius tribunolus tarptautinei bendrijai taikyti principus, kuriais užtikrinamas tinkamas jurisdikcijų kolizijos sprendimas. Disertacijoje atliktas tyrimas galėtų būti naudingas dėstant teisines disciplinas, tokias kaip tarptautinė viešoji teisė, tarptautinė baudžiamoji teisė, taip pat su tarptautiniais santykiais ir politikos mokslais susijusius dalykus.

Be to, disertacijoje atliekama kompleksinė tarptautinės baudžiamosios ir nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos santykio analizė bus naudinga formuojant ir įgyvendinant Lietuvos Respublikos užsienio politiką. Visų pirma, darbas galėtų būti naudingas valstybių, Tarptautinio baudžiamojo teismo statuto Šalių, Asamblėjos posėdžiuose formuojant Lietuvos Respublikos poziciją dėl šio Teismo jurisdikcijos papildomumo principo įgyvendinimo ir skatinimo realizuoti aktyvaus papildomumo koncepciją, pagal kurią sukuriama sistema, kai tarptautinė teisminė institucija sąveikauja su nacionaline ir abi yra atsakingos už tai, kad sėkmingai būtų užkirstas kelias nebaudžiamumui. Antra, šiuo moksliniu darbu galima pasinaudoti formuluojant oficialią Lietuvos užsienio politikos poziciją tarptautinėse organizacijose, tokiose kaip Jungtinės Tautos ar Europos Sąjunga, kai priimami sprendimai dėl valstybių bendradarbiavimo su tarptautiniais baudžiamaisiais tribunolais skatinimo. Trečia, šiuo darbu gali būti remiamasi teikiant pasiūlymus tarptautinėse organizacijose dėl veiksmingesnių

teisingumo įgyvendinimo būdų, pavyzdžiui, tokio kaip tarptautinės baudžiamosios ir nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos santykio reglamentavimo ar įgyvendinimo tobulinimas ir kt.

Ši disertacija gali būti naudinga Lietuvos teismams bendradarbiaujant su Tarptautiniu baudžiamuoju teismu⁹. Lietuvos Respublika yra Tarptautinio baudžiamojų teismo Statuto Šalis, todėl bendradarbiavimo įsipareigojimas apima visas Statute nustatytas formas¹⁰, įskaitant asmenų, esančių Lietuvos Respublikos teritorijoje, suėmimą ir perdavimą. Tarptautiniam baudžiamajam teismui išdavus prašymą suimti ir perduoti asmenį, tam asmeniui būtų taikoma tarptautinė baudžiamoji ir nacionalinė baudžiamoji jurisdikcija, taigi turėtų būti sprendžiamas jurisdikcijų kolizijos klausimas, kuris analizuojamas disertacijoje.

Formuodama ir įgyvendindama užsienio ir nacionalinio saugumo politiką, Lietuvos Respublika laikosi visuotinai pripažintų tarptautinės teisės normų, principų ir įsipareigojimų, prisideda prie tarptautinės taikos ir visa apimančio saugumo, pagrįsto demokratinėmis vertybėmis, teise ir teisingumu, palaikymo¹¹. Taigi aiškus tarptautinių baudžiamųjų tribunolų jurisdikcijos santykio su nacionalinių teismų jurisdikcija nustatymas reikšmingas ne tik formuojant šios srities doktriną, bet ir įvardijant tarptautinės teisės normų taikymo ypatumus bei prisidedant prie sklandaus jų taikymo Lietuvos Respublikos teritorijoje.

Tyrimo objektas. Šios disertacijos tyrimo objektas – tarptautinių baudžiamųjų tribunolų jurisdikcijos santykis su nacionaline baudžiamąja jurisdikcija.

⁹ 1998 m. Tarptautinio baudžiamojų teismo statutas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2165, 86 str.: Vadovaudamosi šio Statuto nuostatomis, valstybės, Statuto Šalys, visokeriopai bendradarbiauja su Teismu jam tiriant ir baudžiamąja tvarka persekiojant jo jurisdikcijai priklausančius nusikaltimus.

¹⁰ TBT Statuto 88 str.: Valstybės, Statuto Šalys, užtikrina, kad jų nacionalinėje teisėje būtų nustatyta, kokia tvarka turi būti bendradarbiaujama visomis šioje Statuto dalyje numatytais formomis.

¹¹ LR Konstitucija, Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014, 135 str.; Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategija. Valstybės žinios, 2012, Nr. 76-3945, 3 punktas.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai. Šios disertacijos tyrimo tikslas – išanalizuoti tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos santykį su nacionaline baudžiamąja jurisdikcija.

Siekiant disertacijos tikslo, iškelti tokie uždaviniai:

1. Atskleisti tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos sampratą.
2. Atskleisti tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos pagal jos santykį su nacionaline baudžiamąja jurisdikcija išskiriamų rūšių sampratą.
3. Suformuluoti tarptautinių baudžiamųjų tribunolų jurisdikcijos rūšių nustatymo gaires.
4. Nustatyti pagrindinius probleminius tarptautinių baudžiamųjų tribunolų ir nacionalinių teismų jurisdikcijos santykio aspektus, susijusius su jurisdikcijos reglamentavimu ir įgyvendinimu, ir suformuluoti problemų sprendimo gaires.

Disertacijos ginamieji teiginiai:

1. Tarptautinė baudžiamoji jurisdikcija – tarptautinės jurisdikcijos rūšis, apimanti tarptautinių baudžiamųjų tribunolų steigiamųjų aktų pagrindu ir jų apibrėžtose ribose nustatomą tarptautinių baudžiamųjų tribunolų galią vykdyti baudžiamąjį persekiojimą ir teismines funkcijas remiantis tarptautine baudžiamąja teise.
2. Išimtinė tarptautinė baudžiamoji jurisdikcija – tarptautinio baudžiamąjo tribunolo galia spręsti jo jurisdikcijai priskirtus klausimus, visiems kitiems teismams uždraudžiant vykdyti jurisdikciją.
3. Pirminė konkuruojančioji tarptautinė baudžiamoji jurisdikcija – tarptautinio baudžiamąjo tribunolo galia spręsti jo jurisdikcijai priskirtus klausimus, taip pat patenkančius į nacionalinių teismų jurisdikciją, turint pirmumą pradėti baudžiamąjį persekiojimą ar bet kurioje proceso stadijoje perimti pradėtą procesą iš nacionalinio teismo.
4. Papildanti konkuruojančioji tarptautinė baudžiamoji jurisdikcija – tarptautinio baudžiamąjo tribunolo galia spręsti jo jurisdikcijai

priskirtus klausimus, taip pat patenkančius į nacionalinių teismų jurisdikciją, kai valstybė nenori ar negali persekioti ir teisti.

Tyrimo šaltiniai ir disertacijos tema atliktų tyrimų apžvalga. Siekiant atskleisti disertacijos objektą, remiamasi tarptautinės teisės šaltiniais, kurie įvardijami Tarptautinio Teisingumo Teismo statuto 38 straipsnyje: tarptautinės sutartys, papročiai, bendrieji teisės principai, teismų praktika ir doktrina¹². Šiame darbe taip pat remiamasi papildomais tarptautinės teisės šaltiniais – tarptautinių organizacijų institucijų priimtais dokumentais, t. y. rezoliucijomis, posėdžių protokolais ir pan.

Siekiant šios disertacijos tikslų tarptautinės teisės aktai gali būti skirstomi į pagrindinius ir papildomus. Pagrindiniai teisės aktai, kuriais reglamentuojama tarptautinių baudžiamųjų tribunolų veikla ir jurisdikcija, yra jų steigiamieji aktai, pavyzdžiui, Tarptautinio baudžiamojo teismo statutas¹³, Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusiai Jugoslavijai statutas, patvirtintas 1993 m. gegužės 25 d. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 827¹⁴, Tarptautinio baudžiamojo tribunolo Ruandai statutas, patvirtintas 1994 m. lapkričio 8 d. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 955¹⁵, ir kt. Papildomi teisės aktai apima tokius vidinius tarptautinių tribunolų veiklos dokumentus, kaip tribunolų proceso ir įrodinėjimo taisykles.

Disertacijoje taip pat remiamasi paprotinėmis normomis, susiformavusiomis tarptautinės individualios baudžiamosios atsakomybės srityje, ypač skirtomis nustatyti atsakomybę ir pagrindus jurisdikcijai aktyvinti

¹² Tarptautinio Teisingumo Teismo statuto 38 str. Valstybės žinios, 2002, Nr. 15–557.

¹³ 1998 m. Tarptautinio baudžiamojo teismo statutas, *supra note 9*.

¹⁴ 1993 m. Tarptautinio baudžiamojo tribunolo asmenims, atsakingiems už rimtus tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus, padarytus buvusios Jugoslavijos teritorijoje nuo 1991 metų, persekioti ir teisti, statutas [interaktyvus] (angl. *Statute of the International Criminal Tribunal For the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991*) priimtas 1993 m. gegužės 25 d. JT ST rezoliucija Nr. 827, su paskutiniaisiais pakeitimais, padarytais 2006 m. Rezoliucija Nr. 1786, Nr. UN doc. S/RES/827(1993) [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf.

¹⁵ 1994 m. Tarptautinio baudžiamojo tribunolo Ruandai statutas [interaktyvus] (angl. *Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda*) priimtas 1994 m. JT ST rezoliucija Nr. 955 ir vėliau pakeistas [žiūrėta 2015-07-01]. Interneto prieiga http://www.unict.org/sites/unict.org/files/legal-library/100131_Statute_en_fr_0.pdf.

už sunkiausių tarptautinius nusikaltimus.¹⁶ Tarptautinių teismų praktika yra labai svarbus šaltinis, kuriuo remiantis disertacijoje pateikiama teorinė tarptautinės jurisdikcijos sampratos formavimosi analizė, atliekamas tarptautinės jurisdikcijos santykio su nacionaline baudžiamąja jurisdikcija tyrimas ir pagrindžiami ar iliustruojami praktiniai įgyvendinimo aspektai. Viena iš svarbesnių bylų analizuojant jurisdikcijos sampratos ir taikymo aspektus yra Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo *Lotus* byla¹⁷, kurioje priimtame sprendime formuluojami esminiai teiginiai dėl valstybės suvereniteto, tarptautinės jurisdikcijos, tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos, jurisdikcijos teritorinio principo, kuris laikomas pagrindiniu jurisdikcijai dėl tarptautinių nusikaltimų pagrįsti. Nors ši byla prieštaringa dėl sprendimo, kuris buvo priimtas TTT pirmininko lemiamu balsu, pasiskirsčius balsams po lygiai, vėlesnė TTT praktika nepaneigė *Lotus* byloje suformuluotų teiginių. Atvirkščiai, *Lotus* byla dažniausiai remiamasi kaip pagrindine ir pirmine, kalbant apie tarptautinės jurisdikcijos ypatumus ir formavimąsi.¹⁸ Šiame darbe aptariami Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimai bylose *Mažumų teisės*

¹⁶ Paprotinės teisės išraiška laikomi Bendrieji Pirmosios 1949 m. Ženevos konvencijos 49 str., Antrosios 1949 m. Ženevos konvencijos 50 str., Trečiosios 1949 m. Ženevos konvencijos 129 str., Ketvirtosios 1949 m. Ženevos konvencijos 146 str.:

Aukštosios susitariančiosios šalys įsipareigoja priimti reikiamus įstatymus, užtikrinančius veiksmingas baudžiamąsias sankcijas asmenims, padariusiems arba įsakiusiems padaryti bet kokius sunkius šios Konvencijos pažeidimus, apibrėžiamus kitame straipsnyje.

Kiekviena aukštoji susitariančioji šalis įsipareigoja ieškoti asmenų, kaltinamų padarius arba davus įsakymus padaryti sunkius pažeidimus, ir, nepaisydama jų pilietybės, atiduoti tokius asmenis savo šalies teismui. Ji, jeigu nori, taip pat gali vadovaudamasi savo įstatymų nuostatomis perduoti šiuos asmenis kitos suinteresuotos aukštosios susitariančiosios šalies teismui, jei aukštoji susitariančioji šalis turi *prima facie* įrodymų.

Kiekviena aukštoji susitariančioji šalis turi imtis reikiamų priemonių užkirsti kelią ne tik kitame straipsnyje apibrėžtiems sunkiems pažeidimams, bet ir prieštaraujantiems šios Konvencijos nuostatomis veiksams. <...>.

Taip pat žr.: taisyklė 157: „Valstybės turi teisę sutiekti universalią jurisdikciją nacionaliniams teismams karo nusikaltimams persekioti ir teisti“. HENCKAERTS, J.-M.; DOSWALD-BECK, L. Customary International Humanitarian Law, Vol. 1: Rules. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p. 604. Žr. plačiau: pp. 568–621.

¹⁷ 1927 m. rugsėjo 7 d. NTTTT sprendimas byloje S. S. Lotus (Prancūzija v. Turkija), PCIJ Series A, 1927, No. 10, para. 20.

¹⁸ RYNGAERT, C. Jurisdiction in International Law. Oxford University Press, 2008, p. 23. BLAKESLEY, C. L., Extraterritorial Jurisdiction. In BASSIOUNI, Ch. M. (ed.) International Criminal Law, ed., Vol. II. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p.99.

aukštutinėje Silezijoje (Vokietija v. Lenkija)¹⁹, Danzig,²⁰ ir Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimai bylose *dėl Corfu sąsiaurio*²¹ ir *Rytų Timoro*²² yra reikšmingi tuo, kad juose pateikiamos išvados dėl tarptautinės jurisdikcijos šaltinio savarankiškumo nuo nacionalinės jurisdikcijos. Tarptautinės jurisdikcijos analizei reikšminga itin gausi TBTJ praktika. Šiame darbe analizuojant tarptautinės jurisdikcijos ir konkuruojančios jurisdikcijos sampratą ir valstybių bendradarbiavimo klausimus remiamasi TBTJ išvadomis tokiose bylose, kaip *Blaškić, Milošević, Nikolić, Krstić*. Taip pat svarbi kitų tarptautinių tribunolų praktika, pavyzdžiui, TBTR išvados dėl valstybių bendradarbiavimo *Elizaphan Ntakirutimana* byloje, Siera Leonės Specialiojo Tribunolo *Charles Taylor* byloje. Naujausia TBTJ praktika *Kenyatta, Bosco Ntaganda, Francis Kirimi Muthaura, Uhuru Muigai Kenyatta ir Mohammed Husein Ali, Omar Hassan Ahmad Al Bashir* bylose aktuali gilinantis į valstybių bendradarbiavimo pavyzdžius. Pažymėtina, kad išsamaus teismų praktikos požiūriu į tarptautinės baudžiamosios ir nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos koliziją nėra.

Disertacijoje analizuojant bendruosius tarptautinės baudžiamosios teisės aspektus naudotasi *A. Cassese, B. Broomhall, M. CH. Bassiouni* veikalais. Procesiniai tarptautinės baudžiamosios teisės klausimai aptarti remiantis *R. Cryer* kartu su bendraautoriais parengtoje knygoje *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*²³, taip pat *G.-J. A. Knoops* knygoje *Theory and Practice of International and Internationalized Criminal Proceedings*²⁴ pateikta gana išsamia analize. Aptariant Tarptautinio baudžiamojo teismo procesinius jurisdikcijos klausimus vadovautasi *H. Olásolo* knyga *The Triggering Procedure of the International Criminal Court*, kur jie išsamiai

¹⁹ 1928 m. balandžio 26 d. NTTTT sprendimas byloje Mažumų teisės aukštutinėje Silezijoje (Vokietija v. Lenkija), PCIJ Series A, 1928, No. 15.

²⁰ 1928 m. kovo 3 d. NTTTT konsultacinė išvada dėl Danzig teismų jurisdikcijos, PCIJ Series B, 1928, No. 15, p. 17-18.

²¹ 1948 m. kovo 25 d. TTT sprendimas byloje dėl *Corfu sąsiaurio* (JK v. Albanija). ICJ Reports, 1948, p. 27.

²² 1995 m. birželio 30 d. TTT sprendimas Rytų Timoro byloje (Portugalija v. Australija). ICJ Reports, 1995, p. 90, para. 26.

²³ CRYER, R.; FRIMAN, H.; ROBINSON, D.; WILMSHURST, E. *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, 2nd ed. Cambridge: University Press, 2010.

²⁴ KNOOPS, A. G.-J. *Theory and Practice of International and Internationalized Criminal Proceedings*. The Netherlands: Kluwer, 2005.

analizuojami. Nagrinėjant tarptautinių baudžiamųjų tribunolų teisinės padėties klausimą buvo remiamasi Tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsnių projekte, patvirtintame Tarptautinės teisės komisijos,²⁵ ir D. Žalimo, S. Žaltauskaitės-Žalimienės, Z. Petrausko ir J. Saladžiaus knygoje Tarptautinės organizacijos²⁶ suformuluotais pagrindiniais tarptautinių organizacijų požymiais.

Tarptautinės jurisdikcijos samprata šioje disertacijoje analizuojama remiantis pragmatiniu pliuralistiniu požiūriu į tarptautinės ir nacionalinės teisės santykį, suformuluotu Y. Shany knygoje *Regulating Jurisdictional Relations Between National And International Courts*²⁷. Tarptautinės jurisdikcijos prigimtį ir bendrąją jurisdikcijos sampratą analizuoja C. F. Amerasinghe knygoje *Jurisdiction of International Tribunals*²⁸ ir C. Ryngaert knygoje *Jurisdiction in International Law*²⁹. Nacionalinės jurisdikcijos sampratą apžvelgia A. Nevera monografijoje „Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai“³⁰, J. Namavičius straipsniuose „Baudžiamojo įstatymo galiojimas laike“³¹, „Baudžiamosios jurisdikcijos taisyklės Europos Sąjungos teisės aktuose ir įgyvendinimas Lietuvoje“³², G. Švedas autorių kolektyvo knygoje *Conflicts of Jurisdiction in Criminal Matters in the European Union* pateikdamas Lietuvos ataskaitą³³. Nacionalinės baudžiamosios teisės ir tarptautinės teisės santykis, analizuojant nacionalines teisės normas, Europos

²⁵ 2011 m. Tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsnių projektas [interaktyvus] (angl. *Draft articles on the responsibility of international organisations*). Priimtas Tarptautinės teisės komisijos 63-oje sesijoje, Nr. A/66/10 [žiūrėta 2014-05-30]. Interneto prieiga http://legal.un.org/ilc/texts/9_11.htm.

²⁶ ŽALIMAS, D.; ŽALTAUSKAITĖ-ŽALIMIENĖ, S.; PETRAUSKAS, Z.; SALADŽIUS, J. Tarptautinės organizacijos. Vilnius: Justitia, 2001.

²⁷ SHANY, Y. Regulating jurisdictional relations between national and international courts. *Supra note 7*, 2007.

²⁸ AMERASINGHE, C. F. Jurisdiction of International Tribunals. Martinus Nijhof Publishers, 2003.

²⁹ RYNGAERT, C., Jurisdiction in International Law. *Supra note 18*.

³⁰ NEVERA, A. Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.

³¹ NAMAVIČIUS, J. Baudžiamojo įstatymo galiojimas erdvėje. In ŠVEDAS, G. (ed.) Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2014.

³² NAMAVIČIUS, J. Baudžiamosios jurisdikcijos taisyklės Europos Sąjungos teisės aktuose ir įgyvendinimas Lietuvoje. In ŠVEDAS, G. (ed.) Šiuolaikinės baudžiamosios teisės tendencijos. Vilnius: Vilniaus universiteto teisės fakultetas, 2015.

³³ ŠVEDAS, G. Country report (Lithuania). In BÖSE, M.; MEYER, F.; SCHNEIDER, A. Conflicts of Jurisdiction in Criminal Matters in the European Union. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2013.

Sąjungos teisės aktus, Lietuvos teisminę praktiką, jį aiškinančias teorijas bei šių teisės sistemų derinimo principus ir formas, atskleidžiamas G. Švedo mokymo priemonėje „Baudžiamojo persekiojimo perdavimas ir kitos savitarpio teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose formos. Tarptautinė teisinė pagalba baudžiamosiose bylose“³⁴ ir straipsnyje „Tarptautinės teisės reikšmė ir įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje“³⁵, A. Neveros straipsniuose „Tarptautinės ir nacionalinės baudžiamosios teisės santykio problema“³⁶ ir „Valstybės baudžiamoji jurisdikcija ir užsienyje priimtų nuosprendžių pripažinimas Lietuvoje“³⁷, A. Abramavičiaus, D. Mickevičiaus ir G. Švedo knygoje „Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje.“³⁸ Tačiau dėmesio būtent tarptautinei baudžiamajai jurisdikcijai ir tarptautiniams baudžiamiesiems teismams šiose knygose ir straipsniuose skiriama palyginti nedaug.

Išimtinės tarptautinės baudžiamosios ir pirminės konkuruojančios tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos problemos užsienio literatūroje analizuojamos nenuosekliai, o Lietuvos mokslinėje literatūroje joms iki šiol nebuvo skiriama dėmesio. Išimtinė tarptautinė baudžiamoji ir pirminė konkuruojančioji tarptautinė baudžiamoji jurisdikcija analizuojama A. Cassese, B. S. Brown, C. F. Amerasinghe, R. Cryer, K. S. Gallant, C. Romano, A. Nollkaemper, J.K. Kleffner, S. Linton, D. McGoldrick, P. Rowe, E. Donnely ir kitų užsienio autorių darbuose.

Nors ir skiriamas didelis dėmesys papildomumo principui užsienio literatūroje, Lietuvos mokslininkai šią temą analizuoja retai. Apie papildomumo

³⁴ ŠVEDAS, G. Baudžiamojo persekiojimo perdavimas ir kitos savitarpio teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose formos. Tarptautinė teisinė pagalba baudžiamosiose bylose. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2008.

³⁵ ŠVEDAS, G. Tarptautinės teisės reikšmė ir įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje. In ŠVEDAS, G. (ats. red.) Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. *Liber Amicorum* profesoriumi Jonui Prapiesčiui. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, pp. 100–112.

³⁶ NEVERA, A. Tarptautinės ir nacionalinės baudžiamosios teisės santykio problema. *Jurisprudencija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas. 2001, T. 21(13), pp. 116–130.

³⁷ NEVERA, A. Valstybės baudžiamoji jurisdikcija ir užsienyje priimtų nuosprendžių pripažinimas Lietuvoje. *Jurisprudencija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas. 2003, T. 38(30), pp. 39–45.

³⁸ ABRAMAVIČIUS, A.; MICKEVIČIUS, D.; ŠVEDAS, G. Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Teisinės informacijos centras, 2005, p. 36.

principą užsiminta prof. V. Vadapalo knygoje „Tarptautinė teisė“³⁹ bei O. Jusio, R. Paulausko ir G. Švedo straipsnyje „Tarptautinis baudžiamasis teismas“⁴⁰. Nagrinėjant asmenų perdavimo TBT klausimą papildomumo principas, valstybių baudžiamoji jurisdikcija, Romos statuto įgyvendinimo Lietuvos teisėje probleminiai aspektai analizuoti A. Čepo ir G. Švedo mokymo priemonėje „Tarptautinė teisinė pagalba baudžiamosiose bylose. Asmenų, įtariamų padarius nusikalstamą veiką, išdavimas baudžiamajam persekiojimui (Ekstradicija, perdavimas Tarptautiniam baudžiamajam teismui arba pagal Europos arešto orderį)⁴¹, J. Žilinsko ir A. Čepo straipsnyje „Asmenų perdavimas tarptautiniam baudžiamajam teismui ir jo problemos tarptautinėje teisėje“⁴². Užsienio doktrina šioje srityje yra daug gausesnė. Ypač reikšmingai prie jurisdikcijos papildomumo principo analizės prisidėjo J. K. Kleffner, kuris visapusiškai šio principo analizei skiria knygą *Complementarity in the Rome Statute and National Criminal Jurisdictions*, ir F. Razesberger knygoje *The International Criminal Court. The Principle of Complementarity*, kurioje pateikiamas visiškai naujas kritiškas požiūris į papildomumo principą. Kiti autoriai, tokie kaip W. W. Burke-White, M. Benzling, J. T. Holmes, O. Solera, M. Bergsmo, išsamiai aptaria įvairius jurisdikcijos papildomumo principo aspektus specialiuose straipsniuose, siekdami pateikti platesnį papildomumo principo tyrimą teisinio reglamentavimo, santykio su nacionaline jurisdikcija bei poveikio valstybėms aspektais. Fundamentalius šios srities doktrinos pagrindus TBT Romos statuto komentaruose formuluoja O. Triffterer ir A. Cassese kartu su bendraautoriais.

Disertacijoje analizuojant specialiųjų ir mišriųjų tribunolų sampratą, teisinį statusą ir jurisdikciją remiamasi veikalu, parengtu C. P. R. Romano, A.

³⁹ VADAPALAS, V. Tarptautinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 1998.

⁴⁰ PAULAUŠKAS, R.; ŠVEDAS, G.; JUSYS, O. Tarptautinis baudžiamasis teismas. *Teisės problemos*, 1999 Nr. 4.

⁴¹ ČEPAS A.; ŠVEDAS G. Tarptautinė teisinė pagalba baudžiamosiose bylose. Asmenų, įtariamų padarius nusikalstamą veiką, išdavimas baudžiamajam persekiojimui (ekstradicija, perdavimas Tarptautiniam baudžiamajam teismui arba pagal Europos arešto orderį). Vilnius: Teisinės informacijos centras. 2008.

⁴² ŽILINSKAS J.; ČEPAS A. Asmenų perdavimas tarptautiniam baudžiamajam teismui ir jo problemos tarptautinėje teisėje. *Jurisprudencija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas. 2002, tomas 34(26), pp. 40 – 50.

*Nollkaemper, J. K. Kleffner*⁴³, kuriame labai išsamiai pristatomos šių tribunolų steigimo aplinkybės, teisinio reglamentavimo ypatumai, teikiamos išvados apie vykdomą veiklą ir rekomendacijos dėl tolesnio plėtojimo.

Iš literatūros apžvalgos akivaizdu, kad tarptautinės baudžiamosios ir nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos santykio klausimus užsienio specialistai analizavo nenuosekliai, o Lietuvos mokslininkai jų apskritai nenagrinėjo. Taigi tikėtina, kad šios disertacijos analizė prisidės prie tarptautinės baudžiamosios ir nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos santykio doktrinos plėtojimo.

Disertacijos struktūra. Pasirinkta disertacijos struktūra leidžia nuosekliai analizuoti disertacijos objektą. Pirmojoje dalyje pirmiausiai atskleidžiami atliekamo tyrimo teoriniai pagrindai, t.y. identifikuojami tarptautinių baudžiamųjų tribunolų jurisdikcijos santykio su nacionaline baudžiamąja jurisdikcija analizei reikšmingi tarptautinės teisės institutai ir normos, kurie vėliau tiriami antrojoje ir trečiojoje dalyse.

Įvade pagrindžiamos disertacijoje formuluojamos problemos, tyrimo objektas, tikslas, uždaviniai, nurodomi ginamieji teiginiai, pristatoma disertacijos struktūra, apžvelgiami ankstesni tyrimai disertacijos tema, akcentuojamas disertacijos naujumas, praktinė jos reikšmė, pateikiami taikyti tyrimo metodai.

Pirmojoje dalyje atskleidžiama bendroji jurisdikcijos samprata tarptautinėje viešojoje teisėje aptariant pagrindinius tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos ypatumus. Šioje dalyje analizuojama tarptautinės jurisdikcijos sąvoka, nacionalinės ir tarptautinės jurisdikcijos skirtumai, išryškėjantys dėl skirtingos šių jurisdikcijų prigimties, šaltinių, specifinių terminų vartojimo. Pirmuosiuose keturiuose skyriuose pateikiama apibendrinta jurisdikcijos šaltinių, prigimties ir formų, jurisdikcijos įgyvendinimo pagrindų analizė, įvedama lietuviška nagrinėjamos srities terminija. Penktajame skyriuje išsamiai

⁴³ CESARE, P. R. Romano; NOLLKAEMPER, A.; KLEFFNER, J. K. *Internationalized Criminal Courts and Tribunals. Sierra Leone, East Timor, Kosovo and Cambodia*. NY: Oxford University Press, 2004.

analizuojamas jurisdikcijos universalumo principas ir jo santykis su nacionaline jurisdikcija, o šeštajame analizuojami jurisdikcijos ribų nustatymo principai.

Antrojoje dalyje pateikiama tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos rūšių, išskiriamų pagal šios jurisdikcijos santykį su nacionaline baudžiamąja jurisdikcija, samprata. Šioje dalyje analizuojama išimtinę tarptautinę baudžiamąją ir konkuruojančią jurisdikciją apibūdinančių principų samprata ir jų teisinis reglamentavimas, atskleidžiamas tarptautinę baudžiamąją jurisdikciją įgyvendinančių tarptautinių teisminių institucijų poveikis nacionalinėms teisinėms sistemoms pagal tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos rūšis. Šios dalies skyriuose apibendrinama tarptautinių baudžiamųjų tribunolų jurisdikcijos nustatymo praktika, atskleidžiamos bendros tendencijos ir formuluojamos gairės, kokią analizuojamą jurisdikcijos rūšį pasirinkti. Tarptautinės baudžiamosios ir nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos santykio aspektu analizuojamos dvi tarptautinės jurisdikcijos rūšys – išimtinė ir konkuruojančioji.

Trečiojoje dalyje analizuojami tarptautinės baudžiamosios ir nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos santykio aspektai, kurie iš esmės siejami su jų praktiniu įgyvendinimu ir įtaka nacionaliniams baudžiamiesiems procesams. Pagrindiniai probleminiai aspektai, analizuojami atskiruose šios dalies skyriuose, pasirinkti pagal aktualiausius nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos ir tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos santykio klausimus. Vieni iš jų buvo identifikuoti tarptautinių baudžiamųjų tribunolų steigimo procese⁴⁴, kaip itin svarbūs procesinės teisės klausimai valstybėms, o kiti buvo padiktuoti praktikos, susiklosčiusios sprendžiant tarptautinės baudžiamosios ir nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos kolizijos klausimą ir įtakos nacionalinei teisei sistemai problemas. Ši dalis skirstoma į poskyrius pagal konkrečias tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos rūšis. Pirmajame skyriuje

⁴⁴ BASSIOUNI, Ch. M. The legislative history of the International Criminal Court. Transnational Publishers, 2005. KIRSCH, P.; ROBINSON, D., Reaching Agreement at Rome Conference. In CASSESE, A.; GAETA, P.; JONES, J. R. W. D. (eds.), The Rome Statute of the International Criminal Court. A Commentary, Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 67. BASSIOUNI, Ch. M. The Making of the International Criminal Court. In International Criminal Law, ed. M. Ch. BASSIOUNI, Vol. II. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p.117. MORRIS, V.; SCHARF, M. P. An Insider's Guide to the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. Vol.1. NY., 1995.

analizuojama išimtinės tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos įtaka nacionaliniams baudžiamiesiems procesams. Antrajame skyriuje nustatomos pirminės konkuruojančios tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo problemos. Trečiojo skyriaus poskyriuose, skirtuose papildančios konkuruojančios tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos probleminiams aspektams, analizuojamas bylos inicijavimo TBT procesas, skirstant jį į jurisdikcijos aktyvinimą ir TBT prokuroro diskrecijos klausimus, taip pat formuluojamos JT Saugumo Tarybos ir TBT jurisdikcijos santykio problemos. Kituose poskyriuose analizuojami tokie papildančios konkuruojančios jurisdikcijos įgyvendinimo nacionalinėje teisėje klausimai, kaip valstybių suverenitetas, *ne bis in idem* principo taikymas, amnestijos ir imunitetai bei konkretūs reikalavimai Romos statutą įgyvendinančioms valstybėms. Ketvirtajame skyriuje apžvelgiama valstybių bendradarbiavimo su tarptautiniais baudžiamaisiais tribunolais reikšmė jurisdikcijos realizavimui. Jis skirtas valstybių pareigos bendradarbiauti su TBT įgyvendinimo problemoms, kurios vertinamos lyginamuoju aspektu analizuojant *ad hoc* tribunolų statutų reglamentavimą bei įgyvendinimo praktiką.

Disertaciją sudaro įvadas, trys dėstomosios-tiriamosios dalys, skirstomos į skyrius ir poskyrius, ir išvados. Disertacijos pabaigoje pateikiamas naudotos literatūros ir kitų tyrimo šaltinių sąrašas, autorės paskelbtų publikacijų ir pranešimų disertacijos tema sąrašai.

Disertacijos mokslinis naujumas. Disertacijos autorės žiniomis, nei Lietuvoje, nei užsienyje nėra atliktas mokslinis tyrimas, kuriame būtų pateikiamas apibendrintas požiūris į tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos sampratą pagal jos santykį su nacionaline baudžiamąja jurisdikcija. Tyrimo šaltinių apžvalga rodo, kad tarptautinės baudžiamosios ir nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos klausimai nėra nagrinėjami išsamiai, dažniausiai pasitenkinama sektorine analize, kai gilinamasi į atskirus tarptautinės jurisdikcijos sampratos klausimus arba nagrinėjami pavieniai tarptautinės baudžiamosios ir nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos santykio aspektai.

Pagrindinė priežastis, kodėl šie klausimai nenagrinėjami visapusiškai, yra pernelyg detalus požiūris į atskirus tarptautinės baudžiamosios ir nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos kolizijos aspektus, neapimant visumos. Disertacijoje nuosekliai analizuojama tarptautinės jurisdikcijos samprata ir apibendrinami tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos ir nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos santykį nustatantys principai.

Disertacijoje analizuojamos ankstesniuose darbuose netirtos problemos. Pirmiausia, disertacijoje siūlomas nuoseklus jurisdikcijos formų, įgyvendinimo pagrindų ir ribų grupavimas. Antra, Lietuvos ir užsienio doktrinoje tarptautinės baudžiamosios konkuruojančios jurisdikcijos rūšys pagal jos santykį su nacionaline baudžiamąja jurisdikcija iki šiol nebuvo skirstomos į pirminę konkuruojančią ir papildančią konkuruojančią. Toks papildančios jurisdikcijos priskyrimas tarptautinei baudžiamajai konkuruojančiai jurisdikcijai pagrindžiamas vienoda pirminės ir papildančios jurisdikcijos prigimtimi, leidžiančia tuo pačiu metu egzistuoti tarptautinei baudžiamajai ir nacionalinei baudžiamajai jurisdikcijai. Paminėtina, kad jurisdikcijos papildomumo principas dažniausiai autorių darbuose analizuojamas atsietai nuo kitų tarptautinės jurisdikcijos rūšių, jam skiriant ypatingą dėmesį, tačiau nenustatant aiškios jo vietos tarptautinės teisės sistemoje.

Šis mokslinis darbas yra vienas iš pirmųjų bandymų suformuluoti tarptautinės baudžiamosios ir nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos kolizijos sprendimą užtikrinančių principų taikymo gaires, kurios itin aktualios didėjant tarptautinių baudžiamųjų tribunolų skaičiui ir siekiant tinkamai įgyvendinti teisingumą. Šios gairės formuluojamos apibendrinant egzistuojančią tarptautinių baudžiamųjų tribunolų steigimo praktiką, įvertinant jų steigimo istorinį kontekstą, teises galimybes ir nacionalinių teisinių sistemų pajėgumą spręsti nebaudžiamumo už tarptautinius nusikaltimus problemą savarankiškai ir padedant tarptautinei bendrijai.

Tyrimo rezultatų aprobavimas. Šio darbo autorės parengti ir publikuoti penki straipsniai disertacijos tema. Straipsniai „Tarptautinio baudžiamojo

teismo jurisdikcija ir nacionaliniai teismai (anglų kalba)“, „Tarptautinio baudžiamojo teismo prokuroro diskrecijos ribų probleminiai aspektai“, „Tarptautinė baudžiamoji išimtinė ir konkuruojanti pirminė jurisdikcija“, „Tarptautinės ir nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos santykio aspektai: konkuruojanti papildanti jurisdikcija“ buvo išspausdinti Vilniaus universiteto mokslo darbų leidinyje „Teisė“. Straipsnis „Universaliosios jurisdikcijos taikymas dedant Europos pastangas atstatyti pereinamojo laikotarpio teisingumo vykdymą: TTT byla Belgija prieš Senegalą“ (anglų kalba) buvo parengtas kartu su Dr. Gabija Grigaite ir išspausdintas leidinyje „*The Humanitarian Challenge*“ (žr. disertacijos autorės paskelbtų mokslo publikacijų disertacijos tema sąrašą).

Be to, disertacijos tema buvo parengti keli pranešimai. 2007 m. birželio 25 d. – liepos 6 d. disertacijos autorė dalyvavo Leideno universiteto ir *Grotius Centre for International Legal Studies* Hagoje organizuotoje vasaros mokykloje *Marrie Curie Top Summer School on International Criminal Law 2007*, kurioje skaitė pranešimą *Prosecutorial Discretion at the ICC. Judicial Control* (anglų kalba). 2008 m. lapkričio 17 d. Mykolo Romerio universitete vykusioje konferencijoje „Aktualūs tarptautinės teisės klausimai XXI amžiuje“ autorė skaitė pranešimą „Tarptautinio baudžiamojo teismo prokuroro diskrecijos ribų probleminiai aspektai“. 2012 m. birželio 5 d. dalyvavo Europos atminties ir sąžinės platformos organizacijos Europos Parlamente surengtoje tarptautinėje konferencijoje *Legal Settlement of Communist Crimes* ir skaitė pranešimą *Considerations on Jurisdictional Aspects of the International Criminal Court*.

Tyrimų metodologija. Disertacijos tikslui pasiekti, uždaviniams įgyvendinti ir išvadoms suformuluoti buvo taikomi įvairūs mokslinio tyrimo metodai. Daugiausiai reikšmės turėjo šie metodai – istorinis, teleologinis, lyginamasis, loginis bei sisteminės analizės.

Istorinis mokslinio tyrimo metodas leidžia nustatyti tarptautinių baudžiamųjų tribunolų steigimo prielaidas, priežastis, galimas tarptautinių baudžiamųjų tribunolų veiklos reglamentavimo tendencijas. Pasitelkus šį

metodą buvo analizuojamos teisės normų, kuriomis reglamentuojamos tarptautinių baudžiamųjų tribunolų jurisdikcijos, kaitos aplinkybės ir priežastys.

Taikant teleologinį tyrimo metodą šioje disertacijoje nustatyti teisėkūros subjekto ketinimai, siekiant reglamentuoti tarptautinių baudžiamųjų tribunolų jurisdikcijas, taip pat išsiaiškintas normos turinys ir tikslai. Šis metodas kartu su lingvistiniu buvo taikomas nagrinėjant jurisdikcijos sąvokos turinį. Ypač jis padėjo analizuoti konkrečių tarptautinės baudžiamosios ir nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos santykį reguliuojančių principų pritaikymą konkrečioje situacijoje įsteigtam baudžiamajam tribunolui.

Lyginamasis metodas parodo tarptautinės ir nacionalinės jurisdikcijos skirtumus. Be to, jį taikant galima sugretinti tarptautinę ir nacionalinę praktikas, kurios įgyvendina tarptautinės baudžiamosios konkuruojančios jurisdikcijos papildomumo principą. Šis metodas taip pat buvo naudojamas analizuoti pirminės konkuruojančios jurisdikcijos principo reglamentavimą bei įgyvendinimą TBTJ ir TBTR atvejais.

Sisteminės analizės metodas šiame darbe naudojamas kompleksiniam tarptautinės baudžiamosios ir nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos santykį reguliuojančių principų probleminių aspektų tyrimui atlikti, kai negalima šių problemų nagrinėti atsietai nuo kitų susijusių klausimų, pavyzdžiui, universalioji jurisdikcija privalo būti analizuojama ne tik tarptautiniame, bet ir nacionaliniame kontekste, nes ji yra neišvengiamai susijusi su nacionalinių institucijų jurisdikcijos įgyvendinimo veiksmais. Be to, steigiamajame akte nustatyti mišriųjų ir specialiųjų tarptautinių tribunolų jurisdikcijos neįmanoma nenustačius nacionalinės teisinės sistemos, kurioje steigiamas tokio pobūdžio tribunolas, pajėgumo.

Disertacijos išvados, atlikus tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos analizę, formuluojamos taikant loginį mokslinį metodą. Loginis metodas leidžia nuosekliai susieti atliekamo tyrimo dalis, daryti apibendrinimus. Disertacijoje šis metodas naudotas teisės normų turiniui atskleisti, analizuoti ir vertinti mokslininkų pateiktus teisės normų išaiškinimus, susieti konkrečioje byloje

teismo suformuluotas išvadas su vėliau susiformavusia atitinkama teorija ir praktika analogiškose situacijose.

I. TARPTAUTINĖS BAUDŽIAMOSIOS JURISDIKCIJOS SAMPRATA

1.1. Tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos sąvoka

Tarptautinė baudžiamoji jurisdikcija yra viena iš tarptautinės jurisdikcijos rūšių, todėl jai yra būdingi bendrieji tarptautinės jurisdikcijos požymiai. Tarptautinė baudžiamoji jurisdikcija taip pat turi specifinius požymius, kurie leidžia ją atskirti nuo kitų tarptautinės jurisdikcijos rūšių. Šios dalies tikslas – išanalizavus bendruosius ir specifinius požymius suformuluoti tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos sąvoką. Tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos sampratos analizė paaiškina teorinius pagrindus, reikalingus tarptautinės baudžiamosios ir nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos santykiui analizuoti kitose šio darbo dalyse.

Jurisdikcijos samprata plėtojosi nacionaliniame kontekste. Atsižvelgiant į tai, jurisdikcija pirmiausiai siejama su valstybės galia reguliuoti klausimus vadovaujantis nacionaline teise⁴⁵. Jurisdikcijos sąvoka kilusi iš lotynų kalbos termino *ius dicere*, reiškiančio galią paskelbti teisę ar deklaruoti teisinę padėtį. Taigi dažniausiai jurisdikcijos sąvoka išreiškiama per galią, kuri suprantama kaip galimybė daryti įtaką asmens teisėms teisės aktais ar teismo sprendimu⁴⁶. Nepaisant jurisdikcijos sąvokos nacionalinės prigimties, jurisdikcija yra tapusi ir tarptautinės viešosios teisės dalyku. Valstybės, realizuodamos interesus už savo teritorijos ribų, išplečia poreikį reguliuoti klausimus, vadovaujantis tarptautine viešąja teise, t. y. taikyti tarptautinę jurisdikciją.

Toliau pateikiama tarptautinės jurisdikcijos sąvokos analizė, kuri buvo vystoma tarptautinės teisės aktuose ir tarptautinių teisminių institucijų praktikoje.

⁴⁵ CRYER, R.; FRIMAN, H.; ROBINSON, D.; WILMSHURST, E. *Supra note 23*, p. 43.

⁴⁶ J. H. Beale apibrėžia jurisdikciją kaip „suvereno galią paveikti asmenų teises teisės aktais, vykdomuoju potvarkiu ar teismo sprendimu“. Žr. BEALE, J. H. *The Jurisdiction of the Sovereign State*. Harvard Law Review, 1923, Vol. 36, p. 241. C.L. Blakesley nurodo, kad „jurisdikcija yra įgaliojimai paveikti teisinius interesus“. Žr. BLAKESLEY, C. L. *United States Jurisdiction over Extraterritorial Crime*. Journal of Criminal Law and Criminology, 1982, Vol. 73, p. 1109. RYNGAERT, C., *Jurisdiction in International Law*. *Supra note 18*, p. 6.

1949 m. Tarptautinės teisės komisijos Valstybių teisių ir pareigų deklaracijos projekte pripažįstama, kad „[k]iekviena valstybė turi teisę laisvai įgyvendinti jurisdikciją savo teritorijoje ir visiems joje esantiems asmenims bei daiktams <...>“⁴⁷. Jurisdikcijos įgyvendinimas kyla iš suvereniteto ir neginčijamai yra susijęs su valstybės suvereniteto realizavimu, tačiau negali būti tapatinamas su suverenitetu. 1923 m. Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Teismas Dekretų dėl pilietybės, priimtų Tunise ir Maroke, konsultacinėje išvadoje nurodė, kad „jurisdikcija, kuri iš principo priklauso tik valstybei, yra apribota tarptautinės teisės taisyklių“⁴⁸. EŽTT praktika taip pat pagrindžia, kad valstybių jurisdikcija yra teritorinės prigimties, tačiau pripažįsta ekstrateritorinį jurisdikcijos vykdymą, kuris yra ribojamas kitų valstybių suverenių teritorinių teisių.⁴⁹ Tais atvejais, kai valstybė, siekdama įgyvendinti nacionalinius interesus tarptautiniame kontekste, siekia reguliuoti klausimus, kurie peržengia nacionalinės teritorijos ribas, jurisdikcijos realizavimo klausimai tampa tarptautinės teisės reguliavimo dalyku.⁵⁰ Šiuo atveju jurisdikcija vykdoma ekstrateritorialiai, o tarptautinės teisės reguliuojami klausimai turi daugiau ar mažiau aiškių ryši su nacionalinėmis teisinėmis tvarkomis. Todėl tarptautinė teisė, išplėsdama jurisdikcijos sampratą ekstrateritorialumo aspektu, sudarė prielaidą atsirasti tarptautinės baudžiamosios ir nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos santykio problemai. Jurisdikcija yra susijusi su pagrindine tarptautinės teisės funkcija – reguliuoti ir nustatyti atitinkamų valstybių kompetenciją. Tarptautinė jurisdikcija garantuoja, kad bus įvertinami užsienio valstybės interesai, kai viena valstybė savo suvereniteto pagrindu vykdydama jurisdikciją kėsinsis į kitos valstybės suverenitetą.⁵¹ Aptarus ekstrateritorialumo

⁴⁷ 1949 m. Tarptautinės teisės komisijos Valstybių teisių ir pareigų deklaracijos projektas [interaktyvus] [žiūrėta 2014-06-01]. Interneto prieiga <http://legal.un.org/ilc/texts/texts.htm>.

⁴⁸ 1921 m. lapkričio 8 d. NTTT konsultacinė išvada dėl pilietybės dekretų Tunise ir Maroke, 1923, P.C.I.J., Series B, 1921, No. 4. 23-4.

⁴⁹ EŽTT sprendimai bylose Bankovič ir kt. v. Belgija ir kitas valstybes (Petacijos Nr. 52207/99), para. 56. Kipras v. Turkija (Petacijos Nr. 25781/94), para. 80.

⁵⁰ Plačiau žr. NEVERA, A. Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai. Disertacija, Vilnius, 2006, p. 9.

⁵¹ RYNGAERT, C., Jurisdiction in International Law. *Supra note* 18, p. 6. Mann F.A. taip pat nurodo, kad „jurisdikcija yra susijusi su tuo, kas laikoma pagrindine tarptautinės teisės funkcija, t. y. funkcija, kuria reguliuojama ir nustatoma atitinkamų valstybių kompetencija <...>“. MANN, F. A., The doctrine

elemento vaidmenį vystant tarptautinės jurisdikcijos sąvoką, toliau aptarsime probleminius šio elemento aspektus.

Dėl ekstrateritorinės jurisdikcijos sąvokos vartojimo neretai kyla diskusijų, nes ekstrateritorinės jurisdikcijos sąvoka vartojama nepagrįstai plačiai. Kai kurie autoriai mano, kad ekstrateritoriali jurisdikcija visada turi tam tikrą, nors ir netiesiogiai išreikštą teritorinį ryšį. Jų nuomone, taip atsitinka todėl, nes nusikalstamos veikos padariniai turi poveikį konkrečiai valstybei.⁵² Vis dėlto ekstrateritorinis jurisdikcijos vykdymas, autorės nuomone, pirmiausia yra siejamas su jurisdikcijos vykdymu tokiems asmenims, kurie patys arba jų padarytas nusikaltimas ar nusikaltimo padariniai neturi jokio teritorinio ryšio su jurisdikciją įgyvendinančia valstybe.⁵³ TTT teisėjai *Higgins, Kooijmans* ir *Buergenthal Yerodia* bylos bendroje atskirojoje nuomonėje nurodė, kad tokiose situacijose, kai valstybė siekia vykdyti jurisdikciją asmenų, nusikaltimo ar pasekmių, neturinčių jokio teritorinio ryšio su šia valstybe, tiksliau būtų vartoti terminą „teritorinė jurisdikcija ekstrateritoriniams įvykiams“, nes valstybė ar jos teismai šiuo atveju vis dėlto veikia savo teritorijoje⁵⁴. Taigi šiame darbe ekstrateritorialios jurisdikcijos sąvoka nesiejama su tarptautinės jurisdikcijos samprata, o tik su tarptautinės jurisdikcijos įgyvendinimo pagrindais, t. y. teritoriniu, apsaugos, pilietybės, pasyvios pilietybės ir universalumo. Tai reiškia, kad tarptautinė jurisdikcija iš esmės nėra tiesiogiai priklausoma nuo nacionalinės jurisdikcijos, vykdomos už valstybės teritorijos ribų dėl nusikaltimų, kurių padariniai turi įtakos šios valstybės interesams.⁵⁵

of Jurisdiction in International Law. Recueil des cours de l'Academie de droit international de La Haye, 1964, Vol. 111, p. 23.

⁵² Ekstrateritorialumu dažniausiai remiamasi vykdant jurisdikciją dėl konkurencijos ir vertybinių popierių prekybos padarytų pažeidimų, kai veikos padariniai turi poveikį atitinkamai susijusiai valstybei. Plačiau žr. COLMANT, E. 14 juillet 1972, une date pour le droit de la concurrence: neuf arrêts règlent trois grandes questions. Affaires des matières colorants. Revue du Marché Commun et de l'Union Européenne, 1973 pp.15-22. DIXON, M.; MCCORQUODALE, R. Cases and Materials on International Law. Oxford University Press, 1991, P. 318. Išsami diskusija šiuo klausimu: RYNGAERT, C., Jurisdiction in International Law. *Supra note* 18, p. 7.

⁵³ Žr. plačiau: RYNGAERT, C., Jurisdiction in International Law. *Supra note* 18, p. 6.

⁵⁴ 2002 m. spalio 17 d. TTT sprendimas byloje dėl 2000 m. balandžio 11 d. arešto orderio (Kongo Demokratinė Respublika v. Belgija), ICJ Reports 2002, p. 3, para. 42. Toliau tekste – TTT *Yerodia* byla.

⁵⁵ Žr. plačiau: RYNGAERT, C., Jurisdiction in International Law. *Supra note* 18, p. 6.

Kiti elementai tarptautinės jurisdikcijos sąvokoje yra minimi *Tadić* byloje, kurioje jurisdikcija apibrėžta kaip „teismo galia spręsti ginčijamą klausimą, suponuojanti tinkamai įsteigto teismo, kontroliuojančio ginčo dalyką ir šalis, egzistavimą“⁵⁶. Taigi šalia galios spręsti klausimus, atsiranda tinkamo subjekto, vykdančio jurisdikciją, elementas. Tarptautinių baudžiamųjų tribunolų galia spręsti tarptautinės teisės klausimus yra suteikiama ir apibrėžiama jų steigiamuosiuose aktuose, pagal kuriuos valstybės prisiima tarptautinius įsipareigojimus. Nacionalinių teismų vaidmuo tarptautinėje teisėje yra spręsti tarptautinį ginčą pagal jo valstybės tarptautinius įsipareigojimus.⁵⁷ Įgyvendinant valstybės tarptautinius įsipareigojimus dėl tarptautinių baudžiamųjų tribunolų steigimo, nacionaliniai teismai atsisako savo jurisdikcijos tarptautinių baudžiamųjų tribunolų naudai. Šiuo atveju tarptautiniai baudžiamieji tribunolai įgyja tarptautinę jurisdikciją spręsti klausimus, susijusius su tarptautinės teisės aiškinimu ir įgyvendinimui užtikrinti tose ribose, kurias nustato jų steigiamieji aktai.

Jurisdikcijos sąvoka neretai painiojama su kompetencijos sąvoka. Jurisdikcijos sąvoka yra platesnė nei kompetencijos sąvoka, kai kompetencijos sąvoka vartojama apibrėžti bendro pobūdžio galią analizuoti ginčą. Šiuo aspektu jurisdikcijos samprata yra analizuojama *Tadić* byloje. TBTJ Apeliacinė kolegija, analizuodama TBTJ įsteigimo teisėtumą, konstatavo, kad tai nėra jurisdikcijos klausimas, ir apibrėžė „jurisdikcijos“ turinį⁵⁸: „Analizuojant gynybos pareiškimą dėl Tarptautinio Tribunolo jurisdikcijos, kuris grindžiamas JT Saugumo Tarybos veiksmų jį įsteigiant neteisėtumu, teisminė kolegija pripažino, kad „[y]ra pakankamai su jurisdikcija susijusių klausimų, kuriuos turėtų nustatyti Tarptautinis Tribunalas – laiko klausimai, nusikalstamos veikos padarymo vieta ir prigimtis. Šie klausimai yra tinkamai apibrėžiami kaip

⁵⁶ 1995 m. spalio 2 d. TBTJ Apeliacinės kolegijos sprendimas byloje *Prokuroras v. Tadić*, 94-1-AR72 (Decision of the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction), para. 10: „[Jurisdiction] is the power of the court to decide a matter in controversy and presupposes the existence of a duly constituted court with control over the subject matter and the parties“.

⁵⁷ NOLLKAEMPER, A., *National Courts and the International Rule of Law*. NY: Oxford University Press, 2011, p. 21.

⁵⁸ AMERASINGHE, C. F. *Supra note* 28, p. 365. Teismas citavo du anglų kalbos žodynus - Straud ir Black (p. 367), kad parodytų plačią šio termino sampratą.

jurisdikciniai, tačiau Tarptautinio Tribunolo įsteigimo pagrįstumo klausimas nėra tikrai jurisdikcijos dalykas, bet greičiau jo įsteigimo teisėtumo <...>.“ (Teismo sprendimas, para. 4.). Yra *petitio principii*, kuriuo grindžiamas šis teiginys ir jis nepaaiškina kriterijaus, kuriuo teisminė kolegija atmetė pareiškimą dėl Tarptautinio Tribunolo įsteigimo neteisėtumo kaip pareiškimą dėl jurisdikcijos. Dar svarbiau tai, kad teiginys suponuoja siaurą jurisdikcijos sampratą, apribojančią pareiškimų galimybę tik dėl laiko, erdvės, asmenų ir dalyko (*ratione temporis, loci, personae* ir *materiae*). Bet jurisdikcija nėra vien tik apimtis ar sfera (geriau apibūdinama šiuo atveju kaip „kompetencija“); taigi iš esmės, kaip yra akivaizdu iš lotyniškos žodžio kilmės, *jurisdictio* – tai teisinė galia, ir, visų pirma, teisėta galia „teigti teisę“ (pranc. *dire le droit*) autoritetingai ir galutinai.“

Apibendrinant tarptautinės teisės aktuose ir tarptautinių teisminių institucijų praktikoje pateikiamus jurisdikcijos sąvokos elementus ir požymius, galima teigti, kad jurisdikcijos sąvoka tarptautinėje teisėje pirmiausiai siejama su galia. Tokia galią turi valstybės, kaip suvereniteto išraišką ir būtinybę įgyvendinti nacionalinius interesus valstybės viduje ar už teritorijos ribų. Taip pat tokią galią turi tarptautiniai baudžiamieji tribunolai, steigiamųjų aktų pagrindu ir jų nustatytose ribose. Kitas jurisdikcijos sąvokos elementas – funkcijos, kurias vykdo subjektai, turintys šią galią. Valstybių atžvilgiu šios funkcijos apima teisinės padėties nustatymą ir įtaką šios teisinės padėties pasikeitimui, o tarptautinių baudžiamųjų tribunolų funkcijos yra baudžiamojo persekiojimo ir teisminių teisingumo vykdymo funkcijų vykdymas, sprendžiant klausimus, susijusius su tarptautinės teisės aiškinimu ir įgyvendinimo užtikrinimu. Taigi galia ir funkcijos yra ribojamos. Valstybių jurisdikcijos ribas lemia jų suvereniteto ribos, o tarptautinių baudžiamųjų tribunolų – jų steigimo dokumentai.

Jurisdikcija, kurią turi tarptautiniai baudžiamieji tribunolai, iš esmės skiriasi nuo nacionalinės jurisdikcijos savo ištakomis,⁵⁹ jos formos, pagrindai ir

⁵⁹ NOLLKAEMPER, A. *Supra note 57*, p. 22. Šie skirtumai plačiau bus analizuojami 1.2. skyriuje „Nacionalinės ir tarptautinės jurisdikcijos skirtumai“

įgyvendinimo ribos turi specifinių tik jai būdingų aspektų, todėl ji laikytina atskira jurisdikcijos rūšimi, t. y. tarptautine jurisdikcija. Kadangi kiekvienas tarptautinis baudžiamasis tribunolas yra savarankiška teisinė sistema, jo jurisdikcinių galių ribos gali būti nustatytos tik steigiamuoju aktu, tačiau tik tiek, kiek tokios ribos nekenkia teisminei institucijos prigimčiai.⁶⁰ Ši specifika yra būdinga tarptautinei baudžiamajai jurisdikcijai, kurią įgyja tarptautiniai baudžiamieji tribunolai tam, kad galėtų tinkamai vykdyti baudžiamojo persekiojimo ir teismines funkcijas. Tarptautinė baudžiamoji jurisdikcija skiriasi nuo kitų tarptautinės jurisdikcijos rūšių, kadangi leidžia nepaisyti nacionaliniams teismams nustatytų ribojimų, tokių kaip, valstybės vadovų imunitetai⁶¹, nepaisyti amnestijų⁶² taikyti *ne bis in idem* principo išimtis⁶³ ir yra realizuojama tarptautinės baudžiamosios teisės nustatytose ribose. Siekiant apibrėžti tarptautinės baudžiamosios teisės ribas siūlytina atskirti ją nuo tarpvalstybinės baudžiamosios teisės, kuri apima tarptautinio pobūdžio nusikaltimus ir jų persekiojimą įgyvendinant nacionalinę jurisdikciją⁶⁴.

Apibendrinant galima teigti, kad tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos sąvoka apima galios, kuri nustatoma steigiamųjų aktų pagrindu ir jų nustatytose ribose, vykdomų baudžiamojo persekiojimo ir teisminių funkcijų elementus. Jurisdikcinių galių ribos gali būti nustatytos tik steigiamuoju aktu, tačiau tik tiek, kiek tokios ribos nepakenkia teisminei institucijos prigimčiai. Tarptautinė baudžiamoji jurisdikcija – tarptautinės jurisdikcijos rūšis, apimanti tarptautinių baudžiamųjų tribunolų steigiamųjų aktų pagrindu ir jų apibrėžtose ribose nustatomą tarptautinių baudžiamųjų tribunolų galią vykdyti baudžiamojo persekiojimo ir teismines funkcijas remiantis tarptautine baudžiamąja teise.

⁶⁰ 1995 m. spalio 2 d. TBTJ Apeliacinės kolegijos sprendimas byloje *Prokuroras v. Tadić*, 94-1-AR72 (decision of the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction), para. 11. Taip pat žr. TBTR 1997 m. birželio 18 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Kanyabashi*, (Teisminė kolegija) Nr. ICTR-96-15-1, para. 66.

⁶¹ BANTEKAS, I., NASH, S. *International Criminal Law*, 3rd ed. London and NY: Routledge Cavendish, 2007, p. 93-94.

⁶² Plačiau žr. šio darbo 3.3.6. poskyrį.

⁶³ Plačiau žr. šio darbo 3.3.5. poskyrį.

⁶⁴ Plačiau žr., CRYER, R.; FRIMAN, H.; ROBINSON, D.; WILMSHURST, E. *Supra note 23*, p. 5.

Tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos požymiai toliau atskleidžiami analizuojant tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos prigimtį, ypatumus, formas, pagrindus ir įgyvendinimo ribas.

1.2. Tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos ypatumai

Tarptautinė baudžiamoji teisė, kaip atskira tarptautinės teisės šaka, turi norminius ir institucinius įgyvendinimo mechanizmus. Šie mechanizmai dažniausiai sukuriami valstybių susitarimo pagrindu, bet jų veikimas evoliucionuoja nepriklausomai nuo valstybių valios dėl tokių elementų – vadovaujantis *erga omnes* įsipareigojimais, kuriais draudžiami tarptautiniai nusikaltimai, paprotinėmis tarptautinės teisės normomis, numatančiomis pareigą persekioti už padarytus tarptautinius nusikaltimus, ir susiformavusia tarptautinių organizacijų numanomų galių doktrina. Tarptautinė teisė remiasi tarptautine baudžiamąja teise, kaip vienu iš norminių įgyvendinimo mechanizmų. Šie elementai iš esmės lemia tarptautinės baudžiamosios teisės efektyviam veikimui būtinos tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos egzistavimą, išskirtinumą ir tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos, kaip vienos iš tarptautinės jurisdikcijos rūšių, ypatumus. Toliau šiame skyriuje bus aptariami tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos ypatumai, tokie kaip specifiniai tarptautinę baudžiamąją jurisdikciją įgyvendinantys subjektai, netiesioginė šios jurisdikcijos prigimtis, netiesioginis jos poveikis nacionaliniams teismams ir valstybės sutikimas, kaip tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos šaltinis. Autorės nuomone, būtent šie ypatumai aiškiausiai atiboja tarptautinę baudžiamąją jurisdikciją nuo nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos.

Pirmiausiai aptarsime tarptautinę baudžiamąją jurisdikciją įgyvendinančius subjektus, t. y. tarptautinius baudžiamuosius tribunolus, kurie, būdami viena iš taikaus tarptautinių ginčų sprendimo priemonių, leidžiančių realizuoti individualią atsakomybę už tarptautinių baudžiamųjų nusikaltimų padarymą, yra tarptautinės institucijos, turinčios specializuotą jurisdikciją persekioti ir teisti. Tarptautinių tribunolų teisinė padėtis apibūdinama dviem

aspektais: pirma, tarptautinio subjekto statuso apibrėžimu ir, antra, turimomis galiomis. Kadangi turimos galios iš esmės nusakomos jurisdikcijos charakteristikomis ir jų analizė yra kitų šio darbo dalių dalykas, šiame skyriuje bus aptariami statuso ypatumai.

Tarptautiniai baudžiamieji tribunolai yra laikomi specializuotomis tarptautinėmis organizacijomis arba jų institucijomis. Tarptautinės teisės komisijos patvirtintame Tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsnių projekte⁶⁵ tarptautinė organizacija apibrėžiama kaip organizacija, įsteigta sutartimi ar kitu tarptautinės teisės dokumentu ir turinti atskirą tarptautinį teisinį subjektiškumą, kurios nariai kartu su valstybėmis gali būti ir kiti subjektai.⁶⁶ Literatūroje iš esmės sutariama, kad Niurnbergo ir Tokijo tribunolai neturi tarptautinio teisinio subjektiškumo ir yra traktuojami kaip bendri juos įsteigusių valstybių organai.⁶⁷ Atsižvelgiant į tai, kad *ad hoc* tribunolai buvo įsteigti JT Saugumo Tarybos rezoliucija ir yra laikomi pagalbinėmis institucijomis, teigiama, kad TBTJ ir TBTR taip pat neturi individualaus teisinio subjektiškumo⁶⁸. Tik TBT iš esmės turi visus tarptautinėms organizacijoms būdingus požymius. Tačiau šį aspektą būtina vertinti atsižvelgiant į tarptautinių teisminių institucijų ypatumus. Visų pirma, paminėtini šioms institucijoms keliami specialūs tikslai, itin sudėtingos jų steigimo aplinkybės ir neginčytina politinės valstybių valios įtaka. Antra, visi tarptautiniai baudžiamieji tribunolai yra kompromiso rezultatas, kuriam keliami labai svarbūs tarptautinei bendrijai

⁶⁵ 2011 m. Tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsnių projektas [interaktyvus] (angl. *Draft articles on the responsibility of international organisations*). Priimtas Tarptautinės teisės komisijos 63-oje sesijoje, Nr. A/66/10 [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga http://legal.un.org/ilc/texts/9_11.htm.

⁶⁶ Žr. daugiau: ŽALIMAS, D.; ŽALTAUSKAITĖ-ŽALIMIENĖ, S.; PETRAUSKAS, Z.; SALADŽIUS, J. Tarptautinės organizacijos. Vilnius: Justitia, 2001, p. 38. BROWNLIE, I. Principles of Public International Law, 5th ed. Oxford: Oxford University Press, 1998, p. 678-981.

⁶⁷ Tribunolai traktuojami kaip bendri organai šių autorių: LAUTERPACHT, H. (ed.). Oppenheim's International Law, Vol. II, 1955, p. 581; MARTINES, F. Legal Status and Powers of the Court. In CASSESE, A.; GAETA, P. ir JONES, J. R. W. D. (eds.). The Rome Statute of the International Criminal Court. A Commentary. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 204. Tačiau taip pat egzistuoja nuomonė, pagrindžianti tarptautinę Niurnbergo tribunolo prigimtį: KOROWICZ, M. ST. The Problem of International Personality of Individuals, AJIL, 1956, Nr. 50.

⁶⁸ Žr. MARTINES, F. Legal Status and Powers of the Court. In CASSESE, A.; GAETA, P. ir JONES, J. R. W. D. (eds.). The Rome Statute of the International Criminal Court. A Commentary. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 204. RÜCKERT, W. Commentary to Article 4, Legal status and powers of the Court. In TRIFFTERER, Otto. (ed.) Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999, p. 92.

uždaviniai ir kurio efektyviam veikimui būtinas tarptautinės bendrijos palaikymas ir valstybių bendradarbiavimas. Trečia, tarptautiniai baudžiamieji tribunolai yra tarptautinės teisminės institucijos ir tarptautinėje teisėje naudojasi specifiniu, tik jiems būdingu teisiniu statusu, pagrįstu autonomija ir nepriklausomumu⁶⁹.

Siekiant atskleisti tarptautinių baudžiamųjų tribunolų teisinę padėtį, reikėtų aptarti tarptautinį elementą, kuris iš esmės reiškia tarptautinių teisėjų ir kito tarptautinio personalo įtraukimą į tribunolo veiklą, turinčių tribunolų, dar vadinamų „specialiaisiais“ arba „mišriaisiais“, kurie buvo įsteigti įvertinus tarptautinės ir nacionalinės teisės bei tarptautinės ir nacionalinės jurisdikcijos santykio keliamus iššūkius, statusą ir ypatumus. Reikėtų atsižvelgti į tai, kad šie tribunolai buvo sukurti pirmiausiai įvertinus JT Saugumo Tarybos nenorą ar nesugebėjimą steigti sudėtingų ir brangiai kainuojančių *ad hoc* tribunolų. Taip pat šie tribunolai steigiami siekiant sustiprinti valstybės „procesu nuosavybę“.⁷⁰

Tribunolai, turintys tarptautinį elementą, turi panašumo su *ad hoc* tribunolais organizacine struktūra, dalykine kompetencija, tačiau skiriasi savo teisiniu statusu ir finansavimo mechanizmu. Pirma, teisinio statuso nustatymas priklauso nuo šių tribunolų steigiamojo akto. Pagal šiuo metu egzistuojančią praktiką, tribunolai gali turėti nacionalinio teismo arba tarptautine sutartimi įsteigto organo statusą⁷¹. Atitinkamai Ypatingosios kolegijos Kambodžos nacionaliniuose teismuose, įsteigtos pagal nacionalinį įstatymą, turi nacionalinio teismo statusą; mišrusis Siera Leonės tribunolas, įsteigtas susitarimo tarp JT ir Siera Leonės, turėjo tarptautine sutartimi įsteigto organo statusą⁷²; specialusis

⁶⁹ CRYER, R. Independence and Impartiality of Tribunals. In CASSESE A. (ed.), *The Oxford companion to International Criminal Justice*, Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 374. OLÁSOLO, H. The Triggering Procedure of the International Criminal Court. *Martinus Nijhoff*, 2005, p. 27. NEGRI, S. Equality of Arms – Guiding Light or Empti Shell? In MAY C., *International Criminal Justice: A Critical Analysis of Institutions and Procedures*, London: Cameron, 2007, p. 24.

⁷⁰ SHRAGA, D. Mixed or Internationalized Courts. In CASSESE, A. (ed.), *The Oxford companion to International Criminal Justice*, Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 424.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² 2002 m. Jungtinių Tautų ir Siera Leonės susitarimas dėl Specialiojo Siera Leonės teismo įsteigimo [interaktyvus] (angl. *Agreement between the United Nations and the Government of Sierra Leone on the Establishment of a Special Court for Sierra Leone*), 2002 m. sausio 16 d. [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga <http://www.rscsl.org/Documents/scsl-agreement.pdf>. Mišrusis Siera Leonės tribunolas baigė savo veiklą 2013-12-02. Jo veiklą perėmė Liekamasis Siera Leonės tribunolas kuris tęsia liudytojų

Libano tribunolas, įsteigtas sutartimi, remiantis JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 1757, priimta pagal JT Chartijos VII skyrių, taip pat yra tarptautine sutartimi įsteigtas organas.⁷³ Antra, finansavimo mechanizmas apima ne tik tarptautinės bendrijos įnašus, kaip yra susiklostę *ad hoc* tribunolų atveju. Tarptautinį elementą turinčių tribunolų biudžetas taip pat formuojamas iš vietinės valdžios ir privačių įnašų.⁷⁴ Šių skirtumų kontekste pažymėtina, kad tarptautinį elementą turintys tribunolai yra tarptautinės baudžiamosios teisės sistemoje veikiančių tarptautinių ir nacionalinių subjektų, taip pat valstybių ir tarptautinės bendrijos bendrų pastangų persekiojant ir baudžiant už tarptautinius nusikaltimus rezultatas.⁷⁵

Taigi tarptautinę baudžiamąją jurisdikciją įgyvendina specifiniai subjektai – tarptautiniai baudžiamieji tribunolai, kurie veikia pagal tarptautinę baudžiamąją teisę ir yra jos įgyvendinimo mechanizmo sudėtinė dalis. Specifinis tarptautinių baudžiamųjų tribunolų statusas yra nulemtas specialių jiems keliamų tikslų, nusikaltimų, už kurių padarymą jie persekioja ir teisia, taip pat steigimo ir politinių aplinkybių. Toks statusas reikalauja atitinkamos jurisdikcijos veikti plačiau nei vienos valstybės teritorijoje. Nacionalinių teismų veiksmai šioje srityje būtų nepakankami, nes nacionaliniai teismai, persekiodami ir teisdami už tokius pat pažeidimus, veiktų tik kaip valstybių atstovai,⁷⁶ Tarptautiniais nusikaltimais yra pažeidžiama tarptautinė tvarka, todėl tarptautinė bendrija, steigdama tarptautinius baudžiamuosius tribunolus, imasi veiksmų esamai tarptautinei baudžiamajai jurisdikcijai įgyvendinti.

Kadangi tarptautinė baudžiamoji jurisdikcija yra tarptautinės jurisdikcijos rūšis, jai būdingi bendrieji visų tarptautinės jurisdikcijos rūšių požymiai, tokie,

apsaugą, prižiūri bausmių vykdymą. Plačiau žr. Liekamojo Siera Leonės tribunolo svetainėje adresu www.rscsl.org.

⁷³ Pagal: SHRAGA, D. The Second Generation UN-Based Tribunals: A Diversity of Mixed Jurisdictions. In CESARE, P. R. R.; NOLLKAEMPER, A.; KLEFFNER, J. K. (eds.) *Supra note 43*, p. 36.

⁷⁴ CESARE, P. R. R.; NOLLKAEMPER, A.; KLEFFNER, J. K. *Supra note 43*, p. 217.

⁷⁵ JESSBERGER, F. International v. National Prosecution of International Crimes, in CASSESE, A. (ed.) *The Oxford Companion to International Criminal Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 213.

⁷⁶ JESSBERGER, F. International v. National Prosecution of International Crimes, in CASSESE, A. (ed.) *The Oxford Companion to International Criminal Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 214.

kaip netiesioginė prigimtis, netiesioginis poveikis nacionaliniams teismams ir valstybės sutikimas, kaip jurisdikcijos šaltinis. Tam, kad atskleisti tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos tarptautinę prigimtį ir jos ypatumus, leidžiančius tarptautinę baudžiamąją jurisdikciją atriboti nuo nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos, toliau bus analizuojami tarptautinės ir nacionalinės jurisdikcijos skirtumai.

Tarptautinės ir nacionalinės jurisdikcijos skirtumai labiausiai išryškėja ne analizuojant jų įgyvendinimą teismuose, bet jų prigimtį. Nacionalinių teismų jurisdikcija yra visiškai kitos prigimties negu tarptautinių teismų jurisdikcija.⁷⁷ Tarptautinės jurisdikcijos prigimtis, palyginti su nacionaline, yra netiesioginė. Nors ir tarptautinės teisės taikymas ir įgyvendinimas dažniau remiasi nacionaliniais teismais negu tarptautiniais, jos tiesioginė įtaka nacionalinių teismų jurisdikcijai yra nepalyginamai menkesnė. Nors tarptautinė teisė per įgalinančias tarptautines sutartis tiesiogiai nustato tarptautinių teismų galias, tačiau ji negali tiesiogiai nustatyti nacionalinių teismų galių.⁷⁸ Vadovaujantis tarptautinės teisės principais jurisdikcija pirmiausiai yra siejama su valstybės, o ne su teismų galiomis. Kai tarptautinės sutartys įpareigoja valstybes įgalinti nacionalinius teismus, bet ne pačios juos įgalina veikti vykdant nacionalinę jurisdikciją,⁷⁹ pasireiškia netiesioginis tarptautinės teisės poveikis nacionalinei teisei. Tai pagrindžiama principu, kad tarptautinė teisė nereguliuoja valstybių vidaus santvarkos ir nacionalinių institucijų galių.

Nors tarptautinė teisė saugo valstybių vaidmens pirmenybę, tačiau ji pati savaime nesuteikia nacionaliniams teismams galios spręsti tarptautinių ginčų.⁸⁰ Jurisdikcijos prigimtis pagrįsta poreikiu įgyvendinti teisinius interesus – kurti teisės normas, jas taikyti sprendžiant teisinius ginčus ir jų įgyvendinimui užtikrinti. Valstybės kuria tarptautinės teisės normas ir jas įtvirtina sutartyse, kaip viename iš tarptautinės teisės šaltinių. Tarptautinės sutartys įpareigoja valstybes įgalinti nacionalinius teismus, bet ne pačios juos įgalina veikti vykdant

⁷⁷ NOLLKAEMPER, A. *Supra note 57*, p. 22.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 35.

nacionalinę jurisdikciją⁸¹. Šalia kitų atsiradimo šaltinių valstybių pareiga sukurti nacionalinių teismų įgaliojimus taikyti tarptautinę teisę atsiranda iš efektyvaus tarptautinių įsipareigojimų vykdymo ir aiškinimo principo, kuris iš esmės įpareigoja valstybes netrukdyti nacionalinės teisės priemonėmis tinkamai įgyvendinti tarptautinius įsipareigojimus⁸². Nors šis principas plačiausiai išplėtotas EŽTT praktikoje⁸³, tačiau jis pripažintas ir bendruoju tarptautinės teisės principu⁸⁴, taip pat patenkančiu į *pacta sunt servanda* principo turinį⁸⁵. Šis principas teismų gali būti naudojamas tokiais atvejais, kai tarptautine sutartimi aiškiai nepaneigiama, bet ir konkrečiai nesuteikiama jiems teisė nagrinėti ginčą. Efektyvaus tarptautinių įsipareigojimų vykdymo ir aiškinimo principo principu remiasi teismai, nagrinėdami ginčus, kylančius, pavyzdžiui, iš įsipareigojimų pagal Tarptautinį ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktą, kurio nuostatose nerasime nuorodų į teisminės gynybos priemones.

Be to, nacionalinės jurisdikcijos šaltinis ir prigimtis yra nacionaliniuose teisės aktuose, o tarptautinės – valstybės sutikime (angl. *consent*)⁸⁶. Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Teismas yra pasakęs, kad „[t]eismo jurisdikcija priklauso nuo Šalių valios. Teismas yra visada kompetentingas, kai pastarosios priėmė jo jurisdikciją <...>. Teismo padėtis jurisdikcijos atžvilgiu negali būti prilyginama nacionalinių teismų padėčiai, kurių jurisdikcija yra nustatyta valstybės *ratione materiae* arba vadovaujantis hierarchine sistema.“⁸⁷ Nacionalinė jurisdikcija yra nustatyta teisės aktų kaip valstybės suvereniteto išraiška ir todėl sutikimas negali būti jos pagrindu. Jei arbitraže leidžiamas šalių sutikimas dėl jurisdikcijos tai yra tik todėl, kad nacionalinė teisė tokį sutikimą

⁸¹ NOLLKAEMPER, A. *Supra note 57*, p. 22.

⁸² Pagal: *Ibidem*, p. 35.

⁸³ Žr. EŽTT sprendimai byloje Kudla v. Lenkija (Petición Nr. 30210/96) [152], Golder v. Jungtinė Karalystė (Petición Nr. 4451/70), Marckx v. Belgija (Petición Nr. 6833/74), X ir Y v. Nyderlandai (Petición Nr. 8978/80), Airey v. Airija (Petición Nr. 6289/73), P, C ir S v. Jungtinė Karalystė (Petición Nr. 56547/00), Artico v. Italija (Petición Nr. 6694/74).

⁸⁴ 1925 m. vasario 21 d. NTTTT konsultacinė išvada dėl graikų ir turkų gyventojų apsikeitimo, PCIJ Series B, 1925, No. 10; ICGJ 277 (PCIJ 1925) [51]; 1930 m. liepos 31 d. NTTTT konsultacinė išvada dėl graikų-bulgarų „bendruomenių“, PCIJ Series B, 1930, No. 17; ICGK 284 (PCIJ 1930) [84].

⁸⁵ Žr. specialaus pranešėjo Waldock išvada. (1964) II YB ILC, UN Doc A/CN.4/167, 47.

⁸⁶ AMERASINGHE, C. F. *Supra note 28*, p. 69.

⁸⁷ 1928 m. balandžio 26 d. NTTTT sprendimas byloje Mažumų teisės aukštutinėje Silezijoje (Vokietija v. Lenkija), PCIJ Series A, 1928, No. 15, paras. 61, 63.

yra leidusi, o arbitražinis procesas vienaip ar kitaip yra kontroliuojamas nacionalinio teismo, turinčio jurisdikciją, pagrįstą nacionalinės teisės aktais ir arbitražo pripažinimu.

Sutikimas, kaip tarptautinės jurisdikcijos šaltinis, yra vienokia ar kitokia išraiška įtvirtintas steigiant tarptautinį teismą ar nustatant jo jurisdikciją. Tarptautiniai teismai įvairiose bylose yra patvirtinę sutikimo, kaip tarptautinės jurisdikcijos šaltinio, būtinybę ginčui nagrinėti. Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Teismas ir Tarptautinio Teisingumo Teismas yra vienos iš tarptautinių teisminių institucijų, kurios įgyvendindamos tarptautinę jurisdikciją yra priėmusios sprendimus ir konsultacines išvadas, formuojančias tarptautinės jurisdikcijos sampratą. Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Teismas išvadoje dėl Rytų Karelijos nurodė, kad „[t]arptautinė teisė aiškiai nurodo, kad nė viena valstybė be jos sutikimo negali būti priversta perduoti spręsti ginčą su kita valstybe teismui ar kitu taikiu būdu.“⁸⁸ Vėliau Tarptautinio Teisingumo Teismas keletą kartų rėmėsi sutikimo būtinybe jurisdikcijos egzistavimui pagrįsti. Pirmojoje savo byloje dėl *Corfu* sąsiaurio Teismas nurodė, kad šalių sutikimas suteikia jam jurisdikciją, nors nėra nustatyta konkreti šio sutikimo išraiška⁸⁹. Šioje byloje Teismas nurodė, kad jurisdikcija buvo nustatyta remiantis Teismo Statuto 36 straipsnio 1 dalimi, nurodančia bendro sutikimo perduoti ginčą spręsti Teismui pagrindą, net jei ir sutikimas šio ginčo aplinkybėmis buvo išreikštas dviem vienas po kito priimtais kiekvienos Šalies sutikimą patvirtinančiais aktais. Vėliau Rytų Timoro byloje Tarptautinio Teisingumo Teismas nurodė, kad „[Teismas] negali spręsti ginčo tarp valstybių nesant šių valstybių sutikimo dėl [Teismo] jurisdikcijos“.⁹⁰

⁸⁸ 1923 m. liepos 23 d. NTTTT konsultacinė išvada byloje dėl Rytų Karelijos statuso. PCIJ Series B, 1923, No. 5, p. 27.

⁸⁹ 1948 m. kovo 25 d. TTT sprendimas byloje dėl *Corfu* sąsiaurio (JK v. Albanija). ICJ Reports, 1948, p. 27.

⁹⁰ 1995 m. birželio 30 d. TTT sprendimas Rytų Timoro byloje (Portugalija v. Australija). ICJ Reports, 1995, p. 90. para. 26. Taip pat žr. kitą Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisprudenciją: 1992 m. birželio 26 d. TTT sprendimas dėl kai kurios fosfatų žemės Nauru. ICJ Reports, 1990, p. 260; 1984 m. liepos 27 d. TTT pareiškimas dėl 1982 m. Kontinentinio šelfo bylos peržiūros ir aiškinimo. ICJ Reports, 1985, p. 216; TTT 1949 m. balandžio 11 d. konsultacinė išvada dėl žalos Jungtinių Tautų tarnybai atlyginimo. ICJ Reports, 1949, p. 174; 1950 m. kovo 30 d. TTT konsultacinė išvada dėl Bulgarijos, Vengrijos ir Rumunijos taikos susitarimų, ICJ Reports, 1959, p. 71; 1999 m. bylos dėl jėgos panaudojimo teisėtumo (dėl laikinųjų priemonių), 1999 ICJ Reports, p. 140, 273, 374, 432, 492, 557, 671, 773, 839, 925.

Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisprudencijos analizė leidžia atskleisti daugiau specialių tarptautinės jurisdikcijos požymių. Teisėjas *Dexner* savo atskirojoje nuomonėje Tarptautinio Teisingumo Teismo byloje dėl *Corfu* sąsiaurio išskyrė du tarptautinės jurisdikcijos pripažinimo etapus, padedančius aiškiau suprasti tarptautinės jurisdikcijos egzistavimą ir skirtumą nuo nacionalinės. Jis nurodė, kad „žodis „jurisdikcija“ turi dvi reikšmes ir iš jų tiesiogiai išplaukiančius etapus tarptautinėje teisėje. Šis žodis yra vartojamas: 1) siekiant pripažinti Teismą kaip instituciją, įsteigtą *ius dicere* tikslu ir tam, kad būtų įgyta galimybė dalyvauti teisminiame procese; 2) siekiant nustatyti Teismo kompetenciją, t. y. suteikti Teismui teisę spręsti konkrečias bylas.“⁹¹ Aiškinant šią poziciją galima teigti, kad „pirmasis etapas sukuria jurisdikciją, tačiau neturi įtakos *Teismo veiklos aktyvinimui*. Tik kai įvykdomas antrasis etapas, pirmasis etapas „subręsta“ ir sukuria situaciją, turinčią įtakos *Teismo veiklos aktyvinimui*. Aktyvi veikla šiuo atveju laikoma „jurisdikcija“ tik kai įveiktas antrasis etapas ir visa procedūra yra baigta. Tiesa yra ta, kad nė vienas etapas kiekvienas atskirai nesukuria jurisdikcijos ar kažko panašaus, bet tik abu kartu <...>.“⁹²

Pažymėtina, kad sutikimas dėl jurisdikcijos gali įgauti bet kokią formą ir nuo jos tiesiogiai nepriklauso. Tai buvo konstatuota Tarptautinio Teisingumo Teismo byloje dėl *Corfu* sąsiaurio⁹³, palaikant jau anksčiau Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo Mažumų mokyklų byloje išsakytą poziciją⁹⁴.

Tarptautinės jurisdikcijos šaltinis taip pat yra išvestinis arba netiesioginis sutikimas. Tarptautinę praktiką šiuo atveju parodo Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusiai Jugoslavijai ir Tarptautinio baudžiamojo tribunolo Ruandai

Paminėtoje jurisprudencijoje Tarptautinio Teisingumo Teismas nurodė, kad „[k]ai yra esminis skirtumas tarp valstybės sutikimo dėl Teismo jurisdikcijos ir konkrečių veiksmų atitikimo tarptautinei teisei <...>, pirmasis klausimas visada reikalauja sutikimo <...>, o antrasis gali būti nagrinėjamas tik tada, kai Teismas nagrinėja bylą iš esmės prieš tai nustatęs savo jurisdikciją <...>.“

⁹¹ 1948 m. kovo 25 d. TTT sprendimas byloje dėl *Corfu* sąsiaurio (JK v. Albanija). ICJ Reports, 1948, p. 27, 38-40.

⁹² AMERASINGHE, C. F. *Supra note* 28, p 81.

⁹³ *Supra note* 89, p. 27.

⁹⁴ 1928 m. balandžio 26 d. NTTTT sprendimas byloje Mažumų teisės aukštutinėje Silezijoje (Vokietija v. Lenkija), PCIJ Series A, 1928, No. 15. p. 23. Taip pat žr. 1978 m. gruodžio 1 d. TTT sprendimas Egėjo jūros kontinentinio šelfo byloje. ICJ Reports, 1978, p. 39. 1991 m. liepos 8 d. TTT sprendimas Kataro ir Bahreino byloje (jurisdikcija ir priimtinumas). ICJ Reports, 1994, p. 120.

įsteigimas ir jurisdikcijos nustatymas. Šie du tribunolai buvo įsteigti JT Saugumo Tarybos, veikiančios pagal JT Chartijos VII skyrių, rezoliucijomis⁹⁵, privalomomis visoms Jungtinių Tautų valstybėms narėms. Jugoslavija ir Ruanda tiesiogiai neišreiškė savo sutikimo įsteigti minėtus tribunolus ir leisti vykdyti jurisdikciją savo piliečiams ir teritorijos atžvilgiu. JT Saugumo Taryba rėmėsi savo numanomomis galiomis⁹⁶, kurių pagrindu ji gali imtis bet kokių veiksmų, jei jų reikia Jungtinių Tautų tikslams įgyvendinti, remiantis numanomų galių doktrina, išaiškinta Tarptautinio Teisingumo Teismo 1949 metų konsultacinėje išvadoje dėl žalos Jungtinių Tautų tarnybai atlyginimo ir patvirtinta jo vėlesnės praktikos⁹⁷. Šiuo atveju Jugoslavijos ir Ruandos sutikimas buvo išreikštas netiesiogiai joms anksčiau tapus JT Chartijos, nustatančios privalomas JT Saugumo Tarybos rezoliucijas, ir iš jos išplaukiančias numanomas galias, dalyvėmis.

Egzistuoja tarptautinių baudžiamųjų tribunolų steigimo ir veiklos praktika, kai sutikimas dėl tribunolo jurisdikcijos teisti už karo ar panašius nusikaltimus nebuvo išreikštas. Tai, pirmiausiai, parodo Niurnbergo ar Tokijo tribunolų steigimas, kai buvo konstatuota, kad „[Teismo] statuto sukūrimas buvo valstybių suverenios teisėkūros galios vykdymas, kuriai Vokietijos Reichas besąlygiškai pasidavė“⁹⁸. Vis dėlto manytina, kad esant įprastoms sąlygoms, t. y. nesiremiant besąlygiška kapituliacija ar privaloma JT Saugumo Tarybos rezoliucija, tarptautinė bendrija negalėtų primesti sprendimo įsteigti tarptautinę jurisdikciją turinčią teisminę instituciją sutikimo neišreiškusiai valstybei. Tačiau šiuo atveju reikėtų nepamiršti, kad nacionaliniai teismai turi tarptautinės teisės pripažintą

⁹⁵ JT ST rezoliucija Nr. 827 (1993) dėl TBTJ įsteigimo. JT ST rezoliucija Nr. 995 (1994) dėl TBTR įsteigimo.

⁹⁶ Numanomų galių doktrina išplėtotą Tarptautinės teisės komisijos ataskaitoje „Santykiai tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų“, Doc A/CN.4/391 ir Add. 1*, 1985 para. 53, 64, 66, [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-15]. Interneto prieiga http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_391.pdf.

⁹⁷ 1949 m. balandžio 11 d. TTT konsultacinė išvada dėl žalos Jungtinių Tautų tarnybai atlyginimo, ICJ Reports, p. 174, 178–179. 1996 m. liepos 7 d. TTT konsultacinė išvada dėl branduolinio ginklo panaudojimo ir grasinimo juo teisėtumo. ICJ Reports, 1996, p. 226.

⁹⁸ International Military Tribunal Judgement of 1 October 1946, in The Trial of German Major War criminals. Proceedings of the International Military Tribunal sitting at Nuremberg, Germany, Part 22 (22nd August, 1946, to 1st October, 1946), p. 444.

galią teisti už karo ir panašius nusikaltimus vadovaudamiesi tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos principais,⁹⁹ pavyzdžiui, teritoriniu ar pilietybės.

JT Chartijos 2 straipsnio 3 ir 6 dalys, kuriose numatytas taikus ginčų sprendimas ir Chartijos principų laikymasis siekiant tarptautinės taikos ir saugumo, kartu su VII skyriumi sudaro sąlygas atvejams, kai valstybė, kuri nėra Jungtinių Tautų narė, gali būti priversta paklusti tarptautinei jurisdikcijai. Chartijos 2 straipsnio 6 dalyje nustatyta, „Organizacija užtikrina, kad valstybės, kurios nėra Jungtinių Tautų narės, remtųsi šiais principais, jei tai būtina siekiant tarptautinės taikos ir saugumo“, ir šiame kontekste pagal JT Chartijos VII skyrių priimtos JT Saugumo Tarybos rezoliucijos dėl tarptautinės teisminės institucijos su tarptautine jurisdikcija įsteigimo būtų privalomos valstybei, kuri nėra Jungtinių Tautų nare.

Remiantis tarptautinės jurisdikcijos ypatumų analize, konstatuotina, kad tarptautinė baudžiamoji jurisdikcija, kaip tarptautinės jurisdikcijos rūšis, skiriasi nuo nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos ir galima identifikuoti specialius tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos požymius, tokius kaip specifiniai tarptautinę baudžiamąją jurisdikciją įgyvendinantys subjektai, netiesioginė šios jurisdikcijos prigimtis, netiesioginis jos poveikis nacionaliniams teismams ir valstybės sutikimas, kaip tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos šaltinis.

1.3. Tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos formos

Jurisdikcijos prigimtis pagrįsta poreikiu kurti teisės normas, jas taikyti sprendžiant teisinius ginčus ir užtikrinti jų įgyvendinimą. Šios prigimties pagrindu skiriamos atitinkamos jurisdikcijos formos – nurodomoji, sprendžiamoji ir vykdomoji¹⁰⁰. Šios tradicinės jurisdikcijos formos egzistuoja nacionalinėje ir tarptautinėje teisėje. Taigi, šiame skyriuje bus aptariama jų

⁹⁹ AMERASINGHE, C. F. *Supra note* 28, p. 92. Tokia Izraelio teismų praktika suformuota *Eichmann* byloje: *Attorney General of Israel v. Eichmann*, 1961, 36 ILR, p. 5.

¹⁰⁰ *Angl. prescriptive (or legislative), adjudicative and executive (or enforcement).*

samprata, nusistovėjusi nacionalinėje teisėje, ir atskleidžiami sampratos ypatumai tarptautinėje baudžiamojoje teisėje.

Nurodomoji jurisdikcija – galia kurti teisės normas, kuriomis reikalaujama tam tikro elgesio¹⁰¹. Šios jurisdikcijos formos pavadinimas neretai siejamas su teisėkūra. Kai kurie autoriai šiai jurisdikcijos formai įvardinti vartoja terminą „įstatymų leidybos jurisdikcija.“¹⁰² Autorės nuomone, toks terminas netiksliai atspindi tarptautinės teisės ypatumus, kurios kontekste teisės normų kūrimas nesiejamas su įstatymų leidžiamąja valdžia¹⁰³, todėl šiame darbe pasirinktas bendresnio pobūdžio „nurodomosios jurisdikcijos“ terminas, tinkamas vartoti nacionaliniame ir tarptautiniame kontekste.¹⁰⁴ Tarptautinių baudžiamųjų tribunolų vystymasis paneigė anksčiau vyravusią nuomonę, kad tarptautinėje baudžiamojoje teisėje nurodomoji ir sprendžiamoji jurisdikcija sutampa.¹⁰⁵ Ši nuomonė buvo grindžiama valstybių, o ne tarptautinių organizacijų galiomis.¹⁰⁶ Nacionalinėje baudžiamojoje teisėje kiekviena valstybė, realizuodama nurodomąją jurisdikciją, apibrėžia nusikaltimus. Tačiau nė viena valstybė atskirai nuo kitų negali apibrėžti nusikaltimų tarptautinėje baudžiamojoje teisėje. Be to, tarptautinis baudžiamasis tribunolas taip pat vienas pats neapibrėžia nusikaltimų, patenkančių į jo jurisdikciją. Vis dėlto pažymėtina, kad tarptautiniai baudžiamieji tribunolai, patys nustatydami Nusikaltimų požymius¹⁰⁷, turi teisę tikslinti nusikaltimų apibrėžimą, jo nekeisdami. Taip pat tribunolai gali remtis savo ankstesniais sprendimais, siekdami nustatyti teisę,

¹⁰¹ Pagal: CRYER, R.; FRIMAN, H.; ROBINSON, D.; WILMSHURST, E. *Supra note 23*, p. 43.

¹⁰² AKEHURST, M. Jurisdiction in International Law. BYIL, 1972, Vol. 46, p. 179. RANDALL, K. C. Universal Jurisdiction Under International Law. Texas Law Review, 1988, p. 785, 786. SADAT, L.N.; CARDEN, S. R. The New International Criminal Court: An Uneasy Revolution. Georgetown Law Journal, Vol. 88, p. 406. NEVERA, A. Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai. *Supra note 30*, p. 11.

¹⁰³ Plačiau žr. VADAPALAS, V. Tarptautinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 1998, p. 22.

¹⁰⁴ Terminą „nurodomoji jurisdikcija“ vartoja BROWNLIE, I. Principles of Public International Law, 5th ed. Oxford: Oxford University Press, 1998. GALLANT, K. S. Jurisdiction to adjudicate and Jurisdiction to prescribe in International Criminal Courts. Villanova University Law Review, Vol. 48, 2003.

¹⁰⁵ AKEHURST, M. Jurisdiction in International Law. BYIL, 1972, Vol. 46, p. 179.

¹⁰⁶ GALLANT, K. S. Jurisdiction to adjudicate and Jurisdiction to prescribe in International Criminal Courts. Villanova University Law Review, Vol. 48, 2003.

¹⁰⁷ Angl. *Elements of crime*. Tai yra vienas iš tarptautinių baudžiamųjų tribunolų veiklos dokumentų, tvirtinamas tribunolo atsovaujamojo organo. Pvz., TBT Romos statuto 9 str., *supra note 9*.

aišku, vėlgi tik tikslindami, bet nekurdami naujos.¹⁰⁸ Tokie veiksmai laikytini tarptautinių baudžiamųjų tribunolų nurodomosios jurisdikcijos vykdymu.

Valstybės turi teisę kurti teisės normas, susijusias ir su kitomis valstybėmis ir jų vidaus tvarka, tačiau tokias normas įgyvendinti ir praktiškai, ir tarptautinės teisės požiūriu būtų ribotos galimybės. Tam reikia taikymo veiksmy, todėl egzistuoja kita jurisdikcijos forma – sprendžiamoji jurisdikcija, kuri reiškia galią taikyti sukurtas teisės normas ir spręsti teisinius ginčus. Tarptautiniai baudžiamieji tribunolai turi aiškiai išreikštą sprendžiamąją jurisdikciją, kuri apribojama asmenims (*ratione personae*), teritorijos (*ratione loci*), laiko (*ratione temporis*) ir dalyko (*ratione materiae*) atžvilgiu.

Vykdomoji jurisdikcija apibrėžiama kaip galia priverstinai įvykdyti priimtą sprendimą. *Lotus* byloje NTTTT nurodė, kad „pirmas ir svarbiausias apribojimas, nustatytas valstybei tarptautinės teisės <...> – ji negali įgyvendinti jokia forma savo galių kitos valstybės teritorijoje. Šiuo aspektu jurisdikcija yra visiškai teritorinio pobūdžio; ji negali būti vykdoma valstybės už jos teritorijos ribų.“¹⁰⁹ Tarptautinėje teisėje pripažįstami tik išimtiniai atvejai, kada leidžiama valstybei nukrypti nuo teritorinio vykdomosios jurisdikcijos pobūdžio, ir tai susiję išimtinai su ginkluotu konfliktu¹¹⁰. Pažymėtina, kad būtina atskirti vykdomosios jurisdikcijos įgyvendinimą nuo nurodomosios ir sprendžiamosios jurisdikcijos taikymo asmenims. Pavyzdžiui, *Eichmann* byloje, *Adolf Eichmann* buvo teisiamas nacionalinio teismo taikant universaliąją jurisdikciją ir priimtas teisėtas sprendimas, nors Izraelio veiksmai buvo neteisėti ir pats *Adolf*

¹⁰⁸ GALLANT, K. S. Jurisdiction to adjudicate and Jurisdiction to prescribe in International Criminal Courts. Villanova University Law Review, Vol. 48, 2003, p. 791.

¹⁰⁹ 1927 m. rugsėjo 7 d. NTTTT sprendimas byloje S. S. Lotus (Prancūzija v. Turkija), 1928, PCIJ Series A, No. 10, p. 18.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 18-19. NTTTT Teisėjų Higgins, Kooijmans ir Buergenthal atskiroji nuomonė para. 54 ir teisėjo Van den Wyngaert atskiroji nuomonė para. 49, kuriose numatyta, kad tarptautinė teisė pripažįsta tik išimtinus atvejus, kada leidžiama nukrypti nuo teritorinio vykdomosios jurisdikcijos pobūdžio ir tai susiję išimtinai su kariniu konfliktu. Pirma, karinėms pajėgoms, dalyvaujančioms kariniame konflikte užsienio valstybėje, leidžiama sulaikyti ar paimti į nelaisvę priešiškus kombatantus, taip pat ir civilius, lydinčius karines pajėgas, kai tokie asmenys patenka į jų valdžią vykstant karo veiksams. Antra, okupavus kariaujančios valstybės visą teritoriją ar jos dalį, leidžiama įgyvendinti tam tikrą ekstrateritorinę baudžiamąją valdžią (nurodomąją ir vykdomąją) okupuotoje teritorijoje, vadovaujantis 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijos (IV) dėl civilių apsaugos ginkluoto konflikto metu (75 UNTS 287) 64-77 straipsniais. Pagaliau okupuojančiai valdžia leidžiama tam tikromis sąlygomis imtis preventyvaus sulaikymo, vadovaujantis IV Ženevos konvencijos 78 straipsniu.

Eichmann, besislapstęs Argentinoje, buvo pristatytas be Argentinos sutikimo ir pažeidžiant jos suverenitetą. Buvo remtasi principu *male captus bene detentus*, kuris leidžia dėl neteisėtai suimto asmens vykdyti teisėtą procesą. Tarptautinis tribunolas buvusiai Jugoslavijai *Nikolić* byloje priartėjo prie šios tendencijos, nurodydamas, kad „[i]šskyrus išimtines aplinkybes [didžiausių žmogaus teisių pažeidimų, ne pagrobimo *simpliciter* atveju] vis dėlto jurisdikcijos nepaisymas <...> įprastai būtų laikomas neproporcingu. Tinkamas balansas privalo būti užtikrinamas tarp pagrindinių kaltinamojo teisių ir esminių tarptautinės bendrijos interesų persekiojant asmenis, kaltinamus rimtais tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimais.“¹¹¹ Pažymėtina, kad ši tendencija nėra grindžiama susiformavusiu tarptautinės teisės principu, reikalaujančiu svarbesniu laikyti tarptautinės bendrijos interesų gynybą. „Nors jurisdikcijos plėtra galėtų padėti stiprinti vykdymo gebėjimus, neretai, siekiant pagreitinti teisės normų įgyvendinimo procesą, nusižengiama teisės viršenybės principui ir nuosekliai strategijai. Teismai tokiais atvejais išplečia tradicinės jurisdikcijos formas, kad įgytų jurisdikciją, kai itin sudėtinga nustatyti teisinį jurisdikcijos atsiradimo pagrindą, pavyzdžiui, bendrininkavimo tarptautinėje narkotikų prekyboje. Vis dėlto skubėjimas ir tendencija siekti greito rezultato, skirto nacionaliniams tikslams pasiekti, dažnai užgožia teisės viršenybę ir protingumą. Pavyzdžiui, nors ir susijęs su vykdančiąja, ne nurodomąja, jurisdikcija atvejis, bet kyla abejonių, ar įsiveržimas į Panamą ir *Manuel Noriega* suėmimas arba *Alvarez-Machain* pagrobimas prisideda prie teisės viršenybės pozicijų stiprinimo ar netgi apskritai prie kovos prieš tarptautinį nusikalstamumą.“¹¹² Pažymėtina, kad apskritai ekstrateritorinis nurodomosios jurisdikcijos vykdymas yra mažiau prieštaringas nei sprendžiamosios ar vykdomosios jurisdikcijos. Vykdomosios jurisdikcijos įgyvendinimas, jei nėra susitarimo tarp valstybių, iš esmės būtų nesuderinamas su pagarbos valstybės suverenitetui principu, nes leistų vienašali užsienio valstybės teismų sprendimų vykdymą.

¹¹¹ 2003 m. birželio 5 d. TBTJ sprendimas byloje *Prokuroras v. Nikolić, Dragan*, Nr. IT-94-2-AR73, para. 10.

¹¹² BLAKESLEY, C. L. Extraterritorial Jurisdiction. *Supra note* 18, p. 85, p. 89.

Tarptautiniai baudžiamieji tribunolai, pasirašydami susitarimus su valstybėmis dalyvėmis dėl bausmių vykdymo jų teritorijoje sudaro sąlygas tarptautinės baudžiamosios vykdomosios jurisdikcijos realizavimui. Aišku, būtina įvertinti tai, kad tokiu atveju vykdomoji tarptautinio baudžiamojo tribunolo jurisdikcija yra apribota tų valstybių, kurios sutiko dėl bausmių vykdymo, teritorijomis.

1.4. Tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo pagrindai

1935 m. Harvardo tarptautinės teisės tyrimų organizacija pateikdama Konvencijos dėl jurisdikcijos nusikaltimams projektą¹¹³, nustatė penkis jurisdikcijos dėl tarptautinių nusikaltimų pagrindus: teritorinį, apsaugos, pilietybės, universalų ir pasyvios pilietybės. Šie pagrindai yra dažniausiai pasirenkami valstybių ir analizuojami mokslininkų¹¹⁴, todėl jiems bus skiriamas pagrindinis dėmesys šiame darbe. Kai kurie autoriai siūlo remtis ir kitais pagrindais, tokiais kaip vėliavos (leidžia bausti už nusikalstamas veikas, padarytas vėliavos valstybės jūros, upės ar oro laivuose)¹¹⁵ ar atstovavimo (leidžia bausti užsienietį, kuris užsienyje padarė nusikaltimą, nepažeidžiantį nei šios valstybės, nei jos piliečių interesų ar žalos tarptautinei bendruomenei).¹¹⁶ Esanti nuomonių įvairovė dėl valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principų sistemos (kiekio) nėra labai aktuali problema, nes tarptautinė teisė neįpareigoja subjektų pasirinkti vieną konkretų ar visus minėtus pagrindus¹¹⁷. Pasirinkimo

¹¹³ Harward Research in International Law, Draft Convention on Jurisdiction with Respect to Crime, AJIL Nr. 29, 1935, p. 435, 444.

¹¹⁴ AKEHURST, M. Jurisdiction in International Law, BYIL, 1972, Vol. 46. BLAKESLEY, C. L. Extraterritorial Jurisdiction. *Supra note* 18, p. 85. CRYER, R.; FRIMAN, H.; ROBINSON, D.; WILMSHURST, E. *Supra note* 23, p. 46. NEVERA, A. Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai. *Supra note* 30.

¹¹⁵ CAMERON, I. The Protective Principle of Criminal Jurisdiction in Nordic Criminal Law. In LAHTI, R.; NUOTIO, K. (eds.) Criminal Law Theory in Transition Finish and Comparative Perspectives. Helsinki, 1992, p. 544.

¹¹⁶ TRÄSKMAN, P.O.; SWART, J. In LAHTI, R.; NUOTIO, K. (eds.) Criminal Law Theory in Transition Finish and Comparative Perspectives. Helsinki, 1992, p. 544. Plačiau žr.: NEVERA, A. Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai. *Supra note* 30, p. 12-14.

¹¹⁷ NEVERA, A. Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai. *Supra note* 30, p. 14.

laisvę turi juos taikantis subjektas. Tarptautinė teisė nustato tik konkretaus principo galiojimo ribas. Svarbiausia, kad visi jie yra priimtini valstybėms ir tarptautinei bendrijai kaip atitinkantys tarptautinę teisę.¹¹⁸ Pažymėtina, kad kiekvienas Europos Sąjungos teisės aktas baudžiamosios teisės klausimais įtvirtina valstybių narių pareigą nustatyti baudžiamąją jurisdikciją nusikalstamų veikų, numatytų šiuose teisės aktuose, atžvilgiu. Paprastai pareiga nustatyti baudžiamąją jurisdikciją siejama su teritoriniu ir pilietybės principais.¹¹⁹ Teritorinis principas laikytinas pagrindiniu, atitinkančiu dabartinės nacionalinės valstybės sampratą ir nusakančiu glaudžiausią asmens santykį su viena ar kita teisine santvarka, o personalinis principas jį papildo ir išplečia baudžiamojo įstatymo galiojimą.¹²⁰ Taigi pareiškimui dėl tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos turėjimo¹²¹ būtina pagrįstai nustatyti bent vieną iš jurisdikcijos įgyvendinimo pagrindų. Šie pagrindai leidžia nustatyti, kam priklauso jurisdikcija persekioti ir teisti už tarptautinius nusikaltimus. Minėtiems jurisdikcijos pagrindams taikyti formuluojami atitinkami principai, kurių turinys bus analizuojamas šioje darbo dalyje.

1.4.1. Teritorinis principas

1927 m. *Lotus* byloje Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Teismas nurodė teritorinį principą kaip esminį jurisdikcijai dėl tarptautinių nusikaltimų pagrįsti¹²². Nacionalinės baudžiamosios teisės teorijoje taip pat teigiama, kad teritorinis principas yra pagrindinis, o visi kiti yra papildantys.¹²³ Pagal šį

¹¹⁸ SHAW, M.N. *International Law*. Cambridge University Press, 2008, p. 652.

¹¹⁹ ABRAMAVIČIUS, A.; MICKEVIČIUS, D.; ŠVEDAS, G. *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. Teisinės informacijos centras, 2005, p. 36.

¹²⁰ NAMAVIČIUS, J. *Baudžiamojo įstatymo galiojimas erdvėje*. In ŠVEDAS, G. (ed.) *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2014, p. 108-109.

¹²¹ *Angl. assertion of jurisdiction*.

¹²² 1927 m. rugsėjo 7 d. NTTTT sprendimas byloje *S. S. Lotus* (Prancūzija v. Turkija), PCIJ Series A, 1927, No. 10, p. 18.

¹²³ ŠVEDAS, G. *Country report (Lithuania)*. In BÖSE, M.; MEYER, F.; SCHNEIDER, A. *Conflicts of Jurisdiction in Criminal Matters in the European Union*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2013. Plačiau žr.: NEVERA, A. *Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai*. *Supra note* 30, p. 11-12.

principą valstybės turi teisę vykdyti savo jurisdikciją dėl visų įvykių, vykstančių jos teritorijoje¹²⁴. Nikaragvos byloje¹²⁵ Tarptautinio Teisingumo Teismas, pateikdamas valstybės teritorijos sąvoką, konstatavo, kad „[f]undamentali valstybių suvereniteto teisinė sąvoka paprotinėje tarptautinėje teisėje, patvirtinta Jungtinių Tautų Chartijos 2 straipsnio 1 punkte, taikoma kiekvienos valstybės vidaus vandenims ir teritorinei jūrai, taip pat oro erdvei virš jos teritorijos“. Tinkamas pavyzdys būtų teritorijos nustatymas Lietuvoje – ją sudaro šios dalys: sausumos teritorija – tai visa sausumos dalis šalies valstybinės sienos ribose; vandens teritorija – tai vidaus (nacionaliniai) vandenys ir teritorinė jūra; oro teritorija – tai oro stulpas, esantis virš šalies sausumos ir vandens teritorijų; žemės gelmės, esančios po sausumos ir vandens teritorijomis.¹²⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 4 straipsnis nustato, kad „[a]smenys, padarę nusikalstamas veikas Lietuvos valstybės teritorijoje <...> atsako pagal šį kodeksą“. Pažymėtina, kad vadovaujantis nacionaliniais teisės aktais ir tarptautiniais įsipareigojimais teritorinis principas Lietuvoje taikomas su tam tikromis išimtimis, susijusiomis su diplomatinių imunitetų taikymu, tarptautiniais įsipareigojimais dėl užsienio šalių laivybos valstybių vidaus ir teritoriniuose vandenyse, oro erdvėje ir žemės gelmėse.¹²⁷

Analizuojant teritorinį jurisdikcijos principą, būtina atsižvelgti į „teritorinę teoriją“, kuri yra esminė valstybėms, kaip tarptautinėje teisėje veikiantiems pagrindiniams subjektams. Valstybės turi neginčijamą suverenią teisę kurti normas, jas taikyti ir įgyvendinti savo teritorijoje. Plečiantis šiuolaikinei tarptautinių santykių ribai, atsiranda poreikis plėsti teritorinę jurisdikciją už vienos valstybės teritorijos ribų, tačiau visada toks jurisdikcijos ekstraterritorialumas reikalauja teisinio pagrindimo. Teritorinio principo įgyvendinimas grindžiamas ideologiniais ir politiniais argumentais: poreikiu

¹²⁴ CRYER, R.; FRIMAN, H.; ROBINSON, D.; WILMSHURST, E. *Supra note* 23, p. 46; BLAKESLEY, C. L. *Extraterritorial Jurisdiction. Supra note* 18, p. 96; CASSESE, A. *International Criminal Law*. New York: Oxford University Press, 2003, p. 277.

¹²⁵ 1986 m. birželio 27 d. TTT sprendimas byloje dėl Karinių ir pusiau karinių veiksmų Nikaragvoje ir prieš ją (Nikaragva v. JAV), ICJ Reports, 1986, p. 111.

¹²⁶ Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymas, Valstybės žinios, 2000, Nr. 42-1192. Taip pat žr. NEVERA, A. Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai. *Supra note* 30, p. 30.

¹²⁷ Plačiau žr. *Ibidem*, pp. 27–55.

patvirtinti teritorinį suverenitetą, kuris tiesiogiai susijęs su modernių valstybių įsitvirtinimu. Šis poreikis paskatino valstybes pakeisti ankstesnį „teisės aktų individualumo“ principą (kiekvienas yra saistomas savo nacionalinės teisės, nepriklausomai nuo to, kur jis gyvena) į teritorinį principą (svarbiausia yra veikos padarymo vieta).¹²⁸ Teritorinis principas skirstomas į objektyvųjį ir subjektyvųjį. Objektyvusis principas apima situaciją, kai veika teritorijoje yra pradėta, o subjektyvusis yra susijęs su konkrečioje teritorijoje kilusiomis pasekmėmis.

Pagal A. Cassese teritorinis principas turi pranašumą, nes, visų pirma, *locus delicti commissi* (vieta, kurioje, kaip įtariama, veika buvo padaryta) yra ten, kur yra lengviausia surinkti įrodymus. Antra, tai vieta, kurioje kaltinamojo, esančio valstybės, kurioje padarytas nusikaltimas, piliečiu, teisės yra geriausiai užtikrinamos, nes jo valstybės teisė yra aiškiai suprantama, žinoma kalba taikoma teisė. Trečia, ypač, kai susiję su tarptautiniais nusikaltimais, labiausiai tikėtina, kad nusikaltimo padarymo vietoje visuomenę greičiau pasieks informacija apie įvykdytą teisingumą ir todėl psichologiškai bus lengviau susitaikoma su praecityje vykdytais nusikaltimais. Taip pat ir teisėjai adekvačiau reaguos į visuomenės nuomonę ir bus tiesiogiai atsakingi visuomenei už vykdomą teisingumą.¹²⁹

Šiame kontekste būtina identifikuoti tarptautinių baudžiamųjų tribunolų turimos jurisdikcijos ypatumus ir palyginti juos su valstybių turima jurisdikcija. Atsižvelgiant į tai, kad tarptautinėje teisėje vyrauja „teritorinė teorija“¹³⁰ jurisdikcijoje, teritorinis aspektas suvokiamas kaip tiesiogiai susijęs su valstybės teritorijos ribomis. Šiuo atveju vadovaujantis „teritorine teorija“ leidžiama pretenduoti į jurisdikciją dėl elgesio elemento ar padarinių, kurie atsiranda valstybės teritorijos ribose, pavyzdžiui, situacijose, kai veika pradėta vienoje, o pabaigta kitoje valstybėje, dėl jurisdikcijos turėjimo bus sprendžiama atsižvelgiant į tai, ar bet kuris iš veikos elementų buvo susietas su valstybės narės

¹²⁸ CASSESE, A. International Criminal Law. *Supra note* 124, p. 278.

¹²⁹ Plačiau žr. CASSESE, A. International Criminal Law. *Supra note* 124, p. 279.

¹³⁰ BLAKESLEY, C. L. Extraterritorial Jurisdiction. *Supra note* 18, p. 93

teritorija. Tarptautinių baudžiamųjų tribunolų atveju teritorinis aspektas siejamas su valstybių narių teritorijomis ir toliau tekste leistinai traktuojamas kaip tiesiogiai išplaukiantis iš valstybių, kurios yra tarptautinių teisminių institucijų narės, jurisdikcijos.

1.4.2. Personalinis principas

Personalinis principas literatūroje dar vadinamas aktyviuoju personaliniu principu¹³¹ arba pilietybės principu¹³². Jis tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos kontekste analizuojamas tiek, kiek jis apima valstybių, tarptautinių baudžiamųjų tribunolų dalyvių, pilietybės ir asmeninio pavaldumo ryšius. Pilietybe ir asmeniniu pavaldumu pagrįsta jurisdikcija yra visuotinai pripažintas tarptautinės teisės principas¹³³. Šis principas taikomas tokiais atvejais, kai asmuo, padaręs nusikaltimą užsienyje, grįžta į pilietybės ar nuolatinės gyvenamosios vietos valstybę, kuri remiantis šiuo principu įgyja teisę persekioti ir teisti. Itin aktualus personalinio principo taikymas yra imunitetu nuo užsienio valstybės jurisdikcijos besinaudojantiems asmenims, kai jurisdikcija tokiems asmenims negali būti grindžiama teritoriniu principu.

Pilietybės ryšiui nustatyti reikšminga *Nottebohm* byla¹³⁴, kurioje buvo taikomas pilietybės efektyvumo testas. Šioje byloje nurodoma, kad efektyvumo požiūriu pilietybė yra ne tik formalus ryšys, bet valstybės ir jos piliečio abipusis teisių ir pareigų vykdymas. Žinoma, šiuo atveju reikia nepamiršti, kad *Nottebohm* byloje buvo sprendžiamas ne jurisdikcijos klausimas, bet aiškinamas pilietybės ryšys, siekiant nustatyti valstybės galimybę vykdyti diplomatinę gynybą. Tokie asmenys yra susaistyti su valstybe teisėmis ir pareigomis netgi

¹³¹ RYNGAERT C., Jurisdiction in International Law. *Supra note* 18, p. 23. BLAKESLEY, C. L., Extraterritorial Jurisdiction. *Supra note* 18, p. 88. CASSESE, A. International Criminal Law. *Supra note* 124, p. 281.

¹³² Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 98.

¹³³ Harvard Research in International Law, Draft Convention on Jurisdiction with Respect to Crime, 29 AJIL Nr. 29, 1935, p. 519.

¹³⁴ 1955 m. gruodžio 17 d. TTT sprendimas byloje *Liechtenstein v. Guatemala*. ICJ Reports, 1955, p. 4.

gyvendami už jos teritorijos ribų. Būtent todėl tokiu ryšiu paremtas personalinis principas vadinamas aktyviuoju personaliniu principu.¹³⁵ Kontinentinės teisės tradicijos valstybės pilietybės ryšys traktuojamas griežtai ir dažniausiai siejamas su *aut dedere aut judicare* principu, kurį taikant jei atsisakoma išduoti savo piliečius pagal ekstradicijos procedūrą ar Europos arešto orderį, valstybei atsiranda pareiga persekioti ir teisti nusikaltėlių. Tinkamas tokios situacijos pavyzdys – Lietuvos Respublika, kuri vadovaujantis Konstitucijos 13 straipsniu¹³⁶ neišduoda savo piliečių, nebent išimtys nustatomos tarptautinėje sutartyje. Nuostata dėl atsisakymo išduoti taip pat įtvirtinta Prancūzijos ekstradicijos įstatyme¹³⁷, taip pat kitų valstybių nacionaliniuose teisės aktuose ir tarptautinėse daugiašalėse ar dvišalėse teisinės pagalbos sutartyse¹³⁸. Tokios nuostatos būdingos kontinentinės teisės tradicijos valstybėms, kurios savo teisėje taip pat reglamentuoja aktyvųjį personalinį jurisdikcijos pagrindą. Anglosaksiškos teisės tradicijos valstybės, pavyzdžiui, Jungtinė Karalystė, neturi nuostatų dėl atsisakymo išduoti savo piliečius, todėl nenumato ir aktyviojo personalinio jurisdikcijos pagrindo.

Kad būtų galima taikyti aktyvųjį personalinį jurisdikcijos principą neretai valstybės reikalauja, kad asmuo, kuriam taikoma jurisdikcija, veikos vykdymo momentu būtų susijusios valstybės pilietis, kitaip kiltų klausimas dėl *nullum crimen sine lege* principo pažeidimo.¹³⁹ Tačiau kai kurios valstybės, pavyzdžiui, Švedija¹⁴⁰, leidžia remtis aktyviuoju personaliniu principu situacijose, kai kaltinamasis įgijo pilietybę vėliau, argumentuodamos negalėjimu išduoti savo

¹³⁵ Plačiau žr. ARNELL, P. The Case for Nationality based Jurisdiction, ICQL, Cambridge Journals 2001, Vol. 50, p. 955; BLAKESLEY, C. L. Extraterritorial Jurisdiction. *Supra note* 18, p. 116.

¹³⁶ LR Konstitucija, *supra note* 11, 13 str.

¹³⁷ 1927 m. Prancūzijos Ekstradicijos įstatymas (pranc. *Code de Procédure Pénale*) 1927 m. kovo 19 d. Nr. 1927 D.P. IV 3, 265.

¹³⁸ Austrijos 1979 m. Ekstradicijos ir Abipusės pagalbos įstatymo (vok. *Über die Auslieferung un die Rechtshilfe in Stafsachen*) 12 skirsnis; Danijos ekstradicijos įstatymo 2 skyriaus 2 skirsnis; Šveicarijos teisinės pagalbos statutas ir 1981 m. Įstatymo dėl tarptautinės teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose (pranc. *Loi federale sur l'entrae internationale en matiere penale*) 7 straipsnis; 1957 m. Europos konvencijos dėl ekstradicijos 6 str., Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos sutartis „Dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių“ 61 str., Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos sutartis „Dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose“ 62 str.

¹³⁹ O'KEEFE, R. Universal Jurisdiction. Clarifying the Basic Concept, JICJ, Vol. 2, 2004, p. 735-760, p. 742-743.

¹⁴⁰ Švedijos baudžiamojo kodekso 2 skyrius, para. 2. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-07-01]. Interneto prieiga <http://www.government.se/government-policy/judicial-system/the-swedish-penal-code/>.

piliečių. Tokiais atvejais, kai pilietybė pasikeičia, vadovaujantis 1935 m. Harvardo Konvencijos dėl jurisdikcijos nusikaltimams projekto¹⁴¹, išreiškiančio susiklosčiusią nacionalinę ir tarptautinę praktiką, nuostatomis, laikytina, kad bet kuriuo metu turėtas pilietybės ryšys turi būti laikomas pakankamu pagrindu taikyti jurisdikciją.¹⁴² Svarbiausiu aspektu lieka tai, ar veikos padarymo metu nusikalstama veika buvo kriminalizuota *locus delicti* arba tarptautinėje teisėje, kitaip būtų pažeistas *nullum crimen sine lege* principas.

Valstybės nuolatiniam gyventojams taip pat taiko aktyvųjį personalinį principą. Pavyzdžiui, pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 5 straipsnį personalinis principas taikomas šalies piliečiams ir kitiems nuolat Lietuvoje gyvenantiems asmenims¹⁴³. Tai tokie asmenys, kuriems priskiriami asmenys be pilietybės (apatridai) ir užsienio valstybių piliečiai¹⁴⁴. Valstybės prilygina juos piliečiams argumentuodamos aktyvaus ryšio su reziduojama valstybe egzistavimu. Taip pat tokiems asmenims priskiriami valstybės ginkluotose pajėgose tarnaujantys asmenys, neturintys tos valstybės pilietybės. Dvigubos pilietybės atveju, tarptautinė baudžiamoji jurisdikcija taikoma, jei įtariamasis veikos padarymo metu turi bent vienos iš valstybės, tarptautinio baudžiamojo tribunolo dalyvės, pilietybę.¹⁴⁵

¹⁴¹ Harward Research in International Law, Draft Convention on Jurisdiction with Respect to Crime, AJIL, Nr. 29, 1935, p. 435, 444.

¹⁴² Plačiau žr. DEEN-RACSMÁNY, Z. The Nationality of the Offender and the Jurisdiction of the International Criminal Court. AJIL No. 95, 2001, p. 27. AKANDE D. Active personality principle. In CASSESE, A. (ed.) The Oxford Companion to International Criminal Justice. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 229.

¹⁴³ LR baudžiamojo kodekso 5 str. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.

¹⁴⁴ Plačiau žr. NEVERA, A. Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai. *Supra note* 30, p. 106. Lietuvoje nuolatinis gyventojas apibrėžiamas pagal LR Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 4 str., Valstybės žinios, 2002, Nr. 73-3085.

¹⁴⁵ DEEN-RACSMÁNY, Z. The Nationality of the Offender and the Jurisdiction of the International Criminal Court. AJIL No. 95, 2001, p. 27. AKANDE D. Active personality principle. In CASSESE, A. (ed.) The Oxford Companion to International Criminal Justice. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 229.

1.4.3. Pasyvūs personalinis principas

Pasyviojo personalinio principo pagrindu jurisdikcija taikoma tada, kai nusikaltimas padaromas valstybės piliečiams, jiems būnant užsienyje ir tą nusikaltimą padaro užsienietis. Iš esmės šio principo taikymas grindžiamas, pirmiausia, poreikiu apsaugoti užsienyje gyvenančius piliečius, antra, nepasitikėjimu dėl užsienio teritorinės valstybės taikomos jurisdikcijos.¹⁴⁶ Pasyvūs personalinis principas numatomas retai, be to, jo įgyvendinimas paliekamas valstybių nuožiūrai.¹⁴⁷ Šį principą aktyviau taikyti pradėjo JAV teroristinių nusikaltimų atžvilgiu.¹⁴⁸ Daugeliu atveju tokios jurisdikcijos taikymas ilgą laiką buvo vertinamas prieštaringai. Prieš šio principo taikymą pasisakė visi teisėjai *Lotus* byloje, teigdami, kad tarptautinė teisė jo nepripažįsta.¹⁴⁹ Pasyviojo personalinio principo pagrindas *Eichmann* byloje buvo kritikuojamas vadovaujantis tuo, kad nepriklausomai nuo turimos teisės persekioti asmenį, Izraelio Valstybė Holokausto vykdymo metu neegzistavo.¹⁵⁰ Taip pat buvo abejojama, ar pasyvūs personalinis principas negalėtų būti pagrindu lygiagrečiai teisti asmenis keliose valstybėse vadovaujantis teisės aktais, kurių pagrindai nežino kaltinamieji.¹⁵¹ Ši abejonė praranda pagrindą, kai persekiojama ir teisiama už nusikaltimus, kurie vienodai apibrėžiami daugelyje valstybių. Todėl šis jurisdikcijos pagrindas pagrįstai taikomas bylose dėl tarptautinių nusikaltimų, ypač karo nusikaltimų, nusikaltimų žmoniškumui, kankinimų ir genocido, kurių sampratoje aukos pilietybė neturi esminės reikšmės dėl padaryto nusikaltimo. Akivaizdu, kad jų persekiojimas neturėtų būti grindžiamas papildoma pilietybės sąsaja su persekiojančia valstybe, o turėtų būti akcentuojamas tarptautinės bendrijos interesas.

¹⁴⁶ CASSESE, A. International Criminal Law. *Supra note* 124, p. 282.

¹⁴⁷ NAMAVIČIUS, J. *Supra note* 32, p. 207.

¹⁴⁸ LOWE, V. Jurisdiction, In International Law. In EVANS, M. (ed.). Oxford University Press, 2006.

¹⁴⁹ Žr. MCCORMACK, T. L. H., Their Atrocities and Our Misdemeanours: The reticence of States to Try Their „Own Nationals“ for International Crimes, in Justice for Crimes Against Humanity, ed. KATTIMER, M.; SANDS, P. Oxford: Oxford University Press, 2003, p. 107.

¹⁵⁰ LASOK, D. The Eichmann Trial, ICQL, Vol. 11, 1962, p. 355, 364. Pagal CRYER, R.; FRIMAN, H.; ROBINSON, D.; WILMSHURST, E. *Supra note* 23, p. 50.

¹⁵¹ CRYER, R.; FRIMAN, H.; ROBINSON, D.; WILMSHURST, E. *Supra note* 23, p. 49.

Remiantis naujausia teismine praktika, t. y. TTT teisėjų *Higgins*, *Kooijmans* ir *Buergenthal Yerodia* bylos bendroje atskirojoje nuomonėje, darytina išvada, kad pasyvusis personalinis principas, nors ilgą laiką laikytas ginčytinu, tačiau šiuo metu yra įtvirtintas daugelio valstybių teisės aktuose ir sulaukia mažiau prieštaravimų¹⁵². Šis principas nėra įtvirtintas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse.

Vyrauja nuomonė, kad pasyvusis personalinis principas turėtų būti taikomas tik kaip atsarginis, kai nė viena kita valstybė (nei teritorinė, nei aktyvios pilietybės ar universaliosios jurisdikcijos pagrindu veikianti valstybė) nenori ar negali vykdyti tarptautinio baudžiamojo teisingumo.¹⁵³ Remiantis tuo, tarptautinės sutartys, įtvirtindamos pasyvųjį personalinį principą, nustato ne pareigą, bet tik *suteikia leidimą*¹⁵⁴ persekioti ir teisti.¹⁵⁵ Manytina, kad remiantis tarptautinės jurisdikcijos prigimtimi, šiam principui taikomi reikalavimai turėtų būti *mutatis mutandis* taikomi ir tarptautinių baudžiamųjų tribunolų veikloje.

1.4.4. Apsaugos principas

Šio principo taikymo pagrindas yra ne nusikalstamos veikos padarymo vieta, ne šios veikos subjektas, o baudžiamojo įstatymo saugomi interesai, į kuriuos kėsiamasi konkrečia veika.¹⁵⁶ Šis principas nereikalauja pilietybės ryšio su teismo valstybe ir galioja visiems asmenims, nepriklausomai nuo jų pilietybės, nuolatinės gyvenamosios vietos ir nusikaltimo padarymo vietos¹⁵⁷.

¹⁵² 2002 m. spalio 17 d. TTT sprendimas byloje dėl 2000 m. balandžio 11 d. arešto orderio (Kongo Demokratinė Respublika v. Belgija), ICJ Reports 2002, p. 3. Teisėjų Higgins, Kooijmans ir Buergenthal bendroji atskiroji nuomonė, para. 47. Pasyviosios jurisdikcijos principą numato Vokietijos Federacinės Respublikos Baudžiamojo kodekso 5 para., Prancūzijos Respublikos Baudžiamojo kodekso 113-7 str., Švedijos Karalystės Baudžiamojo kodekso 2 skyriaus 3 straipsnio 4 p., Šveicarijos Konfederacijos Baudžiamojo kodekso 5 str., Italijos Respublikos Baudžiamojo kodekso 10 str., Lenkijos Respublikos Baudžiamojo kodekso 110 str., Estijos Respublikos baudžiamojo kodeksas ir kt. Plačiau žr. NEVERA, A. Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai. *Supra note* 30, p. 122.

¹⁵³ CASSESE, A. International Criminal Law. *Supra note* 124, p. 284.

¹⁵⁴ Angl. *authorize*.

¹⁵⁵ Pvz., 1984 m. Jungtinių Tautų konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą 5 str. 1 d. c p. Valstybės žinios, 2006, Nr. 80-3141.

¹⁵⁶ NEVERA, A. Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai. *Supra note* 30, p. 111.

¹⁵⁷ *Ibidem*, p. 115.

Nusikalstama veika, dėl kurios siekiama taikyti jurisdikciją, padaroma už susijusios valstybės teritorijos ribų sukeliant grėsmę valstybės saugumui, vientisumui, suverenitetui ar svarbioms valstybinėms funkcijoms¹⁵⁸. Šis principas leidžia apsaugoti valstybei savo interesus tais atvejais, kai asmuo veikia nepažeisdamas buvimo vietos valstybės teisės, pavyzdžiui, šnipinėjimo ar sąmokslu atveju. Jei veika padaryta ar jai pritaria viena vyriausybė, kovojanti su kitos valstybės piliečiais ar sukilėliais, tai būtų traktuojama kaip valstybinis terorizmas ar veiksmas, leidžiantis taikyti jurisdikciją universalumo principo pagrindu.¹⁵⁹ Esminis akcentas taikant šį jurisdikcijos principą yra veika pažeidžiami interesai.

Apribojimas taikomas šiam principui yra tas, kad jo pagrindu jurisdikcija realizuojama tik tada, kai egzistuoja grėsmė konkrečioms, pripažintiems ir aiškiai identifikuotiems valstybės interesams ar funkcijoms.¹⁶⁰ Taigi nors šis principas yra visuotinai priimtinas tarptautinėje teisėje, tačiau nėra pakankamai išplėtotas, kas patenka į minėtus valstybės interesus ar funkcijas¹⁶¹. Valstybės gali turėti atitinkamą diskreciją apibrėžiant, kas galėtų būti laikoma grėsme jos interesams ir funkcijoms, tačiau neperžengiant tarptautinės teisės nustatytų ribų.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 6 straipsnis nustato galimybę apsaugos principo pagrindu pradėti baudžiamąjį persekiojimą dėl užsieniečių kitoje valstybėje padarytų nusikaltimų Lietuvos valstybei, numatytų kodekso 114-128 straipsniuose¹⁶². Lietuvoje laikomasi pozicijos, kad nusikaltimai Lietuvos valstybei apima nusikaltimus valstybės nepriklausomybei, teritorijos vientisumui ir konstitucinei santvarkai, tačiau nusikaltimai Lietuvos valstybei neapima nusikaltimų valstybės ekonominiams interesams, pareigūnams, gamtai ir panašiai¹⁶³. Manytina, kad valstybės ekonominių interesų gynimas pernelyg

¹⁵⁸ BLAKESLEY, C. L. Extraterritorial Jurisdiction. *Supra note* 18, p. 108.

¹⁵⁹ *Ibidem*.

¹⁶⁰ Žr. *United States v. Pizzarusso*, 388 F.2d 8, 9 (2d Cir. 1968); *United States v. Egan*, 501 F. Supp.1252, 1257-58 (S.D.N.Y. 1980). Pagal: *Ibidem*, p. 109.

¹⁶¹ AKANDE D. Protective principle (Jurisdiction). In CASSESE, A. (ed.) *The Oxford Companion to International Criminal Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 474.

¹⁶² LR baudžiamojo kodekso 6 str. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.

¹⁶³ NEVERA, A. Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai. *Supra note* 30, p. 116. PIESLIAKAS, V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008, p. 455.

išplėstų apsaugos principo taikymą, tačiau kiti apribojimai nepagrįstai riboja galimybes pradėti baudžiamąjį persekiojimą.¹⁶⁴ Pažymėtina, kad abipusio baudžiamumo reikalavimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse taip pat apsunkina apsaugos principo taikymą, nors panašios praktikos laikosi, pavyzdžiui, Švedija¹⁶⁵.

Nors šiuo principu būtų galima remtis pagrindžiant jurisdikciją dėl agresijos nusikaltimo, tačiau praktiškai visi įmanomi atvejai, siejami su tarptautine baudžiamąja teise, susiję su teritorinio, aktyviojo ar pasyviojo personalinio principų taikymu.

Tarptautinėje praktikoje apsaugos principu remiamasi palyginti retai, nes situacijos, sudarančios prielaidas jį taikyti, dažniausiai būna susijusios su kitos valstybės tarptautine politika¹⁶⁶.

1.4.5. Universalumo principas

1.4.5.1. Universalumo principu pagrįstos jurisdikcijos samprata

Universalumo principu pagrįsta baudžiamoji jurisdikcija kai kurių autorių¹⁶⁷ traktuojama kaip atskira jurisdikcijos rūšis – universalioji jurisdikcija, todėl jai šiame darbe bus skiriama daugiau dėmesio, pirmiausiai apžvelgiant teisinius sampratos susiformavimo aspektus, vėliau apžvelgiant probleminius santykio su nacionaline jurisdikcija ir nusikaltimų, patenkančių į universaliosios jurisdikcijos taikymo sritį, aspektus. Universalioji jurisdikcija išlieka aktuali kartu egzistuojant tarptautiniams baudžiamiesiems tribunolams. Toliau darbe

¹⁶⁴ NEVERA, A. Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai. *Supra note* 30, p. 116. PIESLIAKAS, V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008, p. 455.

¹⁶⁵ SLOMANSON, W. *Fundamental principles on International Law*. Wadsworth, Cengage Learning, 2011, p. 252.

¹⁶⁶ RYNGAERT C., *Jurisdiction in International Law*. *Supra note* 18, p. 98.

¹⁶⁷ CRYER, R.; FRIMAN, H.; ROBINSON, D.; WILMSHURST, E. *Supra note* 23. JESSBERGER, F. Universal jurisdiction. In CASSESE, A. (ed.) *The Oxford Companion to International Criminal Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 555-557.

bus analizuojama, kaip ši jurisdikcija atskleidžia tarptautinės ir nacionalinės teisinės sistemos santykį ir įtaką viena kitai.

Universalioji jurisdikcija, nors ir visuotinai pripažinta, kaip būdas kovoti su tarptautiniu nusikalstamumu, tačiau išlieka vienas iš probleminių tarptautinės teisės aspektų¹⁶⁸. Netinkamai naudojantis ar piktnaudžiaujant universaliosios jurisdikcijos suteikiamomis galimybėmis ypač politiniams tikslams pasiekti atsiranda potenciali žmogaus teisių ir tarptautinės tvarkos pažeidimo grėsmė.¹⁶⁹

Universalioji jurisdikcija imta pripažinti jau 1927 metais, kada NTTTT priėmė sprendimą *Lotus* byloje. Šia byla dažniausiai remiamasi kaip pagrindine ir pirmine, kalbant apie tarptautinės jurisdikcijos ypatumus ir formavimąsi.¹⁷⁰ Šioje byloje NTTTT pažymėjo, kad „visose teisinėse sistemose baudžiamosios teisės teritorinis pobūdis yra esminis“. Tačiau Teismas šią nuostatą plėtojo toliau, nurodydamas, kad „baudžiamosios teisės teritoriškumas <...> nėra absoliutus principas tarptautinėje teisėje ir jokių būdu nesutampa su teritoriniu suverenitetu“¹⁷¹. Šiuo požiūriu svarbi tolesnė Teismo pozicija, kurioje Teismas toliau aiškina universaliosios jurisdikcijos prigimtį: „<...> jurisdikcija yra aiškiai teritorinė; ji negali būti vykdoma valstybės už jos teritorijos ribų, išskyrus jei toks leidimas numatytas nuostatos, kylančios iš tarptautinio papročio ar tarptautinės konvencijos. Tačiau tai nereiškia, kad tarptautinė teisė draudžia valstybei vykdyti jurisdikciją jos teritorijoje visais atvejais, kurie susiję su veiksmams, padarytais užsienyje ir kurie remiasi tarptautinės teisės numatytu leidimu. <...> [Tarptautinė teisė] nenustato draudimo valstybėms išplėsti savo teisės aktų ir teismų jurisdikcijos taikymo asmenims, nuosavybei ir veiksmams už teritorijos ribų, bet palieka joms šiuo požiūriu plačią diskreciją, kuri ribojama tam tikrais atvejais draudžiančiomis nuostatomis; kitais atvejais kiekviena

¹⁶⁸ Žr.: O'KEEFE, R. *Supra note* 139, p. 736.

¹⁶⁹ BASSIOUNI, Ch. M. *Universal Jurisdiction for International Crimes: Historical Perspectives and Contemporary Practice*. In *International Criminal Law*, ed. M. Cherif Bassiouni, Vol. II. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p. 153.

¹⁷⁰ RYNGAERT C., *Jurisdiction in International Law*. *Supra note* 18, p. 23. BLAKESLEY, C. L., *Extraterritorial Jurisdiction*. *Supra note* 18, p.99.

¹⁷¹ 1927 m. rugsėjo 7 d. NTTTT sprendimas byloje *S. S. Lotus* (Prancūzija v. Turkija), PCIJ Series A, 1927, No. 10, p. 20.

valstybė turi laisvę nustatyti jos nuomone geriausius ir labiausiai tinkamus principus.“¹⁷²

Universaliają jurisdikciją įtvirtina daug tarptautinių sutarčių, nustatančių pareigą persekioti ir teisti nusikaltėlius¹⁷³. 1948 m. Genocido konvencija buvo pirmoji tarptautinė sutartis, žengusi pirmuosius žingsnius universalumo principui įtvirtinti, reglamentuodama valstybių dalyvių pareigą imtis nacionalinių veiksmų tam, kad būtų užkertamas kelias genocido nusikaltimui ir baudžiama už jį kaip už „tarptautinės teisės nusikaltimą“¹⁷⁴. Nors Genocido konvencija tiesiogiai nustatė teritorinę jurisdikciją, jos nuostatų pagrindu vystėsi universaliosios jurisdikcijos paprotinės teisės nuostatos, apimančios genocido nusikaltimą, kaip tai konstatavo Tarptautinio Teisingumo Teismas *Genocido* byloje 1996 metais: „<...> Konvencijoje įtvirtintos teisės ir pareigos yra teisės ir pareigos *erga omnes*. Teismas pažymi, kad kiekvienos valstybės pareiga užkirsti kelią ir teisti už genocido nusikaltimą nėra Konvencijoje apribota teritorijos.“¹⁷⁵. Universalioji jurisdikcija pirmą kartą buvo aiškiai įtvirtinta 1949 m. Ženevos konvencijose dėl karo aukų apsaugos kartu su valstybių dalyvių pareiga dėl sunkių Ženevos konvencijų pažeidimų „priimti bet kokius reikiamus teisės aktus, kurie numatytų efektyvias baudžiamąsias sankcijas“¹⁷⁶. O paprotinė teisė,

¹⁷² 1927 m. rugsėjo 7 d. NTTT sprendimas byloje *S. S. Lotus* (Prancūzija v. Turkija), PCIJ Series A, 1927, No. 10, p. 18-19.

¹⁷³ Žr. 1956 m. Papildoma konvencija dėl vergovės, vergų prekybos ir į vergovę panašių institutų bei papročių panaikinimo (angl. *Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery*), 1956 m. rugsėjo 4 d., Nr. 266 UNTS 3; 1973 m. Tarptautinė konvencija dėl apartheido nusikaltimo uždraudimo ir baudimo už jį (angl. *International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid*), priimta 1973 m. lapkričio 30 d., Nr. 1015 UNTS 244; 1970 m. Konvencija dėl kovos su neteisėtu orlaivių pagrobimu. Valstybės žinios, 1997, Nr. 19-417; 1971 m. Konvencija dėl kovos su smurtu prieš civilinės aviacijos saugumą. Valstybės žinios, 1997, Nr. 19-418; 1979 m. Tarptautinė konvencija dėl kovos su įkaitų ėmimu. Valstybės žinios, 2000, Nr. 108-3430; 1984 m. Jungtinių Tautų konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą. Valstybės žinios, 2006, Nr. 80-3141.

¹⁷⁴ 1948 m. JT konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir nubaudimui už jį I str. Valstybės žinios, 2002, Nr. 23-855.

¹⁷⁵ 1996 m. liepos 11 d. TTT sprendimas dėl preliminarinių prieštaravimų Genocido byloje. ICJ Reports, 1996, p. 595, para. 31.

¹⁷⁶ Bendrieji Pirmosios 1949 m. Ženevos konvencijos 49 str.; Antrosios 1949 m. Ženevos konvencijos 50 str.; Trečiosios 1949 m. Ženevos konvencijos 129 str.; Ketvirtosios 1949 m. Ženevos konvencijos 146 str.:

Aukštosios susitariančiosios šalys įsipareigoja priimti reikiamus įstatymus, užtikrinančius veiksmingas baudžiamąsias sankcijas asmenims, padariusiems arba įsakiusiems padaryti *bet kokius sunkius šios Konvencijos pažeidimus, apibrėžiamus kitame straipsnyje*.

Kiekviena aukštoji susitariančioji šalis įsipareigoja ieškoti asmenų, kaltinamų padarius arba davus įsakymus padaryti sunkius pažeidimus, ir, nepaisydama jų pilietybės, atiduoti tokius asmenis savo šalies

reklamentuodama universaliają jurisdikciją, nedetalizuoja įgyvendinimo mechanizmo ir įpareigojimų nacionaliniu lygiu imtis reikalingų priemonių.¹⁷⁷ Neretai valstybės imasi nacionalinių veiksmų universaliajai jurisdikcijai įtvirtinti tada, kai nusprendžia netapti konkrečių tarptautinių sutarčių dalyvėmis. Tokie veiksmai gali sukurti asimetrinius įsipareigojimus kai kurioms valstybėms.¹⁷⁸ Vis dėlto reglamentavimas, kuriuo įtvirtinama teisės aktuose universalioji jurisdikcija, yra nepakankamai išplėtotas tam, kad suformuluotų gana aiškius įpareigojimus vykdyti universaliają jurisdikciją bei tiksliai nustatytą mechanizmą universaliajai jurisdikcijai vykdyti. Tačiau net jei tarptautinė teisė plėtotūsi konkrečiai apibrėžiant tokius įpareigojimus, valstybių diskrecinė galia, kylanti iš valstybių suvereniteto, palieka gana plačią laisvę galutinai įgyvendinant konkrečias nuostatas.¹⁷⁹ Atkreiptinas dėmesys, kad jurisdikcijos taisyklės ES teisės aktuose universalumo principo beveik nenumato.¹⁸⁰ Taip yra pirmiausia todėl, kad ji yra tik regioninis darinys ir tarptautinio, „globalaus“ pobūdžio nusikaltimų nereguliuoja. Kita vertus galima teigti, kad ES savo „vidaus teisei“ pasirinko radikalesnį kelią, nes harmonizuodama valstybių įstatymus tam tikra apimtimi pati kuria teisės universalumą.¹⁸¹

teismui. Ji, jeigu nori, taip pat gali vadovaudamasi savo įstatymų nuostatomis perduoti šiuos asmenis kitos suinteresuotos aukštosios susitariančiosios šalies teismui, jei aukštoji susitariančioji šalis turi *prima facie* įrodymų.

Kiekviena aukštoji susitariančioji šalis turi imtis reikiamų priemonių užkirsti kelią ne tik kitame straipsnyje apibrėžtiems sunkiems pažeidimams, bet ir prieštaraujantiems šios Konvencijos nuostatomis veiksmams. <...> (paryškinta autorės).

¹⁷⁷ „Taisyklė 157: Valstybės turi teisę sutiekti universalią jurisdikciją nacionaliniams teismams karo nusikaltimams persekioti ir teisti“. HENCKAERTS, J.-M.; DOSWALD-BECK, L. Customary International Humanitarian Law, Vol. 1: Rules. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p. 604. Žr. plačiau: pp. 568–621.

¹⁷⁸ PHILIPPE, X. The Principles of Universal Jurisdiction and Complementarity: How Do the Two Principles Intermesh? IRRC. ICRC and Cambridge University Press, Vol. 88, No. 862, 2008, p. 375-398, p. 387.

¹⁷⁹ PHILIPPE, X. The Principles of Universal Jurisdiction and Complementarity: How Do the Two Principles Intermesh? IRRC. ICRC and Cambridge University Press, Vol. 88, No. 862, 2008, p. 375-398, p. 387.

¹⁸⁰ Universalumo principą taikymo atvejį galima rasti Pagrindų sprendimo 2005/667/TVR 7 str. 1 d. (g) p. ir Direktyvos 2005/35/EB 3 str. 1 d. (e) p. Plačiau žr.: NAMAVIČIUS, J. *Supra note* 32, p. 208.

¹⁸¹ NAMAVIČIUS, J. *Supra note* 32, p. 208.

Nors universalioji jurisdikcija taikoma, jos sąvoka tarptautiniu mastu nesusiformavo. Tai buvo akivaizdu *Yerodia* byloje¹⁸², kai nė vienas iš teisėju nepateikė universaliosios jurisdikcijos sąvokos, nors ji šioje byloje buvo būtina.¹⁸³ Vis dėlto doktrinoje egzistuoja sutarimas dėl tam tikrų požymių, kuriais remiantis leidžiama suformuluoti universaliosios jurisdikcijos sąvoką. Pagal *O'Keefe* universalioji jurisdikcija apima nurodomosios jurisdikcijos vykdymą, nesant jokio kito priimtino ryšio su tuo metu padaryta veika¹⁸⁴. *M. Cherif Bassiouni* toliau plėtoja sampratą, nurodydamas, kad universalioji jurisdikcija, kaip *actio popularis*, gali būti įgyvendinama valstybės, neturinčios jokios jurisdikcinės sąsajos ar ryšio tarp veikos padarymo vietos, įtariamojo pilietybės ir jurisdikciją vykdančios valstybės. Veika jos padarymo vietoje gali būti ir nenusikalstama. Dvigubo nusikaltimo taisyklė nėra taikoma universaliajai jurisdikcijai. Šiuo atveju pagrindas jurisdikcijai yra išimtinai tik nusikaltimo prigimtis, o jos vykdymo tikslas – sustiprinti pasaulinę tvarką, užtikrinant atsakomybę už tam tikrų nusikaltimų vykdymą.¹⁸⁵ Universaliosios jurisdikcijos įteisavimo pagrindas yra tarptautinių nusikaltimų daroma įtaka bendrai tarptautinei tvarkai. Tai reiškia, kad kai teritorijos ar pilietybės ryšį su padaryta veika turinčios valstybės, paveiktos tarptautinių nusikaltimų, nenori ar negali efektyviai reaguoti, valstybės, neturinčios jokio ryšio su padarytais tarptautiniais nusikaltimais įgyja teisę persekioti ir teisti. Dažniausiai klausimas keliamas, ar tokios valstybės gali ar turi pareigą vykdyti universaliąją jurisdikciją. Vis dėlto, jeigu tokia pareiga nekyla iš sutartinių įsipareigojimų, nėra jokių įrodymų, kad valstybės privalo vykdyti universaliąją jurisdikciją.¹⁸⁶ Taigi toliau *Lotus* bylos

¹⁸² 2002 m. spalio 17 d. TTT sprendimas byloje dėl 2000 m. balandžio 11 d. arešto orderio (Kongo Demokratinė Respublika v. Belgija), ICJ Reports 2002, p. 3. Toliau tekste – TTT *Yerodia* byla.

¹⁸³ *Ibidem*. Atskiroji *ad hoc* teisėjo *Van den Wyngaert* nuomonė, paras. 44-45: „Jokioje konvencijoje ar paprotinėje tarptautinėje teisėje nėra visuotinai priimtino universaliosios jurisdikcijos apibrėžimo. Valstybės, kurios inkorporavo šį principą į nacionalinę teisę tai padarė labai įvairiais būdais. [...] Teisinėje doktrinoje yra daug parašyta apie universalią jurisdikciją. Egzistuoja daug nuomonių dėl teisinės šio principo sampratos ir teisinio statuso tarptautinėje teisėje“.

¹⁸⁴ O'KEEFE, R. *Supra note* 139, p. 745.

¹⁸⁵ BASSIOUNI, Ch. M. *Universal Jurisdiction for International Crimes: Historical Perspectives and Contemporary Practice. Supra note* 169, p. 153.

¹⁸⁶ CRYER, R.; FRIMAN, H.; ROBINSON, D.; WILMSHURST, E. *Supra note* 23, p. 60 2002 m. spalio 17 d. TTT sprendimas byloje dėl 2000 m. balandžio 11 d. arešto orderio (Kongo Demokratinė Respublika v. Belgija), ICJ Reports 2002, p. 3, p. 51.

nustatytais pagrindais analizuosime teisę vykdyti universaliają jurisdikciją, bet ne pareigą.

Teisė įgyvendinti universaliają jurisdikciją susijusi su „absoliučios“ arba „grynosios“ universaliosios jurisdikcijos, dažniausiai vadinamos universaliaja jurisdikcija *in absentia*, analize. Grynoji universalioji jurisdikcija apima valstybės veiksmus dėl tarptautinio nusikaltimo, vykdomus įtariamajam nesant jos teritorijoje. Tokie veiksmai pateisinami tada, kai nebaudžiamumas yra atsiradęs neturint politinės valios vykdyti teisingumą arba įtariamajam ilgą laiką slapstantis. Kita universaliosios jurisdikcijos rūšis, vadinama „sąlygine“, kai įtariamasis yra valstybės, vykdančios universaliają jurisdikciją, valdžioje.

Universaliosios jurisdikcijos rūšių išskyrimas taikomas akademiniais tikslais, tačiau koncepciniu lygmeniu jis neegzistuoja.¹⁸⁷ Diskusija kyla analizuojant teisminių procesų *in absentia* teisėtumą, ypač žmogaus teisių aspektu. Todėl daugelis valstybių netaiko universaliosios jurisdikcijos, kai asmens nėra jų teritorijoje. Vienas iš naujausių šios situacijos pavyzdžių yra 2012 metų Paryžiaus prokuroro sprendimas atmesti Maroko aukų asociacijos skundą prieš Sirijos prezidentą *Bashar Al-Assad* motyvuojant tuo, kad įtariamasis nebuvo Prancūzijoje¹⁸⁸.

Tokią situaciją iš dalies paaiškina *Yerodia* bylos teiginys, kad grynosios universaliosios jurisdikcijos taikymas „gali parodyti tarptautinio mandagumo trūkumą“¹⁸⁹. Universaliosios jurisdikcijos *in absentia* išskyrimas kaip atskiros rūšies taip pat galėtų lemti naujo jurisdikcijos pagrindo susiformavimą, tačiau A. Cassese tam prieštarauja, teigdamas, kad turėtų būti laikoma tik „skirtinga versija“¹⁹⁰. Nors universalioji jurisdikcija savo esme yra nurodomoji ir todėl gali būti ekstrateritorialinė, tačiau vykdomoji jurisdikcija yra tik teritorinė, nes valstybė negali savo baudžiamosios teisės įgyvendinti kitos valstybės teritorijoje be jos

¹⁸⁷ O'KEEFE, R. *Supra note* 139, p. 735-760; KREß, C. Universal Jurisdiction over International Crimes and the Institute de Droit International, JICJ, Vol. 4, 2006.

¹⁸⁸ Pagal: 2012 m. Amnesty International ataskaita, p. 50.

¹⁸⁹ 2002 m. spalio 17 d. TTT sprendimas byloje dėl 2000 m. balandžio 11 d. arešto orderio (Kongo Demokratinė Respublika v. Belgija), ICJ Reports 2002, Atskiroji *ad hoc* teisėjo Van den Wyngaert nuomonė, para. 3.

¹⁹⁰ CASSESE, A. International Criminal Law. *Supra note* 124, p. 261.

sutikimo¹⁹¹. Aišku, nederėtų pamiršti, kad nurodomoji jurisdikcija yra nepriklausoma nuo vykdymo ir todėl negali turėti vienas kitam įtakos. Taigi darytina išvada, kad, jeigu universalioji jurisdikcija yra leistina, tai jos įgyvendinimas *in absentia* taip pat yra leistinas.¹⁹²

Tarptautinėje teisėje galutinai nėra nustatyta, dėl kurių nusikaltimų yra taikoma universalioji jurisdikcija¹⁹³. Tačiau visuotinai sutariama, kad universalioji jurisdikcija galima remtis persekiojant už tokius paprotinės teisės reglamentuojamus tarptautinius nusikaltimus, kaip piratavimas¹⁹⁴, genocidas¹⁹⁵, nusikaltimai žmoniškumui¹⁹⁶ ir karo nusikaltimai¹⁹⁷. Kai kurie autoriai teigia, kad piratavimo nusikaltimui taikomos universaliosios jurisdikcijos universalumas yra klaidingai suprantamas, nes šis nusikaltimas apima tik veiksmus, padarytus atviroje jūroje arba bet kokioje kitoje vietoje, esančioje už valstybių jurisdikcijos ribų¹⁹⁸. Tačiau pažymėtina, kad nusistovėjusi valstybių praktika dėl persekiojimo ir baudimo už piratavimo nusikaltimą pagrindžia universalios jurisdikcijos egzistavimą¹⁹⁹. Neretai tarp nusikaltimų, dėl kurių valstybės gali vykdyti persekiojimą universaliosios jurisdikcijos pagrindu, priskiriamas kankinimo nusikaltimas²⁰⁰. Vis dėlto kai kurie autoriai teigia, kad universalioji jurisdikcija dėl šio nusikaltimo atsiranda sutartiniu pagrindu, todėl gali būti taikoma tik tarp susitariančių šalių tokiu būdu apribojant jo universalų pobūdį²⁰¹. Tas pats požiūris taikytinas persekiojant už terorizmą ir prekybą narkotikais. Nors paprotinė tarptautinė teisė pripažįsta universaliosios

¹⁹¹ 1927 m. rugsėjo 7 d. NTTTT sprendimas byloje *S. S. Lotus* (Prancūzija v. Turkija), PCIJ Series A, 1927, No. 10, p. 18-19; O'KEEFE, R. *Supra note* 139, p. 750.

¹⁹² O'KEEFE, R. *Ibidem*.

¹⁹³ JESSBERGER, F. Universal jurisdiction. *Supra note* 167, p. 555-557.

¹⁹⁴ 1982 m. JT Jūrų teisės konvencijos 101 str.

¹⁹⁵ Žr. 1948 m. JT konvencija dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir nubaudimui už jį. *Supra note* 174. 2 str. TBT Romos statuto 6 str., *supra note* 9.

¹⁹⁶ TBT Romos statuto 7 str., *supra note* 9.

¹⁹⁷ *Ibidem* 8 str. Nusikaltimų sąrašas pateikiamas pagal: JESSBERGER, F. Universal jurisdiction. *Supra note* 167, p. 555-557. BASSIOUNI, Ch. M. Universal Jurisdiction for International Crimes: Historical Perspectives and Contemporary Practice. *Supra note* 169, p.169-181.

¹⁹⁸ 1982 m. JT Jūrų teisės konvencijos 100 str.

¹⁹⁹ Plačiau žr. CRYER, R.; FRIMAN, H.; ROBINSON, D.; WILMSHURST, E. *Supra note* 23, p. 51.

²⁰⁰ CRYER, R.; FRIMAN, H.; ROBINSON, D.; WILMSHURST, E. *Supra note* 23, p. 51.

²⁰¹ JESSBERGER, F. Universal jurisdiction. *Supra note* 167, p. 555-557. BASSIOUNI, Ch. M. Universal Jurisdiction for International Crimes: Historical Perspectives and Contemporary Practice. *Supra note* 169, p. 169-181.

jurisdikcijos taikymą vergovės nusikaltimams, tačiau valstybių praktika nepagrindžia universaliosios jurisdikcijos taikymo visiems vergovės formoms. Taigi susijusiose situacijose turėtų būti įvertinama valstybių *opinio iuris*²⁰² ar konkrečiai vergovės formai gali būti taikoma universalioji jurisdikcija.

Sprendžiant dėl nusikaltimų, patenkančių į universaliosios jurisdikcijos taikymo sritį, sąrašo, neretai argumentuojama šių nusikaltimų *ius cogens* prigimtimi. Tačiau vien tik *ius cogens* prigimtis nereiškia, jog jiems *per se* gali būti taikoma universalioji jurisdikcija²⁰³. Be to, Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 53 straipsnis, apibrėžiantis *ius cogens* normų sąvoką, nenumato teisės ar pareigos valstybėms persekioti už tokių normų pažeidimą vien dėl jų *ius cogens* prigimties.

Galimybė taikyti universaliąją jurisdikciją taip pat yra numatyta Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7 straipsnyje²⁰⁴, kuriame pasirinktas sąrašo metodas, pateikiant tikslų veikų, už kurias gali būti įgyvendinama Lietuvos baudžiamoji jurisdikcija, sąrašą²⁰⁵. Kai kurie nusikaltimai šiame sąrašo, tokie kaip papirkimas (LR baudžiamojo kodekso 7 str. 8 p.) ar nusikalstamu būdu gauto turto legalizavimas (LR baudžiamojo kodekso 7 str. 5 p.), dėl kurių Lietuvos teismai galėtų pradėti baudžiamąjį persekiojimą, apsiriboja tik Lietuvos interesais ir todėl nepatenka į tarptautinio pobūdžio nusikaltimų ratą²⁰⁶. Taigi Lietuvos teismų jurisdikcijos išplėtimas dėl tokių nusikaltimų prieštarautų

²⁰² BASSIOUNI, Ch. M. *Universal Jurisdiction for International Crimes: Historical Perspectives and Contemporary Practice*. *Supra note* 169, p. 174.

²⁰³ RYNGAERT, C. *Jurisdiction in International Law*. *Supra note* 18, p. 112.

²⁰⁴ LR baudžiamojo kodekso 7 str.: „Asmenys atsako pagal šį kodeksą, nesvarbu, kokia jų pilietybė ir gyvenamoji vieta, taip pat nusikaltimo padarymo vieta bei tai, ar už padarytą veiką baudžiama pagal nusikaltimo padarymo vietos įstatymus, kai padaro nusikaltimus, atsakomybė už kuriuos numatyta tarptautinių sutarčių pagrindu: 1) nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus (99–1131 straipsniai); 2) prekybą žmonėmis (147 straipsnis); 3) vaiko pirkimą arba pardavimą (157 straipsnis); 4) netikrų pinigų ar vertybinių popierių gaminimą, laikymą arba realizavimą (213 straipsnis); 5) nusikalstamu būdu gauto turto legalizavimą (216 straipsnis); 6) kyšininkavimą (225 straipsnis); 7) prekybą poveikiu (226 straipsnis); 8) papirkimą (227 straipsnis); 9) piratavimą (2511 straipsnis); 10) teroristinius ir su teroristine veikla susijusius nusikaltimus (2521 straipsnio 1 ir 2 dalys); 11) neteisėtą elgesį su branduolinėmis ar radioaktyviosiomis medžiagomis arba kitais jonizuojančiosios spinduliuotės šaltiniais (256, 2561 ir 257 straipsniai); 12) nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis (259–269 straipsniai); 13) nusikaltimus aplinkai (270, 2701, 2702, 2703, 271, 272, 274 straipsniai). Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.

²⁰⁵ Plačiau žr. NEVERA, A. Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai. *Supra note* 30, p. 138.

²⁰⁶ NAMAVIČIUS, J. *Supra note* 32, p. 213.

tarptautiniam nesikišimo į vidaus reikalus principui (JT Chartijos 2 str. 1 d.), o universaliosios jurisdikcijos taikymas būtų nepagrįstas²⁰⁷.

1.4.5.2. Universalumo principu pagrįstos jurisdikcijos įgyvendinimo probleminiai aspektai

Atkreiptinas dėmesys, kad nepakanka pripažinti universalumo principą, kad jis taptų veikiančia norma. Būtinai trys žingsniai, kad universalioji jurisdikcija veiktų: turi būti specialus pagrindas universaliajai jurisdikcijai aktyvinti, pakankamai aiški nusikaltimo ir jo sudedamųjų elementų samprata ir nacionalinės priemonės, kurios leidžia nacionaliniams teismams įgyvendinti jurisdikciją dėl nusikaltimų.²⁰⁸ Kadangi pirmųjų dviejų žingsnių įgyvendinimo problematika buvo aptarta²⁰⁹, pereisime prie įgyvendinimo aspektų.

Universaliosios jurisdikcijos įgyvendinimas yra tiesiogiai susijęs su tokiais praktiniais aspektais, kaip įrodymų surinkimu, liudytojų apklausomis, *ne bis in idem* principo aiškinimu ir taikymu, imunitetų taikymo klausimais ir, kiek įmanoma, tarptautinio teisinio bendradarbiavimo užtikrinimu. Apklausti liudytojus ir rinkti įrodymus gali būti komplikuoja. Tai rodo ir praktika, kai universaliosios jurisdikcijos pagrindu pradėtose bylose nebuvo surinkta pakankamai įrodymų kaltinimui pagrįsti.²¹⁰

Viena iš didžiausių problemų įgyvendinant universaliąją jurisdikciją yra tai, kad vien tik jurisdikcijos egzistavimas *per se* nesukuria pareigos teritorinei ar pilietybės valstybei padėti jurisdikciją įgyvendinančiai valstybei vykdyti nusikaltimo tyrimą, rinkti įrodymus ar išduoti įtariamuosius²¹¹. Ši problema buvo itin akivaizdi Ruandos vienuolių byloje Belgijoje,²¹² kurioje remiantis

²⁰⁷ Plačiau žr. NAMAVIČIUS, J. *Supra note* 32, p. 211-212.

²⁰⁸ PHILIPPE, X. The Principles of Universal Jurisdiction and Complementarity: How Do the Two Principles Intermesh? IRRC. ICRC and Cambridge University Press, Vol. 88, No. 862, 2008, pp. 375–398, p. 379

²⁰⁹ Žr. šio darbo 1.4.5.1. poskyrį.

²¹⁰ Pvz., Dusko Cvetković byla Austrijoje ir *In re Gabrez* Šveicarijoje. Žr. CRYER, R.; FRIMAN, H.; ROBINSON, D.; WILMSHURST, E. *Supra note* 23, p. 60.

²¹¹ Žr. BROOMHALL, B. *International Justice and the International Criminal Court: Between State Sovereignty and the Rule of Law*. Oxford: Oxford University Press, 2003, p. 119-123.

²¹² Assize Court of Brussels, verdict of 8 June 2001.

universalioji jurisdikcija 2001 metais buvo teisiama vienuolės, tuo metu gyvenusios Belgijoje, tačiau turėjusios Ruandos pilietybę, dėl genocido nusikaltimo, 1994 metais padaryto Ruandos teritorijoje. Belgijos teismų vykdomas bylos aplinkybių tyrimas ir įrodymų rinkimas buvo apsunkintas kultūrinių skirtumų, nuotolio ir praėjusio laiko nuo nusikaltimo padarymo. Prisiekiusių galimybės atskirti tiesą nuo prasimanymo buvo ypač svarbios, nes dauguma kaltinimo įrodymų buvo prieš vienuolės, ypač prieš seserį *Kizito*, prieš kurią buvo pateikti tik liudytojų ir jokių kitų teismo medicinos ar balistinių įrodymų nebuvo²¹³. 2007 metais Hagos apskrities teismas, įgyvendinantis universalioji jurisdikcija, išteisino kariškį *Abdullah F.* dėl įrodymų trūkumo, nes „į klausimą, ar kaltinamasis turėjo veiksmingą kontrolę pavaldiniui, padariusiam prievartos aktą ir aukų kankinimus, negalima pakankamai pagrįstai atsakyti teigiamai“²¹⁴.

Taigi dėl šių priežasčių universalioji jurisdikcija negali būti įgyvendinama neatsižvelgiant į labiau susijusias valstybes ir neįvertinant kartu egzistuojančios tarptautinės ir nacionalinės jurisdikcijos. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad tarptautinė teisė, suteikdama valstybėms kompetenciją įgyvendinti universalioji jurisdikcija, ne tik leidžia jurisdikcijų koliziją, bet netgi ją skatina.²¹⁵ Dėl šių priežasčių universaliosios jurisdikcijos taikymas vis dar yra gana kontraversiškas.²¹⁶

Tam, kad būtų galima išspręsti jurisdikcijų koliziją, reikia nustatyti, kuris teismas gali pretenduoti į pirmumą – nacionalinis ar tarptautinis, turintis teritorinį, personalinį ar jokio ryšio. Universaliosios jurisdikcijos taikymas turi būti laikomas atsarginiu mechanizmu, aktyvinamu tik tada, kai jurisdikcijos

²¹³ RETTIG, M. L. Transnational Trials as Transitional Justice: Lessons from the Trial of Two Rwandan Nuns in Belgium, *Washington University Global Studies Review*, Vol. 11, 2012, pp. 365–414, p. 390.

²¹⁴ Pagal: RYNGAERT, C. Complementarity in Universality Cases: Legal–Systemic and Legal Policy Considerations, in BERGSMO, Morten (ed.), *Complementarity and the Exercise of Universal Jurisdiction for Core International Crimes*. Oslo: Torkel Opsahl Academic EPublisher and Peace Research Institute Oslo (PRIO), 2010, pp. 165–200, p. 24.

²¹⁵ JESSBERGER, F. Universal jurisdiction. *Supra note* 167, pp. 555–557.

²¹⁶ STIGEN, J. The Relationship between the principle of Complementarity and the Exercise of Universal Jurisdiction for Core International Crimes. In BERGSMO, M. (ed.) *Complementarity and the Exercise of Universal Jurisdiction for Core International Crimes*. Oslo: Torkel Opsahl Academic EPublisher and Peace Research Institute Oslo (PRIO), 2010, pp. 133–159, p. 134.

pirmumą turinti valstybė nenori arba negali tinkamai persekioti už nusikaltimą.²¹⁷ Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7 straipsnyje nėra numatyta viena iš universaliosios jurisdikcijos taikymo sąlygų, reikalaujanti, kad asmuo faktinėje jo buvimo valstybėje būtų baudžiamas tik tuomet, kai jis negali būti išduotas arba perduotas į nusikaltimo padarymo vietos valstybę arba tarptautiniam teismui (*aut dedere aut judicare* principas).²¹⁸ Tokia nuostata yra būtina siekiant sklandžiai spręsti jurisdikcijų prioriteto klausimą universaliosios jurisdikcijos realizavimo metu.

Šiame kontekste yra akivaizdžių panašumų tarp universaliosios jurisdikcijos ir Tarptautinio baudžiamojo teismo papildomumo sistemos, kuomet remiamasi valstybių nenoro ar negalėjimo tinkamai persekioti kategorijomis. Manytina, kad valstybės, įgyvendindamos universaliąją jurisdikciją, galėtų taikyti papildomumo sistemą, tam, kad sustiprintų ir koordinuotų nacionalinius baudžiamuosius procesus. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad papildomumo sistema, pritaikyta Tarptautinio baudžiamojo teismo koncepcijai, ir todėl kyla klausimas, ar iš tiesų ji sklandžiai veiktų universaliosios jurisdikcijos kontekste. Vis dėlto akivaizdu, kad papildomumo sistemoje taikomos tokios kategorijos, kaip negalėjimas ar nenoras vykdyti jurisdikciją, galėtų būti taikomos įgyvendinant universaliąją jurisdikciją ir leistų suderinti kartu veikiančias jurisdikcijas. Šiuo atveju universaliajai jurisdikcijai siūloma taikyti subsidiarumo principą, apimančią nemažai papildomumo principo požymių.²¹⁹

Tarptautinė bendrija susitarė dėl tam tikrų jurisdikcijos principų, leidžiančių spręsti kartu egzistuojančių jurisdikcijų kolizijas. Išimtinės jurisdikcijos principas reguliavo Niurnbergo ir Tokijo karinių tribunolų veiklą, pirminės konkuruojančios jurisdikcijos principas yra įtvirtintas Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusiai Jugoslavijai (TBTJ Statuto 9 str.) ir Ruandos tribunolo (TBTR Statuto 8 str.) Statutuose, o papildančios konkuruojančios

²¹⁷ JESSBERGER, F. *Supra note* 146, pp. 555–557.

²¹⁸ NEVERA, A. Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai. *Supra note* 30, p. 139.

²¹⁹ STIGEN, J. *Supra note* 216.

jurisdikcijos principas reguliuoja nacionalinių ir TBT jurisdikcijos santykį (Romos statuto 1 str.). Vis dėlto papildomumo sistema, reglamentuojama Romos statute, turi koncepcinių panašumų su universaliąja jurisdikcija ir ji galėtų prisidėti prie universaliosios jurisdikcijos įgyvendinimo veiksmingumo. Pagrindinis panašumas yra tai, kad abu mechanizmai daro tiesioginę įtaką persekiojant ir baudžiant už sunkiausius tarptautinius nusikaltimus. Kai valstybės, turinčios pagrindinę pareigą persekioti, yra neveiksmingos, universalioji jurisdikcija ir papildomumo sistema leidžia aktyvinti alternatyvius teisinius mechanizmus.

Papildomumo principo esmė yra tai, kad pagrindinė atsakomybė persekioti ir teisti už tarptautinius nusikaltimus (genocidą, agresiją, karo nusikaltimus ir nusikaltimus žmoniškumui) tenka valstybei, bet jei nepasiseka įgyvendinti atsakomybės nacionaliniame lygmenyje dėl nenoro ir / ar negalėjimo, TBT pradeda taikyti savo jurisdikciją ir įsikiša tam, kad nusikaltėlis už tarptautinius nusikaltimus būtų patrauktas atsakomybėn. Universaliosios jurisdikcijos atveju, įvertinant valstybių, kaip tarptautinės teisės subjektų, specifiką, papildomumo principas gali būti pritaikomas ne vertikaliai, bet horizontaliai. Horizontalus papildomumo principo aspektas leidžia „pašalinėms“ valstybėms, neturinčioms ryšio su tarptautinio nusikaltimo situacija, įgyvendinti universaliąją jurisdikciją ir tokiu būdu vykdyti „papildantį“ persekiojimo vaidmenį *vis-à-vis* valstybes, turinčias tiesiogines sąsajas su situacija (teritorinė ar pilietybės valstybė).²²⁰

Papildomumo principas turi nemažai panašumų su universaliosios jurisdikcijos subsidiarumo principu, pirmiausiai dėl to, kad jurisdikcijos pirmumas suteikiamas teritorinei ir įtariamojo pilietybės valstybei, jeigu šiose vyksta tinkamas baudžiamasis procesas. Skirtumas tarp papildomumo principo ir universaliosios jurisdikcijos subsidiarumo principo yra tai, kad remiantis papildomumu suteikiamas pirmumas bet kuriai valstybei, turinčiai jurisdikciją, kaip reglamentuota Romos statuto 17 straipsnio 1 dalyje ir 19 straipsnio 2 dalies

²²⁰ RYNGAERT, C. Complementarity in Universality Cases: Legal-Systemic and Legal Policy Considerations, in BERGSMO, Morten (ed.), Complementarity and the Exercise of Universal Jurisdiction for Core International Crimes. Oslo: Torkel Opsahl Academic EPublisher and Peace Research Institute Oslo (PRIO), 2010, pp. 165–200, p. 165.

b punkte, tačiau pagal subsidiarumo principą prioritetą turi valstybės, turinčios tiesiogines sąsajas su situacija, dažniausiai teritorinė ir įtariamojo pilietybės valstybė.

Vis dėlto, šiuo metu yra per mažai praktikos, leidžiančios daryti išvadą, kad tarptautinė teisė vienareikšmiškai susieja universaliają jurisdikciją su subsidiarumo principu.²²¹ Tarptautinio Teisingumo Teismas aiškiai nepatvirtino subsidiarumo principo egzistavimo, tačiau *Yerodia* byloje nurodė, kad „valstybė, svarstanti pradėti baudžiamąjį procesą universaliosios jurisdikcijos pagrindu, pirmiausiai turi pasiūlyti numatomo įtariamojo pilietybės valstybei pačiai imtis veiksmų dėl susijusių kaltinimų“²²².

Universaliosios jurisdikcijos įgyvendinimo efektyvumui teigiamos įtakos turėtų subsidiarumo principas²²³. Be to, svarstyta, ar įvertinus tai, kad trūksta universaliosios jurisdikcijos reguliavimo ir taikymo praktikos, nevertėtų remtis TBT papildomumo principo sistema tam, kad būtų užtikrintas tinkamas balansas tarp universaliosios jurisdikcijos vykdymo ir persekiojimo nevykdančios valstybės suvereniteto. Papildomumo principas ir universalioji jurisdikcija galėtų veikti kaip vienas kitą skatinantys veiksniai, ypač jei būtų įgyvendinama aktyvaus papildomumo koncepcija ir ankstyvoje universaliosios jurisdikcijos stadijoje būtų atliekamas tyrimas. Subsidiarumo kriterijus apribotų galimybes pažeisti pagarbos valstybių suverenitetui principą, o universalioji jurisdikcija būtų tinkamai pagrįsta. Jis taip pat suteiktų procesą pradedančiai valstybei antrinę teisę persekioti, kai būtina užkirsti kelią nebaudžiamumui, bet ne besąlyginę teisę remiantis vien tik nusikaltimo rimtumu.²²⁴

Įvertinant visus universaliosios jurisdikcijos taikymo apribojimus, yra nedaug galimybių, kaip teigia *R. Rastan*, kad nacionalinė valdžia galės reguliariai skirti didelius išteklius brangiems procesams dėl užsienyje padarytų

²²¹ STIGEN, J. *Supra note* 216, p. 141.

²²² 2002 m. spalio 17 d. TTT sprendimas byloje dėl 2000 m. balandžio 11 d. arešto orderio (Kongo Demokratinė Respublika v. Belgija), ICJ Reports 2002, p. 80, para. 59.

²²³ Tam pritaria STIGEN, J. *Supra note* 216, p. 134, NAMAVIČIUS, J. *Supra note* 31, p. 117.

²²⁴ STIGEN, J. *Supra note* 216, p. 134

nusikaltimų, turinčių nedaug sąsajų su teismo valstybe.²²⁵ Vis dėlto tokių pavyzdžių praktikoje yra, o universaliosios jurisdikcijos taikymas vis dar išlieka svarbia galimybe užtikrinti teisingumo atstatymo pokonfliktinėse valstybėse procesą.

1.5. Tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo ribos

Tarptautinės jurisdikcijos ribos, taikomos aptariant tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos ribas, aiškiausiai gali būti identifikuojamos ją įgyvendinančių subjektų veiklą nustatančiuose tarptautinės teisės aktuose, kuriuose nustatyti steigiančiųjų subjektų ketinimai atitinkamai riboti tarptautinės jurisdikcijos vykdymą. Todėl jurisdikcija gali būti ribojama asmenims (*ratione personae*), teritorijos (*ratione loci*), laiko (*ratione temporis*) ir dalyko (*ratione materiae*) atžvilgiu.

1.5.1. *Ratione loci*

Ratione loci jurisdikcijos nustatymas reiškia jurisdikcijos įgyvendinimo ribų nustatymą teritorijos atžvilgiu. Iš esmės šis ribojimas susijęs su tarptautinius baudžiamuosius tribunolus steigiančiųjų subjektų suverenių galių įgyvendinimo ribomis ir, jei steigėjos yra valstybės, šios ribos sutampa su valstybių, tarptautinių sutarčių, kuriomis steigiamas tarptautinis baudžiamasis tribunolas, dalyvių, teritorijomis. Toks jurisdikcijos ribojimas yra nustatytas TBT Romos statuto 12 straipsnyje, nustatančiame, kad „13 straipsnio a arba c dalių atžvilgiu Teismas gali vykdyti savo jurisdikciją, jei viena ar keletas iš toliau nurodytų valstybių yra šio Statuto Šalys arba pagal 3 dalį pripažino Teismo jurisdikciją: a) valstybė, kurios teritorijoje buvo padaryta tokia veika, arba, jei nusikaltimas

²²⁵ RASTAN, R., Complementarity: Contest or Collaboration? In BERGSMO, M. (ed.) Complementarity and the Exercise of Universal Jurisdiction for Core International Crimes. Oslo: Torkel Opsahl Academic EPublisher and Peace Research Institute Oslo (PRIO), 2010, pp. 133–159, p. 125.

buvo padarytas laive ar orlaivyje, valstybė, kurioje jis registruotas <...>“. Teritorinė jurisdikcija yra valstybės suvereniteto išraiška²²⁶, leidžianti neribotai veikti teritorijoje esantiems asmenims, elgesio ir turto atžvilgiu, nulemta tik tarptautinių įsipareigojimų nustatytų pareigų ir ribų.

Reikia įvertinti, kad tarptautiniai nusikaltimai gali būti padaryti ginkluotų konfliktų, kurių metu kinta valstybių teritorijos, metu. Tokiais atvejais jurisdikcijos apribojimas *ratione loci* gali būti nustatomas pagal konflikto arba nusikaltimų padarymo teritoriją. TBTJ įgyvendina savo jurisdikciją neegzistuojančios Jugoslavijos valstybės teritorijoje dėl konflikto aplinkybių ir pasikeitusių valstybių sienų. TBTR atveju šio tribunolo jurisdikcija apribota Ruandos ir kaimyninių valstybių teritorija.

STSL, Rytų Timoro, Ypatingųjų kolegijų Kambodžos teismuose, specialiojo tribunolo Libanui steigiamuosiuose aktuose jurisdikcija *ratione loci* yra apribota valstybių, kuriose šie tribunolai veikia, teritorijomis, nes jie taiko nacionalinę teisę. Jurisdikcijos apribojimas šiais atvejais iš esmės susijęs tik su *locus delicti commissi* valstybe, su kuria egzistuoja sutartiniai ir nacionalinės teisės pagrindai veiklos efektyvumui užtikrinti. Irako specialiojo tribunolo atveju *ratione loci* jurisdikcija neribojama tik Irako teritorija, bet išplečiama į tas teritorijas, kuriose nusikaltimus padarė Irako piliečiai ir nuolat gyvenantys Irake asmenys.

1.5.2. *Ratione temporis*

Ratione temporis jurisdikcijos ribojimu siekiama nustatyti laiko ribą, iki kurios padaryti nusikaltimai nepatenka į konkretaus tarptautinio baudžiamojo tribunolo jurisdikciją. Visų tarptautinių baudžiamųjų tribunolų jurisdikcija yra ribojama laike, konkrečią datą siejant su tribunolo įsteigimo aplinkybėmis. Toks ribojimas susijęs su 1969 m. Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės²²⁷ 28

²²⁶ WILLIAMS, Sh. A. Commentary to Article 11 of the Rome Statute, in TRIFFTERER, O. (ed.). Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999, p. 339.

²²⁷ 1969 m. Vienos konvencija dėl sutarčių teisės. Valstybės žinios, 2002, Nr. 13-480.

straipsnyje įtvirtinta nuostata, kuri nustato, kad sutarties „šaliai netaikomos sutarties nuostatos dėl veiksmų, kurie buvo atlikti, įvykių, kurie įvyko, ar padėties, kuri pasibaigė iki sutarties įsigaliojimo tai šaliai dienos“. Jurisdikcijos apribojimas *ratione temporis* taip pat yra visuotinai „svarbiausių pasaulio baudžiamosios teisės sistemų“²²⁸ nacionalinėje ir tarptautinėje žmogaus teisių teisėje²²⁹ pripažintos teisėtumo taisyklės, nurodančios, kad negalima teisti už veiksmus ar neveikimą, kurie pagal jų padarymo metu galiojusius valstybės įstatymus arba tarptautinę teisę nebuvo laikomi nusikaltimais, įgyvendinimas. Tačiau atgalinis baudžiamojo įstatymo veikimas neturi būti siejamas su procesiniu jurisdikcijos atgalinio veikimo nustatymu dėl veikos, kurios padarymo momentu ji buvo kriminalizuota.²³⁰ Todėl jurisdikcija *ratione temporis* turėtų būti atribojama nuo *nullum crimen sine lege* taisyklės.²³¹ Geriausiai šį atskyrimą atspindi TBT Romos statuto 11 straipsnio 2 dalies nuostata, leidžianti TBT jurisdikciją vykdyti retrospektyviai valstybėms, tapusioms dalyvėmis po Romos statuto įsigaliojimo, t. y. valstybės, padariusios pareiškimą, kad TBT turės jurisdikciją nusikaltimams, padarytiems iki jų tapimo Romos statuto Šalimis, sutiks dėl TBT retroaktyvios jurisdikcijos, tačiau niekada negalės duoti sutikimo dėl nusikaltimų, padarytų prieš Romos statuto įsigaliojimą, t. y. 2002 m. liepos 1 d.

1.5.3. *Ratione materiae*

Jurisdikcija *ratione materiae* apibrėžia tarptautinių baudžiamųjų tribunolų jurisdikcijos ribas dalykiniu aspektu, t. y. nustatoma, dėl kokių įvardytų

²²⁸ 1998 m. lapkričio 16 d. TBTJ sprendimas byloje *Prokuroras v. Delalic et al.* (The „Celebici Case“), Nr. IT-96-21-T, para. 149, 150.

²²⁹ 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Valstybės žinios, 2006-06-17, Nr. 68-2497.; 1966 m. Tarptautinio Piliietinių ir politinių teisių pakto 15 str., 999 U.N.T.S. 171; 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 7 str., 213 U.N.T.S. 221; 1969 m. Amerikos žmogaus teisių konvencijos 9 str., Treaty Ser. No. 36, OAS Off. Rec. OEA/Ser. K/XVI/1.1 ir 1981 m. Afrikos žmogaus ir tautų teisių chartijos 7 str. 2 d., reprinted in 21 I.L.M. 58 (1982).

²³⁰ WILLIAMS, Sh. A. Commentary to Article 11 of the Rome Statute. In Otto TRIFFTERER (ed.), Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999, p. 324.

²³¹ *Ibidem.*

nusikaltimų padarymo gali būti pradėtas teisminis procesas. *M. Cheriff Bassiouni* išskiria tokius pagrindinius kriterijus, atitikimas iš kurių vienam ar keliems keltų kriminalizavimo tarptautinėje teisėje klausimą:

1. Draudžiamas elgesys pažeidžia reikšmingą tarptautinį interesą, ypač jei jis kelia grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui.
2. Draudžiamas elgesys yra rimtas ir pažeidžiantis bendras tarptautinės bendrijos vertybes, apimant tai, kas istoriškai buvo laikoma sukrečiančiu žmonijos sąžinę.
3. Draudžiamas elgesys turi tarptautinį poveikį, nes yra susijęs su daugiau nei viena valstybe dėl veiksmų, apimančių planavimą, rengimąsi ar vykdymą, įtraukiant įvairių pilietybių nusikaltėlius ar aukas, arba naudojamos priemonės peržengia nacionalines sienas.
4. Elgesys kelia grėsmę tarptautiniu mastu saugomiems asmenims arba interesams.
5. Elgesys pažeidžia tarptautiniu mastu saugomus interesus, bet jis nepasiekia 1 ar 2 punkte nurodytų ribų. Dėl tokio elgesio prigimties kelias jam geriausiai gali būti užkirstas jį kriminalizuojant tarptautiniu mastu.²³²

Į tarptautinių baudžiamųjų tribunolų *ratione materiae* jurisdikciją patenka tik pačiais sunkiausiais pripažįstami nusikaltimai, tokie kaip genocidas, agresija, nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai. Agresijos nusikaltimas, patenkantis į TBT jurisdikcijos *ratione materiae* ribas, įtrauktas dėl nuolatinio TBT pobūdžio ir tarptautinės bendrijos interesų, tačiau toks sprendimas būtų netinkamas TBTJ ar TBTR jurisdikcijai, nes šių *ad hoc* teisminių institucijų tikslas – teisti už nusikaltimus, kurie buvo padaryti konkreto konflikto teritorijoje ir konkrečiai apibrėžtu laikotarpiu. Tam tikrai atvejais, pavyzdžiui Specialiojo tribunolo Libanui, jurisdikcija apima ir tokius tarptautinio pobūdžio nusikaltimus, kaip terorizmas.

²³² BASSIOUNI, Ch. M. Introduction to International Criminal Law. New York: Transnational Publishers, Inc., 2003, p. 119.

Atkreiptinas dėmesys, kad kai kurios valstybės, tarp jų ir Lietuvos Respublika²³³, yra nustčiusios platesnę genocido sąvoką, nei ji reglamentuojama TBT Romos statute. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimu, tai, kad pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas valstybės privalo priimti nacionalinius įstatymus, nustatančius atsakomybę už genocidą, valstybių praktikoje gali būti suprantama kaip tam tikra diskrecija²³⁴. Lietuvos atveju socialinių ir politinių grupių įtraukimą į nacionalinėje teisėje suformuluotą genocido apibrėžimą lėmė konkretus tarptautinis teisinis ir istorinis kontekstas – okupacinių totalitarinių režimų Lietuvos Respublikoje padaryti tarptautiniai nusikaltimai. Manytina, kad tokios galimybės nedraudžia 1948 m. Genocido konvencija ir Romos statutas, žinoma, tiek, kiek nacionaliniai teisės aktai nenustato žemesnių standartų, negu nustatyti pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas. Pažymėtina, kad šiuo atveju, jei nacionalinis teismas patrauks baudžiamojon atsakomybės asmenį už nusikaltimą, kurio nereglamentuoja Romos statutas, *ratione materiae* požiūriu TBT neturės jurisdikcijos dėl tokios situacijos. EŽTT byloje *Vasiliauskas prieš Lietuvą*,²³⁵ nurodė, kad jis nebuvo įtikintas, kad Lietuvos teismų pateiktas genocido nusikaltimo išaiškinimas V. Vasiliausko baudžiamojame byloje buvo suderinamas su 1953 m. galiojusia genocido samprata. Taigi, išplėtus konkretaus nusikaltimo, patenkančio į TBT jurisdikciją, sąvoką nacionalinėje teisėje, būtina įvertinti šių nuostatų retrospektyvinį galiojimą. Kaip minėta anksčiau, TBT jurisdikcija ribojama laike, taigi valstybės, niekada negalės duoti sutikimo dėl nusikaltimų, padarytų

²³³ Žr. Estijos Respublikos baudžiamojame kodekse (2001 m. birželio 6 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) 90 straipsnis; Prancūzijos Respublikos baudžiamojame kodekse (1992 m. liepos 22 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) 211-1 straipsnis; Suomijos Respublikos baudžiamojame kodekse (1889 m. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) 11 skyriaus 1 straipsnis; Slovėnijos Respublikos baudžiamojame kodekse 100 straipsnis ir kt. Platesnis valstybių sąrašas kartu su konkrečių nacionalinės teisės nuostatų apžvalga pateikiamas LR Konstitucinio teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojame kodekse kai kurių nuostatų, susijusių su baudžiamąja atsakomybe už genocidą, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. TAR, 2014, Nr. 2014-03226.

²³⁴ LR Konstitucinio teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojame kodekse kai kurių nuostatų, susijusių su baudžiamąja atsakomybe už genocidą, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. TAR, 2014, Nr. 2014-03226, para. 3.7.

²³⁵ 2015 m. spalio 20 d. sprendimas byloje *Vasiliauskas v. Lietuva*. Nr. 35343/05.

prieš Romos statuto įsigaliojimą, t. y. 2002 m. liepos 1 d. Taigi, nors Lietuvai galėtų būti aktualus TBT baudžiamasis persekiojimas už sovietinio okupacinio režimo Lietuvos Respublikos teritorijoje vykdytus tarptautinius nusikaltimus, turinčius genocido požymių pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą, TBT šioje situacijoje neturėtų jurisdikcijos dėl *ratione materiae* ir *ratione temporis* apribojimų.

Ratione materiae jurisdikcijai nustatyti įtakos *inter alia* turi tarptautinio baudžiamojo tribunolo įsteigimo aplinkybės, kurios nulemia vieno ar kito nusikaltimo, tarptautinės bendrijos pripažįstamo pačiu sunkiausiu ir susijusio su konkrečiu konfliktu ar situacija, įtraukimu į jurisdikciją.

1.5.4. *Ratione personae*

Jurisdikcija *ratione personae* skirta asmenų, dėl kurių tarptautiniai baudžiamieji tribunolai gali pradėti persekiojimą, ratui apibrėžti. Pagrindiniai kriterijai, kurie leidžia nustatyti *ratione personae* jurisdikciją, yra fiziniai asmenys, jų amžius, pilietybė, rangas. Dažniausiai jurisdikcija realizuojama fiziniams asmenims²³⁶. Vienas iš argumentų yra tai, kad nėra vienareikšmės nacionalinės praktikos juridinių asmenų baudžiamajai atsakomybei nustatyti,²³⁷ kuri sukurtų pagrindą analogiškai reglamentuoti tarptautinėje teisėje.

Fizinių asmenų amžiui nustatyti TBT Statute pasirinkta aštuoniolikos metų riba, tačiau TBTJ ir TBTR statutai šio aspekto nereglamentuoja. Pažymėtina,

²³⁶ TBTJ Statutas, *supra note* 14, 6 str.; TBTR Statutas, *supra note* 15, 5 str.; 2005 m. Irako aukščiausiojo baudžiamojo tribunolo įstatymas Nr. (10) [interaktyvus] (angl. *Iraqi High Criminal Court Law*) [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga http://www.law.case.edu/saddamtrial/documents/IST_statute_official_english.pdf, 1 str.; 2001 m. Ypatingųjų kolegijų įsteigimo Kambodžos teismuose, atsakingiems už nusikaltimus, padarytus Demokratinės Kampučijos Respublikos laikotarpiu, persekioti ir teisti, įstatymas [interaktyvus] (angl. *Law on the Establishment of Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia for the Prosecution of Crimes Committed During the Period of Democratic Kampuchea*), NS/RKM/1004/006 [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga http://www.eccc.gov.kh/sites/default/files/legal-documents/KR_Law_as_amended_27_Oct_2004_Eng.pdf, 1 str.; nors TBT Statutas tiesiogiai neįvardina fizinių asmenų, tačiau Statuto 1 str., 25 str., 26 str. nuostatų analizė leidžia daryti išvadą, kad TBT turi jurisdikciją tik fiziniams asmenims. Šiuo klausimu plačiau žr. FRULLI, M. Jurisdiction *ratione personae*. In CASSESE, A.; GAETA, P.; JONES, J. R. W. D. (eds.), *The Rome Statute of the International Criminal Court. A Commentary*, Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 532.

²³⁷ FRULLI, M. *Ibidem*.

kad TBT Statutas neeliminuoja jurisdikcijos dėl jaunesnių nusikaltėlių, nes išlieka nacionalinių procesų galimybė. STSL Statuto 7 straipsnis nustato 15 metų amžiaus ribą. Kai kurios valstybės, tarp jų ir Lietuvos Respublika²³⁸, yra numačiusios atsakomybę asmenims, nesulaukusiems aštuoniolikos metų, už nusikaltimus, patenkančius į TBT jurisdikciją. Pagal Romos statutą atsakomybė galima tik asmenims, sulaukusiems aštuoniolikos metų, o, pavyzdžiui, pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą, atsakomybė už šiuos nusikaltimus iškyla asmenims, sulaukusiems šešiolikos metų. Šioje situacijoje, TBT, esant valstybės nenorui ar negalėjimui persekioti ir teisti, neturėtų jurisdikcijos *ratione personae* pagrindu. Taigi esant amžiaus ribos neatitikimui pagal tarptautinio baudžiamojo tribunolo statutą ir nacionalinę teisę, nacionaliniuose teismuose, vadovaujantis tarptautinių sutarčių taikymo pirmenybės taisykle, turėtų būti remiamasi tarptautinio baudžiamojo statuto nuostatomis dėl asmens amžiaus, su sąlyga, kad TBT statuto konkreti nuostata yra tiesiogiai taikoma.

Pilietybės klausimas TBTR Statute apibrėžiamas plačiai – TBTR Statuto 1 straipsnis nurodo, kad atsakomybėn gali būti traukiami Ruandos piliečiai ir asmenys, padarę nusikaltimus, patenkančius į TBTR jurisdikciją, Ruandos teritorijoje. Nustatant jurisdikciją *ratione personae* dažniausiai nurodoma, kad einamos pareigos neturi reikšmės patraukiant atsakomybėn²³⁹, tačiau įstatymo, steigiančio Ypatingąsias kolegijas Kambodžos teismuose, 1 straipsnyje šalia nuorodos į „labiausiai atsakingus asmenis“ įvardijami ir „aukštieji vadovai“²⁴⁰.

Siekiant, kad tarptautiniai santykiai sklandžiai vystytųsi, ir saugant valstybių suverenias galias veikti dėl savo piliečių, tarptautinėje teisėje valstybės vadovus nuo užsienio jurisdikcijos saugo imunitetai. Tačiau tarptautinės

²³⁸ Žr. Estijos Respublikos baudžiamojo kodekso (2001 m. birželio 6 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) 33 straipsnis [interaktyvus] [žiūrėta 2016-09-02]. Interneto prieiga <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>; Suomijos Respublikos baudžiamojo kodekso (1889 m. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) 4 skyriaus 15 straipsnis [interaktyvus] [žiūrėta 2016-09-02]. Interneto prieiga <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>; Latvijos Respublikos baudžiamojo kodekso (2005 m. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) 11 straipsnis [interaktyvus] [žiūrėta 2016-09-02]. Interneto prieiga <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>; LR baudžiamojo kodekso 13 str. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.

²³⁹ TBTR Statutas, *supra note* 15, 6 str., TBTJ Statutas, *supra note* 14, 7 str., TBT Statutas, *supra note* 9, 27 str.

²⁴⁰ Angl. *senior leaders*.

baudžiamosios teisės kontekste, kai keliamas atsakomybės už sunkiausių nusikaltimų klausimas, oficialiems valstybės asmenims taikant imunitetus nuo tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos turi būti įvertinamas nebaudžiamumo eliminavimo prioritetas. Visuotinai pripažįstama, kad funkciniai imunitetai nėra taikomi persekiojant ir teisiant už sunkiausių tarptautinius genocido, agresijos, nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimus. Sprendžiant dėl diplomatinio asmens imuniteto taikymo *Yerodia* byloje TTT nurodė, kad diplomatiniai imunitetai yra laikino pobūdžio, tačiau kol ministrai eina oficialias pareigas tarptautinis persekiojimas už sunkiausių nusikaltimus turi būti subalansuotas su tarptautinių santykių stabilumu²⁴¹. Atkreiptinas dėmesys, kad *Yerodia* byloje buvo analizuojama nacionalinio teismo jurisdikcija dėl imunitetą turinčio asmens. Taigi paminėtina TBTJ teisminė praktika *Milošević* byloje ir Specialiojo Tribunolo *Charles Taylor* byloje, kai buvo teisiami valstybės vadovo pareigas einantys asmenys nepaisant jų turimų diplomatinių imunitetų. TBT Romos statuto reglamentavimas taip pat nenumato galimybės remtis diplomatiniais imunitetais²⁴². Pažymėtina, kad tarptautinių baudžiamųjų tribunolų ir nacionalinių teismų diplomatiniai imunitetai taikomi skirtingai, t. y. tarptautiniai baudžiamieji tribunolai diplomatinių imunitetų taikymo laike neriboja²⁴³.

Apibendrinant tarptautinės jurisdikcijos sampratą analizę, galima teigti, kad jurisdikcija, kurią turi tarptautiniai baudžiamieji tribunolai, iš esmės skiriasi nuo nacionalinės jurisdikcijos savo prigimtimi, o jos formos, pagrindai ir įgyvendinimo ribos turi specifinių tik jai būdingų aspektų, todėl ji laikytina atskira jurisdikcijos rūšimi, t. y. tarptautine jurisdikcija.

Tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos sąvoka apima galios, kuri nustatoma steigiamųjų aktų pagrindu ir jų nustatytose ribose, vykdomų baudžiamojo persekiojimo ir teisminių funkcijų elementus. Jurisdikcinės galios

²⁴¹ 2002 m. spalio 17 d. TTT sprendimas byloje dėl 2000 m. balandžio 11 d. arešto orderio (Kongo Demokratinė Respublika v. Belgija), ICJ Reports 2002, p. 35.

²⁴² Plačiau žr. šio darbo 3.3.7 poskyrį.

²⁴³ Plačiau žr. BASSIOUNI, Ch. M. Introduction to International Criminal Law. *Supra note* 232, p. 82. Plačiau imunitetų taikymas šiame darbe yra analizuojamas papildančios konkuruojančios jurisdikcijos kontekste. Žr. šio darbo 3.3.7. poskyrį.

gali būti apribotos tik steigiamuoju aktu, tačiau tik tiek, kiek toks ribojimas nepakenkia teisminei institucijos prigimčiai. Tarptautinė baudžiamoji jurisdikcija – tarptautinių baudžiamųjų tribunolų steigiamųjų aktų pagrindu ir jų apibrėžtose ribose nustatoma tarptautinių baudžiamųjų tribunolų galia vykdyti baudžiamojo persekiojimo ir teismines funkcijas remiantis tarptautine baudžiamąja teise.

Nacionalinės jurisdikcijos šaltinis ir prigimtis yra nacionaliniuose teisės aktuose, o tarptautinės – valstybės sutikime. Sutikimas, kaip tarptautinės jurisdikcijos, taip pat ir tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos, kaip jos rūšies, šaltinis, yra vienokia ar kitokia išraiška įtvirtintas steigiant tarptautinį teismą ar nustatant jo jurisdikciją. Tarptautiniai teismai įvairiose bylose yra patvirtinę sutikimo, kaip tarptautinės jurisdikcijos šaltinio, būtinybę ginčui nagrinėti.

Tradicinės jurisdikcijos formos (nurodomoji, sprendžiamoji ir vykdomoji) egzistuoja nacionalinėje ir tarptautinėje teisėje, nes reikia efektyviai įgyvendinti teisinius interesus. Ekstrateritorinis nurodomosios jurisdikcijos vykdymas yra mažiau prieštaringas nei sprendžiamosios ar vykdomosios jurisdikcijos. Vykdomosios jurisdikcijos įgyvendinimas kitos valstybės teritorijoje, jei nėra susitarimo tarp valstybių, iš esmės būtų nesuderinamas su pagarbos valstybės suverenitetui principu, nes leistų vienašali užsienio valstybės teismų sprendimų vykdymą.

Pareiškimui dėl tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos turėjimo būtina pagrįstai nustatyti bent vieną iš jurisdikcijos įgyvendinimo pagrindų. Tarptautinių baudžiamųjų tribunolų atveju teritorinis jurisdikcijos pagrindas siejamas su valstybių narių teritorijomis, o pilietybės tiesiogiai išplaukia iš valstybių, kurios yra tarptautinių teisminių institucijų narės, jurisdikcijos. Manytina, kad, remiantis tarptautinės jurisdikcijos prigimtimi, pasyviajam personaliniam jurisdikcijos įgyvendinimo pagrindui taikomi reikalavimai turėtų būti *mutatis mutandis* taikomi ir tarptautinių baudžiamųjų tribunolų veikloje.

Papildomumo sistema, nustatyta Romos statute, turi koncepcinių panašumų su universaliąja jurisdikcija, todėl galėtų prisidėti prie universaliosios jurisdikcijos įgyvendinimo veiksmingumo.

Tarptautinių baudžiamųjų tribunolų jurisdikcijos ribos yra tiesiogiai susijusios su steigiančiųjų subjektų ketinimais. Tarptautinių baudžiamųjų tribunolų jurisdikcija gali būti ribojama asmenims (*ratione personae*), teritorijos (*ratione loci*), laiko (*ratione temporis*) ir dalyko (*ratione materiae*) atžvilgiu.

II. TARPTAUTINĖS JURISDIKCIJOS RŪŠYS PAGAL JOS SANTYKĮ SU NACIONALINE BAUDŽIAMĄJA JURISDIKCIJA

Vadovaujantis tradicinių teisės mokyklų, analizuojančių tarptautinės ir nacionalinės teisės klausimo problemą, – dualizmo ir monizmo – teiginiais, tarptautinė ir nacionalinė teisė egzistuoja arba nepriklausomai viena nuo kitos (dualizmas), arba sudaro norminę ir institucinę vienumą (monizmas). Tačiau tarptautinės teisės vystymasis, ypač keičiantis valstybės suvereniteto sampratai šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, atsiradus viršnacionalumo koncepcijai, taip pat žmogaus teisių apsaugos ir įgyvendinimo efektyvumo didėjimas ir fizinio asmens tapimas tarptautinės teisės subjektu tam tikrose tarptautinės teisės reguliuojamose srityse, į tarptautinės ir nacionalinės teisės santykį suformulavo pragmatinį pliuralistinį požiūrį. Vis daugiau nacionalinių teisinių sistemų sprendžia pragmatiškai, ar inkorporuoti tarptautinę teisę į nacionalinę sistemą ir kokia apimtimi.²⁴⁴ Pliuralistinis požiūris į tarptautinės ir nacionalinės teisės santykį nulėmė tarptautinės ir nacionalinės teisės sistemų tendenciją sąveikauti ir papildyti viena kitą.

Tarptautinių baudžiamųjų tribunolų egzistavimas šalia nacionalinių teismų kelia klausimą dėl tarptautinės ir nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos santykio. Jurisdikciją suprantant kaip sudarytą iš nurodomosios, sprendžiamosios ir vykdomosios jurisdikcijos²⁴⁵, tarptautinės ir nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos santykio problema siejama pirmiausiai su nacionalinių ir tarptautinių teisminių institucijų sprendžiamosios jurisdikcijos kolizijomis. Dažniausiai tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai reglamentuoja atsakomybę už tuos pačius nusikaltimus žmoniškumui, genocidą, karo nusikaltimus, tačiau tik nustačius tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos rūšį, išskiriamą pagal jos santykį su nacionaline jurisdikcija, galima nustatyti,

²⁴⁴ SHANY, Y. Regulating jurisdictional relations between national and international courts. *Supra note* 7. P. 4.

²⁴⁵ AKEHURST, M. Jurisdiction in International Law, BYIL, 1972, Vol. 46, p. 145, 179. GALLANT, K. S. Jurisdiction to adjudicate and Jurisdiction to prescribe in International Criminal Courts. *Villanova University Law Review*, Vol. 48, 2003, p. 763.

nacionalinės ar tarptautinės teisminės institucijos jurisdikcija turėtų būti taikoma. Pasirinkti konkrečią tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos rūšį paliekama tarptautinei bendrijai ir teisminę instituciją steigiančiai valstybei, atsižvelgiant į tarptautinės ar turinčios tarptautinių elementų teisminės institucijos sukūrimo tikslą ir konkrečias įsteigimo aplinkybes. Tarptautinio teismo ar tribunolo jurisdikcijos santykio su nacionaline jurisdikcija nustatymas nėra vien tik procedūrinis formalumas, nes tinkamai apibrėžta jurisdikcija yra viena iš efektyvaus teisminės institucijos funkcionavimo prielaidų.

Šios dalies tikslas – apibendrinus susiklosčiusią tarptautinių baudžiamųjų institucijų jurisdikcijos nustatymo praktiką, atskleisti bendras tendencijas ir suformuluoti gaires, kokiais kriterijais vadovaujantis pasirinkti atitinkamą analizuojamos jurisdikcijos rūšį.

Tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos santykio su nacionaline baudžiamąja jurisdikcija aspektu skiriamos dvi jurisdikcijos rūšys – išimtinė ir konkuruojančioji. Lietuvos ir užsienio doktrinoje tarptautinės baudžiamosios konkuruojančios jurisdikcijos rūšys pagal jos santykį su nacionaline baudžiamąja jurisdikcija iki šiol nebuvo nuosekliai skirstomos į porūšius²⁴⁶. Autorė siūlo konkuruojančią jurisdikciją skirstyti į pirminę ir papildančią. Tokį skirstymą pagrindžia vienoda pirminės ir papildančios jurisdikcijos prigimtis, kuri leidžia kartu egzistuoti tarptautinei baudžiamajai ir nacionalinei baudžiamajai jurisdikcijoms, tačiau nustato skirtingą tarptautinės baudžiamosios ir nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos taikymo prioritetą kolizijos atveju. Paminėtina, kad jurisdikcijos papildomumo principas dažniausiai autorių darbuose analizuojamas atsietai nuo kitų tarptautinės jurisdikcijos rūšių, jam skiriant ypatingą dėmesį, tačiau nenustatant aiškios jo vietos tarptautinės teisės ir jurisdikcijos sistemoje. Kai kurie autoriai tarptautinės baudžiamosios ir nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos išimtinumą, konkuravimą, pirmumą ar

²⁴⁶ Ch. M. Bassiouni, R. Cryer, H. Friman, D. Robinson, E. Wilmschurst, C. Ryngaert savo darbuose nepateikia tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos skirstymo. Žr. BASSIOUNI, Ch. M. Introduction to International Criminal Law. *Supra note* 232. CRYER, R.; FRIMAN, H.; ROBINSON, D.; WILMSHURST, E. *Supra note* 23. RYNGAERT, C., Jurisdiction in International Law. *Supra note* 18.

papildymą vadina ne jurisdikcijos rūšimis ir porūšiais, bet tiesiog konkuruojančių jurisdikcijų suderinimu²⁴⁷.

2.1. Išimtinė jurisdikcija

Viena iš dažnų tarptautinių tribunolų steigimo priežasčių yra pagrįstos abejonės, kad nacionalinė teisinė sistema bus pajėgi įgyvendinti teisingumą. Dėl kilusių konfliktų, humanitarinių krizių valstybėje nelieka teisminės sistemos, neretai trūksta kompetentingų teisininkų, pasireiškia politinė įtaka teisminiam procesui, atsiranda šališkumo tikimybė, kai reikia teisti savo pareigūnus ir pan. Tokiu atveju, siekiant įgyvendinti teisingumą, vadovaujantis tarptautinės bendrijos nustatytais standartais, tinkamas sprendimas yra nustatyti išimtinę jurisdikciją. Tribunolai, kurių steigiamieji aktai nustato išimtinę jurisdikciją, yra vieninteliai, galintys nustatytais sąlygomis nagrinėti į jų jurisdikciją patenkančius nusikaltimus, o nacionalinės teisminės institucijos negali teisėtai pradėti baudžiamojo persekiojimo. Visi procesai, pradėti iki tribunolo įsteigimo, privalo būti perduoti tribunolui.

Išimtinė jurisdikcija *Henry Campbell Black's* teisės terminų žodyne apibrėžiama kaip teismo galia spręsti bylą ar bylų grupę, eliminuojant visus kitus teismus²⁴⁸. Kita teisminė institucija, išskyrus tą, kuriai suteikta išimtinė jurisdikcija, negali nagrinėti išimtinės jurisdikcijos sričiai priskirtų klausimų. Lingvistinė lietuvių kalbos žodžio „išimtinis“ reikšmė patvirtina aiškinimą teisiniame kontekste. Lietuvių kalbos žodynas²⁴⁹ žodį „išimtinis“ aiškina kaip „išskirtinis“, „vienintelis“.

Tarptautinė baudžiamoji išimtinė jurisdikcija nacionalinių teismų baudžiamosios jurisdikcijos atžvilgiu buvo nustatyta Niurnbergo ir Tokijo karo

²⁴⁷ Angl. *Jurisdictional arrangement*. SLUITER, G.; FRIMAN, H.; LINTON, S.; VASILIEV, S.; ZAPPALA, S. (eds.) *International Criminal Procedure. Rules and Principles*. Oxford University Press, 2013, p. 117.

²⁴⁸ GARNER, B. A. (ed.) *Black's Law Dictionary*. West Group (Law), 2011, p. 869.

²⁴⁹ LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS. Lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus] [žiūrėta 2011-08-23]. Interneto prieiga <http://www.lkz.lt>.

tribunolų steigiamuosiuose aktuose. Šiuo metu išimtinė jurisdikcija nustato santykį tarp Rytų Timoro specialiųjų kolegijų²⁵⁰ ir Ypatingųjų teisėjų kolegijų Kambodžos teismuose²⁵¹ bei atitinkamų valstybių nacionalinės jurisdikcijos.

Niurnbergo karo tribunolą steigiantis 1945 m. Londono susitarimas²⁵² ir juo patvirtintas Statutas, nepamirštant objektyvios realybės, buvo aiškiai apribojęs *ratione personae* ir nesuteikė galimybės persekioti už nusikaltimus, susijusius su Sąjungininkų veiksmais. Tribunolas buvo teisminė institucija, vienintelė galinti persekioti ir teisti didžiausius Vokietijos karo nusikaltėlius už nusikaltimus taikai, karo nusikaltimus, nusikaltimus žmoniškumui. Londono susitarimo 6 straipsnis, nustatė, kad „niekas šiame susitarime neturi įtakos nacionalinių ar okupacinių teismų, įsteigtų ar veikiančių ateityje bet kurioje Sąjungininkų teritorijoje ar Vokietijoje, jurisdikcijai ar galiai teisti karo nusikaltėlius“. Londono susitarimas nedraudė kitų nacionalinių procesų baudžiant karo nusikaltėlius ir siekė juos numatyti. Buvo tikimasi, kad nacionaliniai procesai bus pradedami kaip Niurnbergo tribunolo veiklos tęsa, persekiojant mažesnės reikšmės karo nusikaltėlius, taip pat Niurnbergo tribunolo nusikalstamomis pripažintų organizacijų narius, tačiau tokių procesų nebuvo vykdyta. Kadangi Niurnbergo tribunolas buvo skirtas tik patiems didžiausiems karo nusikaltėliams, konflikto su nacionaline jurisdikcija nekilo. Didžiausiu ar mažesnės reikšmės nusikaltėliu dažniausiai buvo pripažįstama ne pagal nusikaltimo sunkumą, bet pagal asmens rangą²⁵³.

Tokijo tarptautinis karo tribunolas²⁵⁴, įsteigtas 1946 m. generolo Douglas MacArthur, įgyvendinančio Potsdamo deklaraciją ir Sąjungininkų jam suteiktas Vyriausiojo vado galias, deklaracija²⁵⁵, buvo daugeliu požymių tapatus

²⁵⁰ Angl. *Panels of Judges within the District Court of Dili*.

²⁵¹ Angl. *Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia*.

²⁵² 1945 m. Susitarimas dėl Europos Ašies didžiausių karo nusikaltėlių persekiojimo ir nubaudymo ir Tarptautinio karo tribunolo statuto [interaktyvus] (angl. *Agreement for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis, and Charter of the International Military Tribunal*). 1945 m. rugpjūčio 8 d., Londonas [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga <http://avalon.law.yale.edu/imt/imtchart.asp>.

²⁵³ MCGOLDRICK, D., ROWE P. and DONNELLY E. (eds.), *The Permanent International Criminal Court: Legal and Policy Issues*. Oxford and Portland Oregon: Hart Publishing, 2004, p. 14.

²⁵⁴ Angl. *The International Military Tribunal for the Far East*.

²⁵⁵ 1946 m. Tokijo tarptautinio karo tribunolo Tolimiesiems Rytams Statutas [interaktyvus] (angl. *Charter of the International Military Tribunal for the Far East*), 1946 sausio 19 d. [žiūrėta 2014-06-07].

Niurnbergo tribunolui – proceso, jurisdikcijos ir reglamentuojamų nusikaltimų požiūriu. Vis dėlto dėl nesutartinio Tokijo karo tribunolo steigimo pagrindo kyla daugiau su teisėtumu susijusių klausimų nei dėl Niurnbergo karo tribunolo teisėtumo²⁵⁶. Kvestionuojamos Tokijo karo tribunolo steigimo aplinkybės, teisėjų skyrimas, atgarsis ir poveikis visuomenei, politinė įtaka procesui²⁵⁷. Be to, nors įsteigtas aukščiausiems politiniams ir aukščiausio karinio rango Japonijos pareigūnams teisti, tribunolas nepatraukė atsakomybėn imperatoriaus *Hirohito*, nes buvo pritaikytas valstybės vadovo imunitetas²⁵⁸.

Rytų Timoro specialiosios kolegijos, tik Dili apskrities teisme turinčios tarptautinį elementą, kuris iš esmės reiškia tarptautinių teisėjų ir kito tarptautinio personalo įtraukimą į tribunolo veiklą, veikia vadovaudamasi išimtinę jurisdikcija, aiškiai įvardyta Pereinamosios administracijos reglamento Nr. 2000/15²⁵⁹ 1 skyriaus 1.1 punkte. Tačiau pagal Pereinamosios administracijos Reglamento 2000/15 2 skyrių išimtinę jurisdikcija taikoma tik vykdant persekiojimą už tarptautinius nusikaltimus žmoniškumui, karo nusikaltimus, genocido nusikaltimą ir kankinimą bei vidaus nusikaltimus – nužudymą, seksualinius nusikaltimus, padarytus nuo 1999 m. sausio 1 d. iki spalio 25 d. Rytų Timoro teritorijoje. Pereinamosios administracijos reglamento Nr. 2000/15 9.4 punktas nustato, kad Specialiosios kolegijos „neturės įtakos Rytų Timoro tarptautinio tribunolo jurisdikcijai dėl nusikaltimų, kai toks tribunolas bus įsteigtas“. Kadangi mažai tikėtina, kad toks tribunolas bus įsteigtas, faktiškai Specialiosios kolegijos turi išimtinę jurisdikciją. Pagal Pereinamosios administracijos reglamento Nr. 2000/15 2 skyriaus 2.3 punktą dėl vidaus

Interneto prieiga <http://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/04/4-06/military-tribunal-far-east.xml>. Plačiau žr. CRYER, R.; FRIMAN, H.; ROBINSON, D.; WILMSHURST, E. *Supra note* 23, p. 96.

²⁵⁶ MCGOLDRICK D., ROWE P. and DONNELLY E. (eds.) *Supra note* 241, p. 21. CRYER, R.; FRIMAN, H.; ROBINSON, D.; WILMSHURST, E. *Supra note* 23, p. 119. BANTEKAS, I., NASH, S. *Supra note* 59, p. 509.

²⁵⁷ *Ibidem*.

²⁵⁸ Plačiau žr. *Ibidem*.

²⁵⁹ 2000 m. Jungtinių Tautų pereinamosios administracijos Rytų Timore (UNTAET) reglamentas Nr. 2000/15 dėl specialiųjų kolegijų su išimtinę jurisdikcija rimtiems baudžiamiesiems nusikaltimams įsteigimo [interaktyvus] (angl. *United Nations Transitional Administration in East Timor (UNTAET) Regulation No. 2000/15 On the Establishment of Panels with Exclusive Jurisdiction Over Serious Criminal Offences*) [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/etimor/untaetR/Reg0015E.pdf>.

nusikaltimų, padarytų iki 1999 m. sausio 1 d., Specialiųjų kolegijų jurisdikcija nėra išimtinė ir vykdoma kartu su apskrities teismais, neturinčiais tarptautinio elemento. Paminėtina, kad Pereinamosios administracijos reglamento Nr. 2000/15 5 skyrius nustato, jog dėl šių nusikaltimų vykdant baudžiamąjį persekiojimą privaloma laikytis tarptautinių žmogaus teisių apsaugos standartų, o pagal Pereinamosios administracijos reglamento Nr. 2000/15 11 skyriaus 11.3 punktą Specialiosioms kolegijoms suteikiama teisė sustabdyti tokį nacionalinį procesą ir leidžiamos išimties *ne bis in idem* principui. Tačiau kol kas nebuvo vykdomas persekiojimas už nusikaltimus, padarytus iki 1999 m. sausio 1 d., todėl praktikos, paaiškinančios jurisdikcijos pasidalijimą su teismais, neturinčiais tarptautinio elemento, nėra²⁶⁰.

Ypatingųjų kolegijų Kambodžos teismuose steigimo įstatymas²⁶¹, 1 ir 2 straipsniai nurodo, kad kolegijos sukuriamos „teisti aukščiausius Demokratinės Kampučijos vadovus ir tuos, kurie labiausiai atsakingi“. Ši nuostata turi imperatyvų pobūdį, todėl minėtų asmenų baudžiamąjį persekiojimą gali vykdyti tik Kambodžos ypatingosios kolegijos. Iš esmės sutinkama, kad išimtinė jurisdikcija nacionalinių teismų atžvilgiu nėra aiškiai įtvirtinta, tačiau tai ir nėra būtina įvertinant kolegijų vietą egzistuojančioje Kambodžos teismų struktūroje. Derybų dėl galimo mišriojo tribunolo steigimo metu Kambodžos pusė reikalavo didesnės įtakos teisminėje veikloje, todėl nacionaliniai teisėjai sudaro daugumą ir Teisminėje kolegijoje, ir Aukščiausiojo teismo kolegijoje. Tačiau siekiant išlaikyti pusiausvyrą, Jungtinių Tautų ir Kambodžos susitarimo dėl persekiojimo pagal Kambodžos teisę už nusikaltimus, padarytus Demokratinės Kampučijos laikotarpiu, 3 ir 4 straipsniuose reikalaujama kvalifikuotos balsų daugumos priimant bet kokius sprendimus²⁶². Ši dauguma dar vadinama „superkvalifikuota“, nes pirmiausiai nustatoma pareiga siekti vienbalsiškumo, o

²⁶⁰ CESARE, P. R. Romano; NOLLKAEMPER, A.; KLEFFNER, J. K. *Supra note* 42, p. 364.

²⁶¹ 2001 m. Ypatingųjų kolegijų įsteigimo Kambodžos teismuose įstatymas *Supra note* 236.

²⁶² 2003 m. Jungtinių Tautų ir Karališkosios Kambodžos Vyriausybės susitarimas dėl persekiojimo ir nuteisimo pagal Kambodžos Nusikaltimų, padarytų Demokratinės Kampučijos Respublikos laikotarpiu, įstatymą [interaktyvus]. (angl. *Agreement between the United Nations and the Royal Government of Cambodia Concerning the Prosecution under Cambodian Law of Crimes Committed During the Period of Democratic Kampuchea.*) 2003 m. birželio 6 d. [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga <http://www.unakrt-online.org/documents>.

jei jis nebus pasiektas, teisminėje kolegijoje balsuoti „už“ turės keturi iš penkių, o Aukščiausiojo teismo kolegijoje penki iš septynių teisėjų, kurių vienas turės būti tarptautinis teisėjas²⁶³.

Visiems pasirinktiems modeliams būdingas atrankinis persekiojimas²⁶⁴ už jų jurisdikciją patenkančius nusikaltimus. Atrankinis persekiojimas pirmiausiai reiškia specifinių kriterijų nustatymą, kuriais vadovaujantis būtų galima apriboti jurisdikciją, be to, ją pritaikyti individualioms aplinkybėms ir kartu atriboti nuo nacionalinės bendro pobūdžio teritorinio pagrindo jurisdikcijos. Tokie kriterijai dažniausiai nustatomi per *ratione personae*, *ratione materiae*, *ratione temporis* ir *ratione loci* jurisdikcijos principus, detalizuojant jurisdikciją, apribotą asmenims, nusikaltimų, laiko ar teritorijos atžvilgiu²⁶⁵. Išimtinę jurisdikciją turintys tribunolai pasižymi aiškiu asmenų rato nustatymu, įvedant į *ratione personae* jurisdikcijos principą atrankinius „didžiausių nusikaltėlių“²⁶⁶, „aukščiausio rango“ ar „aukščiausių politinių pareigūnų“ ir „labiausiai atsakingų asmenų“²⁶⁷ kriterijus. Atsižvelgiant į Niurnbergo ir Tokijo karo tribunolų sukūrimo aplinkybes, papildomais atrankiniais *ratione personae* kriterijais pasirinkus Vokietijos ir Japonijos karo nusikaltėlius, jurisdikcijos persekioti ir teisti neteko laimėjusios Sąjungininkų valstybės.

Akivaizdu, kad *ratione temporis* ir *ratione materiae* jurisdikcijos nustatymą lėmė objektyvios aplinkybės – istoriniai konfliktai, jų trukmė ir tuo laikotarpiu paplitusių nusikaltimų pobūdis. Tai būtina įvertinti į mišriųjų tribunolų jurisdikciją įtraukiant nusikaltimus, patenkančius kartu ir į nacionalinę

²⁶³ Plačiau žr. LINTON, S. New Approaches to International Justice in Cambodia and East Timor. [interaktyvus] IRRC, 2002, Vol. 84, No. 845, p. 102 [žiūrėta 2011-08-23]. Interneto prieiga <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/59kdar.htm>.

²⁶⁴ LINTON, S. Cambodia, East Timor and Sierra Leone: Experiments in International Justice [interaktyvus]. Criminal Law Forum, 2001, Vol. 12, p. 219 [žiūrėta 2011-08-23]. Interneto prieiga http://www.essex.ac.uk/armedcon/story_id/000385.pdf.

²⁶⁵ Plačiau žr. CASSESE, A. International Law. Oxford: Oxford University Press, 2001, p. 336.

²⁶⁶ 1945 m. Susitarimas dėl Europos Ašies didžiausių karo nusikaltėlių persekiojimo ir nubaudo ir Tarptautinio karo tribunolo statuto, *supra note* 252. 2000 m. Jungtinių Tautų laikinosios administracijos (UNMIK) reglamentas Nr. 2000/64 dėl Tarptautinių teisėjų/prokurorų ir/ar vietos pakeitimo [interaktyvus] (angl. *United Nations Interim Administration (UNMIK) Regulation No. 2000/64 On Assignment of International Judges/Prosecutors and/or Change of Venue*) [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga <http://www.unmikonline.org/regulations/2000/reg64-00.htm>.

²⁶⁷ 2001 m. Ypatingųjų kolegijų įsteigimo Kambodžos teismuose įstatymas *supra note* 236.

jurisdikciją²⁶⁸, kaip buvo nuspręsta padaryti Rytų Timoro²⁶⁹ ir Kambodžos atvejais²⁷⁰. Išimtinę jurisdikciją turinčių tribunolų *ratione loci* jurisdikcija, kaip ir jau minėti aspektai dėl *ratione temporis* ir *ratione materiae*, taip pat yra suponuota objektyvių sąlygų. Tačiau būtina paminėti, kad nors jurisdikcijos apribojimas *ratione personae*, *ratione temporis*, *ratione materiae* ir *ratione loci* yra įprastas visoms tarptautinėms teisminėms institucijoms, tai nėra mišriųjų tribunolų, kurie įkomponuojami į jau esančią nacionalinę teisminę sistemą specialių kolegijų forma, požymis. Taip yra su Rytų Timoro specialiosiomis kolegijomis, kurių jurisdikcija nėra atskirta nuo nacionalinių teismų jurisdikcijos ir nėra apribota asmenims, laiko ar teritorijos atžvilgiu, kitaip nei reglamentuoja nacionalinė teisė.

Tarptautinės praktikos įtvirtinant išimtinę jurisdikciją analizė leidžia daryti prielaidą, kad ši jurisdikcijos rūšis pasirenkama įvertinus keletą pagrindinių aspektų. Pirma, atsižvelgiama į sukūrimo aplinkybes, t. y. ginkluoto konflikto ar taikos derybų kontekstą. Niurnbergo ir Tokijo karo tribunolams, sukurtiems karinės intervencijos aplinkybėmis, išimtinė jurisdikcija buvo būtina siekiant Sąjungininkų užsibrėžtų tikslų: realizuoti pralaimėjusių atsakomybės idėją, eliminuoti laimėjusių nubaudimo galimybę ir turėti pagrindinę įtaką steigiant karo tribunolus. Antra, būtina įvertinti egzistuojančią valstybės teisinės sistemos būklę, sugebėjimą užtikrinti tarptautinius žmogaus teisių apsaugos standartus ir tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos taikymo prioritetą. Jei tarptautinė bendrija turi pagrindą manyti, kad nacionalinė teisinė sistema nepajėgi įgyvendinti teisingumo, išimtinė jurisdikcija gali būti tinkamiausias sprendimas pasiekti teisingumą. Aišku, įvertinantesamos nacionalinės teisinės sistemos pajėgumą, steigiamajame akte gali būti nustatomas dominuojantis tarptautinis elementas arba dominuojantis nacionalinis elementas. Pirmuoju atveju turi būti nustatomi dideli nacionalinės sistemos funkcionavimo trūkumai, o antruoju –

²⁶⁸ CESARE, P. R. Romano; NOLLKAEMPER, A.; KLEFFNER, J. K. *Supra note* 42, p. 294.

²⁶⁹ 2000 m. Jungtinių Tautų pereinamosios administracijos Rytų Timore (UNTAET) reglamentas Nr. 2000/15 dėl specialiųjų kolegijų su išimtinė jurisdikcija rimtiems baudžiamiesiems nusikaltimams įsteigimo, *supra note* 259.

²⁷⁰ 2001 m. Ypatingųjų kolegijų įsteigimo Kambodžos teismuose įstatymas, *supra note* 236.

sistema iš esmės gali funkcionuoti pati, padedant tarptautinei bendrijai. Nors „dideli“ trūkumai vertinami kiekvienu konkrečiu atveju, tačiau dažniausiai jie reiškia esmines teisinės sistemos egzistavimo ir funkcionavimo problemas. Be to, nereikėtų pamiršti ir finansavimo aspektų, kurie taip pat itin svarbūs apsisprendžiant dėl tarptautinės bendrijos vaidmens vykdant teisingumą ir užtikrinant sklandų mišraus, specialiojo ar tarptautinio tribunolo darbą ir teisėjų nepriklausomumą.

Išimtinės jurisdikcijos įtvirtinimo tarptautinės praktikos analizė leidžia daryti išvadą, kad ši jurisdikcijos rūšis pasirenkama įvertinus specifines ją įgyvendinančias institucijas, jų sukūrimo aplinkybes, t. y. ginkluoto konflikto ar taikos derybų kontekstą, taip pat suteiktą galią spręsti jurisdikcijai priskirtus klausimus, egzistuojančią valstybės teisinės sistemos būklę, sugebėjimą užtikrinti tarptautinius žmogaus teisių apsaugos standartus ir tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos taikymo prioritetą. Jei yra pagrindas manyti, kad nacionalinė teisinė sistema visiškai nepajėgi įgyvendinti teisingumo, išimtinė jurisdikcija gali būti tinkamiausias sprendimas pasiekti teisingumą, nustatant dominuojantį tarptautinį elementą arba dominuojantį nacionalinį elementą.

Atsižvelgiant į pateiktus esminius išimtinės jurisdikcijos požymius, galima teigti, kad išimtinė tarptautinė baudžiamoji jurisdikcija – tai tarptautinio baudžiamojo tribunolo galia spręsti jo jurisdikcijai priskirtus klausimus, visiems kitiems teismams uždraudžiant vykdyti jurisdikciją.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad analizuotiems išimtinės jurisdikcijos modeliams būdingas atrankinis persekiojimas, kuris reiškia specifinių, jurisdikciją, apribotą asmenims, nusikaltimų, laiko ar teritorijos atžvilgiu, detalizuojančių kriterijų, nustatymą. Tokie kriterijai leidžia apriboti jurisdikciją, taip pat, ją pritaikyti individualioms aplinkybėms ir kartu atriboti nuo nacionalinės bendro pobūdžio teritorinio pagrindo jurisdikcijos.

2.2. Pirminė konkuruojančioji jurisdikcija

Situacijose, kai teisinė sistema yra išlaikiusi institucinę struktūrą po kilusio konflikto ar humanitarinės krizės ir valstybė gali užtikrinti reikiamą teisinę kompetenciją bei bendradarbiauti su tarptautinėmis teisminėmis institucijomis, išimtinė jurisdikcija nėra būtina. Siekiant įgyvendinti žmogaus teisių apsaugos standartus ir garantuoti teisėjų nepriklausomumą ir nešališkumą, visiškai gali pakakti tarptautinės jurisdikcijos, konkuruojančios ir turinčios pirmenybę prieš nacionalinę jurisdikciją. Tokiose situacijose santykį tarp nacionalinės ir tarptautinės jurisdikcijos apibrėžia jurisdikcijos pirmumo principas. Pirminė konkuruojančioji jurisdikcija suponuoja tarptautinio baudžiamojo tribunolo pirmumo teisę pradėti baudžiamąjį persekiojimą prieš kitas kartu egzistuojančias jurisdikcijas arba jį perimti iš nacionalinių teisminių institucijų.

Konkuruojančioji jurisdikcija reiškia šalia viena kitos tuo pačiu metu egzistuojančias jurisdikcijas. *Henry Campbell Black's* teisės terminų žodyne konkuruojančioji jurisdikcija apibrėžiama kaip galimybė tuo pačiu metu vykdyti daugiau nei vieno teismo jurisdikciją dėl to paties nusikaltimo toje pačioje teritorijoje²⁷¹. Tokioje situacijoje kiekviena iš valstybių gali teisėtai ir tuo pačiu metu taikyti savo jurisdikcijas ir persekioti už padarytus nusikaltimus²⁷². Šioje ir kitose panašiose situacijose kyla klausimas dėl jurisdikcijų tarpusavio suderinimo ir įgyvendinimo tvarkos nustatymo. Nacionalinių jurisdikcijų konkurencija sprendžiama tarpvalstybiniu bendradarbiavimu ir tarptautinėmis sutartimis, o tarptautinė teisminė institucija, pateiktame pavyzdyje taip pat galinti pradėti persekiojimą, gali realizuoti tarptautinę jurisdikciją aiškiai nustačius jos santykį su nacionalinėmis. Tokį santykį dabartinėje tarptautinėje praktikoje nulemia „pirmumo“ (angl. *primary*) ir „papildomumo“ (angl. *complementary*) principai. Papildanti konkuruojančioji jurisdikcija nustatyta tik Tarptautinio baudžiamojo teismo veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose. Pirminė konkuruojančioji jurisdikcija įtvirtinta buvusios Jugoslavijos ir

²⁷¹ GARNER, B. A. (ed.) *Supra note* 248, p. 869.

²⁷² Plačiau žr. GARNER, B. A. (ed.) *Supra note* 248, p. 383.

Ruandos *ad hoc* tribunolų, mišriųjų Siera Leonės, Kosovo tribunolų, specialiojo Irako tribunolo bei specialiojo tribunolo Libanui steigiamuosiuose aktuose. Šioje dalyje aptariamas kiekvienas iš šių atvejų.

Vadovaujantis TBTJ Statuto 10 straipsniu ir TBTR Statuto 11 straipsniu, galima išskirti tokius elementus, sudarančius jurisdikcijos pirmumą: 1) tarptautiniai baudžiamieji tribunolai turi konkuruojančią jurisdikciją su nacionalinėmis jurisdikcijomis; 2) tarptautinių baudžiamųjų tribunolų jurisdikcijos vykdymas užkerta kelią bet kokiam tyrimui ar persekiojimui nacionaliniu lygiu; 3) nacionalinės jurisdikcijos gali tirti ar persekioti tol, kol tarptautiniai baudžiamieji tribunolai nevykdo savo jurisdikcijos; 4) tarptautiniai baudžiamieji tribunolai gali pareikalauti nacionalinių teismų perduoti jiems bylas bet kuriuo metu iki galutinio sprendimo priėmimo nacionaliniu lygiu; 5) tarptautiniai baudžiamieji tribunolai gali vykdyti savo jurisdikciją net ir tada, kai galutinis sprendimas buvo priimtas nacionalinio teismo, jei šis kvalifikavo nusikaltimus kaip paprastus nusikaltimus arba nacionalinis procesas nebuvo nešališkas ar nepriklausomas, taip pat jei juo buvo siekiama apsaugoti kaltinamąjį nuo tarptautinės baudžiamosios atsakomybės ar byloje nebuvo tinkamai palaikomas kaltinimas.²⁷³

Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusiai Jugoslavijai²⁷⁴ statuto²⁷⁵ 9 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad tarptautinis tribunolas ir nacionaliniai teismai turi konkuruojančią jurisdikciją dėl rimtų tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimų, reglamentuotų TBTJ Statute. Tai reiškia, kad ir TBTJ, ir nacionaliniai teismai gali persekioti už tuos pačius nusikaltimus. Ši tarpusavio konkurencija sprendžiama įtvirtinant pirminę tarptautinio tribunolo jurisdikciją prieš nacionalinius teismus. Pagal TBTJ Statuto 9 straipsnio 2 dalį jurisdikcijos pirmenybė reiškia, kad „bet kurioje proceso stadijoje“ Tribunolas gali paprašyti

²⁷³ OLÁSOLO, H. The Triggering Procedure of the International Criminal Court. *Supra note* 69, p. 145.

²⁷⁴ Angl. *The International Criminal Tribunal For the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991*.

²⁷⁵ 1993 m. Tarptautinio baudžiamojo tribunolo asmenims, atsakingiems už rimtus tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus, padarytus buvusios Jugoslavijos teritorijoje nuo 1991 metų, persekioti ir teisti, statutas. *Supra note* 14.

nacionalinį teismą perduoti pradėtą procesą. Nors Statute vartojamas žodis „paprasyti“²⁷⁶ galėtų būti interpretuojamas kaip nereikalaujantis vienareikšmiško sutikimo perduoti procesą, tačiau Tribunolo teisėjai pirmenybę traktuoja daug griežčiau – kaip pareigą, *Tadić* byloje nurodydami, kad „iš tiesų, kai tarptautinis tribunolas, toks, kaip šis yra sukurtas, jam turi būti suteikiama pirmenybė prieš nacionalinius teismus“²⁷⁷. *Tadić* byloje Tribunolas nustatė, kad konkuruojančios jurisdikcijos suteikimas, nenustatant pirmenybės Tribunolo jurisdikcijai, sudarytų sąlygas kaltinamajam „pasirinkti teismą savo nuožiūra, o tai pažeistų principus, susijusius su priverstiniu baudžiamosios jurisdikcijos pobūdžiu“²⁷⁸. Aiškus pirminės konkuruojančios jurisdikcijos veikimo pavyzdys – Vokietijos nacionalinio teismo *Dusko Tadić* bylos perdavimas TBTJ. Kaltinamasis buvo suimtas ir laukė teismo Vokietijoje, kai TBTJ paprašė Vokietijos vyriausybės perduoti bylą *ad hoc* Tribunalui. Vokietijos bendradarbiavimą su TBTJ palengvino nacionalinis Jugoslavijos tribunolo įstatymas, nustatantis, kad vyriausybė bendradarbiaus ir sutiks su visais Tribunolo prašymais perduoti procesą²⁷⁹. Dusko Tadić tiesiogiai neskundė perdavimo Tribunalui galbūt todėl, kad pagal Vokietijos teisę jis buvo kaltinamas daug sunkesniais nusikaltimais (įskaitant ir genocido nusikaltimą), palyginti su *ad hoc* Tribunolo kaltinimais²⁸⁰. Vis dėlto, gynybai ginčijant TBTJ jurisdikciją ir *ne bis in idem* principo taikymo pažeidimą, buvo kvestionuojama ir TBTJ pirmenybė. Analizuodamas Dusko Tadić gynybos pateiktus argumentus, kad TBTJ pirmenybė pažeidžia Vokietijos suverenitetą, Teismas nustatė, kad pirmenybė yra funkcinė būtinybė tarptautiniam baudžiamajam

²⁷⁶ *Angl. request.*

²⁷⁷ 1995 m. spalio 2 d. TBTJ apeliacinis sprendimas dėl jurisdikcijos byloje *Prokuroras v. Tadić* Nr. IT-94-1., para. 58; taip pat žr. MORRIS, V.; SCHARF, M. P. *Supra note* 44, p. 131; BROWN, B. S. *Primacy or Complementarity: Reconciling the Jurisdiction of National Courts and International Criminal Tribunals*. YJIL, Vol. 23, 1998, p. 396.

²⁷⁸ 1995 m. rugpjūčio 10 d. TBTJ gynybos pareiškimas dėl jurisdikcijos, byloje *Prokuroras v. Tadić* Nr. IT-94-1-T, para. 41.

²⁷⁹ 1995 m. lapkričio 14 d. TBTJ sprendimas dėl gynybos pareiškimo dėl *ne bis in idem* principo byloje *Prokuroras v. Tadić* Nr. IT-94-1-T, para. 14.

²⁸⁰ BROWN, B. S. *Primacy or Complementarity: Reconciling the Jurisdiction of National Courts and International Criminal Tribunals*. *Supra note* 277, p. 404.

tribunolui²⁸¹. Be to, atsižvelgiant į tai, kad pagal Vokietijos Konstituciją tarptautinė teisė yra nacionalinės teisės dalis, JT Saugumo Tarybos rezoliucijos, taip pat ir rezoliucija, kuria patvirtintas TBTJ statusas, yra privalomos Vokietijai.

Buvusios Jugoslavijos teritorijoje nuo 1991 metų vykęs ginkluotas konfliktas, konstatuota grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui²⁸² ir vykdomi tarptautiniai nusikaltimai lėmė specifines TBTJ įkūrimo aplinkybes – šis tribunolas buvo įsteigtas JT Saugumo Tarybos, veikiančios pagal JT Chartijos VII skyrių, rezoliucija²⁸³, privaloma visoms Jungtinių Tautų valstybėms narėms. Jugoslavijos Federacinė Respublika nuo 1990 metų buvo pradėjusi irti, tačiau ją sudariusios respublikos išlaikė savo teises sistemas, todėl buvo nuspręsta, kad jos iš esmės sugebės užtikrinti tarptautinius žmogaus teisių apsaugos standartus²⁸⁴. TBTJ jurisdikcijai buvo suteiktas taikymo prioritetas siekiant išvengti kartu vykstančių nacionalinių procesų dėl tų pačių asmenų, taip pat įvertinus stiprų visuomenės etninį susipriešinimą, kuris buvo rimta kliūtis siekti visuotinio teisingumo.²⁸⁵

TBTJ jurisdikcija apribota laiko atžvilgiu – jis gali persekioti ir teisti už nusikaltimus, padarytus po 1991 m. Šie TBTJ jurisdikcijos ribojimo principai veikia kompleksiskai, todėl TBTJ įgyja teisę persekioti ir teisti asmenis, padariusius nusikaltimus buvusios Jugoslavijos teritorijoje. 2002 m. liepos mėnesį JT Saugumo Taryba nustatė TBTJ žemesnio lygmens kaltinamųjų perdavimo nacionaliniams teismams strategiją, kad Tribunolas galėtų baigti visą teisminę veiklą pirmojoje instancijoje iki 2012 metų vidurio²⁸⁶, o likusius apeliacinius procesinius veiksmus iki 2013 m. pabaigos²⁸⁷. *Ratione loci* atžvilgiu

²⁸¹ 1995 m. spalio 2 d. TBTJ apeliacinis sprendimas dėl jurisdikcijos, byloje *Prokuroras v. Tadić* Nr. IT-94-1, para. 58–59.

²⁸² JT ST rezoliucija Nr. 770 (1992) dėl intervencijos į Bosniją ir Hercegoviną.

²⁸³ JT ST rezoliucija Nr. 827 (1993) dėl TBTJ įsteigimo. JT ST rezoliucija Nr. 995 (1994) dėl TBTR įsteigimo.

²⁸⁴ BROWN, B. S. The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. In BASSIOUNI, Ch. M. Introduction to International Criminal Law. *Supra note* 232, p. 87.

²⁸⁵ *Ibidem*.

²⁸⁶ Išskyrus vykdomą procesinę veiklą dėl *Radovan Karadžić*, kurio teisminis procesas turi pasibaigti iki 2014-12-31, Hadžić ir Mladić teisminiai procesai – atitinkamai 2015-12-31, 2016-07-31.

²⁸⁷ ICTY Completion strategy 1st June, 2010, [interaktyvus] S/2010/270 [žiūrėta 2011-08-23]. Interneto prieiga http://www.icty.org/x/file/About/Reports%20and%20Publications/CompletionStrategy/completion_strategy_01june2010_en.pdf.

TBTJ jurisdikciją turi buvusios Jugoslavijos teritorijoje padarytų nusikaltimų atžvilgiu. *Ratione personae* jurisdikcija nustatyta fiziniams asmenims. TBTJ gali teisti už sunkius 1949 m. Ženevos konvencijų pažeidimus, karo papročių pažeidimus, genocidą ir nusikaltimus žmoniškumui.

Tarptautinis baudžiamasis tribunolas Ruandai²⁸⁸ iš esmės labai panašus į TBTJ. Iš tiesų „Ruandos tribunolo statutas (...) buvo Jugoslavijos tribunolo statuto adaptavimas Ruandos aplinkybėms (...)“²⁸⁹. Tačiau analizuojant jurisdikcijos pirmumo aspektu, galima pastebėti reikšmingų skirtumų. TBTR Statuto²⁹⁰ 8 straipsnio 2 dalis nustato, kad Tribunolas turi „pirmenybę prieš visų valstybių nacionalinius teismus“. Tokia formuluotė yra daug griežtesnė nei TBTJ Tribunolo 9 straipsnyje nurodyta „pirmenybė prieš nacionalinius teismus“. Manytina, kad TBTR atveju JT Saugumo Tarybos buvo aiškesnis sutarimas dėl pirmenybės. Be to, šios nuostatos įtvirtinimas paneigia Jungtinės Karalystės pareikštą nuomonę TBTJ Statuto svarstymo JT Saugumo Taryboje metu, kad Tribunolo pirmenybė pirmiausiai susijusi su konflikto valstybės regiono nacionaliniais teismais²⁹¹. Pirmoji byla, kurioje TBTR susidūrė su pirminės konkuruojančios jurisdikcijos taikymu praktikoje – Jungtinių Amerikos Valstijų nacionaliniame teisme pradėtos *Elizaphan Ntakirutimana* bylos perdavimas. Nors Jungtinės Amerikos Valstijos noriai bendradarbiavo suimant *Elizaphan Ntakirutimana*, tačiau nacionalinis teismas atsisakė patenkinti ekstradicijos prašymą. Buvo pateikti argumentai, kad tai pažeidžia Jungtinių Amerikos Valstijų Konstituciją. Vis dėlto tarptautinės teisės požiūriu jokių neatitikimų, kuriais grindžiamas atsisakymas, nebuvo: argumentuota, kad Jungtinių Tautų įsteigtas tribunolas negarantuos Konstitucijos garantuojamų

²⁸⁸ Angl. *The International Criminal Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Genocide and Other Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of Rwanda and Rwandan Citizens responsible for genocide and other such violations committed in the neighbouring States, between 1 January 1994 and 31 December 1994.*

²⁸⁹ *Report of the Secretary-General Pursuant to Paragraph 5 of Security Council Resolution 955 (1994)*, U.N. SCOR, 50th Sess., at para. 9, U.N. Doc. S/1995/134 (1995). Taip pat žr. JOHNSON, L. *The International tribunal for Rwanda*. *Revue International de Droit Penal*, Vol. 67, 1996, p. 211. BASSIOUNI, Ch. M. *Introduction to International Criminal Law*. *Supra note 232*, p. 431.

²⁹⁰ 1994 m. Tarptautinio baudžiamojo tribunolo Ruandai statutas. *Supra note 15*.

²⁹¹ BROWN, B. S. *Primacy or Complementarity: Reconciling the Jurisdiction of national Courts and International Criminal Tribunals*. *Supra note 277*, p. 402. 1995 m. lapkričio 14 d. TBTJ sprendimas dėl gynybos pareiškimo dėl *ne bis in idem* principo byloje *Prokuroras v. Tadić* Nr. IT-94-1-T, para. 31–33.

teisių, nėra ekstradicijos sutarties, trūko įrodymų pagrindžiančių galimybę, kad prašomas išduoti asmuo galėjo padaryti nusikaltimus²⁹². Vykstant tolesniam teisminiam procesui, Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiasis teismo sprendimu 2000 m. sausio mėnesį Elizaphan Ntakirutimana buvo perduotas TBTR²⁹³.

TBTR įsteigimo aplinkybes taip pat nulėmė regione susiklosčiusi krizė. Dėl netarptautinio ginkluoto konflikto 1994 metais vykdytų tarptautinių nusikaltimų ir sukeltos grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui šis tribunolas buvo įsteigtas JT Saugumo Tarybos, veikiančios pagal JT Chartijos VII skyrių, rezoliucija²⁹⁴, privaloma visoms Jungtinių Tautų valstybėms narėms. Ruanda išlaikė savo teisinę sistemą, galinčią užtikrinti tarptautinius žmogaus teisių apsaugos standartus, tačiau egzistavo didelis nusikaltimų mastas ir kilo pagrįstų abejonių dėl nacionalinių procesų šališkumo ir efektyvumo. Pagrindas šioms abejonėms buvo tai, kad dauguma įtariamųjų užėmė vadovaujančias pareigas ir slapstėsi kaimyninėse valstybėse, kurios, mažai tikėtina, būtų perdavusios juos nacionaliniams teismams²⁹⁵. Buvo siekiama, kad tarptautinis tribunolas, turintis tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos taikymo pirmenybę prieš nacionalines baudžiamąsias jurisdikcijas, spręstų šias esmines problemas efektyviau, nei nacionaliniai teismai, bylose, turinčiose sąsajas su grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui mažinimu²⁹⁶.

TBTR jurisdikcija taip pat apribota asmenims, laiko, teritorijos, asmenų ir nusikaltimų atžvilgiu. Tačiau pažymėtina, kad atsižvelgus į specifines Ruandos konfliktų aplinkybes, TBTR neturi jurisdikcijos tarptautinio pobūdžio konfliktų metu padarytiems nusikaltimams. Paskutiniaisiais TBTJ pirmininko *T. Meron* ir TBTR pirmininko *Vagn Joensen* JT Saugumo Tarybai pateiktais duomenimis,

²⁹² *Elizaphan Ntakirutimana* perdavimo byla, Misc. No L-96-5, 1997 U.S. Dist. LEXIS 20714 (S.D. Tex. Dec 17, 1997). BROWN, B. S. Primacy or Complementarity: Reconciling the Jurisdiction of National Courts and International Criminal Tribunals. *Supra note 277*, pp. 411–412.

²⁹³ US court allows Rwandan's extradition, BBC news online [interaktyvus] [žiūrėta 2011-08-23]. Interneto prieiga <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/618078.stm>.

²⁹⁴ JT ST rezoliucija Nr. 827 (1993) dėl TBTJ įsteigimo. JT ST rezoliucija Nr. 995 (1994) dėl TBTR įsteigimo.

²⁹⁵ BOED, R. The International Criminal Tribunal for Rwanda. In BASSIOUNI, Ch. M. Introduction to International Criminal Law. *Supra note 232*, p. 103.

²⁹⁶ *Ibidem*.

paskutinę TBTR bylą buvo planuota užbaigti 2015 metais, o paskutinę TBTJ bylą – 2016 metais.²⁹⁷

Specialusis tribunolas Siera Leonei nepriklauso nacionalinei Siera Leonės teismų sistemai²⁹⁸ ir pagal steigimo, teisinio reglamentavimo ir sandaros ypatumus yra priskiriamas mišriesiems tribunolams. STSL Statuto 8 straipsnio 1 dalis nustato konkuruojančią nacionalinių teismų ir tribunolo jurisdikciją. Remiantis Jungtinių Tautų ir Siera Leonės Vyriausybės Susitarimo 1 straipsnio 1 dalimi²⁹⁹ bei STSL Statuto 1 straipsnio 1 dalimi³⁰⁰, į Siera Leonės tribunolo jurisdikciją patenka už rimtus tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus „labiausiai atsakingi“ asmenys, padarę nusikaltimus Siera Leonės teritorijoje po 1996 m. lapkričio 30 d. Tribunolas turi jurisdikciją *ratione materiae*, kaip nustato Statuto 2-5 straipsniai, dėl nusikaltimų žmoniškumui, Ženevos konvencijų bendro 3-iojo straipsnio pažeidimų ir antrojo papildomo protokolo pažeidimų, kitų rimtų tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimų ir kai kurių nacionalinės teisės pažeidimų. Siera Leonės tribunolo atvejis iš esmės panašus į *ad hoc* tribunolų jurisdikciją, nes Siera Leonės tribunolo Statuto 8 straipsnio 2 dalis įtvirtina konkuruojančios jurisdikcijos pirmumo prieš Siera Leonės teismus principą³⁰¹. Tai reiškia, kad bet kurioje proceso nacionaliniame teisme stadijoje Siera Leonės tribunolas gali paprašyti nacionalinio teismo atsisakyti savo jurisdikcijos tribunolo naudai. Tokiu būdu Siera Leonės tribunolo veiklą reglamentuojantys teisės aktai neuždraudžia nacionalinių procesų už tuos pačius nusikaltimus, bet įgalina tribunolą stebėti nacionalinių procesų eigą ir imtis aktyvių veiksmų esant teisingumo vykdymo trūkumams ar nagrinėjant

²⁹⁷ ICTY President assesment addressed to the President of the Security Council S/2013/308, 23 May 2013. ICTR President Report on the completion strategy of ICTR addressed to the President of the Security Council S/2013/310, 23 May 2013.

²⁹⁸ 2002 m. Specialiojo Siera Leonės tribunolo susitarimo (ratifikavimo) aktas [interaktyvus] (angl. *The Special Court Agreement (Ratification) Act*). [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga <http://www.rscsl.org/documents.html>.

²⁹⁹ 2002 m. Jungtinių Tautų ir Siera Leonės susitarimas dėl Specialiojo Siera Leonės teismo įsteigimo. *Supra note 72*.

³⁰⁰ 2002 m. Siera Leonės specialiojo tribunolo statutai [interaktyvus] (angl. *Statute of the Special Court for Sierra Leone*) [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga <http://www.rscsl.org/documents.html>.

³⁰¹ CESARE, P. R. Romano; NOLLKAEMPER, A.; KLEFFNER, J. K. *Supra note 43*, p. 367.

tarptautinei bendrijai reikšmingas bylas (pavyzdžiui, dėl įtariamųjų rango ar užimamo posto).

Kitas svarbus aspektas, leidžiantis išsamiai analizuoti konkuruojančios jurisdikcijos sampratą ir ypatumus, yra tarptautinės bendrijos vaidmuo nustatant šią jurisdikciją. Šis klausimas yra aiškus TBTJ ir TBTR tribunolų atveju, nes juos įsteigusi JT Saugumo Taryba kartu apibrėžė ir *ad hoc* tribunolų jurisdikciją kaip privalomą kitoms JT narėms. Siera Leonės tribunolo steigiamasis aktas buvo pasirašytas tarp JT ir Siera Leonės vyriausybės. Kaip buvo konstatuota *Taylor* byloje, „susitarimas tarp Jungtinių Tautų ir Siera Leonės yra susitarimas tarp visų Jungtinių Tautų valstybių narių ir Siera Leonės. Šis faktas daro susitarimą tarptautinės bendrijos valios išraiška. Specialusis tribunolas, įsteigtas tokiomis aplinkybėmis, yra aiškiai tarptautinis“³⁰². Šios išvados pagrindu STSL jurisdikcija iš esmės buvo prilyginta *ad hoc* tribunolų ir TBTJ jurisdikcijai ir galioms³⁰³. Be to, STSL Statutas, spręsdamas taikos palaikymo ir kitose specialiosiose misijose dalyvaujančių asmenų galimos atsakomybės už Siera Leonėje padarytus nusikaltimus klausimą, taip pat detalizuoja tarptautinės bendrijos ir specialiojo tribunolo jurisdikcijos santykį. Šis santykis yra grindžiamas ne teritorine, bet personaline jurisdikcija. Siera Leonės Statuto 1 straipsnio 2 dalis nustato, kad kilus taikos palaikymo ir kitose specialiosiose misijose dalyvaujančių asmenų atsakomybės klausimui, pirminę jurisdikciją turi siunčiančioji valstybė. Tačiau jos nenoro ar negalėjimo tirti ar vykdyti persekiojimą atveju, specialusis tribunolas, bet kurios valstybės siūlymu ir JT Saugumo Tarybai patvirtinus, tokiems asmenims gali vykdyti savo jurisdikciją. Atsižvelgiant į tokiu atveju keliamas procedūrinės sąlygas ir politinės institucijos (JT Saugumo Tarybos) dalyvavimą, manytina, kad specialiojo tribunolo Siera Leonei antrinės jurisdikcijos vykdymas yra gana apsunkintas.

Jurisdikciją rimtų tarptautinių nusikaltimų atžvilgiu Kosovo teritorijoje turi ne tik teismas, turintis tarptautinių elementų. Už rimtus tarptautinius

³⁰² 2004 m. gegužės 31 d. STSL byla *Prokuroras v. Taylor*, Apeliacinės kolegijos sprendimas dėl imuniteto nuo jurisdikcijos, para. 38.

³⁰³ BANTEKAS, I., NASH, S. *Supra note* 61, p. 562.

nusikaltimus gali būti persekiojama visuose teismuose, turinčiuose teritorinę jurisdikciją. Pažymėtina, kad tik kai kurie Kosovo teismai turi tarptautinių elementų, t. y. apygardos ir aukščiausiasis teismas. Mišrios struktūros kolegijos Kosovo nacionaliniuose teismuose, vadovaudamosi UNMIK reglamento Nr. 2000/64 1.2 punktu, gali bet kurioje proceso stadijoje perimti procesą, jeigu tai būtina teisėjų nepriklausomumui ir nešališkumui ar tinkamam teisingumo vykdymui užtikrinti. Tačiau JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 1244 (1999) neeliminuoja nacionalinių teismų jurisdikcijos vykdymo. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad Kosovo mišriosios kolegijos turi pasidalijamąją arba dar vadinamą, konkuruojančią jurisdikciją su pirmumo teise pradėti arba perimti iš nacionalinių teismų baudžiamąjį persekiojimą³⁰⁴. Turėdamos tokią jurisdikciją, vadovaujantis UNMIK Reglamento Nr. 2000/64 preambulės 5 paragrafu, kolegijos teisia už nusikaltimus, kurie trukdo taikos procesui ir teisinės tvarkos nustatymui Kosove. Kosove jurisdikciją taip pat turi ir TBTJ (šis klausimas analizuotas *Milutinovič et al.* byloje), kurio jurisdikcija nors ir galėtų būti susijusi su Kosovo kolegijų jurisdikcija, tačiau atibojama atsižvelgiant į bylų sudėtingumą, reikšmę ir nusikaltimų sunkumą. Kosovo kolegijos buvo sukurtos pirmiausiai taikiems santykiams tarp skirtingų grupių palaikyti ir apimti kuo daugiau nusikaltimų, o, pavyzdžiui, Siera Leonės tribunolo tikslas – persekioti ir bausti už tarptautinius nusikaltimus³⁰⁵.

Laikinoji valdančioji taryba Specialųjį Irako tribunolą 2003 m. įsteigė kaip specialų nacionalinį teismą, nepatenkantį į nacionalinę teismų sistemą. Tačiau vėliau, 2005 m. Pereinamajai nacionalinei asamblėjai priėmus naują įstatymą³⁰⁶, jis buvo integruotas į vidaus struktūrą ir pervadintas į Vyriausiąjį baudžiamąjį tribunolą. Toks veiksmas buvo skirtas pademonstruoti, kad tribunolas daugiau nėra okupuojančios valdžios kūrinys, bet suverenios Irako valstybės produktas³⁰⁷. Irako tribunolo Statuto 29 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad

³⁰⁴ Plačiau žr.: CESARE, P. R. Romano; NOLLKAEMPER, A.; KLEFFNER, J. K. *Supra note* 43, p. 362.

³⁰⁵ CZAMETZKY, R. An Empire of Law?: Legalism and the ICC. *Notre Dame Law Review*, Vol. 79, 2003, p. 156.

³⁰⁶ 2005 m. Irako aukščiausiojo baudžiamojo tribunolo įstatymas. *Supra note* 236.

³⁰⁷ BANTEKAS, I., NASH, S. *Supra note* 61, p. 575.

Tribunolo jurisdikcija nacionalinių teismų atžvilgiu yra pirminė konkuruojančioji, t. y. Tribunolas pagal Statuto 11–13 straipsnius gali bet kurioje stadijoje perimti iš nacionalinių bendrosios kompetencijos teismų pradėtą procesą bylose dėl karo nusikaltimų, nusikaltimų žmoniškumui ir genocido. Tačiau Tribunolas neturi pirmenybės teisiant už nusikaltimus, patenkančius į nacionalinę jurisdikciją, išvardytus Statuto 14 straipsnyje, pavyzdžiui, nacionalinių finansinių resursų iššvaistymas, poveikis teisėjams. Vadovaujantis Statuto 29–30 straipsniais, Tribunolas gali teisti asmenis, kurie jau buvo nuteisti Irako teismų, „jei teismo procesas nacionaliniame teisme nebuvo nešališkas ar nepriklausomas, buvo vykdomas siekiant apsaugoti kaltinamą asmenį nuo tarptautinės ir nacionalinės atsakomybės arba byla nebuvo kruopščiai išnagrinėta“. Statute nustatyta gana plati Tribunolo jurisdikcija laiko atžvilgiu, t. y. po 1968 m. liepos 16 d. iki 2003 m. gegužės 1 d. Tokia plati *ratione temporis* jurisdikcija yra kritikuojama dėl persekiojimo už pernelyg senus įvykius³⁰⁸, kuri neapima Jungtinių Amerikos Valstijų veiksmų po 2003 m. gegužės 1 d. *Ratione loci* jurisdikcija neribojama tik Irako teritorija, bet išplečiama į tas teritorijas, kuriose nusikaltimus padarė Irako piliečiai ir nuolat gyvenantys Irake asmenys.

JT ir Libano Respublikos susitarimas dėl Specialiojo tribunolo Libanui³⁰⁹ (STL) įsteigimo ir JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 1737 (2007)³¹⁰ įsteigė tribunolą, turintį tarptautinių elementų ir konkuruojančią su nacionaliniais Libano teismais jurisdikciją. Šis tribunolas iš esmės įsteigtas teisti už vieno konkretaus asmens mirtį, t.y. už buvusio Libano Ministro Pirmininko *Rafiq Hariri* nužudymą, ir už padarytą žalą kitiems asmenims, susijusią su prieš jį įvykdytu teroro aktu. STL skiriasi nuo kitų mišriųjų ir specialiųjų tribunolų savo *ratione materiae* jurisdikcija, kuri neapima tarptautinių nusikaltimų, būdingų daugumai tarptautinių baudžiamųjų tribunolų. STL jurisdikcija apsiriboja

³⁰⁸ SHANY, Y. Does One Size Fit All? *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 2, 2004, p. 340.

³⁰⁹ Angl. – Special Tribunal for Lebanon.

³¹⁰ 2007 m. Jungtinių Tautų ir Libano Respublikos susitarimas dėl Specialiojo tribunolo Libanui [interaktyvus] (angl. *Agreement between the United Nations and the Lebanese Republic on the establishment of a Special Tribunal for Lebanon*), JT ST rezoliucijos Nr. 1757 (2007) priedas. [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga legal.un.org/avl/ha/abunal/abunal.html.

nacionaline Libano teise ir leidžia persekioti asmenis, atsakingus už politinį „terroristinį“ nusikaltimą, nukreiptą į konkretų asmenį³¹¹. *Ratione temporis* jurisdikcija Statuto 1 straipsnyje pirmiausiai ribojama 2005 m. vasario 14 d. teroristine ataka prieš Libano Ministro Pirmininko *Rafiq Hariri* konvojų. Be to, suteikiama jurisdikcija ir kitoms atakoms, įvykdytoms nuo 2004 m. spalio 1 d. iki 2005 m. gruodžio 12 d. ar vėliau, jeigu taip nuspręs Šalys ir JT Saugumo Taryba, ir esančių panašios prigimties ir sunkumo, kaip ir 2005 m. vasario 14 d. ataka. Tokia plati *ratione temporis* jurisdikcija leidžia neprognozuojamai plėsti STL veiklos sritį, tačiau privalomas JT Saugumo Tarybos pritarimas, manytina, leis tinkamai kontroliuoti tokį procesą.

STL Statuto 4 straipsnis nustato pirminę jurisdikciją, bet tik prieš Libano nacionalinius teismus. Manytina, kad pirmenybės stoka prieš trečiųjų valstybių nacionalines jurisdikcijas gali turėti įtakos efektyviam trečiųjų valstybių bendradarbiavimui su STL³¹². To paties straipsnio 2 ir 3 dalys reglamentuoja nacionalinių procesų perdavimą Tribunalui ne vėliau kaip per du mėnesius nuo Prokuratūros veiklos pradžios ir nuolatinį tribunolo informavimą apie vykstantį tyrimą, susijusių su Tribunalo jurisdikcija, nacionaliniuose teismuose.

Pirminės konkuruojančios jurisdikcijos pagrindu veikiančių teismų veiklos ir jų veiklą apibrėžiančių teisės aktų analizė leidžia daryti išvadą, kad pirmenybė prieš nacionalinius teismus suponuoja galimybę tarptautinei bendrijai padėti nacionalinėms teisinėms sistemoms eliminuoti negalėjimą ar nesugebėjimą persekioti ir bausti, be to, sudaro garantijas nacionalinei teisinei sistemai gauti pagalbą iš tarptautinės bendrijos. Toks tarptautinės ir nacionalinės jurisdikcijos kolizijos sprendimo modelis suteikia garantijas, kad tarptautinės bendrijos narės, pačios prisidedančios prie tribunolo veiklos, vykdys tribunolo prašymus. Nors Libano specialiojo tribunolo ir Siera Leonės tribunolo atvejai šiuo požiūriu yra išimtiniai, tačiau tai galėtų būti paaiškinama šių tribunolų įsteigimo aplinkybėmis. Konkuruojančios jurisdikcijos pirmenybė leidžia užtikrinti, kad

³¹¹ GHATTAS K. Lebanon's groundbreaking tribunal, BBC in Beirut [interaktyvus] [žiūrėta 2011-08-23]. Interneto prieiga http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4926536.stm.

³¹² Plačiau žr. SWART, B. Cooperation Challenges for the Special Tribunal for Lebanon. JICJ, Vol. 5, 2007, p. 1153.

procesai su nacionalinių teisminių institucijų pagalba vyks pakankamai koordinuotai, bus sudarytos sąlygos išvengti įrodymų surinkimo ir išsaugojimo, reviktimizacijos problemų, kurios neišvengiamai kiltų, jeigu procesai vyktų tuo pačiu metu skirtinguose teismuose, ar būtų ieškoma palankiausios jurisdikcijos vienai ar kitai proceso šaliai („forum shopping“³¹³). Būtina nepamiršti, kad teisminėse institucijose, vykdančiose tarptautinės bendrijos tikslus, turi būti užtikrinamas nešališkumas, savarankiškumas ir politinis neutralumas.

Apibendrinant galima teigti, kad tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos apribojimas *ratione materiae*, *ratione personae*, *ratione temporis* ar *ratione loci*, kaip ir išimtinę jurisdikciją įtvirtinančių tribunolų statutų atveju, yra būdingas visiems tribunolams, turintiems tarptautinę baudžiamąją konkuruojančią jurisdikciją. UNMIK teismų sistema šiuo požiūriu išskirtinė, nes nebuvo suformuota kaip atskira teisminė institucija, bet, kaip Rytų Timoro specialiųjų kolegijų, turinčių išimtinę jurisdikciją, atveju, mišriosios kolegijos buvo įkomponuotos į jau esančią nacionalinę teisminę sistemą. Kosovo mišriųjų kolegijų jurisdikcija nėra atskirta nuo nacionalinių teismų jurisdikcijos ir nėra apribota asmenims ar laiko atžvilgiu kitaip nei reglamentuoja nacionalinė teisė. Tarptautinės baudžiamosios konkuruojančios jurisdikcijos apribojimas *ratione temporis*, *ratione personae* ar *ratione loci* yra būtina tribunolų tinkamo darbo organizavimo ir efektyvumo sąlyga.

Aptartų tarptautinių baudžiamųjų tribunolų ir nacionalinių teismų baudžiamosios jurisdikcijos konkuravimas išsprendžiamas nustatant minėtų tribunolų pirmenybę prieš nacionalinius teismus. Dažniausiai minėtų tribunolų pirmenybė nustatoma prieš visus nacionalinius teismus, kurie įgyja galimybę kreiptis į tarptautinę bendriją ir gauti iš jos pagalbą, o tarptautiniai baudžiamieji tribunolai įgyja aiškias garantijas, kad šios tarptautinės bendrijos narės turės pareigą vykdyti tribunolo prašymus. Libano specialiojo tribunolo ir Siera Leonės tribunolo atvejai yra išimtiniai šiuo požiūriu. Tačiau tai galėtų būti

³¹³ „Forum-shopping“ - palankiausios jurisdikcijos ar teismo, kuriame galėtų būti svarstoma byla, pasirinkimas. GARNER, B. A. (ed.) *Supra note* 248, p. 681.

paaškinama tuo, kad šie tribunolai buvo įsteigti sudarant tarptautinę sutartį ir taip pabrėžiamas šių teisminių institucijų skirtumas nuo JT institucijų.³¹⁴

Įvertinus esminius pirminės konkuruojančiosios jurisdikcijos požymius, galima teigti, kad pirminė konkuruojančioji jurisdikcija yra tarptautinio baudžiamojo tribunolo galia spręsti jo jurisdikcijai priskirtus klausimus, taip pat patenkančius į nacionalinių teismų jurisdikciją, turint pirmumą pradėti baudžiamąjį persekiojimą ar bet kurioje proceso stadijoje perimti pradėtą procesą iš nacionalinio teismo.

Apibendrinant tarptautinės baudžiamosios pirminės konkuruojančios jurisdikcijos įtvirtinimo praktiką, galima daryti išvadą, kad vienas iš esminių šios jurisdikcijos veikimo pagrindų yra pirmenybė prieš nacionalinius teismus. Pirmenybė reikalinga, jei nacionalinė teisinė sistema iš dalies nepajėgi vykdyti baudžiamąjį persekiojimą ir yra naudojama siekiant, kad būtų užtikrintas minimalių žmogaus teisių apsaugos standartų tarptautinei bendrijai reikšmingose bylose, turinčiose sąsajas su grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui mažinimu, laikymasis. Efektyvus veikimas taip pat priklauso ir nuo pačios institucijos veiklos principų, t. y. būtina nepamiršti, kad teisminėse institucijose, vykdančiose tarptautinės bendrijos tikslus, turi būti užtikrinamas nešališkumas, savarankiškumas ir politinis neutralumas.

Pirminė konkuruojanti jurisdikcija nustatoma, kaip ir išimtinės jurisdikcijos atveju, įvertinus tarptautinio baudžiamojo tribunolo specifiką, jo sukūrimą paskatinusias aplinkybes, suteiktas galias spręsti jo jurisdikcijai priskirtus klausimus, egzistuojančią valstybės teisinės sistemos būklę sugebėjimą užtikrinti tarptautinius žmogaus teisių apsaugos standartus ir tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos taikymo prioritetą. Nustačius pirminę konkuruojančią tarptautinę baudžiamąją jurisdikciją, nacionalinė ir tarptautinė baudžiamosios jurisdikcijos iš esmės veikia kartu, jomis abiem pasitikima, tačiau sudaromos sąlygos stebėti nacionalinius procesus ir juos perimti esant

³¹⁴ Plačiau žr. GHATTAS K. Lebanon's groundbreaking tribunal, BBC in Beirut [interaktyvus] [žiūrėta 2011-08-23]. Interneto prieiga http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4926536.stm.

teisingumo vykdymo trūkumams arba tarptautinei bendrijai reikšmingose bylose.

2.3. Papildanti konkuruojančioji jurisdikcija

2.3.1. Papildomumo principo samprata ir reglamentavimo Romos statute apžvalga

Tarptautinė konkuruojančioji jurisdikcija, veikianti papildomumo principo pagrindu, konstruojama taip, kad paliktų erdvę valstybėms veikti. Jurisdikcijos papildomumo principas padeda kartu egzistuoti dviem jurisdikcijoms, turinčioms vienodą interesą persekioti ir bausti už padarytą žalą tarptautinės bendrijos vertybėms, tokiu būdu užtikrindama efektyvų konkuruojančios jurisdikcijos veikimą. Lingvistinė lietuvių kalbos žodžių „papildyti“, „papildomas“ reikšmė patvirtina aiškinimą teisiniame kontekste. Lietuvių kalbos žodynas³¹⁵ žodžio „papildyti“ reikšmę pateikia kaip „padaryti pilnesnį“, „padaryti išsamesnį“, o žodį „papildomas“ aiškina kaip „kuriuo kas papildoma, pridedama“.

Papildomumo principas yra pagrindinis šios jurisdikcijos rūšies elementas. Papildomumo principo sąvoka tiesiogiai nėra apibrėžiama ar plačiai vartojama Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statute, tačiau Statuto nuostatos padeda atskleisti jo sampratą.

Šis principas yra visiškai naujas tarptautinėms teisinėms institucijoms ir įvardijamas kaip neišvengiamas tam, kad valstybės pritartų Romos statutui³¹⁶. Papildomumo principas yra kertinis Statuto principas³¹⁷, pagrindinė Statuto

³¹⁵ LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS. Lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus] [žiūrėta 2011-08-23]. Interneto prieiga <http://www.lkz.lt>.

³¹⁶ Report of the Ad Hoc Committee on the Establishment of an International Criminal Court, GAOR 50th Sess., Suppl. No 22 (Doc. A/50/22), para. 29.

³¹⁷ HAYE, E. The Jurisdiction of the International Criminal Court: Controversies over the Preconditions for Exercising its Jurisdiction. *Netherlands International Law Review*, Vol. 49, 1999, p. 1-8. SWART, B. Cooperation Challenges for the Special Tribunal for Lebanon. *JICJ*, Vol. 5, 2007, pp. 91–105.

sąvoka, atispindinti visoje struktūroje ir Teismo funkcionavime³¹⁸. Neabejojama dėl papildomumo principo įtakos nacionalinėms teisinėms sistemoms ir prioritetas teikiamas nacionalinei teismo persekiojimo iniciatyvai.

Pažymėtina, kad jurisdikcijos papildomumo principas gali būti suprantamas siaurąja ir plačiąja prasme³¹⁹. Siaurąja prasme jurisdikcijos papildomumo principas suprantamas tokiu atveju, kai jis neapima TBT ir valstybių sąveikos klausimo ir sprendžia tik jurisdikcijos nustatymo klausimą. Analizuojant plačiąja prasme, atsižvelgiama į tai, kad net ir turėdamas jurisdikciją, TBT sėkmingai egzistuoti gali tik tada, kai valstybės bendradarbiauja pagal Romos statuto 9 dalį. Taigi bendradarbiavimas yra privaloma jurisdikcijos papildomumo principo sampratos dalis. Šiame darbe bus remiamasi siaurąja samprata, nes struktūriškai Romos statute bendradarbiavimui su valstybėmis skiriama atskira dalis, ir taip ši sritis atibojama nuo bendrųjų jurisdikcijos klausimų; be to, bendradarbiavimo procedūros yra gana savarankiškos.

Statuto preambulės 10 paragrafe pabrėžiama, kad TBT „papildo nacionalines jurisdikcijas“³²⁰. Derybose dėl Romos statuto buvo nuspręsta, kad šį principą būtina akcentuoti atskira nuostata. Todėl papildanti jurisdikcija buvo įtvirtinta ir 1 straipsnyje, kuris nustato, kad Teismas „yra nuolatinė institucija, įgaliota vykdyti savo jurisdikciją asmenims už labai sunkius, tarptautinę bendriją verčiančius susirūpinti nusikaltimus, nurodytus šiame Statute, ir

³¹⁸ BERGSMO, M. Occasional Remarks on Certain State Concerns about the Jurisdictional Reach of the International Criminal Court and Their Possible Implications for the Relationship between the Court and the Security Council. *Nordic Journal of International Law*, Vol. 69, 2000, pp. 87–96. SOLERA, O. Complementary jurisdiction and international criminal justice. *IRRC*, No 845, Vol. 84, 2002, pp. 145–147.

³¹⁹ Plačiau žr. BENZING, M. The complementarity regime of the International Criminal Court: international criminal justice between state sovereignty and the fight against impunity. *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, Vol. 7, 2003, p. 592. DUFFY, H.; HUSTON, J. Implementation of the ICC Statute: International Obligations and Constitutional considerations. In KREß, C., LATTANZI, F. *The Rome Statute and Domestic Legal Orders*, Vol. 1 (General Aspects and Constitutional Issues), 2000, p. 29.

³²⁰ Lietuviškame oficialiame Romos statuto vertime angliškas žodžių junginys „national jurisdictions“ verčiamas „nacionalinę baudžiamąją jurisdikciją“ papildomai vartojant terminą „baudžiamąją“ ir vienaskaitos formas.

*papildanti nacionalines jurisdikcijas.*³²¹ Taigi papildomumas Romos statuto preambulėje ir 1 straipsnyje įtvirtinamas kaip teisinis principas.³²² Tiesiogiai santykis su nacionalinėmis jurisdikcijomis įvardijamas tik šiose nuostatose. Statuto 17 straipsnis, nors ir nemini paties principo, tačiau yra esminis straipsnis, užtikrinantis papildančios jurisdikcijos veikimą per priimtino klausimų reglamentavimą. Šiame straipsnyje nustatomi kriterijai, kuriais remiantis sprendžiama, ar byla yra priimtina. Atkreiptinas dėmesys, kad priimtino kriterijai formuluojami neigiama forma. Pagrindinė reikšmė tenka valstybės nenoro ar negalėjimo kriterijams. Būtent šio straipsnio pagrindu formuluojamas teiginys, geriausiai atspindintis jurisdikcijos papildomumo principo esmę – TBT veikia tik tada, kai valstybė nenori arba negali tirti ar persekioti asmenų, padariusių nusikaltimus, patenkančius į TBT jurisdikciją. Atkreiptinas dėmesys, jei valstybė nepersekiojo ir neteisė už Romos statuto reglamentuotus nusikaltimus, nors turėjo tokią galimybę, byla bus laikoma automatiškai priimtina.³²³ Pažymėtina, kad nenoro ir negalėjimo kriterijai yra taikomi TBT priimtino stadijoje, kada TBT jurisdikcija jau yra aktyvinta. Atsižvelgiant į tai, šiame darbe nenoro ir negalėjimo kriterijų turinys pateikiamas tiek, kiek būtina bendrai papildomumo sampratai pristatyti.³²⁴

Romos statuto 17 straipsnio 2 dalis numato, kad valstybė *nenori* nagrinėti bylos, kai: a) bylos nagrinėjimas teisme vyko ar vyksta arba valstybės sprendimas buvo priimtas siekiant apsaugoti susijusį asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus, kurie pagal 5 straipsnį priklauso Teismo jurisdikcijai; b) bylos nagrinėjimas teisme buvo nepagrįstai vilkinamas, o tai, esant tokioms aplinkybėms, yra nesuderinama su ketinimais susijusio asmens

³²¹ Plačiau žr. BENZING, M. *Supra note* 319, p. 592. DUFFY, H.; HUSTON, J. Implementation of the ICC Statute: International Obligations and Constitutional considerations. In KREß, C., LATTANZI, F. The Rome Statute and Domestic Legal Orders, Vol. 1 (General Aspects and Constitutional Issues), 2000, p. 29.

³²² KLEFFNER, J. K. Complementarity in the Rome Statute and national criminal jurisdictions. New York: Oxford University Press, 2007, p. 113.

³²³ STIGEN, J. *Supra note* 216, p. 251. BENZING, M. *Supra note* 319, p. 591.

³²⁴ Plačiau apie nenoro ir negalėjimo kriterijų sampratą ir taikymą žr. KLEFFNER, J. K. *Supra note* 322. The Principle of Complementarity in Practice. Informal expert paper. ICC-OTP, 2003. [interaktyvus] [žiūrėta 2017-03-10]. Interneto prieiga <https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/20BB4494-70F9-4698-8E30-907F631453ED/281984/complementarity.pdf>.

atžvilgiu vykdyti teisingumą; c) bylos nagrinėjimas nevyko arba nevyksta nepriklausomai ir nešališkai, o vyko arba vyksta tokiu būdu, kuris, esant tokioms aplinkybėms, yra nesuderinamas su ketinimais susijusio asmens atžvilgiu vykdyti teisingumą. Nėra vieningos nuomonės, ar pateiktas sąrašas yra laikytinas baigtiniu. Įvertinę tai, kad „nenoras“ yra išimtis iš bendros taisyklės, suteikiančios pirmenybę nacionaliniams teismams, kai kurie autoriai mano, kad sąrašas vis dėlto yra baigtinis.³²⁵ Tačiau kiti autoriai teigia, kad Statuto 17 straipsnio 2 dalyje vartojami žodžiai „Teismas (..) įvertina“ iš esmės reiškia, kad buvo siekiama suteikti Teismui prerogatyvą spręsti kiekvieu konkrečiu atveju. Be to, teigiama, kad TBT turi tikslą kovoti su nebaudžiamumu, todėl neturėtų būti leidžiama išvengti teisingumo nustačius baigtinį sąrašą.³²⁶ Autorės nuomone, platesnis Statuto 17 straipsnio 2 dalies sąrašo aiškinimas būtų labiau suderinamas su Statuto tikslais. Statuto 17 straipsnio 2 ir 3 dalyse reglamentuojamų kriterijų turinys toliau bus pateikiamas vadovaujantis TBT Prokuratūros ekspertų rekomendacijomis³²⁷ ir papildytas praktiniais pavyzdžiais bei įžvalgomis apie kylančias problemas.

Laikoma, kad valstybės nenoras yra valinis veiksmas³²⁸. Tam, kad nenoro kriterijus būtų pritaikytas, nacionaliniai procesiniai veiksmai persekiojant ir teisiant už nusikaltimus, patenkančius į TBT jurisdikciją, vadovaujantis tarptautinės viešosios teisės taisyklėmis turi būti priskiriami valstybei³²⁹. Tai išplaukia iš Romos statuto 17 straipsnio 1 dalies a ir b punktų, numatančių, kad „valstybė nenori“ ir „sprendimas priimtas dėl valstybės nenoro ar negalėjimo“. Atkreiptinas dėmesys, kad Romos statuto 17 straipsnio 1 dalies a ir b punktuose nurodoma sąlyga valstybėms atlikti tyrimą ar nagrinėti bylą baudžiamąja tvarka „tikrai“³³⁰. Ši sąlyga turi esminę reikšmę nustatant nenorą ir / ar negalėjimą, nes

³²⁵ STIGEN, J. *Supra note* 216, p. 257-258.

³²⁶ RAZESBERGER, F. *The International Criminal Court. The Principle of Complementarity*. Peter Lang, 2006, p. 42.

³²⁷ *The Principle of Complementarity in Practice*. Informal expert paper. ICC-OTP, 2003. [interaktyvus] [žiūrėta 2017-03-10]. Interneto prieiga <https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/20BB4494-70F9-4698-8E30-907F631453ED/281984/complementarity.pdf>.

³²⁸ STIGEN, J. *Supra note* 216, p. 251.

³²⁹ Plačiau žr.: VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 2007, p. 399.

³³⁰ Angl. *genuinely*. Lietuviškame oficialiame Romos statuto vertime 17 str. 1 d. a p. vartojamas terminas „tikrai“ neatitinka atitinkamo punkto angliško teksto prasmės, nes šis terminas lietuviškame vertime yra

reikalauja valstybių veikti sąžiningai.³³¹ Manytina, kad ji galėtų būti taikoma tokiose situacijose, kai valstybė nori ir gali vykdyti baudžiamąjį persekiojimą ir teisti, tačiau nepasiekia tarptautinių teisingumo vykdymo standartų. Taip pat ši sąlyga turėtų apimti situacijas, kai valstybė elgesį traktuoja kaip paprastą nusikaltimą, už kurį skiriama mažesnė bausmė, o ne siekia nuteisti už „labai sunkius nusikaltimus, verčiančius viso pasaulio visuomenę susirūpinti“³³². *Lubanga* byloje Ikiteisminio tyrimo kolegija rėmėsi tikrumo sąlyga nurodydama, kad „nepakanka pripažinti bylą nepriimtina vien tik todėl, kad valstybė vykdo baudžiamąjį persekiojimą, teisia ar tai jau padarė“³³³. Taigi, Romos statuto 17 straipsnyje nurodyta sąlyga, kad valstybė turi *tikrai* vykdyti baudžiamąjį persekiojimą ir teisti, turėtų būti taikoma tiems atvejams, kai norinti ir galinti persekioti ir teisti valstybė vis dėlto neatitinka 17 straipsnio taikomų standartų, aiškinant juos Romos statuto bendrame kontekste.³³⁴

Sprendžiant ar buvo siekiama asmenį apsaugoti nuo baudžiamosios atsakomybės būtina įvertinti, ar buvo viešų pareiškimų apie ketinimą apsaugoti tokį asmenį, taip pat ilgas delsimas pradėti persekiojimą, nors apie nusikaltimą buvo žinoma, galėtų patvirtinti situacijos atitikimą šiam kriterijui. Apsauga nuo baudžiamąjo proceso gali būti pilna, kai valstybė nusprendžia iš viso nepersekioti asmens ar jį išteisina, arba dalinė, kai paskiriama mažesnė bausmė.³³⁵ Jeigu asmuo nebuvo persekiojamas ar teisiamas nacionaliniame teisme, nes buvo pripažinta, kad jis yra nepakaltinamas, tokiu atveju nebus laikoma, kad asmuo buvo apsaugotas nuo baudžiamosios atsakomybės Statuto 17 straipsnio prasme.³³⁶ Konstatuojant, kad asmuo buvo apsaugotas nuo

siejamas tik su terminu „negali“, o ne su abiem terminais „nenori arba negali“. Plg. angl. „*the State is unwilling or unable genuinely to carry out the investigation or prosecution*“ ir liet. „valstybė nenori arba tikrai negali atlikti tyrimo ar nagrinėti bylos baudžiamąja tvarka“. Pažymėtina, kad 17 str. 1 d. b p. šis terminas lietuviškame Statuto vertime visai nėra vartojamas, nors angliškame tekste jis yra. Plg. angl. „*unless the decision resulted from the unwillingness or inability of the State genuinely to prosecute*“ ir liet. „kai toks sprendimas priimtas dėl valstybės nenoro ar negalėjimo nagrinėti bylą baudžiamąja tvarka“.

³³¹ RAZESBERGER, F. *Supra note* 326, p. 52.

³³² 1998 m. Tarptautinio baudžiamąjo teismo statutas, *supra note* 9. Preambulės 4 para. *Ibidem*.

³³³ 2006 m. vasario 10 d. TBT Ikiteisminio tyrimo I kolegijos sprendimas dėl Prokuroro prašymo išduoti Arešto orderį, Nr. ICC-01/04-01/06-08, para. 32.

³³⁴ RAZESBERGER, F. *Supra note* 326, p. 52.

³³⁵ STIGEN, J. *Supra note* 216, p. 260.

³³⁶ *Ibidem*.

persekiojimo ar nuteisimo nacionaliniame teisme, turi būti nustatytas priešastinis ryšys tarp valstybės tikslo ir netinkamo procesinio veiksmo. Šis reikalavimas išplaukia iš Statuto 17 straipsnio 1 dalies b punkte vartojamų žodžių „sprendimas priimtas *dėl valstybės* nenoro ar negalėjimo“ ir 2 dalies a punkte vartojamų žodžių „sprendimas buvo priimtas *siekiant* apsaugoti“.³³⁷ Pažymėtina, kad tokioje situacijoje, kai sprendimą vykdanči institucija yra nesusijusi su nacionaliniu teismu ir neturi jam įtakos, tačiau siekia apsaugoti nuteistąjį, teisminis procesas bus laikomas tikru.³³⁸

Nagrinėjimo teisme vilkinimas apima įvairias baudžiamojo persekiojimo stadijas ir turi būti pagrįstas įvertinant normalius terminus konkrečioje valstybėje panašaus sudėtingumo bylose. Pažymėtina, kad nagrinėjimo terminai tarptautinėse institucijose negali būti laikomi tinkamu pavyzdžiu nustatant, ar nagrinėjimas teisme buvo vilkinamas dėl specifinio proceso ir itin ilgos trukmės³³⁹. Atkreiptinas dėmesys, kad EŽTT praktikoje nėra nustatyta trumpiausia ar ilgiausia nacionalinio baudžiamojo proceso trukmė, o kiekvienu konkrečiu atveju sprendžiama, ar trukmė buvo tinkama³⁴⁰. Bet kuriuo atveju, net jei baudžiamasis persekiojimas ar teisminis procesas vyksta itin lėtai, valstybė turi sugebėti Teismui parodyti, kad procesas iš esmės vyksta. Priešingu atveju bus laikoma, kad situacija yra automatiškai priimtina dėl visiško valstybės neveikimo.³⁴¹ Manytina, kad kaltinamojo veiksmai, kuriais vilkinamas nacionalinis baudžiamasis procesas, neturėtų būti priskiriami valstybei, nebent valstybė ir kaltinamasis turėtų tą patį tikslą nepagrįstai vilkinti baudžiamąjį persekiojimą ar teisminį procesą.³⁴² Atkreiptinas dėmesys, kad situacija, kurioje nacionalinis baudžiamasis procesas vyksta itin greitai, bus traktuojama pagal

³³⁷ STIGEN, J. *Supra note* 216, p. 260.

³³⁸ *Ibidem*.

³³⁹ RAZESBERGER, F. *Supra note* 326, p. 46.

³⁴⁰ EŽTT sprendimas byloje Kuolelis, Bartoševičius ir Burokevičius v. Lietuva (Peticijos Nr. 74357/01, 26764/02, 27434/02), para. 92: „Teismas primena, kad proceso trukmės pagrindumas turi būti vertinamas atsižvelgiant į bylos aplinkybes ir į Teismo praktikoje suformuotus kriterijus, konkrečiai, į bylos sudėtingumą ir pareiškėjo bei atitinkamų institucijų elgesį (žr., pavyzdžiui, Zana v. Turkey, 1997-11-25, Reports of Judgments and Decisions 1997-VII, para. 75; Pélissier and Sassi v. France, [GC], No. 25444/94, para. 67, ECHR 1999-II).

³⁴¹ STIGEN, J. *Supra note* 216, p. 289.

³⁴² *Ibidem*.

Statuto 17 straipsnio 2 dalies a punktą, t. y. bus laikoma, kad sprendimas buvo priimtas siekiant apsaugoti susijusį asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus, kurie pagal Statuto 5 straipsnį priklauso Teismo jurisdikcijai.³⁴³

Bylos nagrinėjimo nepriklausomumas gali būti pažeistas, jeigu yra politinės įtakos tyrimui ar persekiojimui pavyzdžių, taip pat jei yra atvejai, kada priimami sprendimai atitinka išankstinius nurodymus. Bylos nagrinėjimo nešališkumo pažeidimai reikalauja detalios analizės ir apima nemažai elementų, iš kurių būtų galima paminėti tokius, kaip įtariamųjų ir valstybinės valdžios pareigūnų ar valdančiosios partijos bendri tikslai vykdant nusikaltimą (politinė ar teritorinė nauda, konkrečios asmenų grupės užvaldymas), taip pat glaudūs ryšiai tarp valdžios ir įtariamųjų ar teismo ir įtariamųjų (vieši palaikantys ar smerkiantys pareiškimai, paaukštinimai ar pažeminimai pareigose, finansinė parama ir pan.). Nustatant, ar bylos nagrinėjimas buvo nepriklausomas ir nešališkas būtų galima remtis gausia EŽTT praktika dėl EŽTK 6 straipsnio pažeidimo. EŽTT pažymi, kad „(...) teismo nešališkumas, pagal nusistovėjusią teismo jurisprudenciją, nustatomas dviem aspektais: subjektyviuoju – vertinant konkrečiau teisėjo asmeninius įsitikinimus ir elgesį, t. y. ar jis nagrinėjamu atveju turėjo tam tikrų asmeninių išankstinių nusistatymų ar buvo šališkas; objektyviuoju – ar pats teismas, įskaitant tokius apsektus, kaip jo sudarymo procedūra, garantijos ir galimybės pašalinti abejones dėl jo nešališkumo, gali būti laikomas nešališku.“³⁴⁴ Atsisakymas bendradarbiauti su TBT taip pat gali būti priskiriamas valstybės nenorui persekioti ar teisti³⁴⁵.

Nustatydamas, ar valstybė *negali* nagrinėti bylos, Teismas įvertina, ar konkreči valstybė dėl visiškos arba didelės nacionalinės teismų sistemos suirutės ar šios sistemos nebuvimo negali suimti kaltinamojo arba gauti būtinų įrodymų ir liudytojų parodymų, arba dar dėl kokios nors kitos priežasties negali atlikti

³⁴³ STIGEN, J. *Supra note* 216, p. 289.

³⁴⁴ EŽTT sprendimai bylose *Mitrinovski v. Buvusią Jugoslavijos Respubliką Makedoniją* (dėl priimtumo, Peticijos Nr. 6899/12); *Daktaras v. Lietuva* (Peticijos Nr. 42095/98). EŽTT. Plačiau žr. BENZING, M. *Supra note* 319, p. 612.

³⁴⁵ The Principle of Complementarity in Practice. Informal expert paper. ICC-OTP, 2003. [interaktyvus] [žiūrėta 2017-03-10]. Interneto prieiga <https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/20BB4494-70F9-4698-8E30-907F631453ED/281984/complementarity.pdf>.

teisminio nagrinėjimo. Negalėjimą nusakantys kriterijai gali būti teisėjų, tyrėjų, prokurorų, teisminės infrastruktūros ar reikiamų teisės aktų, kurie užtikrintų teisinės sistemos veikimą, trūkumas, kai teisinė sistema yra neprieinama, taikomos amnestijos ar imunitetai neleidžia teisinei sistemai veikti ir kt. Negalinti baudžiamojo persekiojimo ir / ar teisminio proceso pradėti valstybė iš esmės nevykdo jokių veiksmų, lieka pasyvi, nes pripažįstama, kad bet kokių baudžiamojo persekiojimo veiksmų imtis neįmanoma arba beprasmiška.³⁴⁶ Taip pat laikoma, kad valstybė negali nagrinėti bylos tokiose situacijose, kada valstybė pradeda vykdyti baudžiamąjį persekiojimą, tačiau negali jo vykdyti tinkamai³⁴⁷, t.y. kaip numatyta Statuto 17 straipsnio 3 dalyje „negali suimti kaltinamojo arba gauti būtinų įrodymų ir liudytojų parodymų, arba dar dėl kokios nors kitos priežasties negali atlikti teisminio nagrinėjimo“. Valstybė bus laikoma negalinti ir nenorinti tuo pat metu, kai baudžiamasis persekiojimas pradedamas iš anksto žinant, kad procesas nebus tinkamai atliktas.³⁴⁸ Statuto 17 straipsnio 3 dalyje daroma nuoroda į visišką arba didelę nacionalinės teismų sistemos suirutę. Visiška suirutė reiškia visa apimančią ilgalaikę teismų sistemos žlugimą ir jos paralyžių, nors ir turėtų efektyvią karinę ar kitokią teritorijos kontrolę³⁴⁹. Vienas iš aiškiausių visiškos suirutės pavyzdžių yra Ruandos situacija po vykusio genocido 1994 metais, kuomet buvo konstatuota, kad „Ruanda po genocido liko su keletu gyvų teisininkų, o jos teisinė sistema yra visiškai suirusi“³⁵⁰. Didelė suirutė reiškia esminės teismų sistemos dalies žlugimą, kai kontroliuojamoje teritorijoje valstybė nesugeba užtikrinti įtariamųjų baudžiamojo persekiojimo net jei būtų skiriamas papildomas finansavimas ar būtų perkeliamas teisminis procesas į kitą vietą³⁵¹.

³⁴⁶ STIGEN, J. *Supra note* 216, p. 289.

³⁴⁷ STIGEN, J. vartoja anglišką terminą „genuinely“, kuris taip pat gali turėti reikšmę „tikras“ Statuto 17 str. 1 d. kontekste. *Ibidem*, p. 313.

³⁴⁸ *Ibidem*.

³⁴⁹ BENZING, M. *Supra note* 319, p. 614.

³⁵⁰ Human rights field operation in Rwanda, report of the United Nations High Commissioner for Human Rights. 19 February 1998, E/CN.4/1998/61, para 26 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-06-01]. Interneto prieiga http://ap.ohchr.org/documents/alldocs.aspx?doc_id=1160.

³⁵¹ BENZING, M. *Supra note* 319, p. 614.

Statuto 17 straipsnio 3 dalyje įvardijama antroji negalėjimo kriterijaus sąlyga – nacionalinės teismų sistemos nebuvimas. Ši sąlyga neleidžia apriboti negalėjimo kriterijaus vien tik visiškos ar didelės suirutės situacijomis ir išplečia jį nustatydamą keturis atvejus, kurie patvirtina nacionalinės teismų sistemos nebuvimą³⁵²:

1. Nacionalinėje teisėje reglamentuojami netinkamai arba visai nereglamentuojami nusikaltimai, patenkantys į TBT jurisdikciją.
2. Nacionalinė teisė nustato teisinės kliūtis pasinaudoti nacionaline teismų sistema, t. y. kai pagal nacionalinę teisę numatyti senaties terminai, imunitetai ar amnestijos iš esmės neleidžia vykdyti nacionalinio baudžiamojo persekiojimo.
3. Egzistuoja faktinės kliūtys pasinaudoti nacionaline teismų sistema, t.y. kai dėl visiškos ar didelės suirutės iš esmės nėra nacionalinės teisinės sistemos, pavyzdžiui, nėra ar reikšmingai trūksta teisininkų, teisėjų ar teismų.
4. Nacionalinė teismų sistema nesugeba pasiekti reikiamo rezultato persekiojant ir teisiant už nusikaltimus, patenkančius į TBT jurisdikciją, t.y. kai negali pristatyti įtariamųjų, surinkti įrodymų, liudijimų ar kitaip vykdyti baudžiamojo persekiojimo.

Saif Al-Islam Gaddafi ir Abdulah Al-Senussi byloje TBT Ikiteisminio tyrimo kolegija nustatė, kad nepaisant pastangų, Libija nesugebėjo pristatyti įtariamųjų nacionaliniam teismui ir nerado įrodymų, kad tokia galimybė atsirastų ateityje. Taip pat buvo nustatyta, kad Libijos valdžia neturi galimybių surinkti įrodymus byloje ir užtikrinti teisinę pagalbą įtariamiesiems. Vadovaujantis šiais argumentais byla buvo paskelbta priimtina pagal Statuto 17 straipsnio 3 dalį.³⁵³

Kiti TBT Statuto straipsniai, iš esmės reglamentuojantys procedūrinius taikymo, bet ne papildomumo sąvokos aspektus, taip pat yra ypač reikšmingi jo sampratos formavimui. Pirmiausiai tai Romos statuto 18 straipsnis, skiriamas

³⁵² Pagal STIGEN, J. *Supra note* 216, p. 318.

³⁵³ 2013 m. gegužės 31 d. TBT Ikiteisminės kolegijos I sprendimas dėl priimtimumo byloje *Prokuroras v. Saif Al-Islam Gaddafi ir Abdulah Al-Senussi*, Nr. ICC-01/11-01/11, para. 215.

preliminariems³⁵⁴ sprendimams, susijusiems su priimtinumu, taip pat 53 straipsnis, reglamentuojantis esminius prokuroro diskrecijos aspektus, kai prokuroro galios imtis tyrimo veiksmų jau buvo aktyvintos, ir 15 straipsnis, nustatantis procedūras, kai prokuroras pradėjo tyrimą *proprio motu*. *Ne bis in idem* principas, įtvirtintas Statuto 20 straipsnyje, papildančios jurisdikcijos analizei taip pat yra reikšmingas. Šie straipsniai per procedūrinę prizmę padeda nustatyti jurisdikcijos papildomumo principo vietą TBT proceso stadijose, taikymo sąlygas ir taikančius subjektus. Šiame darbe daugiau dėmesio skiriama mokslinei jurisdikcijos papildomumo principo sampratos analizei, todėl plačiau minėti procedūriniai taikymo aspektai neanalizuojami.

2.3.2. Nacionalinės ir tarptautinės jurisdikcijos santykis pagal jurisdikcijos papildomumo principą

TBT jurisdikcijos papildomumas nacionalinės jurisdikcijos atžvilgiu reiškia, kad TBT neturi pirmenybės prieš nacionalines valdžios institucijas³⁵⁵. TBT vaidmuo ribojamas nacionalinių procesų stebėjimu ir vertinimu pagal Romos statute reglamentuotus kriterijus. Papildanti jurisdikcija leidžia TBT veikti nustačius nenorą ar nesugebėjimą veikti nacionaliniu mastu, kai yra padaryti nusikaltimai, patenkantys į Romos statuto 5 straipsnį. Jurisdikcijos papildomumo principas pirmiausiai atskiria tarptautinę baudžiamąją ir nacionalinę baudžiamąją jurisdikcijas ir sudaro galimybę abiem egzistuoti kartu ir aiškiai paskirstyti vaidmenis TBT ir nacionalinėms institucijoms.

³⁵⁴ Lietuviškame oficialiame Romos statuto vertime 18 straipsnio pavadinime vartojamas terminas „išankstinis“ neatitinka angliškame tekste vartojamo termino „preliminary“ prasmės, kadangi šio straipsnio pagrindu priimami sprendimai tada, kai „prokuroras nusprendžia, kad yra pakankamas pagrindas pradėti tyrimą, arba pradeda tyrimą“. „Preliminarus“ šiuo atveju nurodo, kad sprendimai, priimami šioje stadijoje dėl situacijos, nėra galutiniai dėl bylos. Taip pat žr. VAIŠVILIENĖ, R. Tarptautinio baudžiamojo teismo prokuroro diskrecijos ribų probleminiai aspektai. Vilniaus universiteto mokslo darbai. Teisė, 70 tomas 2009, pp. 136–149.

³⁵⁵ Apima teismus, tiriančias institucijas, prokuratūrą ir teisinę pagalbą baudžiamosiose bylose. Pagal TALLGREN, I. Completing the International Legal Order. Nordic Journal of International Law, Vol. 67, 1998, p. 107. Taip pat žr. BENZING, M. *Supra note* 319, p. 592.

Tačiau būtina įvertinti tam tikrus atvejus, kai TBT įgyja pirmenybės teisę prieš nacionalinę jurisdikciją. Taip atsitinka tada, kai valstybė pagal Statuto 14 straipsnį pati perduoda situaciją prokurorui arba pripažįsta jurisdikciją *ad hoc* pagal Statuto 12 straipsnio 3 dalį, taip pat pagal Statuto 13 straipsnio b punktą JT Saugumo Taryba perduoda situaciją TBT, vadovaudamasi JT Chartijos VII skyriumi.

Kai valstybės perduoda situacijas TBT, kyla klausimas, ar TBT taip pat privalo vadovautis jurisdikcijos papildomumo principu ir jį įvertinti prieš nusprendžiant dėl tokiu būdu perduotos situacijos priimtimumo. Pažymėtina, kad šiuo klausimu egzistuoja dvi viena kitai prieštaraujančios nuomonės³⁵⁶. Pirmiausiai, vadovaujantis negatyviuoju papildančios jurisdikcijos principo aiškinimu, manoma, kad jis turi būti įvertinamas bet kuriuo atveju, nes Romos statuto 1 straipsnis nustato, kad Teismas „yra nuolatinė institucija <...> papildanti nacionalines jurisdikcijas“, o 17 straipsnis nediferencijuoja atvejų priklausomai nuo 13 straipsnio, reglamentuojančio jurisdikcijos aktyvinimo atvejus. Taigi TBT gali veikti išimtinai valstybių negalėjimo ar nenoro persekioti už nusikaltimus, patenkančius į TBT jurisdikciją, atveju. Antroji pozicija remiasi pozityviuoju aiškinimu ir teigia, kad jurisdikcijos papildomumo principas yra reikšmingas tik jurisdikcijų kolizijų atveju. Kadangi jurisdikcijų kolizijos valstybės savanoriško perdavimo atveju nėra, tai ir jurisdikcijos papildomumo principo taikymas netenka prasmės. Vis dėlto, autorės nuomone, valstybių savanoriško perdavimo atveju papildomumo režimas turėtų būti taikomas, nes turėtų būti užtikrinamas papildomumo principo tikslas gerbti valstybių Romos statuto Šalių ir trečiųjų valstybių suverenitetą. Abejotina, ar valstybė, perduodama situaciją TBT, galėtų neįgyvendinti pareigos, nustatytos Romos statuto preambulės 6 paragrafe, vykdyti savo baudžiamąją jurisdikciją asmenims, atsakingiems už tarptautinius nusikaltimus.

Nepaisant teorinių argumentų abiem pozicijoms palaikyti, vienos iš šių skirtingų pozicijų persvara turėtų išaiškėti jurisdikcijos papildomumo principą

³⁵⁶ Plačiau žr. AKHAVAN, P. The Lord's Resistance Army case: Uganda's Submission of the First State Referral to the International Criminal Court. *AJIL*, Vol. 99, 2005, pp. 413–414.

taikant praktikoje. Iš šiuo metu TBT pradėtų situacijų tyrimo situacijas pačios perdavė Uganda, Kongas ir CAR. Ugandos ir Kongo atvejai yra aiškūs negalėjimo persekioti pavyzdžiai³⁵⁷ ir todėl nėra aišku, ar Teismas vykdytų savo jurisdikciją, jeigu valstybė, perdavusi situaciją pagal Statuto 13 straipsnio a punktą, norėtų ir galėtų pati vykdyti persekiojimą. CAR situacija šiek tiek skiriasi procesu nacionaliniu lygmeniu. Kadangi nacionaliniam aukščiausios institucijos teismui buvo pavesta išanalizuoti CAR teisminės sistemos galimybes persekioti už nusikaltimus, patenkančius į TBT jurisdikciją, TBT prokuroras stebėjo šį nacionalinį procesą, nesiimdamas aktyvių tyrimo veiksmų. Tik tada, kai buvo priimtas nacionalinio teismo sprendimas³⁵⁸, patvirtinantis, kad CAR teisminė sistema negali efektyviai tirti ir persekioti už nusikaltimus, padarytus CAR, ir tik TBT gali užtikrinti tinkamą situacijos tyrimą ir taikyti atsakomybę kaltiems asmenims, TBT prokuroras priėmė sprendimą pradėti tyrimą. Šis praktinis pavyzdys leidžia daryti prielaidą, kad TBT siekė realizuoti jurisdikcijos papildomumo principą ir imtis veiksmų tik valstybės negalėjimo ar nenoro atveju. Vis dėlto ta pati situacija galėtų būti aiškinama kaip prokuroro neveiklumas, turint omeny jo *proprio motu* galias ir pareigą vykdyti persekiojimą, be to, TBT suteiktas galias vertinti valstybių negalėjimą ar nenorą nepriklausomai nuo valstybių³⁵⁹. Pažymėtina, kad Afrikos valstybių bylų kiekio disbalansas TBT skatina diskusijas, dėl papildomumo principo sampratos išplėtimo. Siūloma vertinant nenorą ar negalėjimą atsižvelgti ne tik į nacionalinių institucijų veiksmus ar neveikimą, bet ir į regioninių teisminių institucijų priimtus sprendimus.³⁶⁰ Vis dėlto Afrikos regioninės teisminės

³⁵⁷ Plačiau žr. AKHAVAN, P. The Lord's Resistance Army case: Uganda's Submission of the First State Referral to the International Criminal Court. *AJIL*, Vol. 99, 2005, p. 414; EL ZEIDY, M.M. The Ugandan Government Triggers the First Test of the Complementarity Principle: An Assessment of the First State's Party Referral to the ICC. *ICLR*, Vol. 5, 2005, p. 99. BURKE-WHITE, W.W. Proactive Complementarity: International Criminal Court and National Courts in the Rome System of International Justice. *HILJ*, Vol. 49, 2008, p. 574.

³⁵⁸ Priimtas 2006 m. balandžio 11 d. Pagal: interneto prieiga <http://www.fidh.org/spip.php?article3260> [žiūrėta 2011-06-01].

³⁵⁹ 1998 m. Tarptautinio baudžiamojo teismo statutas, *supra note* 9, 15 str., 53 str. Plačiau žr. šio darbo 3.3.2. poskyrį.

³⁶⁰ Africa and the International Criminal Court: Mending the Fences. *Avocats sans Frontières*. 2012, p. 12. [interaktyvus] [žiūrėta 2016-06-22]. Interneto prieiga http://www.asf.be/wp-content/uploads/2012/08/ASF_UG_Africa-and-the-ICC.pdf.

institucijos šiuo metu nėra pakankamai išvystytos, kad galėtų tinkamai realizuoti individualią baudžiamąją atsakomybę³⁶¹, todėl, manytina, kad tokie siūlymai yra nepagrįsti realiomis regioninių teismų galimybėmis.

Iš pateiktų praktinių pavyzdžių darytina išvada, kad jurisdikcijos papildomumo principo taikymo ribos, pagal kurias būtų galima tiksliau suformuluoti šio principo sampratą, nėra aiškiai nustatytos. Tikėtina, kad atsakymą į šiuos klausimus pateiks vėlesnė TBT praktika. Manytina, kad papildomumo principo ribos turėtų sudaryti sąlygas, pirma, valstybių pareigai vykdyti savo baudžiamąją jurisdikciją asmenims, atsakingiems už tarptautinius nusikaltimus, antra, stiprinti ir skatinti nacionalinius procesus, trečia, mažinti galimybę perduoti tarptautiniams baudžiamiesiems tribunolams bylas, kurios sėkmingai galėtų būti sprendžiamos nacionaliniu lygmeniu, ir, ketvirta, mažinti TBT krūvį.³⁶²

JT Saugumo Tarybai perdavus situaciją TBT, papildomumo principas turi būti taikomas. TBT, kaip ir aktyvinus jurisdikciją kitais Statuto 13 straipsnyje nustatytais atvejais, šiuo atveju taip pat savarankiškai spręs dėl situacijos priimtimumo, nes Statuto 17 ir 19 straipsniai nenustato jokių išimčių šiuo atveju. Būtų galima daryti prielaidą, kad reikėtų vadovautis privalomu Saugumo Tarybos rezoliucijų pobūdžiu ir todėl, preziumavus, kad rezoliucijos laikomasi, TBT turėtų patvirtinti priimtimumą, su sąlyga, kad nėra nacionalinės konkuruojančios jurisdikcijos. Tačiau tokiu atveju svarbu įvertinti TBT, kaip nepriklausomos teisminės institucijos pobūdį ir nepamiršti, kad JT Saugumo Taryba, siekdama palengvinti TBT persekiojimą, privalo laikytis JT Chartijos, kuri JT Saugumo Tarybai suteikia politines galias.³⁶³ Aišku, JT Saugumo Tarybos rezoliucijos yra privalomos valstybėms Jungtinių Tautų narėms, tačiau nėra minimas jų privalomumas kitoms tarptautinėms organizacijoms, kurioms, šiuo atveju, būtų priskiriamas TBT.

³⁶¹ Africa and the International Criminal Court: Mending the Fences. Avocats sans Frontières. 2012, p. 12. [interaktyvus] [žiūrėta 2016-06-22]. Interneto prieiga http://www.asf.be/wp-content/uploads/2012/08/ASF_UG_Africa-and-the-ICC.pdf.

³⁶² Plačiau žr. KLEFFNER, J. K. *Supra note* 322, p. 241.

³⁶³ The Principle of Complementarity in Practice. Informal expert paper. ICC-OTP, 2003. [interaktyvus] [žiūrėta 2011-06-01]. Interneto prieiga <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc654724.PDF>.

Dar vienas aspektas, padedantis suvokti jurisdikcijos papildomumo principą nacionalinės jurisdikcijos kontekste, yra šio principo santykis su situacijos priimtumo kriterijais. Situacijos priimtumo klausimams skiriamas Romos statuto 17 straipsnis. Šis straipsnis, kaip jau minėta anksčiau, nustatantis nenoro ir negalėjimo teisinio įvertinimo kriterijus, sudaro sąlygas papildančiai jurisdikcijai veikti ir tiesiogiai susieja valstybės nenorą ar negalėjimą persekioti už nusikaltimus, patenkančius į TBT jurisdikciją, su galimybe TBT pradėti situacijos tyrimą. Taigi akivaizdu, kad Romos statutas jurisdikcijos papildomumo principą reglamentuoja ne jurisdikcijos klausimų, bet situacijos priimtumo kontekste. Kaip ir kitų tarptautinių teisminių institucijų, pavyzdžiui, Tarptautinio Teisingumo Teismo, Europos Žmogaus Teisių Teismo atvejais, TBT Romos statute priimtumo klausimai atskiriami nuo jurisdikcijos, nors iš tiesų jie yra labai glaudžiai susiję³⁶⁴. Toks glaudus santykis grindžiamas tuo, kad situacijos priimtumas yra pirmiausiai siejamas ne su jurisdikcijos egzistavimu, bet su jos veikimu³⁶⁵. Tokiu atveju, darytina išvada, kad jurisdikcijos papildomumo principas nedaro įtakos jurisdikcijos buvimui, bet neleidžia TBT veikti, jeigu situacija yra pripažįstama nepriimtina.³⁶⁶

2.3.3. Papildomumo principo tikslai

Be papildomumo principo nubrėžtų ribų TBT negalėtų veikti kaip nepriklausoma teisminė institucija, kurios jurisdikciją aktyvinti gali JT Saugumo Taryba, valstybės Romos statuto Šalys ir prokuroras.³⁶⁷ Jurisdikcijos papildomumo principas traktuotinas kaip „neišvengiama politinė ir teisinė būtinybė“³⁶⁸, siekiant, kad būtų gerbiamas valstybių Romos statuto Šalių ir

³⁶⁴ BENZING, M. *Supra note* 319, p. 594.

³⁶⁵ CRAWFORD, J. The Drafting of the Rome Statute. In SANDS, P. (ed.) *From Nuremberg to The Hague: the Future of the International Criminal Justice*, 2003, p. 109 et seq.

³⁶⁶ HOLMES, J. T. Complementarity: National Courts versus the ICC. In CASSESE A., et al., *The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 667 et seq.

³⁶⁷ RAZESBERGER, F. *Supra note* 326, p. 24.

³⁶⁸ *Ibidem*, p. 26.

trečiųjų valstybių suverenitetas, tarptautinė bendrija ir pats Teismas sklandžiai veiktu. Tai yra papildomumo principo tikslai, kurie toliau bus aptariami.

Jurisdikcijos papildomumo principo idėją pirmiausiai paskatino siekis apsaugoti valstybių suverenitetą nuo kišimosi į valstybių vidaus reikalus. Pripažįstama, kad nacionalinės teisinės sistemos turi daug daugiau pranašumo teisiškai nusikaltėlius³⁶⁹. Visų pirma, nacionalinės teisinės sistemos iš esmės tinkamai funkcionuoja bei yra pripažįstamos tarptautinės bendrijos. Be to, jos turi priėjimą prie įrodymų ir nusikaltimų padarymo vietos. Aišku, nacionaliniai teisininkai yra geriau susipažinę su nacionaline teise, pasitelkia valstybės administracines, vykdomąsias ir teisėkūros institucijas. Procesas nacionaliniu lygmeniu yra daug pigesnis, nes išvengiama išlaidų vertimams, gynyba ir persekiojimas pareikalauja mažiau lėšų.³⁷⁰ Todėl Romos statutas, per papildomumo principą skatinantis pačias valstybes rūpintis baudimu už nusikaltimus, patenkančius į TBT jurisdikciją, ir preambulės 6 paragrafe primenantis pareigą kiekvienai valstybei vykdyti savo baudžiamąją jurisdikciją asmenims, atsakingiems už tarptautinius nusikaltimus, saugo valstybių suverenitetą ir nacionalines teisinės sistemas. Nors preambulės nuostatos nesukuria tiesioginės pareigos valstybėms, bet jos nustato tarptautinės sutarties pagrindus, susitariančių šalių ketinimus, be to, ir tarptautinės sutarties aiškinimo kontekstą. Valstybės, tapusios Romos statuto Šalimis, privalo gerbti preambulėje nurodytus principus ir standartus.³⁷¹

Tarptautinės bendrijos interesai pirmiausiai saugomi eliminuojant galimybę priimti politiškai motyvuotus sprendimus. Nors politikos elementų nebuvo galima išvengti dėl gana savarankiško prokuroro *proprio motu* galių ir įtraukus JT Saugumo Tarybą, vis dėlto Romos statutas nustato pakankamai saugiklių. Nacionalinėms teisinėms sistemoms pirmenybę suteikianti papildanti jurisdikcija nors ir gali būti aktyvinta subjektų, turinčių tokią teisę pagal Romos

³⁶⁹ Pagal RAZESBERGER, F. *Supra note* 326, p. 25.

³⁷⁰ Taip pat žr. Report of the Ad Hoc Committee on the Establishment of an International Criminal Court, GAOR 50th Sess., Suppl. No 22 (Doc. A/50/22).

³⁷¹ TRIFFTERER, O.; BERGSMO, M. Commentary to Preamble. In TRIFFTERER, O. (ed.) Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999, p. 5.

statuto 13 straipsnį (tarp jų ir JT Saugumo Tarybos), tačiau situacija niekada negali būti pripažįstama priimtina neįvertinus teisinių valstybių nenoro ar negalėjimo persekioti kriterijų. Sprendžiant dėl *Jean-Pierre Bemba* bylos priimtumo buvo nurodyta, kad byla priimtina, nes CAR nacionalinės teisminės institucijos negalėjo priimti galutinio sprendimo ir pačios bylą perdavė TBT³⁷². Nepaisant pateiktų argumentų, kad TBT procesas yra politiškai motyvuotas, buvo teigiama, kad jokie politiniai motyvai neturi įtakos teisiniams kriterijams, taikomiems sprendžiant dėl situacijos priimtumo.³⁷³ Be to, prokuroro galios ribojamos įvedant pagal Romos statuto 15, 18, 53 straipsnius teisminę kontrolę,³⁷⁴ kai prokuroras negali priimti svarbių sprendimų, kol jų nepatvirtina Ikiteisminio tyrimo kolegija.

Papildomumo principui garantuojant nacionalinių procesų nepriklausomumą ir juos skatinant, tarptautinė bendrija privalo užtikrinti, kad jų kokybė nenukentėtų. TBT, realizuodamas papildančią jurisdikciją, vykdo nacionalinių procesų stebėseną. Ši funkcija yra platesnė, nei vien tik stebėjimas. Papildomumo principas apima pareigą vykdyti nacionalinę baudžiamąją jurisdikciją asmenims, atsakingiems už tarptautinius nusikaltimus, ir pareigą valstybėms įgyvendinti Romos statutą nacionalinėje teisėje³⁷⁵.

Jurisdikcijos papildomumo principas nustato kriterijus, kuriais remiantis garantuojama tinkama teisinė situacijų atranka ir leidžiama minimali teisminės kolegijos kontroliuojama politinių sprendimų galimybė. Tačiau praktiniai ir finansiniai aspektai riboja TBT galimybes tirti visas galimai priimtinas situacijas ir persekioti visus asmenis, atsakingus už tarptautinių nusikaltimų vykdymą, ir dėl kurių nacionaliniai procesai tinkamai neįgyvendino teisingumo. Situacijos, dėl kurių pradamas tyrimas, yra atrenkamos taip pat atsižvelgiant į galimybę sėkmingai tirti ir užsitikrinti valstybės bendradarbiavimą. Tai iš esmės politiniai sprendimai, kurie yra būtini, įvertinus realią galimybę paralyžiuoti TBT didinant

³⁷² 2010 m. birželio 24 d. TBT Teisminės kolegijos III sprendimas dėl priimtumo ir procesinių pažeidimų byloje *Prokuroras v. Jean-Pierre Bemba Gombo*, Nr. ICC-01/05-01/08, para. 101, 261.

³⁷³ *Ibidem*, para. 163.

³⁷⁴ Plačiau žr. šio darbo 3.3.2 poskyrį.

³⁷⁵ DOHERTY, K.L. and MCCORMACK, T.L.H. Complementarity as a Catalyst for Comprehensive Domestic penal Legislation. UC Davis Journal of International Law and Policy, Vol. 5, 1999, p. 147.

bylų kiekį ir imantis neperspektyvių tyrimų. Nepaisant Romos statute nustatytos pareigos bendradarbiauti³⁷⁶, būtina įvertinti ir priešingus TBT praktikos atvejus, kai situacijose, kurios buvo pripažintos priimtiniomis, iškelta byla buvo nesėkminga būtent dėl politinių aspektų ir su tuo susijusiu valstybės nebendradarbiavimu. Taip atsitiko *Kenyatta* byloje, kurioje dėl įtakos liudytojams, galimai turėjusiems įrodymų prieš Kenijos prezidentą, ir valstybės nebendradarbiavimo surenkant įrodymus, TBT prokuroras 2014 m. gruodžio 5 d. atsiėmė kaltinimus³⁷⁷, o 2015 m. kovo 13 d. TBT nutraukė bylą³⁷⁸.

2.3.4. Jurisdikcijos papildomumo principo poveikis nacionalinėms teisinėms sistemoms

TBT prokuroras *Luis Moreno Ocampo*, pradėdamas eiti pareigas teigė: „[v]adovaujantis papildomumo principu, bylų, pasiekiančių Teismą, skaičius, neturi būti Teismo efektyvumo rodiklis. Priešingai, teisminių procesų Teisme nebuvimas dėl normalaus nacionalinių institucijų funkcionavimo būtų didžiausia sėkmė.“³⁷⁹ Prokuroro tikslas, vadovaujantis papildančia jurisdikcija, yra ne konkuruoti su nacionalinėmis jurisdikcijomis, bet joms padėti, kad būtų nubausta už sunkiausius tarptautinius nusikaltimus ir būtų užkirstas kelias nebaudžiamumui.³⁸⁰ Vis dėlto būtina nepamiršti, kad papildanti jurisdikcija reguliuoja TBT ir valstybių abipusius santykius, todėl šioje dalyje bus analizuojamas ir jos poveikis valstybėms, o kitoje dalyje plačiau analizuojami TBT veiksmai įgyvendinant vadinamąjį aktyvųjį papildomumą.

³⁷⁶ Plačiau žr. šio darbo 3.4. skyrių.

³⁷⁷ 2014 m. gruodžio 5 d. pranešimas Teisminei kolegijai dėl kaltinimų panaikinimo byloje *Prokuroras v. Uhuru Muigai Kenyatta*, Nr. ICC-01/09-02/11-983.

³⁷⁸ 2015 m. kovo 13 d. Teisminės kolegijos sprendimas byloje *Prokuroras v. Uhuru Muigai Kenyatta*, Nr. ICC-01/09-02/11-1005.

³⁷⁹ Angl.: „As a consequence of complementarity, the number of cases that reach the Court should not be a measure of its efficiency. On the contrary, the absence of trials before this Court, as a consequence of the regular functioning of national institutions, would be a major success.“ LUIS MORENO-OCAMPO pranešimas oficialios prokuroro paskyrimo ceremonijos metu 2003 m. birželio 16 d.

³⁸⁰ The Principle of Complementarity in Practice. Informal expert paper. ICC-OTP, 2003. [interaktyvus] [žiūrėta 2011-06-01]. Interneto prieiga <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc654724.PDF>.

Jurisdikcijos papildomumo principo pagrindu veikiančio Romos statuto poveikį nacionalinėms teisinėms sistemoms geriausiai atskleidžia nacionaliniai Romos statuto įgyvendinimo veiksmai, bendradarbiavimo vykdamas tyrimą mechanizmo kūrimas, o TBT vykdomo tyrimo poveikis situacijai parodo įtaką pačios valstybės gyvavimui. Šie pagrindiniai aspektai geriausiai atskleidžiami per praktinius pavyzdžius, kuriais dėl intensyviai vykdomo TBT prokuroro tyrimo pasirinktos Ugandos ir Kongo situacijos.

Uganda ratifikavo Romos statutą 2002 m. birželio 14 d.³⁸¹ Tuo metu vyko intensyvios Dievo pasipriešinimo armijos (angl. *Lord's Resistance Army*, toliau – LRA) atakos ir Ugandos vyriausybė neturėjo tikslų patraukti atsakomybėn LRA vadų³⁸². Svarbiausias tikslas tuo metu buvo apsaugoti civilius. LRA ir toliau buvo remiama Sudano, netgi jo teritorijoje pietuose dislokuojant LRA bazes, kad ir buvo 1999 m. pasirašytas Sudano-Ugandos nesikišimo susitarimas, neleidžiantis imtis panašaus pobūdžio veiksmų. Kadangi nebuvo sulaukta tarptautinės bendrijos įsikišimo, buvo nuspręsta perduoti situaciją TBT ir taip, atkreipus dėmesį į vykstančius procesus, pabandyti apriboti LRA vadų savivalę. Uganda, vadovaudamasi JT rekomendacijomis, siekė, vadovaudamasi JT rekomendacijomis, sudaryti sąlygas tarptautinei bendrijai veikti. Buvo imtasi teisinių veiksmų, kad LRA vadams būtų netaikoma anksčiau paskelbta amnestija, ir kartu pareikšta, kad Uganda „užtikrins, kad tie, kurie labiausiai atsakingi už nusikaltimus žmoniškumui, padarytus Šiaurės Ugandoje, būtų patraukti atsakomybėn“³⁸³. Iš TBT buvo tikimasi depolitizuoto, nešališko teisinio proceso LRA vadams persekioti ir teisti, be to, ir visuomenės susitaikymo mechanizmo. Įvertinus nevyriausybinių organizacijų ataskaitas³⁸⁴

³⁸¹ Informacija apie Ugandą ir TBT: <<http://www.iccnw.org/?mod=country&iduct=181>>.

³⁸² Faktai ir situacijos analizė remiasi International Crisis Group ataskaita: International Crisis Group, Northern Uganda: Understanding and Solving the Conflict 7 [interaktyvus], 14 APR 2004, Africa Report No. 77 [žiūrėta 2011-06-01]. Interneto prieiga <http://www.crisisgroup.org/en/regions/africa/horn-of-africa/uganda/077-northern-uganda-understanding-and-solving-the-conflict.aspx>. International Crisis Group ataskaitas ir pranešimus galima rasti internete <http://www.icg.org>.

³⁸³ ICC Press Release, President of Uganda Refers Situation Concerning the Lord's Resistance Army (LRA) to the ICC (Jan. 29, 2004).

³⁸⁴ Human Rights First, Background on the Conflict in Northern Uganda [interaktyvus] [žiūrėta 2011-06-01]. Interneto prieiga http://www.humanrightsfirst.org/international_justice/regions/uganda/uganda.htm. International Crisis Group, Northern Uganda: Understanding and Solving the Conflict 7 [interaktyvus], 14 APR 2004, Africa Report No. 77 [žiūrėta 2011-06-01]. Interneto prieiga

galima daryti išvadą, kad situacijos perdavimas TBT turėjo aiškia įtaką taikos procesams – situacijos pripažinimas priimtina³⁸⁵, arešto orderių išdavimas³⁸⁶ paskatino LRA izoliaciją ir nusikalstamų veiksmų teritorijos apribojimą. Be to, Sudanas buvo įtikintas nutraukti pagalbą LRA, o 2004 m. kovo mėn. buvo pasirašytas protokolas, kuriuo leidžiama Ugandos liaudies apsaugos pajėgoms (angl. *Ugandan People's Defence Forces*, toliau – UPDF) pulti LRA stovyklas Pietų Sudane³⁸⁷. Visi šie įvykiai yra aiškiai kontrastingi periodui iki situacijos perdavimo TBT, bet būtų sunku vienareikšmiškai įrodyti priežastinį ryšį tarp TBT veiksmų regione ir konkrečių subjektų veiksmų ar politinių žingsnių.

Įvertinus pastangas ir pokyčius nacionalinėje teisinėje sistemoje per pastaruosius kelerius metus, Kongo situacija, tinkamai parodo TBT pradėto proceso įtaką teisei sistemai. Kongo politinė situacija taip pat negali būti ignoruojama, nes būtent skirtingų politinių stovyklų, t. y. prezidento *Joseph Kabila* ir jo politinių oponentų *Jean Pierre Bemba* bei *Azarias Ruberwa*, skirtingi interesai yra pagrindinis reformų variklis, TBT procesus labiau traktuojant kaip jų katalizatorių. Taigi prezidento *Joseph Kabila* interesas – tarptautiniai TBT procesai, nes mažai tikėtina, kad dėl *ratione temporis* jurisdikcijos jam gresia TBT persekiojimas. Tačiau jo oponentai yra tikėtini TBT „klientai“, todėl kiek *Joseph Kabila* suinteresuotas juos pašalinti iš politinės arenos, tiek šie siekia stiprinti nacionalines teises sistemas, galinčias sumažinti *Joseph Kabila* įtaką regione.³⁸⁸ Nuo prokuroro pranešimo, kad jis

<http://www.crisisgroup.org/en/regions/africa/horn-of-africa/uganda/077-northern-uganda-understanding-and-solving-the-conflict.aspx>. International Crisis Group ataskaitas ir pranešimus galima rasti internete <http://www.icg.org>. UN OFFICE FOR THE COORDINATION OF HUMANITARIAN AFFAIRS, Consolidated Appeals Process: Uganda 2005 [interaktyvus], at 5 Nov. 2004 [žiūrėta 2011-06-01]. Interneto prieiga <http://reliefweb.int/node/394762>. UN HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS, Report on the Mission Undertaken by Her Office, Pursuant to Commission Resolution 2000/60, to Assess the Situation on the Ground with Regard to the Abduction of Children from Northern Uganda, UN Doc. E/CN.4/2002/86, 2001.

³⁸⁵ Prokuroras paskelbė situaciją priimtina 2004 m. liepos 29 d. Žr. pranešimą spaudai. Interneto prieiga http://www.icc-cpi.int/pressrelease_details&id=33&l=en.html. [žiūrėta 2011-06-01].

³⁸⁶ Arešto orderiai išduoti 2005 m. spalio 13 d. Žr. prokuroro pranešimą spaudai. Interneto prieiga http://www.icc-cpi.int/library/organs/otp/speeches/LMO_20051014_English.pdf [žiūrėta 2011-06-01].

³⁸⁷ UN OFFICE FOR THE COORDINATION OF HUMANITARIAN AFFAIRS, Consolidated Appeals Process: Uganda 2005 [interaktyvus], at 5 Nov. 2004 [žiūrėta 2011-06-01]. Interneto prieiga <http://reliefweb.int/node/394762>.

³⁸⁸ Pagal BURKE-WHITE, W.W. Complementarity in Practice: The International Criminal Court as Part of a System of Multi-level Global Governance in the Democratic Republic of Congo. LJIL, Vol. 18, 2005, p. 558 et seq.

atidžiai stebės Kongo Demokratinės Respublikos situaciją³⁸⁹, ši valstybė pradėjo įvairias teisinės sistemos reformas, pirmiausiai pasireiškusias Tiesos ir sutaikinimo komisijos sukūrimu.³⁹⁰ Kaip buvo pažymėta 2003 m. liepos 7 d. JT Saugumo Tarybos susitikime dėl situacijos Kongo Demokratinėje Respublikoje, teisingumas regione gali būti vykdomas tik esant reikiamo laipsnio centralizuotai teisinės sistemos administravimo kontrolei³⁹¹. Nacionalinės valdžios veiksmai stiprinant teisinę sistemą prasidėjo teismų, kurie anksčiau buvo padalyti į visiškai atskirus rytinį ir vakarinį regionus, sujungimu į bendrą sistemą, įsteigtos komisijos teisinei ir teisės aktų leidybos sistemoms reformuoti, TBT integracijai regione ir Romos statutui įgyvendinti³⁹². „Kongo teisės reformos nuolatinė komisija“ (pranc. *Commission Permanent de Reforme du Droit Congolais*) 2005 metais baigė rengti Romos statuto įgyvendinimo projektą, kuris šiuo metu pateiktas svarstyti nacionaliniame parlamente³⁹³. Taip pat Kisangani generalinis prokuroras yra pareiškęs, kad prioritetas yra stiprinti Aukščiausiąjį teismą³⁹⁴. 2006 m. pradžioje Kongo karo teismai nuteisė vieną pareigūną už karo nusikaltimus, o kitą – už vaikų kareivių verbavimą. Be to, keturiasdešimt aštuoni kareiviai buvo nuteisti Ekvatorijos provincijoje už

³⁸⁹ Second Assembly of States Parties to the Rome Statute of the International Criminal Court. Report of the Prosecutor of the ICC, Mr. Luis Moreno-Ocampo [interaktyvus], 8 September 2003 [žiūrėta 2011-06-01]. Interneto prieiga <http://www.icc-cpi.int/menus/icc/press%20and%20media/press%20releases/2003/the%20prosecutor%20on%20the%20co%20operation%20with%20congo%20and%20other%20state%20regarding%20the%20situation%20in%20ituri%20drc>.

³⁹⁰ MONUC Press Release, National Consultations on DRC Truth and Reconciliation Commission [interaktyvus] [žiūrėta 2011-06-01]. Interneto prieiga <http://monusco.unmissions.org/Default.aspx?tabid=1571&ctl=Details&mid=1550&ItemID=2199>.

³⁹¹ Security Council Press Release of the 4784th meeting on Democratic Republic of Congo [interaktyvus] [žiūrėta 2011-06-01]. Interneto prieiga <http://www.un.org/News/Press/docs/2003/sc7810.doc.htm>.

³⁹² OKONDJI O., Žmogaus teisių ministro kabineto direktorius. Asmeninis interviu, 2003 m. spalio 29 d. Kinshasa, Kongo DR. (Interviu atliko Yuriko Kuga, Leslie Madema ir Adrian Alvarez). Pagal: BURKE-WHITE, W.W. Complementarity in Practice: The International Criminal Court as Part of a System of Multi-level Global Governance in the Democratic Republic of Congo. LJIL, Vol. 18, 2005. BURKE-WHITE, W.W. Proactive Complementarity: International Criminal Court and National Courts in the Rome System of International Justice. HILJ, Vol. 49, 2008, p. 570.

³⁹³ Romos statuto įgyvendinimo teisės aktas (Kongo Demokratinė Respublika). Interneto prieiga <http://www.iccnw.org/documents/DRCDraftLegEng.pdf> [žiūrėta 2011-06-01].

³⁹⁴ Kinsangani Generalinio prokuroro interviu, 2004 m. spalio 30 d. (Interviu atliko BROUGHTON C., ir ZUMBULEV M.). Pagal: BURKE-WHITE, W.W. Complementarity in Practice: The International Criminal Court as Part of a System of Multi-level Global Governance in the Democratic Republic of Congo. LJIL, Vol. 18, 2005. BURKE-WHITE, W.W. Proactive Complementarity: International Criminal Court and National Courts in the Rome System of International Justice. HILJ, Vol. 49, 2008, p. 570.

prievartavimą ir žudymus kaip nusikaltimus žmoniškumui. 2007 metais procesai vyko Kisangani karo teisme dėl veiksmų Bunijoje, taip pat Bukavu karo tribunole.³⁹⁵ Visa tai iš tiesų yra maži žingsniai, tačiau identifikuojantys sujudimą nacionaliniu lygmeniu, siekiant pirmiausia nacionalinių teisminių procesų, koks ir yra papildomumo mechanizmo tikslas.

Apibendrinant TBT mechanizmo veikimo Ugandos ir Kongo situacijose analizę galima daryti prielaidą, kad TBT gali būti efektyvi priemonė stabilumui valstybėje skatinti. Tačiau pažymėtina, kad už daugumą TBT nusikaltimų „nebus persekiojama, kol susijęs režimas nebus neutralizuotas“³⁹⁶. Būtina įvertinti, kad TBT gali tinkamai vykdyti savo funkcijas tik kai situacijos pakankamai stabilizuojasi, kad valstybės sugebėtų priimti tokią tarptautinę teisminę instituciją ir su ja bendradarbiauti³⁹⁷. Profesorius *William W. Burke-White* teigia, kad „pirmasis TBT tyrimas, Kongo Demokratinės Respublikos situacija, pateikia reikšmingą papildomumo režimo sukurtą daugiapakopio pasaulinio valdymo modelį, paremtą ryšiais tarp Teismo ir nacionalinės valdžios“³⁹⁸. Be to, jis teigia, kad TBT ir Kongo Demokratinės Respublikos santykiai yra daug gilesni ir sudėtingesni, nei „paprastas papildomumo pakeitimo modelis“, kurio vienas iš aspektų yra būtent TBT papildomumo režimo paskatintas teisinių reformų protrūkis, siekiant turėti viršenybę prieš TBT. Nors pripažįstama, kad papildomumo padiktuotos nacionalinės teisinės sistemos reformos gairės yra neišsamios.³⁹⁹

³⁹⁵ UN MISSION IN THE CONGO, Human Rights Div., The Human Rights Situation in the DRC During the Period of January to June 2006 [interaktyvus], July 27, 2006 [žiūrėta 2011-06-01]. Interneto prieiga <http://monusco.unmissions.org/LinkClick.aspx?fileticket=wtFw3QXSGIU%3D&tabid=204135&mid=3999> Interneto prieiga

³⁹⁶ CZAMETZKY, R. An Empire of Law?: Legalism and the ICC. *Notre Dame Law Review*, Vol. 79, 2003, p. 55, 125. Plačiau žr. RAZESBERGER, F. *Supra note* 326, p. 186.

³⁹⁷ Plačiau žr. RAZESBERGER, F. *Ibidem*, p. 187.

³⁹⁸ BURKE-WHITE, W.W. Complementarity in Practice: The International Criminal Court as Part of a System of Multi-level Global Governance in the Democratic Republic of Congo. *LJIL*, Vol. 18, 2005, p. 557-590., p. 558.

³⁹⁹ BURKE-WHITE, W.W. Complementarity in Practice: The International Criminal Court as Part of a System of Multi-level Global Governance in the Democratic Republic of Congo. *LJIL*, Vol. 18, 2005, p. 559.

2.3.5. Aktyvaus papildomumo samprata ir įgyvendinimas

Akivaizdu, kad jurisdikcijos papildomumo principas nėra suprantamas siaurai, kaip teisinis procedūrinis reikalavimas, nustatantis teisminių institucijų veikimo ribas. Tai principas, paskirstantis galias tarptautinio teisingumo sistemoje, nustatantis teises ir pareigas tarptautinėms ir nacionalinėms teisminėms sistemoms⁴⁰⁰. Platesnis papildomumo principo traktavimas pastaruoju metu įgauna naują formą – aktyvaus papildomumo⁴⁰¹, apimančio tiesioginį TBT dalyvavimą motyvuojant ir skatinant pačias nacionalines vyriausybes persekioti už tarptautinius nusikaltimus. Aktyvus papildomumas apibrėžiamas kaip „visi veiksmai, kuriais stiprinamos nacionalinės jurisdikcijos ir įgalinamos tinkamai persekioti ir teisti už nusikaltimus, patenkančius į Romos statutą.“⁴⁰² Aktyvaus papildomumo samprata apima tokius elementus, kaip pagalba, teikiamos valstybėms, pobūdis, jos teikimo laikas, apimtis ir dalyvaujantys subjektai. Pirma, teikiama pagalba neapima finansinės paramos. TBT gali prisidėti prie teisėkūros, techninės pagalbos, gebėjimų stiprinimo ir infrastruktūros kūrimo. Antra, aktyvaus papildomumo veiksmai mažiausiai įtakos turi situacijose, kuriose nusikaltimai, patenkantys į Romos statuto reguliavimą, dar nėra padaryti, tačiau šioje situacijoje pasitelkiami prevenciniai mechanizmai. Trečia, aktyvus papildomumas įtraukia į bendradarbiavimą valstybes, tarptautines organizacijas, pilietinę visuomenę ir patį TBT.⁴⁰³

TBT prokuroras, palaikydamas aktyvaus papildomumo idėją, yra pasakęs, kad „pagrindinis strateginis prioritetasis yra „aktyvus požiūris į papildomumą“. Užtuot konkuravę su nacionalinėmis jurisdikcijomis, mes skatinsime

⁴⁰⁰ BURKE-WHITE, W.W. Proactive Complementarity: International Criminal Court and National Courts in the Rome System of International Justice. HILJ, Vol. 49, 2008, p. 79.

⁴⁰¹ Teorijoje vyrauja du terminai aktyviam papildomumui įvardyti – angl. *positive complementarity* ir *proactive complementarity*. Tekste vartojamas termino lietuviškas vertimas pasirinktas atsižvelgus į tiksliau termino esmę atitinkančią reikšmę.

⁴⁰² TBT rezoliucija ICC-ASP/8/Res.9, „Peržiūros konferencija“, priimta 2010 m. kovo 25 d. bendru sutarimu dešimtajame plenariniame posėdyje. Para. 16. Plačiau žr. BERGSMO, M. (ed.) Active Complementarity: Legal Information Transfer. Oslo: Torkel Opsahl Academic EPublisher and Peace Research Institute Oslo (PRIO), 2011, p. 9.

⁴⁰³ Plačiau žr. TBT rezoliucija ICC-ASP/8/Res.9, „Peržiūros konferencija“, priimta 2010 m. kovo 25 d. bendru sutarimu dešimtajame plenariniame posėdyje. Para. 16-45.

nacionalinius procesus, kaip tik įmanoma⁴⁰⁴. Kuriant Romos statutą nebuvo numatyta tokia plati papildomumo reikšmė. Buvo akivaizdu, kad papildanti jurisdikcija buvo konstruojama taip, kad tiesiog pakeistų nacionalines jurisdikcijas, kai jos nenori ar negali persekioti ir teisti už nusikaltimus, patenkančius į TBT jurisdikciją. Tokią sampratą geriausiai būtų galima įvardyti kaip „pasyvųjį papildomumą“⁴⁰⁵. Tačiau egzistuojanti aktyvaus papildomumo idėja ir ja paremta TBT veikla parodo, kad Romos statutas ne tik reglamentuoja TBT galias, bet sukuria persekiojimo už tarptautinius nusikaltimus sistemą nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu. Šioje sistemoje TBT tenka katalizatoriaus vaidmuo, skatinant valstybes tinkamai įgyvendinti prisiimtus įsipareigojimus persekioti ir teisti.⁴⁰⁶ Aktyvus papildomumas naudingas tuo, kad palaikant glaudžius ryšius su valstybėmis ne tik padeda įgyvendinti papildančiai jurisdikcijai keliamus tokius tikslus, kaip pakeisti nacionalinę jurisdikciją jos negalėjimo ar nenoro veikti atvejais, skatinti nacionalinių teisinių sistemų formavimąsi, bet taip pat realizuoja TBT vaidmenį užkardant nusikaltimus, stabdant nebaudžiamumą, skatinant susitaikymą ir kuriant stabilumą TBT veiklai pasibaigus.

Tiesiogiai įvardijamo teisinio pagrindo aktyviam papildomumui vykdyti Romos statute nėra, tačiau jis išplaukia iš preambulės ir keleto straipsnių, reglamentuojančių prokuroro ir valstybių bendradarbiavimą. Pirmiausiai, iš preambulėje primenamos kiekvienos valstybės pareigos teisti už tarptautinius nusikaltimus.⁴⁰⁷ Statuto 15 straipsnis nustato galimybę prokurorui gauti papildomos informacijos, įvertinant pateiktų pranešimų apie nusikaltimus pagrįstumą⁴⁰⁸. Pagal Statuto 18 straipsnį prokuroras informuoja valstybes, kurios galėtų vykdyti jurisdikciją, apie pradėtą situacijos tyrimą⁴⁰⁹, suteikia

⁴⁰⁴ LUIS MORENO-OCAMPO, Prosecutor of the ICC, Statement Made at the Ceremony for the Solemn Undertaking of the Chief Prosecutor of the International Criminal Court [interaktyvus], June 16, 2003 [žiūrėta 2011-06-01]. Interneto prieiga http://www.icc-cpi.int/library/organs/otp/030616_moreno_ocampo_english_final.pdf.

⁴⁰⁵ BURKE-WHITE, W.W. Proactive Complementarity: International Criminal Court and National Courts in the Rome System of International Justice. HILJ, Vol. 49, 2008, p. 56.

⁴⁰⁶ 1998 m. Tarptautinio baudžiamojo teismo statutas, *supra note* 9. Preambulės 6 para.

⁴⁰⁷ *Ibidem*.

⁴⁰⁸ *Ibidem*, 15 str. 2 d.

⁴⁰⁹ *Ibidem*, 18 str. 1 d.

valstybėms teisę informuoti prokurorą apie jau vykdomą persekiojimą ir, nusprendus sustabdyti TBT tyrimą, prokuroras turi teisę reikalauti periodinių pranešimų apie vykdomą nacionalinį procesą.⁴¹⁰ Tokių veiksmų kontekste įmanoma imtis įvairių aktyvaus papildomumo priemonių. Statuto 53 straipsnis vykdomo tyrimo procese leidžia papildomai vertinti, ar valstybė, ankstesniame etape nenorėjusi ir/ar negalėjusi vykdyti tyrimo, netapo galinti ir/ar norinti imtis nacionalinių veiksmų persekioti už tarptautinius nusikaltimus. Tai reiškia, kad išoriniai veiksniai, įskaitant Teismo veiklą, gali prisidėti prie valstybės galėjimo ar noro atsiradimo.⁴¹¹ Be to, 54 straipsnis yra pakankamai platus įvairiam bendradarbiavimui tarp valstybių, numatydamas bendradarbiavimą palengvinančių susitarimų, neprieštaraujančių Romos statutui, sudarymą.⁴¹² Be to, valstybės turi pareigą bendradarbiauti su Teismu įvairiose srityse pagal Statuto 9 dalį.⁴¹³

Kitas su aktyvaus papildomumo įgyvendinimu susijęs klausimas – institucinės TBT galimybės. Šiuo metu TBT prokuratūroje esantis jurisdikcijos, bendradarbiavimo ir papildomumo skyrius (angl. *Jurisdiction, Cooperation and Complementarity Division*, toliau – JCCD), turintis vidinius analizės ir bendradarbiavimo poskyrius, iš tiesų būtų tinkamas aktyvaus papildomumo principo pagrindu plėtojamam bendradarbiavimui koordinuoti. TBT prokuroras yra pabrėžęs, kad šis skyrius sukurtas atsižvelgiant į „unikalią TBT situaciją, kuri visiškai skiriasi nuo TBTJ, TBTR ir Niurnbergo. Skirtingai nuo ankstesnių tribunolų, šis skyrius turi iš esmės platesnę veiklos sritį ir turi analizuoti jurisdikcijos ir priimtumo klausimus, apimant ir papildomumą. Be to, skirtingai nei nacionalinis prokuroras, jis neturi savo policijos ir teisės užtikrinimo sistemos, kuria galėtų pasinaudoti, ir, skirtingai nei ankstesni tribunolai, nėra integruotas į JT. Todėl kurti tarptautinio bendradarbiavimo

⁴¹⁰ 1998 m. Tarptautinio baudžiamojo teismo statutas, *supra note* 9, 18 str. 2 d.

⁴¹¹ BURKE-WHITE, W.W. Proactive Complementarity: International Criminal Court and National Courts in the Rome System of International Justice. HILJ, Vol. 49, 2008, p. 81.

⁴¹² 1998 m. Tarptautinio baudžiamojo teismo statutas, *supra note* 9, 54 str. 3 dalies d punktas.

⁴¹³ *Ibidem*, 86 str., 88 str., 93 str.

ryšius yra būtina.⁴¹⁴ Įvertinus JCCD veiklos sritis, aktyvaus papildomumo įgyvendinimo veiksmai galėtų būti integruojami į šiuo metu vykdomą situacijos priimtino mechanizmą, situacijos stebėsenos procesą ir bendradarbiavimą su valstybėmis teikiant teisinę pagalbą. Žinoma, tokia aktyvaus papildomumo kontekste vykdoma veikla, kaip teisėjų mokymai, galėtų būti integruojami į Persekiojimo skyriaus (angl. *Prosecution Division*) funkcijas.

Aktyvaus papildomumo įgyvendinimas reikalauja iš TBT papildomų veiksmų, nustatant aiškią strategiją, įvertinant finansinius aspektus, ieškant tinkamo santykio su nacionalinėmis vyriausybėmis. Taip pat kyla klausimai dėl tinkamos taktikos naudojant politinę įtaką ir teisinių pasekmių vėliau sprendžiant dėl konkrečios bylos priimtino TBT. Šiuo metu iš tiesų trūksta TBT veiksmų tam, kad aktyvus papildomumas padėtų TBT vykdyti tarptautinį teisingumą⁴¹⁵.

Apibendrinant tarptautinės jurisdikcijos rūšis pagal jos santykį su nacionaline baudžiamąja jurisdikcija, galima suformuluoti toliau pateikiamas išvadas.

Išimtinės jurisdikcijos įtvirtinimo tarptautinės praktikos analizė leidžia daryti išvadą, kad ši jurisdikcijos rūšis pasirenkama atsižvelgiant į baudžiamųjų tribunolų specifiką ir sukūrimo aplinkybes, t. y. ginkluoto konflikto ar taikos derybų kontekstą, taip pat galią spręsti jų jurisdikcijai priskirtus klausimus, egzistuojančią valstybės teisinės sistemos būklę, sugebėjimą užtikrinti tarptautinius žmogaus teisių apsaugos standartus ir tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos taikymo prioritetą. Jei yra pagrindas abejoti nacionalinės teisinės sistemos pajėgumu vykdyti teisingumą, išimtinė jurisdikcija gali būti tinkamiausias sprendimas pasiekti teisingumą. Įvertinant esamą nacionalinį pajėgumą, gali būti nustatomas dominuojantis tarptautinis elementas arba dominuojantis nacionalinis elementas. Pirmuoju atveju turi būti nustatomi dideli

⁴¹⁴ LUIS MORENO-OCAMPO, Prosecutor of the ICC, Statement of the Prosecutor to the Diplomatic Corps [interaktyvus], Feb. 12, 2004 [žiūrėta 2011-06-01]. Interneto prieiga <http://www.iccnw.org/documents/OTPStatementDiploBriefing12Feb04.pdf>.

⁴¹⁵ TRIFFTERER, O.; BERGSMO, M. Commentary to Preamble. In TRIFFTERER, O. (ed.) Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999, p. 55.

nacionalinės sistemos funkcionavimo trūkumai, o antruoju – sistema iš esmės gali funkcionuoti pati, padedant tarptautinei bendrijai.

Atsižvelgiant į pateiktus esminius išimtinės jurisdikcijos požymius, galima teigti, kad išimtinė tarptautinė baudžiamoji jurisdikcija – tai tarptautinio baudžiamąjo tribunolo galia spręsti jo jurisdikcijai priskirtus klausimus, visiems kitiems teismams uždraudžiant vykdyti jurisdikciją.

Pirminė konkuruojančioji jurisdikcija reikalinga, kai pajėgumas vykdyti baudžiamąjį persekiojimą egzistuoja iš dalies, ir yra naudojama siekiant, kad būtų užtikrintas minimalių žmogaus teisių apsaugos standartų tarptautinei bendrijai reikšmingose bylose, turinčiose sąsajas su grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui mažinimu, laikymasis.

Pirminės konkuruojančios tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos porūšis nustatomas, kaip ir išimtinės jurisdikcijos atveju, įvertinus tarptautinio baudžiamąjo tribunolo specifiką, jo sukūrimą paskatinusias aplinkybes, suteiktą galią spręsti jurisdikcijai priskirtus klausimus, egzistuojančią valstybės teisinės sistemos būklę, sugebėjimą užtikrinti tarptautinius žmogaus teisių apsaugos standartus ir tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos taikymo prioritetą. Nustaćius pirminę konkuruojančią tarptautinę baudžiamąją jurisdikciją, nacionalinė ir tarptautinė baudžiamosios jurisdikcijos iš esmės veikia lygiagrečiai. Tačiau nacionalinė teisinė sistema tik iš dalies pajėgi vykdyti teisingumą, todėl sudaromos sąlygos tarptautiniam baudžiamajam tribunolui stebėti nacionalinius procesus ir juos perimti esant teisingumo vykdymo trūkumams arba tarptautinei bendrijai reikšmingose bylose.

Įvertinus esminius pirminės konkuruojančiosios jurisdikcijos požymius, galima teigti, kad pirminė konkuruojančioji jurisdikcija yra tarptautinio baudžiamąjo tribunolo galia spręsti jo jurisdikcijai priskirtus klausimus, taip pat patenkančius į nacionalinių teismų jurisdikciją, turint pirmumą pradėti baudžiamąjį persekiojimą ar bet kurioje proceso stadijoje perimti pradėtą procesą iš nacionalinio teismo.

Papildanti konkuruojančioji jurisdikcija leidžia kartu egzistuoti dviem jurisdikcijoms, turinčioms vienodą interesą persekioti ir bausti už

padarytą nusikaltimą. Papildomumo principas yra pagrindinis šios jurisdikcijos rūšies elementas. Tarptautinė teisminė institucija, turinti papildančią konkuruojančią jurisdikciją, suteikia pirmenybę nacionalinėms teisinėms sistemoms, tačiau išlieka aktyvi nacionalinių procesų stebėtoja. Tokia tarptautinė teisminė institucija gali taikyti savo jurisdikciją tik konkrečiai apibrėžtomis aplinkybėmis. Įvertinus esminius papildančios konkuruojančiosios jurisdikcijos požymius, galima teigti, kad papildanti konkuruojančioji jurisdikcija – tarptautinio baudžiamojo tribunolo galia spręsti jo jurisdikcijai priskirtus klausimus, taip pat patenkančius į nacionalinių teismų jurisdikciją, kai valstybė nenori ar negali persekioti ir teisti. Išanalizavus šiuo metu vienintelį tokios jurisdikcijos nustatymo atvejį – TBT – darytina išvada, kad toks jurisdikcijų santykis pirmiausiai buvo nulemtas įsteigimo tarptautine sutartimi ir nuolatinio TBT veiklos pobūdžio.

TBT Romos statuto nuostatų analizė leidžia daryti išvadą, kad konkuruojančios jurisdikcijos, veikiančios papildomumo principo pagrindu, taikymo ribos, pagal kurias būtų galima tiksliau suformuluoti šio principo sampratą, nėra aiškiai nustatytos. Autorės nuomone, papildomumo principo taikymo ribos turėtų sudaryti sąlygas, pirma, valstybėms vykdyti savo baudžiamąją jurisdikciją asmenims, atsakingiems už tarptautinius nusikaltimus, antra, stiprinti ir skatinti nacionalinį baudžiamąjį persekiojimą ir teisminį bylų nagrinėjimą, trečia, mažinti galimybę perduoti tarptautiniams baudžiamiesiems tribunolams bylas, kurios sėkmingai galėtų būti sprendžiamos nacionaliniu lygmeniu, ir, ketvirta, mažinti TBT krūvį.

Konkuruojančią jurisdikciją, veikiančią papildomumo principo pagrindu, autorės nuomone, tikslinga pasirinkti, kai yra pasitikima nacionaline baudžiamąja jurisdikcija, o tarptautinio baudžiamojo tribunolo jurisdikcija turėtų būti konstruojama taip, kad paliktų erdvę valstybėms veikti. Papildomumo principas nustato aiškias įsikišimo į nacionalinę jurisdikciją ribas, aplinkybes ir apibrėžia nenoro ir negalėjimo vykdyti baudžiamąjį persekiojimą ar teisminį nagrinėjimą kriterijus.

Apibendrinant aktyvaus papildomumo reikšmę, būtina pažymėti, kad TBT ir valstybės negali veikti atskirai vieni nuo kitų. Aktyvus papildomumas sukuria sistemą, kurioje siekiama skatinti nacionalinius baudžiamuosius procesus, tarptautinės teisminės institucijos sąveiką su nacionalinėmis ir abiejų pastangas sėkmingai užkirsti kelią nebaudžiamumui.

III. PAGRINDINIAI TARPTAUTINIŲ BAUDŽIAMŲJŲ TRIBUNOLŲ IR NACIONALINIŲ TEISMŲ BAUDŽIAMOSIOS JURISDIKCIJOS SANTYKIO PROBLEMINIAI ASPEKTAI

Tarptautinių baudžiamųjų tribunolų ir nacionalinių teismų baudžiamosios jurisdikcijos santykį apibrėžiančių jurisdikcijos rūšių – išimtinės ir konkuruojančios – probleminiai aspektai iš esmės siejami su jų praktiniu įgyvendinimu ir turima įtaka nacionaliniams baudžiamiesiems procesams. Pažymėtina, kad nebaudžiamumo problema tarptautinėje baudžiamojoje teisėje nors ir yra neigiamas veiksnys, bet vis dėlto tai katalizatorius, skatinantis tarptautinės baudžiamosios teisės įtaką nacionalinėms teisinėms sistemoms jas tobulinant ir efektyvinant. Toliau bus apžvelgiami pagrindiniai probleminiai tarptautinių baudžiamųjų tribunolų ir nacionalinių teismų jurisdikcijos santykį apibūdinančių jurisdikcijos rūšių aspektai.

3.1. Tarptautinių baudžiamųjų tribunolų išimtinės jurisdikcijos įtaka nacionaliniams baudžiamiesiems procesams

Išimtinė jurisdikcija nacionalinių teismų baudžiamosios jurisdikcijos atžvilgiu buvo nustatyta Niurnbergo ir Tokijo karo tribunolų steigiamuosiuose aktuose. Šiuo metu išimtinė jurisdikcija nustato santykį tarp Rytų Timoro specialiųjų kolegijų⁴¹⁶ ir Ypatingųjų teisėjų kolegijų Kambodžos teismuose⁴¹⁷ bei atitinkamų valstybių nacionalinės jurisdikcijos.

Londono susitarimas, kuriuo buvo įsteigtas Niurnbergo tribunolas, nedraudė nacionalinių procesų, baudžiant karo nusikaltėlius, ir preziumavo jų atsiradimą. Niurnbergo tribunolas turėjo išimtinę jurisdikciją didžiausiems nusikaltėliams, o mažesnės reikšmės nusikaltėliai, vadovaujantis Kontrolės

⁴¹⁶ Angl. *Panels of Judges within the District Court of Dili.*

⁴¹⁷ Angl. *Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia.*

tarybos įstatymu Nr. 10, buvo teisiami Europos Ašies valstybių teismuose. Taigi išimtinė jurisdikcija Niurnbergo tribunolo atveju buvo bendrojo pobūdžio, nustatyta aiškiai apibrėžiant kriterijus *ratione personae*, neeliminavo persekiojimo ir kitų teisminių procesų galimybes. Niurnbergo tribunolo Statuto 10 ir 11 straipsniai apibrėžė Niurnbergo tribunolo ir kitų nacionalinių tribunolų santykį teisiant už dalyvavimą grupėse ar organizacijose, pripažintose nusikalstamomis Niurnbergo tribunolo: „Tais atvejais, kai grupė ar organizacija yra Tribunolo pripažinta nusikalstama, bet kurios pasirašiusios Šalies kompetentinga nacionalinė valdžia turi teisę patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn nacionaliniame, kariniame ar okupaciniame teisme dėl narystės tokioje grupėje ar organizacijoje. Bet kuriuo tokiu atveju nusikalstama grupės ar organizacijos prigimtis laikoma įrodyta ir nebus kvestionuojama.“ Statuto 11 straipsnis leidžia teisti asmenis už kitus nusikaltimus nei dalyvavimas nusikalstamose grupėse ar organizacijose ir skirti jiems bausmes, nepriklausomai nuo jau Tribunolo paskirtų bausmių. Šie straipsniai apibūdina išimtinės jurisdikcijos santykį su nacionalinėmis teisminėmis institucijomis, aiškiai jas atriojant ir eliminuojant kolizijos galimybę.

Niurnbergo tribunolas, realizuodamas išimtinę jurisdikciją, nepaisant nugalėtojų teisingumo vykdymo, kuomet tik viena karą laimėjusi šalis persekiojo, teisė ir vykdė bausmes, turėjo neabejotinos reikšmės vystant tarptautinę baudžiamąją teisę ir individualios atsakomybės sritį⁴¹⁸. Jo įtaka buvo ypač jaučiama Vokietijos teisinei sistemai. Niurnbergo tribunolo sprendimai ilgą laiką nebuvo pripažįstami ir, kaip 1958 metais spręstoje byloje *Bundesgerichtshof* citavo parlamento nario Dr. von Merkatz teiginį, Niurnbergo sprendimų nepripažinimas buvo „Vokietijos orumo“ reikalas⁴¹⁹. Vokietijos vyriausybės pateikti teisiniai argumentai dėl Niurnbergo tribunolo sprendimų nepripažinimo buvo paremti, pirma, mirties bausmės uždraudimu, antra, draudimu steigti specialiąją baudžiamąją jurisdikciją ir, trečia, *nullum crimen*

⁴¹⁸ Plačiau Žr. šio darbo II dalį.

⁴¹⁹ 12 Amtliche Sammlung des Bundesgerichtshofs in Stafsachen 36, 40 (1958). Pagal KREß, C. Versailles-Nuremberg-The Hague Germany and International Criminal Law, INTLAW, Vol. 40, No. 15, p. 20.

sine lege principu.⁴²⁰ Šiuo principu daugeliu atvejų vadovavosi nacionaliniai Vokietijos teismai po 1951 metų sprenddami Antrojo pasaulinio karo bylas, argumentuodami, kad Niurnbergo suformuluoti principai ir normos negali būti taikomi retroaktyviai, o praeityje padarytus tarptautinius nusikaltimus kvalifikavo kaip paprastą nužudymą. Retroaktyvų Niurnbergo principų⁴²¹ veikimą iš esmės taikė Vakarų Vokietijos dalies teismai, inicijuodami bylas remdamiesi Kontrolės tarybos įstatymo Nr. 10 10 straipsniu. Tačiau tuometinis *Bundesgerichtshof* pirmininkas *Hermann Weinkauff* kritikavo Kontrolės tarybos įstatymą Nr. 10 kaip neaiškų ir svetimą Vokietijos teisinei sistemai.⁴²²

Vokietijos nacionalinėje baudžiamojoje teisėje baudžiamojo persekiojimo senatis dėl nužudymo buvo panaikinta 1979 metais. Tai sudarė sąlygas tolesniems procesams dėl Antrojo pasaulinio karo nusikaltimų. Vertinant po 1958 metų Vokietijoje vykusius nacionalinius teisminius procesus, negalima teigti, kad trūko valios persekioti už nacių padarytus nusikaltimus⁴²³. Tokiai išvadai Japonijos situacijoje pagrįsti trūktų argumentų, nes po Tokijo tribunolo proceso nacionalinių teisminių procesų dėl tarptautinės teisės suformuluotų nusikaltimų nebuvo.⁴²⁴

Rytų Timoro specialiųjų kolegijų ir Ypatingųjų teisėjų kolegijų Kambodžos teismuose išimtinės jurisdikcijos įtaka nacionalinėms teisinėms sistemoms atsiskleidžia per išmoktas pamokas. Pirmiausia, atsižvelgiant į tai, kad šios teisminės institucijos turi tarptautinį elementą, būtina įvertinti išimtinės jurisdikcijos ribas, sudarančias sąlygas sąveikauti dviem – tarptautinei ir nacionalinei – teisinėms sistemoms, ir galimybę tarptautinei bendrijai perduoti gerąją praktiką. Deja, bet praktiškai bendradarbiavimas tarp Rytų Timoro specialiųjų kolegijų ir nacionalinės valdžios visada buvo nepakankamas.

⁴²⁰ KREß, C. Versailles-Nuremberg-The Hague Germany and International Criminal Law, INTLAW, Vol. 40, No. 15, p. 21

⁴²¹ 1946 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 95 (I) dėl Niurnbergo tribunolo statute ir tribunolo nuosprendyje pripažintų tarptautinės teisės principų patvirtinimo. Yearbook of the International Law Commission, 1950, Vol. II, pp. 374–378.

⁴²² Pagal KREß, C. Versailles-Nuremberg-The Hague Germany and International Criminal Law, INTLAW, Vol. 40, No. 15, p. 24.

⁴²³ Pagal KREß, C. Versailles-Nuremberg-The Hague Germany and International Criminal Law, INTLAW, Vol. 40, No. 15, p. 26.

⁴²⁴ Pagal *Ibidem*.

UNTAET ir Indonezijos vyriausybės pasirašytas Tarpusavio susitarimo memorandumas dėl bendradarbiavimo⁴²⁵ nebuvo pripažintas Indonezijos Parlamento⁴²⁶. Be to, visi Rimtų nusikaltimų padalinio Dili (angl. *Serious Crimes Unit in Dili*) prašymai perduoti įtariamuosius buvo neįvykdyti, neleista dalyvauti liudytojams, kol galų gale 2005 metais kolegijų veikla buvo neterminuotai sustabdyta.⁴²⁷ Panaši situacija buvo susiklosčiusi Kambodžos kolegijose, kai nacionaliniam parlamentui 2003 metais ratifikavus steigiamąjį kolegijų susitarimą, jis nebuvo pradėtas įgyvendinti iki 2005 metų. Vis dėlto Kambodžos situacijoje politinė valia pasikeitė ir po nacionalinių rinkimų kolegijos pradėjo veikti. Antra, tokio pobūdžio institucijos neveiks pagal tarptautinius standartus, jeigu nacionalinės baudžiamosios teisės sistemos, kuriose jos veikia, neturi teisingo teismo proceso ir pagarbos žmogaus teisėms pagrindo. Daugelis pavyzdžių, tokių, kaip vyriausybės viešai reiškiamas kaltinamųjų palaikymas, tarptautinių ekspertų atliktų tyrimų nepaisymas, sąlyginai mažų bausmių paskyrimas už rimtus žmogaus teisių pažeidimus, rodo, kad Rytų Timoro nacionaliniai teismai neužtikrino tarptautinius standartus atitinkančio teisingumo vykdymo.⁴²⁸ Kambodžos kolegijų veikla kelis kartus buvo peržiūrėta dėl korupcijos skandalų⁴²⁹ bei pareikštos abejonės proceso sėkme dėl trukdymo patraukti atsakomybėn aukštus valstybės pareigūnus⁴³⁰. Vis dėlto sustiprėjus Kambodžos valdžios politiniam palaikymui ir Jungtinių Tautų dėmesiui⁴³¹ Kambodžos kolegijos toliau tęsia Raudonųjų khmerų režimo vadovų baudžiamąjį persekiojimą. Pažymėtina, kad Kambodžos nacionalinės valdžios iniciatyva Kambodžos kolegijų veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose buvo nustatyta vienašalė pareiga Kambodžai tęsti kolegijų veiklą, net jei

⁴²⁵ Memorandum of Understanding between the Republic of Indonesia and the United Nations Transitional Administration in East Timor regarding cooperation in Legal, Judicial and Human Rights Related Matters, signed in 6 April 2000.

⁴²⁶ CESARE, P. R. Romano; NOLLAEMPER, A.; KLEFFNER, J. K. *Supra note* 43, p. 80.

⁴²⁷ *Ibidem*.

⁴²⁸ *Ibidem*, p. 94.

⁴²⁹ MYDANS, S. Corruption Allegations Affect Khmer Rouge Trials [interaktyvus] New York Times [žiūrėta 2017-03-23]. Interneto prieiga <http://www.nytimes.com/2009/04/10/world/asia/10cambo.html>.

⁴³⁰ CESARE, P. R. Romano; NOLLAEMPER, A.; KLEFFNER, J. K. *Supra note* 43, p. 232.

⁴³¹ Jungtinių Tautų atstovai daro reguliarius pranešimus apie Kambodžos kolegijų veiklą kartu su aukščiausiais Kambodžos pareigūnais, kuriuose teigiamai vertinama kolegijų veikla. Žr. <http://www.unakrt-online.org/>.

Jungtinės Tautos pasitrauks iš kolegijų formavimo⁴³². Tokia nuostata užtikrina teisminės institucijos veiklos tęstinumą ir laikytina teigiamu tarptautinės bendrijos poveikiu nacionaliniams įsipareigojimams persekioti ir bausti už tarptautinius nusikaltimus. Trečia, negalima nepaisyti nepriklausomumo, sąžiningumo ir personalo kompetencijos reikalavimų. Išimtinė jurisdikcija savaime nereiškia, kad šie standartai yra užtikrinami, todėl turi būti išlaikoma tarptautinė proceso ir esminių administracinių elementų – tokių kaip kaltintojų, teisėjų, administracinio personalo atranka, įkalinimo vietų priežiūra, personalo, kaltinamųjų, liudytojų ir patalpų saugumo užtikrinimas – kontrolė.⁴³³ Jeigu nebus subalansuoti finansiniai aspektai, t. y. žymiai skirsis tarptautiniam ir nacionaliniam teisminiam procesui skiriamos finansinės lėšos, gali atsirasti neigiama tarptautinio proceso įtaka, kai nacionalinė visuomenė piktinasi ir atmeta tarptautinį procesą. Aišku, kai egzistuoja finansinių išteklių trūkumas, gali nukentėti proceso efektyvumas. Kambodžos atvejis parodo, kad tarptautinės bendrijos įsikišimas suteikia procesui patikimumo, o sudarytos sąlygos pasireikšti nacionalinės valdžios iniciatyvai saugo nacionalinį suverenitetą. Išimtinės jurisdikcijos nustatymas numatant tarptautinius elementus nacionalinėje teisinėje sistemoje iš esmės sudaro sąlygas perimti tarptautinius teisingumo vykdymo ir profesionalumo standartus ir taip stiprinti egzistuojančią teisinę sistemą.

Nepaisant to, kad šiuo metu tarptautinėje bendrijoje nėra pakankamai išimtinės jurisdikcijos nustatymo pavyzdžių, galinčių atskleisti aiškia išimtinės jurisdikcijos taikymo praktiką, Rytų Timoro atvejo analizė parodo, kad tarptautinės pastangos kovoti su nebaudžiamumu negali būti pakankamai efektyvios, jeigu procesas yra politiškai jautrus, nepakankami finansiniai ištekliai ir trūksta profesionalaus personalo. Išimtinės jurisdikcijos teigiamas efektas gali būti nepasiektas ir Kambodžos atveju, nes remiamasi vietinėmis

⁴³² 2001 m. Ypatingųjų kolegijų įsteigimo Kambodžos teismuose įstatymas. *Supra note* 236. 46 str.

⁴³³ Report of the Group of Experts for Cambodia established pursuant to General Assembly resolution 52/135, transmitted by the Secretary-General along with his own report, U.N. Doc. A/53/850, S/199/231, para. 187.

teisinėmis institucijomis, kurios nėra grindžiamos teisingo teismo proceso standartais.⁴³⁴

Įvertinus egzistuojančią išimtinės tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos nustatymo ir veikimo praktiką Niurnbergo ir Tokijo tribunolų atvejais, darytina išvada, kad šios tarptautinės jurisdikcijos rūšies poveikis nacionalinėms teisinėms sistemoms yra ribotas, o išimtinė tarptautinė baudžiamoji jurisdikcija gali sudaryti prielaidas apsunkinti nacionalinių teismų veiklą arba apskritai nevykdyti pareigos persekioti už tarptautinius nusikaltimus. Vokietijoje nacionaliniai teismai vykdė apsunkintai, o Japonijoje nevykdė nuoseklaus baudžiamąjį persekiojimą už tarptautinius nusikaltimus. Manytina, kad tarptautinių elementų nacionalinėje teisinėje sistemoje nustatymas, kai pasirenkama išimtinė tarptautinė baudžiamoji jurisdikcija, iš esmės sudaro sąlygas perimti tarptautinius teisingumo vykdymo ir profesionalumo standartus ir taip stiprinti egzistuojančią teisinę sistemą. Rytų Timoro ir Kambodžos atvejais rodo, kad tarptautinį baudžiamąjį procesą būtina vertinti politinio jautrumo, finansavimo, personalo pasirengimo aspektais, o remtis vietinėmis teisinėmis institucijomis galima tik tuomet, kai jos yra grindžiamos teisingo teismo proceso standartais.

3.2. Tarptautinių baudžiamųjų tribunolų pirminės konkuruojančios jurisdikcijos įgyvendinimas

Pirminė konkuruojančioji jurisdikcija įtvirtinta Tarptautinio baudžiamąjį teismo, buvusios Jugoslavijos ir Ruandos *ad hoc* tribunolų, mišriųjų Siera Leonės, Kosovo tribunolų, specialiojo Irako tribunolo ir specialiojo tribunolo Libanui steigiamuosiuose aktuose. Šioje dalyje bus aptariami TBTJ ir TBTR atvejais, kadangi jų pagrindu vėliau buvo nustatomos kitų tribunolų jurisdikcijos.

⁴³⁴ LINTON, S. Cambodia, East Timor and Sierra Leone: Experiments in International Justice [interaktyvus]. Criminal Law Forum, 2001, Vol. 12, p. 245 [žiūrėta 2011-08-23]. Interneto prieiga http://www.essex.ac.uk/armedcon/story_id/000385.pdf.

TBTR byloje analizuojant tribunolo jurisdikcijos pirmumą ir šio principo turinį, *Prokuroras v. Kanyabashi* nurodė: „[t]iesa, kad Tribunalas turi pirmumą prieš nacionalinius baudžiamuosius teismus ir bet kurioje stadijoje gali remtis Tribunalo kompetencija vadovaujantis Tribunalo Statuto 8 straipsniu, pagal kurį Tribunalas gali pareikalauti suteikti pirmumą Tribunalo kompetencijai bet kurioje jų proceso stadijoje. Tribunalo pirmumas prieš nacionalinius teismus taip pat atsispindi *ne bis in idem* principu, kaip jis įtvirtintas Statuto 9 straipsnyje ir Statuto 28 straipsnyje, nustatančiame, kad valstybės be jokio pateisinamo delsimo vykdys bet kokią pagalbos prašymą ar Teisminės kolegijos priimtą potvarkį. Atsižvelgiant į tai, kad Tribunalas yra įsteigtas pagal Jungtinių Tautų Chartijos VII skyrių, jurisdikcijos pirmumas leidžia Tribunalui priimti tiesiogiai privalomus tarptautinius teisinius potvarkius ir nurodymus valstybėms, nepriklausomai nuo jų sutikimo. Jei valstybės nepaklūsta tokiems teisiškai įpareigojantiems potvarkiams ir nurodymams, esant tam tikroms aplinkybėms, gali būti pranešama Tribunalo pirmininkui ir JT Saugumo Tarybai tolesniems veiksams.“⁴³⁵ Steigiant TBTJ, JT Saugumo Taryba apibrėžė TBTJ jurisdikcijos santykį su nacionalinėmis jurisdikcijomis ir jos įtaką: „TBTJ steigimas nebuvo JT Saugumo Tarybos siekis užkirsti nacionaliniams teismams kelią įgyvendinti savo jurisdikciją dėl tarptautinių nusikaltimų. Iš tiesų, nacionaliniai teismai turėtų būti skatinami vykdyti savo jurisdikciją pagal jų nacionalinius įstatymus ir procedūras.“⁴³⁶ Iš esmės aiškiai išreikštas konkuruojančios jurisdikcijos pirmumas pirmiausiai turi atskirti situaciją, kai valstybės turi būti skatinamos tęsti tyrimą, persekiojimą ir teisminį nagrinėjimą, ir situaciją, kai Tribunalas turi pareikšti savo jurisdikcijos pirmumą.⁴³⁷

Vienas iš pirmumo elementų⁴³⁸ iš esmės susijęs su *ne bis in idem* principo taikymu.⁴³⁹ Taigi esant situacijoms, kai tarptautinis tribunolas aktyvina savo

⁴³⁵ 1997 m. birželio 18 d. TBTR sprendimas byloje *Prokuroras v. Kanyabashi*, (Teisminė kolegija) Nr. ICTR-96-15-1, para.32.

⁴³⁶ Report of the Secretary General pursuant to Paragraph 2 of Security Council Resolution 808 (1993), U. N. Doc S/25704, 3 May 1993, para. 16.

⁴³⁷ MORRIS, V.; SCHARF, M. P. *Supra note* 44, p. 126.

⁴³⁸ Žr. šio darbo 2.2. skyrių.

⁴³⁹ Plačiau apie *ne bis in idem* principo taikymą TBTJ žr. 1995 m. lapkričio 14 d. TBTJ sprendimas byloje *Prokuroras v. Dusko Tadić*, (Teisminė kolegija) dėl non bis in idem, Nr. IT-94-1-T.; Dėl *ne bis*

jurisdikciją nepaisydamas jau priimto nacionalinio teismo sprendimo, jis veikia teisingumo vykdymo interesais ir siekdamas išvengti atvejų, kai valdžia skatina ar toleruoja tarptautinių nusikaltimų vykdymą ar sprendimas priimamas trūkstant įrodymų.⁴⁴⁰ Tačiau taip pat būtina įvertinti, kad esant tokioms situacijoms atsiranda grėsmė tribunolui tapti apeliacine instancija. Svarbu atkreipti dėmesį, kad Tribunolai, iš naujo sprenddami bylas nepaisydami *ne bis in idem* principo, turėtų veikti kaip pirmos instancijos teismai. Jie neturi galios veikti kaip aukštesnės instancijos teismai, peržiūrintys nacionalinių teismų sprendimą.⁴⁴¹

TBTJ ir TBTR jurisdikcijos pirmumas iš esmės laikomas praktine ir koncepcine būtinybe: to reikėjo, kad būtų užtikrintas asmenų, atsakingų už sunkiausių nusikaltimus, baudžiamasis persekiojimas, įveiktos kliūtys, kylančios nacionalinei baudžiamajai jurisdikcijai, ir kartu įvertintas tarptautinis sunkiausių nusikaltimų pobūdis.⁴⁴² Tačiau praktikoje teisminių funkcijų paskirstymas tarp dviejų *ad hoc* tribunolų ir nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos peraugo į darbo pasiskirstymą, kai tarptautiniai tribunolai susitelkė į tuos, kurie yra „labiausiai atsakingi“, o kitus atvejus paliko nacionaliniams ir mišriems baudžiamiesiems teismams.⁴⁴³ Kai kurie autoriai, įvertinę TBTJ ir TBTR santykius su nacionaline baudžiamąja jurisdikcija, juos apibūdina kaip sąlyginę izoliaciją, abipusį įtarumą ir antagonizmą⁴⁴⁴. Tačiau egzistavo tam tikros išimtys, kurios bus aptariamos toliau⁴⁴⁵.

Pirma, Bosnijos ir Hercegovinos atveju buvo sudarytos sąlygos labiau struktūrizuotai strategijai dėl sunkiausių nusikaltimų tyrimo, persekiojimo ir

in idem principo taikymo TBTR žr. 1997 m. gegužės 17 d. TBTR sprendimas byloje *Prokuroras v. Theoneste Bagosora*, (Teisminė kolegija), Nr. ICTR-96-7-D, para. 33.; 1996 m. kovo 12 d. TBTR sprendimas byloje *Prokuroras v. Alfred Musema*, (Teisminė kolegija), Nr. ICTR-95-5-D, para. 12.

⁴⁴⁰ MORRIS, V.; SCHARF, M. P. *Supra note* 44, p. 345.

⁴⁴¹ Plačiau žr. MORRIS, V.; SCHARF, M. P. *Supra note* 44, p. 315.

⁴⁴² SHANY, Y. *The competing jurisdictions of international courts and tribunals*. New York: Oxford University press, 2003, p. 140.

⁴⁴³ KLEFFNER, J. K. *Supra note* 322, p. 74.

⁴⁴⁴ KLEFFNER, J. K. *Ibidem*, p. 75. Plačiau apie pareigos pranešti TBTJ ir TBTR dėl vykstančių nacionalinių procesų trūkumą žr. HARHOFF, F. *Consonance or Rivalry? Calibrating the Efforts to Prosecute War Crimes in national and International tribunals*, Duke JCIL, Nr. 7, 1997, pp. 571–596, pp. 578–579.

⁴⁴⁵ Pagal: KLEFFNER, J. K. *Ibidem*, p. 75.

teismo, nei TBTR atveju. 1996 metų vasario 18 dieną sudaryto Romos susitarimo 5 paragrafo, kuriuo nustatoma, kad „asmenys, kiti nei persekiojami Tribunolo, gali būti suimti ir sulaikyti dėl rimtų tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimų tik vadovaujantis anksčiau išduotu nurodymu, orderiu ar kaltinamuoju aktu, kuris buvo peržiūrėtas ir laikomas atitinkantis tarptautinius teisinius standartus“, pagrindu buvo sukurta peržiūros ir patvirtinimo sistema. Kiekvieno Bosnijos ir Hercegovinos siūlomą kaltinimą peržiūrėdavo „Kelio taisyklių padalinys“⁴⁴⁶ TBTJ prokuroro biure.⁴⁴⁷

Antra, egzistavo bent keletas atvejų, kai pagal abiejų Tribunolų Proceso ir įrodinėjimo taisyklių 51 taisyklę buvo panaikinti kaltinimai Tribunole siekiant sudaryti sąlygas nacionaliniam persekiojimui ir teismui.⁴⁴⁸ Vis dėlto nurodyta taisyklė neišsprendžia klausimo dėl sulaikyto asmens perdavimo bet kuriai kitai valstybei tuo atveju, kai kaltinimas Tribunole yra panaikinamas šiuo pagrindu. TBTR byloje *Prokuroras v. Ntuyahaga*⁴⁴⁹ įtariamasis buvo paleistas po to, kai Tribunolas priėmė sprendimą panaikinti kaltinimą, nepaisant to, kad Belgijos valdžia prašė perduoti įtariamąjį, turint tikslą jį persekioti ir teisti už dešimties Belgijos taikdarių nužudymą 1994 metų balandžio 7 dieną. Teisminė kolegija nustatė, kad Tribunolas „neturi jurisdikcijos įsakyti perduoti bet kuriai kitai valstybei asmenį, kuriam visi kaltinimai yra panaikinti“, toliau argumentuodama, kad „Statuto pripažįstamas pirmumas yra aiškus tiek, kiek Tribunolas gali pareikalauti bet kurios nacionalinės jurisdikcijos perduoti tyrimą ar vykstantį procesą jam, tačiau esant atvirkščiai situacijai, būtent siekiant

⁴⁴⁶ „Kelio taisyklės“ (angl. *Rules of the Road*) gavo šį pavadinimą dėl įvykio, kurio metu dėl sugadintų kelio ženklų pasiklydę aukšto rango *Republika Srpska* armijos kariškiai buvo vien dėl kariškos tarnybos sulaikyti Bosnijos musulmonų poste ir dėl jų pradėtas teisminis procesas. Šis įvykis paskatino sukurti taisykles, užkertančias kelią savavališkiems suėmimams ir buvo pagrindas 1996 metų vasario 18 dieną sudarytam Romos susitarimui. Pagal: MANUELL, J.; KONTIC, A. *Transitional justice: the prosecution of war crimes in Bosnia and Herzegovina under the „Rules of the Road“*, 2000, Yearbook of IHL, Nr. 5, pp. 331–343, p. 333.

⁴⁴⁷ MANUELL, J.; KONTIC, A. *Transitional justice: the prosecution of war crimes in Bosnia and Herzegovina under the „Rules of the Road“*, 2000, Yearbook of IHL, Nr. 5, pp. 331–343, p. 335, suskaičiuoja „daugiau nei 1400 bylų su pareiškimais dėl 5000 įtariamųjų pateiktų Kelio taisyklių padalinio peržiūrai“. Pagal KLEFFNER, J. K. *Supra note 322*, p. 76.

⁴⁴⁸ Žr. 1998 m. gegužės 5 d. TBTJ sprendimą byloje *Prokuroras v. Nikica Janjic, Dragan Kondic, Goran Lajic, Dragomir Saponja ir Nedjeljko Timarac* („Keraterm Camp“), Nr. IT-95-8.

⁴⁴⁹ 1999 m. kovo 18 d. TBTR sprendimas byloje *Prokuroras v. Ntuyahaga*, Nr. ICTR-98-40-T.

perduoti Tribunole tyrimą ar vykstantį procesą nacionalinei jurisdikcijai, ji neregamentuota.“

Nepaisant minėtų retų išimčių, TBTJ ir TBTR Statutai ir Proceso ir įrodinėjimo taisyklės⁴⁵⁰ nenumato būdų, kuriais būtų galima užtikrinti sklandų santykį su nacionaline jurisdikcija. Vis dėlto, pradėjus vystyti veiklos baigimo strategiją, šiai situacijai keistis buvo sudarytos konkrečios prielaidos. Esminė veiklos baigimo strategija yra bylų, kuriose yra patvirtintas kaltinimas, perdavimas nacionaliniams baudžiamiesiems teismams, vadovaujantis Proceso ir įrodinėjimo taisyklių 11 *bis* taisykle, leidžiančia tokius perdavimus valstybei, kurios teritorijoje buvo padarytas nusikaltimas; kurios teritorijoje kaltinamasis buvo suimtas; arba turinčiai jurisdikciją, norinčiai ir tinkamai pasiruošusiai priimti tokią bylą, jei bus užtikrinamas teisingas teismas ir mirties bausmė nebus paskirta ar įvykdyta.⁴⁵¹ Perdavus bylą, prokuroras stebi nacionalinį procesą ir gali jį perimti bet kurioje stadijoje, remdamasis jurisdikcijos pirmumo principu.⁴⁵² Veiklos baigimo strategija pirmiausiai buvo paminėta JT Saugumo Tarybos 2002 metais⁴⁵³. Pagal pirminį planavimą, visi tyrimai turėjo būti baigti iki 2004 metų pabaigos, pirmos instancijos teisminiai procesai – per 2008 metus, o likę apeliaciniai procesai – per 2010 metus. Vis dėlto šie terminai buvo pratęsti. TBTJ pirmininko T. Meron ir TBTR pirmininko Vagn Joensen JT Saugumo Tarybai pateiktais duomenimis, paskutinę TBTR bylą buvo

⁴⁵⁰ 1994 m. TBTJ Proceso ir įrodinėjimo taisyklės [interaktyvus] (angl. *Rules of Procedure and Evidence of the ICTY*) su paskutiniais pakeitimais, padarytais 2013 m. gegužės 22 d. Nr. IT/32/Rev. 49 [žiūrėta 2015-07-01]. Interneto prieiga <http://www.icty.org/sections/LegalLibrary/RulesofProcedureandEvidence>. 1995 m. TBTR Proceso ir įrodinėjimo taisyklės [interaktyvus] (angl. *Rules of Procedure and Evidence of the ICTR*) su paskutiniais pakeitimais, padarytais 2013 m. balandžio 10 d. [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga <http://www.unict.org/tabid/95/default.aspx>.

⁴⁵¹ 1994 m. TBTJ Proceso ir įrodinėjimo taisyklės. *Supra note* 450. 11 *bis* taisyklė a ir c punktai. Galimybė perduoti bylas nacionalinėms baudžiamosioms jurisdikcijoms pirmiausiai buvo numatyta 2002 m. rugsėjo 30 d. pakeitus TBTJ Proceso ir įrodinėjimo taisykles ir 2004 m. balandžio 24 d. pakeitus TBTR Proceso ir įrodinėjimo taisykles.

⁴⁵² 1994 m. TBTJ Proceso ir įrodinėjimo taisyklės, *supra note* 450, 11 *bis* taisyklė f punktas.

⁴⁵³ UNSC Presidential Statement 21 (2002) S/PRST/2002/21; JT ST rezoliucija Nr. 1329 (2000) dėl TBTJ ir TBTR veiklos užbaigimo strategijos ir vėliau formaliai priimta JT ST rezoliucija Nr. 1503 (2003) dėl TBTJ ir TBTR veiklos užbaigimo strategijos. Plačiau žr. MUNDIS, D. A. The Judicial Effects of the „Completion Strategies“ on the Ad Hoc International Criminal Tribunals. *AJIL*, No. 99, 2005, pp. 142–157; RAAB, D. Evaluating the ICTY and its Completion Strategy - Efforts to Active Accountability for War Crimes and their Tribunals. *JICJ*, No. 3, 2005, pp. 82-102, pp. 82– 88.

planuojama užbaigti 2015 metais, o paskutinę TBTJ bylą – 2016 metais.⁴⁵⁴ Vykdam tolesnį veiklos baigimo strategijos etapą, buvo įsteigtas Jungtinių Tautų tarptautinių baudžiamųjų tribunolų mechanizmas, perėmęs TBTJ ir TBTR neužbaigtas bylas. Šalia kitų veiklos baigimo strategijos atsiradimo priežasčių, tarptautinė bendrija kaip vieną iš pagrindinių įvardijo patiriamas dideles išlaidas, skiriamas išlaikyti *ad hoc* tribunolus⁴⁵⁵.

Apibendrinant pirminės konkuruojančios tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo praktiką TBTJ ir TBTR atvejais, galima teigti, kad pradžioje buvo sukurta sistema, kuria nacionalinės jurisdikcijos nepasitikėjo ir su kuria vengė bendradarbiauti, t. y. susidarė izoliuota dviejų lygių sistema. Tačiau vėliau tribunolai pripažino poreikį bendradarbiauti su nacionaline baudžiamąja jurisdikcija ir panaudoti jos sukauptą potencialą.⁴⁵⁶ Šiuo metu TBTJ ir TBTR Statutų bei Proceso ir įrodinėjimo taisyklių reglamentuojamas režimas, ypač atsiskleidžiantis 11 *bis* taisyklės kontekste, pripažįsta sunkumus, su kuriais susiduria nacionalinės baudžiamosios sistemos, ir trūkumus, susijusius su nepriklausomumo ir nešališkumo tarptautinių standartų užtikrinimu. Toks sąveikavimas yra naudingas abiem teisinėms sistemoms – bendradarbiavimo persekiojant ir teisiant reikalaujantiems tarptautiniams baudžiamiesiems tribunolams ir gerąją tarptautinę praktiką perimantiems nacionaliniams teismams. Identifikavę trūkumus, tarptautiniai baudžiamieji tribunolai ir nacionalinės teisminės institucijos papildo viena kitos teisinę sistemą ir ją sustiprina. Tokios sistemos vystymasis buvo nulemtas ne tik realios situacijos buvusios Jugoslavijos bei Ruandos valstybėse, bet ir skatinamas praktinio poreikio per trumpą laikotarpį baigti dviejų *ad hoc* tribunolų veiklą. Vis dėlto, nors viena iš pagrindinių veiklos baigimo strategijos atsiradimo priežasčių buvo tarptautinės bendrijos patiriamos didelės išlaidos, skiriamos

⁴⁵⁴ ICTY President assesment addressed to the President of the Security Council S/2013/308, 23 May 2013. ICTR President Report on the completion strategy of ICTR addressed to the President of the Security Council S/2013/310, 23 May 2013.

⁴⁵⁵ RAAB, D. *Supra note* 453, pp. 82–102, 95–96.

⁴⁵⁶ KLEFFNER, J. K. *Supra note* 322, p. 78.

išlaikyti *ad hoc* tribunolus⁴⁵⁷, bet tai buvo postūmis pakeisti susipriešinusią ir izoliuotą dviejų lygių sistemą, sprendžiančią sunkiausių nusikaltimų atvejus.

3.3. Tarptautinių baudžiamųjų tribunolų papildančios konkuruojančios jurisdikcijos probleminiai aspektai

Parengiamojo komiteto dokumentuose, kuriuose užfiksuotos valstybių atstovų nuomonės dėl TBT ir nacionalinių teismų santykio, aiškiai išreikšta pozicija, kad TBT neturi pakeisti nacionalinių teisinių sistemų⁴⁵⁸. Šis požiūris vyravo ir vėlesnėse diskusijose. Buvo būtina apibrėžti TBT ir nacionalinių teismų santykį, nes kai kurios valstybės, nors iš esmės rėmė TBT įkūrimą, tačiau kėlė klausimą dėl pagarbos valstybių suverenitetui principo apsaugos⁴⁵⁹. Papildančios konkuruojančios tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos probleminiai aspektai atsiskleidžia per sritis, tokias kaip jurisdikcijos aktyvinimas, tyrimo inicijavimas, prokuroro *proprio motu* galių samprata ir įgyvendinimas, TBT ir JT Saugumo Tarybos santykis, valstybės suvereniteto apsauga, *ne bis in idem* principo realizavimas, amnestijų ir imunitetų taikymas.

3.3.1. TBT jurisdikcijos aktyvinimo sąlygos (Romos statuto 13 straipsnis)

Jurisdikcijos pripažinimas glaudžiai susijęs su TBT įkūrimu, jo veikla ir efektyvumu. Jurisdikcijos pripažinimo klausimas sprendžiamas tampant Statuto Šalimi. Statuto 12 straipsnis nustato, kad valstybė, tapusi Statuto šalimi, automatiškai pripažįsta TBT jurisdikciją Statute įvardytiems nusikaltimams. Kaip alternatyva tokiai nuostatai egzistuoja pasiūlymas jurisdikciją pripažinti

⁴⁵⁷ RAAB, D. *Supra note* 453, pp. 82– 102, 95– 96.

⁴⁵⁸ ICC-3-Press Release L/2773 13th Meeting (AM) 2 April 1996.

⁴⁵⁹ LEE, R. S. *The International Criminal Court. The Making of the Rome Statute.* The Hague, 1999, p. 41.

papildomu aktu, pavyzdžiui, deklaracija konkrečiai bylai ar nusikaltimo rūšiai, o ne Statuto ratifikavimo aktu (12 str. 3 d.⁴⁶⁰). Siekiant suderinti šias dvi pozicijas, Statuto 124 straipsnis nustato galimybę valstybėms, Statuto Šalims, septynerius metus po Statuto įsigaliojimo nepripažinti TBT jurisdikcijos karo nusikaltimams, jei šie padaryti jų teritorijoje arba jų piliečių. Šios „pereinamojo laikotarpio“ išlygos taikymas negali būti pratęstas, tačiau valstybė jos gali bet kada atsisakyti.

Jurisdikcijos pripažinimas suteikia TBT galią tirti, persekioti, pripažinti asmenį atsakingą už nusikaltimą, patenkantį į Romos statuto 5 straipsnį,⁴⁶¹ ir įvykdyti paskirtą bausmę. Tačiau tai nereiškia, kad iš karto po nusikaltimo padarymo TBT gali įgyvendinti šias jam suteiktas galias. Neįmanoma iš anksto nustatyti, kurioms situacijoms TBT bus reikalingas, todėl valstybės, Statuto Šalys, suteikė TBT „miegančią jurisdikciją“⁴⁶², kartu nustatydamos jurisdikcijos aktyvinimo prielaidas Romos statuto 15 str. 3 ir 4 d., 16 str., 18 str. 2 d. ir 53 str. 1 d. ir Proceso ir įrodinėjimo taisyklių 48 taisyklėje. Tik įvykdžius nustatytas sąlygas „mieganti jurisdikcija“ yra aktyvinama⁴⁶³ ir TBT gali įgyvendinti savo jurisdikcines galias tirti, persekioti, teisti už padarytą nusikaltimą ir vykdyti paskirtą bausmę.

Romos statutas nustato sudėtingą procesinę sistemą, suteikiančią TBT galias ne tik tirti, persekioti, teisti už padarytus nusikaltimus, patenkančius į Romos statuto 5 straipsnį, ir vykdyti paskirtą bausmę, tačiau taip pat galią aktyvinti jurisdikciją atsižvelgus į konkrečią situaciją, kai yra įgyvendintos Romos statuto nustatytos prielaidos (TBT jurisdikcinių galių aktyvinimas ,

⁴⁶⁰ 1998 m. Tarptautinio baudžiamojo teismo statutas, *supra note* 9, 12 str. Jurisdikcijos vykdymo sąlygos.

⁴⁶¹ 1998 m. Tarptautinio baudžiamojo teismo statutas. *Supra note* 9, 5 str. Teismo jurisdikcijai priklausantys nusikaltimai.

⁴⁶² Angl. *dormant jurisdiction*. „Miegančia jurisdikcija“ laikoma tokia TBT jurisdikcija, kuri yra išoriškai nepasireiškianti, t. y. nėra aktyviai įgyvendinama konkrečios situacijos atžvilgiu ir apimanti galią tirti, persekioti, priimti nuosprendį ir jį įvykdyti įgyvendinant tarptautinę individualią baudžiamąją atsakomybę. Plačiau žr. OLÁSOLO, H. The Triggering Procedure of the International Criminal Court. *Supra note* 69, p. 39, 121.

⁴⁶³ Angl. *triggered jurisdiction*. Aktyvinta jurisdikcija laikoma tokia TBT jurisdikcija, kuri pradeda taikyti konkrečios situacijos atžvilgiu, kai kompetentingas TBT organas nustato, kad visos būtinosios sąlygos jurisdikcijos aktyvinimui yra išpildytos. Plačiau žr. OLÁSOLO, H. The Triggering Procedure of the International Criminal Court. *Supra note* 69, p. 39, 121.

reglamentuojamas Romos statuto 13 str., 14 str., 15 str., 16 str., 18 str., 53 str. 1 d., 3 d. ir 4 d.)⁴⁶⁴. TBT proceso stadijų išskyrimas iš tiesų sudėtingas klausimas, nes šis procesas nėra nacionalinio baudžiamojo proceso atspindys. Greičiau tai savita ir neretai *sui generis*⁴⁶⁵ vadinama sistema. TBT procese turėtų būti išskiriamos jurisdikcijos aktyvinimo, ikiteisminio tyrimo, teismo nagrinėjimo ir apeliacijos stadijos.⁴⁶⁶ Jurisdikcijos aktyvinimo procedūra Romos statute nustatyta tam, kad TBT įvertintų ir nuspręstų, ar, pirmiausiai, galima aktyvinti ir, antra, vykdyti jurisdikciją *ratione personae, ratione temporis ir ratione loci* atžvilgiu.⁴⁶⁷ Paminėtina, kad sprendžiant dėl jurisdikcijos aktyvinimo nėra taikomas papildomumo testas⁴⁶⁸, kurį TBT taiko nustatyti, ar valstybė nenori ir negali vykdyti nacionalinės jurisdikcijos.

Gali būti keliamas klausimas, ar aktyvinimo stadija gali būti savarankiška. Vis dėlto jos objektas yra išskirtinis, apimantis jurisdikcijos aktyvinimą ir prieštaravimą šiam aktyvinimui, o tikslas specifinis – nuspręsti, aktyvinti TBT jurisdikciją, ar ne.⁴⁶⁹ Be to, ši stadija turi savo šalis ir struktūrą. Šie elementai apibūdinami atsižvelgus į tai, kas iš galimų šalių teikia prašymą aktyvinti jurisdikciją – JT Saugumo Taryba, valstybė, Statuto Šalis, ar prokuroras.⁴⁷⁰

Romos statuto 13 str. reglamentuoja, kad Teismas gali vykdyti savo jurisdikciją dėl bet kurio 5 straipsnyje nurodyto nusikaltimo, jei:

a) dėl vieno ar kelių tokių nusikaltimų pagal 14 straipsnį į prokurorą kreipiasi valstybė, Statuto Šalis;

b) dėl vieno ar kelių tokių nusikaltimų į prokurorą kreipiasi JT Saugumo Taryba, vadovaudamasi JT Chartijos VII skyriumi; arba

⁴⁶⁴ OLÁSOLO, H. The Triggering Procedure of the International Criminal Court. *Supra note* 69, p. 32.

⁴⁶⁵ Plačiau žr.: KNOOPS, A. G.-J. Theory and Practice of International and Internationalized Criminal Proceedings. The Netherlands: Kluwer, 2005, pp. 10–12.

⁴⁶⁶ Kai kurie autoriai neišskiria jurisdikcijos aktyvavimo stadijos kaip atskiros, įtraukdami ją į ikiteisminio tyrimo stadiją, pvz., žr. RÖBEN, V. The Procedure of the ICC: Status and Function of the Prosecutor. In Max Planck Yearbook of United Nations Law, Vol. 7, 2003, p. 532. OLÁSOLO, H. The Triggering Procedure of the International Criminal Court. *Supra note* 69.

⁴⁶⁷ OLÁSOLO, H. The Triggering Procedure of the International Criminal Court. *Supra note* 69, p. 39.

⁴⁶⁸ *Ibidem*, p. 32.

⁴⁶⁹ *Ibidem*, p. 48.

⁴⁷⁰ *Ibidem*, p. 42, 48. OLÁSOLO, H. The Triggering Procedure of the International Criminal Court, procedural treatment of the principle of complementarity and the role of the Office of the Prosecutor. ICLR, Vol. 5, issue 1, 2005.

c) pagal 15 straipsnį prokuroras yra pradėjęs tokio nusikaltimo tyrimą.

TBT jurisdikcijos aktyvinimas trečiosioms valstybėms, kelia nemažai diskusijų ir ypač buvo akcentuojamas Jungtinių Amerikos Valstijų delegacijos TBT steigiamosios Romos konferencijos metu kaip neatitinkantis tarptautinių sutarčių teisės principų. Toliau aptarsime šį aspektą.

1969 m. Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės 34 straipsnis įtvirtina tarptautinės teisės principą *pacta tertiis nec nocent nec prosunt*, reiškiantį, kad sutartis be trečiosios valstybės sutikimo nesukuria jai nei įsipareigojimų, nei teisių. Tačiau Romos statuto reglamentuojami atvejai sukuria prielaidas situacijoms, kai TBT įgauna teisę vykdyti jurisdikciją trečiųjų valstybių piliečiams. Statuto 12 straipsnio 2 dalies b punkte ir 3 dalyje įtvirtintos nuostatos suteikia Teismui teisę vykdyti savo jurisdikciją trečiųjų valstybių piliečiams tais atvejais, kai trečioji valstybė pareiškia pripažįstanti Teismo jurisdikciją dėl tam tikro nusikaltimo, kuriuo yra įtariamas šios valstybės pilietis. Tokio pripažinimo pasekmė – trečioji valstybė šio nusikaltimo atžvilgiu teisiškai atsiduria tokioje pačioje situacijoje kaip ir valstybė, Statuto Šalis. Ji taip pat prisiima ir bendradarbiavimo pareigas, nustatytas Statuto 9 dalyje.⁴⁷¹ Šis TBT jurisdikcijos aspektas nesukelia teisinių ginčų, nes trečioji valstybė, pripažindama Teismo jurisdikciją dėl tam tikro nusikaltimo, išreiškia savo sutikimą persekioti savo piliečius. Todėl tokia jurisdikcija pagal tarptautinę teisę, kuri grindžiama laisva valstybių valia, yra neabejotinai teisėta.

Taip pat, kaip jau minėta, vienas iš būdų Teismo jurisdikcijai aktyvinti yra Statuto 13 straipsnio b punkte numatytas JT Saugumo Tarybos kreipimasis, vadovaujantis JT Chartijos VII skyriumi. Šiuo atveju Teismo jurisdikcija *ratione loci* bei *ratione personae* nėra apribota nei teritorijos, nei pilietybės reikalavimais, nes JT Saugumo Taryba turi teisę perduoti ir tokias situacijas, kurios yra susidariusios valstybėse, nesančiose TBT Šalimis. Vienintelės JT Saugumo Tarybos ribos TBT jurisdikcijai aktyvinti yra Statute įtvirtintos *ratione materiae*, *ratione temporis* taisyklės ir papildomumo principas. Taigi JT

⁴⁷¹ CRYER, R.; FRIMAN, H.; ROBINSON, D.; WILMSHURST, E. *Supra note 23*, p.137.

Saugumo Tarybos kreipimasis yra vienintelis Statute įtvirtintas pagrindas, kuriuo remiantis Teismas gali baudžiamojon atsakomybèn traukti trečiųjų valstybių piliečius už jų pilietybės valstybėje ar kitos prie Statuto neprisijungusios valstybės teritorijoje padarytus nusikaltimus. JT Saugumo Tarybos galias imtis priemonių, kuriomis siekiama asmenis, padariusius sunkius tarptautinės teisės pažeidimus, patraukti baudžiamojon atsakomybèn, patvirtina tiek TTT sprendimai, kuriuose remiamasi numanomų galių doktrina⁴⁷², leidžiančia tarptautinei organizacijai veikti tiek, kiek reikalinga jos funkcijoms vykdyti, tiek JT Saugumo Tarybos praktinis šios doktrinos pritaikymas steigiant TBTJ ir TBTR, tiek ir šių tribunolų sprendimai, kuriais patvirtinamas jų įsteigimo teisėtumas⁴⁷³. Nors iki šiol JT Saugumo Taryba tokias savo galias panaudojo tik tarptautiniams baudžiamiesiems tribunolams steigti, tačiau manytina, kad šias galias galima įgyvendinti ir kitokia forma, pavyzdžiui, kreipiantis į TBT.

Statuto 12 straipsnio 2 ir 3 dalys bei 13 straipsnio b ir c punktai⁴⁷⁴ leidžia TBT vykdyti jurisdikciją trečiųjų valstybių piliečiams, kai šie nusikaltimą padarė valstybės, Statuto Šalies, teritorijoje arba kitos trečiosios valstybės teritorijoje nei nusikaltimu įtariamo asmens pilietybės valstybė, kuri pareiškia pripažįstanti TBT jurisdikciją tam tikram konkrečiam nusikaltimui. Tokios

⁴⁷² 1949 m. balandžio 11 d. TTT konsultacinė išvada dėl žalos Jungtinių Tautų tarnybai atlyginimo, ICJ Reports, p. 174. 1950 m. liepos 11 d. TTT konsultacinė išvada dėl Pietvakarių Afrikos tarptautinio statuso. ICJ Reports, 1950, p. 128; 1954 m. liepos 13 d. TTT konsultacinė išvada dėl Jungtinių Tautų kompensacijos skyrimo pasekmių. ICJ Reports, 1954, p. 47; 1971 m. birželio 21 d. TTT konsultacinė išvada dėl Pietų Afrikos buvimo Namibijoje teisinių pasekmių valstybėms, nepaisant JT Saugumo Tarybos rezoliucijos 276 (1970). ICJ Reports, 1971, p. 16; 1996 m. liepos 7 d. TTT konsultacinė išvada dėl branduolinio ginklo panaudojimo ir grasinimo juo teisėtumo. ICJ Reports, 1996, p. 226.

⁴⁷³ 1995 m. spalio 2 d. TBTJ sprendimas byloje *Prokuroras v. Dusko Tadić*, Nr. IT-94-1-T, para. 28-30.; 1997 m. birželio 18 d. TBTR sprendimas byloje *Prokuroras v. Kanyabashi*, (Teisminė kolegija) Nr. ICTR-96-15-T, paras. 17-29.

⁴⁷⁴ TBT Romos statuto 12 str. 2 ir 3 dalyse nustatyta: „(...) 2. 13 straipsnio a arba c dalių atžvilgiu Teismas gali vykdyti savo jurisdikciją, jei viena ar keletas iš toliau nurodytų valstybių yra šio Statuto Šalys arba pagal 3 dalį pripažino Teismo jurisdikciją: a) valstybė, kurios teritorijoje buvo padaryta tokia veika, arba, jei nusikaltimas buvo padarytas laive ar orlaivyje, valstybė, kurioje jis registruotas; b) valstybė, kurios pilietis yra asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą. 3. Jeigu pagal šio straipsnio 2 dalį prireikia, kad valstybė, kuri nėra šio Statuto Šalis, pripažintų Teismo jurisdikciją, ši valstybė sekretoriui įteikiamu pareiškimu gali pripažinti Teismo jurisdikciją tokio nusikaltimo atžvilgiu. Pagal Statuto 9 dalies nuostatas pripažįstanti Teismo jurisdikciją valstybė nedelsdama ir be jokių išlygų bendradarbiauja su Teismu.“ TBT Romos statuto 13 straipsnio b ir c punktuose nustatyta: „(...) b) dėl vieno ar kelių tokių nusikaltimų į prokurorą kreipiasi Saugumo Taryba, vadovaudamasi Jungtinių Tautų Organizacijos Chartijos VII skyriumi; arba c) pagal 15 straipsnį prokuroras yra pradėjęs tokio nusikaltimo tyrimą.“ *Supra note 9.*

jurisdikcijos suteikimas TBT ir yra nurodomas kaip pagrindinis atvejis, kai ginčijamas TBT jurisdikcijos trečiųjų valstybių piliečiams teisėtumas. Vis dėlto Romos statutas, nustatydamas Teismo jurisdikciją trečiųjų valstybių piliečiams, iš esmės nesukuria šioms valstybėms įsipareigojimų ar teisių Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės 34 straipsnio prasme. Šioje situacijoje būtina įvertinti, kad jurisdikciją TBT turi fiziniam asmeniui, o ne valstybei. Romos statutas įpareigoja valstybes, jo dalyves, mokėti TBT joms nustatytas įmokas⁴⁷⁵, suimti ir išduoti TBT nurodytą asmenį⁴⁷⁶, pateikti TBT įrodymus ir kitomis formomis bendradarbiauti⁴⁷⁷. Šie Romos statute valstybėms nustatyti įsipareigojimai taikomi tik valstybėms, Statuto Šalims.⁴⁷⁸

Apibendrinant galima teigti, kad papildančios konkuruojančios jurisdikcijos aktyvinimas yra problemiškas trečiųjų valstybių atžvilgiu. Tačiau reikėtų įvertinti tai, kad Romos statutas, numatydamas Teismo jurisdikciją trečiųjų valstybių piliečiams, iš esmės nesukuria šioms valstybėms įsipareigojimų ar teisių Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės 34 straipsnio prasme. Taigi abejonės dėl jurisdikcijos vykdymo pagrindų atitikties tarptautinių sutarčių teisės principams, kiek tai susiję su TBT jurisdikcijos aktyvinimu trečiosioms valstybėms, manytina, yra nepagrįstos.

3.3.2. TBT prokuroro diskrecija jurisdikcijos aktyvinimo procese (Romos statuto 15, 18, 53 straipsniai)

Dėl aiškumo derėtų pirmiausiai pateikti diskrecijos sampratą, kuria bus vadovaujama analizuojant TBT prokuroro galias. Teisės teorijoje pateikiama diskrecijos samprata jurisprudencijos požiūriu turi tris aspektus: 1) disponuojančio subjekto teisė pasirinkti principus, pagal kuriuos jis veiks; 2)

⁴⁷⁵ TBT Romos statuto 115 ir 116 straipsniai. *Supra note 9*.

⁴⁷⁶ *Ibidem*, 59 straipsnis.

⁴⁷⁷ *Ibidem*, IX dalis „Tarptautinis bendradarbiavimas ir teisminė pagalba“.

⁴⁷⁸ BROWN, B. S. U.S. Objections to the Statute of the International Criminal Court: A Brief Response. *International Law and Politics*. Vol. 31, No. 4, 1999, p. 870.

vieno teisės subjekto vienašališkai pasirinktas sprendimas, kuris yra susijęs su kitais subjektais, ir 3) pasirinkimas iš to, ką teisė leidžia.⁴⁷⁹ Pasirinkimas yra įvardijamas kaip pagrindinis diskrecijos elementas, kuris yra apribotas teisės ir atitinkantis teisėtumo reikalavimus, t. y. neperžengiantis nustatytų ribų.⁴⁸⁰

Tarptautiniame baudžiamajame procese prokuroro diskrecijos samprata pirmiausiai siejama su jurisdikcijos aktyvinimu, bylos priimtimumo nustatymu, tyrimo inicijavimu, persekiojimu, galių apimtimi vykstant teisminiam procesui, pareigų vykdymu ir teismine prokuroro veiksmų kontrole. Šie aspektai iš esmės charakterizuoja prokuroro instituciją kaip stiprią arba suvaržytą teisinio reglamentavimo ir leidžia spręsti apie jos nepriklausomumą bei galimybę daryti įtaką procese. Tokioms charakteristikoms apibūdinti neretai pasitelkiama nacionalinė prokuroro institucijos samprata. Prokuroro diskrecijos sąvoka tarptautinės teisės perimta iš nacionalinės teisės, kur ji buvo sukurta ir tinkamai integruota stabdžių ir atsvarų sistemoje, egzistuojančioje daugumoje demokratijų ir reiškiančioje valdžių padalijimą ir jų tarpusavio sąveiką. Kadangi diskrecijos sąvoka pradėta vartoti tarptautinės baudžiamosios teisės srityje, kur nėra tokios sistemos ir kur politika turi svarbų vaidmenį, ji nebus lengvai įgyvendinama.⁴⁸¹

Procesinių jurisdikcijos aktyvinimo, bylos priimtimumo nustatymo, tyrimo inicijavimo, persekiojimo, galių apimties vykstant teisminiam procesui, pareigų vykdymo ir teisminės prokuroro veiksmų kontrolės aspektų turinys, pradėtas formuluoti *ad hoc* tribunolų Ruandai ir buvusiai Jugoslavijai, TBT Romos statute buvo aiškiai apibrėžtas ir buvo detalizuotas Proceso ir įrodinėjimo taisyklėse. *Ad hoc* tribunolų Proceso ir įrodinėjimo taisyklės buvo pirmosios tokios kodifikuotos taisyklės ir galėjo būti tobulinamos daug dažniau ir pačių teismų iniciatyva, o Romos statutas, esantis valstybių kompromiso rezultatas, nustatė daug griežtesnes Proceso ir įrodinėjimo taisyklių keitimo ar pildymo

⁴⁷⁹ GUMBIS, J. Teisinė diskrecija: teorinis požiūris, Vilniaus universiteto mokslo darbai. Teisė, 2004, tomas 52, p. 2.

⁴⁸⁰ *Ibidem*.

⁴⁸¹ CÔTÉ, L. Reflections on the Exercise of Prosecutorial Discretion in International Criminal Law, JICL, Vol. 3, 2005, p. 186.

taisykles⁴⁸². Vadovaujantis Romos statuto 51 straipsniu pakeitimus siūlo Teismas, o priima valstybių, Statuto Šalių, Asamblėja. Teisminė normų kūrimo galimybė nustatyta tik išimtiniais atvejais⁴⁸³. Vykstant Romos statuto rengiamųjų darbų procesui, nuostatos, suteikiančios prokurorui *proprio motu* galias, įtvirtinimas kėlė daugiausiai nesutarimų reglamentuojant TBT jurisdikcijos aktyvinimą. Paskutinės Parengiamojo komiteto sesijos metu 1998 m. kovo–balandžio mėnesiais dar egzistavo dvi vyraujančios pozicijos dėl *proprio motu* galių suteikimo. Pirmoji palaikė Teismo poreikį turėti nepriklausomą prokurorą, kad jis būtų efektyvi tarptautinė teisminė institucija, galinti teisti ir užkardyti rimčiausių nusikaltimų vykdymą. Be tokios institucijos Teismas negalėtų veikti tokiose situacijose, kai dėl politinių ar kitokių priežasčių nei valstybė, Statuto Šalis, nei JT Saugumo Taryba negali ar nenori veikti. Pirmoji teisminė prokuroro veiksmų kontrolė, jų nuomone, buvo galima tik patvirtinant kaltinimus. Antroji pabrėžė didesnę politiškai motyvuotų ir nereikšmingų procesų grėsmę *proprio motu* galių suteikimo atveju.⁴⁸⁴

Įtampą tarp šių dviejų pozicijų sumažino 1998 metų kovo mėnesį pateiktas Argentinos ir Vokietijos pasiūlymas⁴⁸⁵, numatantis prokurorui galimybę *ex officio* inicijuoti procesą ir nustatantis aiškiai apibrėžtus saugiklius, leidžiančius išvengti politiškai motyvuotų ir nereikšmingų procesų.⁴⁸⁶ Toks pasiūlymas buvo pagrindas dabartinei Romos statuto 15 straipsnio nuostatai. Minėti saugikliai, visų pirma, yra įtvirtinta teisminė kontrolė, be to, nustatyta JT Saugumo Tarybos teisė atidėti tyrimą ar persekiojimą pagal 16 straipsnį ir atsakomybė valstybėms, Statuto Šalims, kuri, nors yra netiesioginė, bet būtina, siekiant palaikymo ir kad

⁴⁸² RÖBEN, V. The Procedure of the ICC: Status and Function of the Prosecutor. In Max Planck Yearbook of United Nations Law, Vol. 7, 2003, p. 514.

⁴⁸³ TBT Romos statuto 51 straipsnio 3 dalyje nustatyta: „[p]riėmus Proceso ir įrodinėjimo taisyklės, esant neatidėliotinai būtinybei, jei šios taisyklės nenumato kokios nors konkrečios Teismui iškilusios problemos, teisėjai dviejų trečdalių balsų dauguma gali priimti laikinąsias taisykles, kurios bus taikomos tol, kol valstybių, Statuto Šalių, Asamblėja kitos eilinės arba nepaprastosios sesijos metu jos nebus priimtos, pakeistos arba atšalintos.“ *Supra note 9*.

⁴⁸⁴ BERGSMO, M.; PEJIC, J. Comentario to Article 15. In TRIFFTERER, O. (ed.). Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court. Baden–Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999, p. 361.

⁴⁸⁵ 1998 m. kovo 25 d. Argentinos ir Vokietijos pasiūlymas dėl 46 straipsnio, UN Doc. A/AC.249/1998/W.G.4/DP.35. Taip pat žr. GURMENDI, S. F. The Role of the International Prosecutor. In LEE, R. S. *Supra note 459*, pp. 175–188.

⁴⁸⁶ GURMENDI, S. F. *Supra note 587*, p. 181.

sklandžiai funkcionuotų prokuroro institucija. Romos statuto 15 straipsnis iš esmės liko identiškas Argentinos ir Vokietijos pasiūlymui, išskyrus neįtrauktą nuostatą dėl Ikiteisminio tyrimo kolegijos pareigos atsižvelgti į priimtimumo aspektus.

TBT prokuroro diskrecijos priimant sprendimą dėl situacijos tyrimo realizavimą valstybių delegacijos, palaikančios JT Saugumo Tarybos iniciatyvos teisę, Statuto parengiamojo proceso derybose įvardijo kaip žingsnį, padėsiantį išvengti ateities *ad hoc* tribunolų kūrimo⁴⁸⁷. Aktyvaus prokuroro institucija tarptautinės baudžiamosios ir nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos santykio kontekste yra reikšminga analizuojant efektyvaus TBT jurisdikcijos veikimo sąlygas. Derybose dėl Romos statuto 13 str. 1 d. projektui buvo vieningai pritarta ir valstybių atstovai palankiai vertino galimybę teikti prokurorui informaciją apie situacijas, kurioms esant, kaip manoma, buvo padarytas vienas ar keli nusikaltimai. Tokio turinio nuostata yra įtvirtinta daugumos tarptautinių institucijų, sprendžiančių tarptautinius ginčus, dokumentuose ir yra viešosios tarptautinės teisės norma⁴⁸⁸. Prokuroro galimybė pradėti tyrimą *proprio motu*⁴⁸⁹, valstybių derybų dalyvių nuomone, kelia grėsmę objektyvumui, tačiau prokuroro teisė inicijuoti tyrimą, nepriklausomai nuo valstybės ar JT Saugumo Tarybos valios, yra pagrindinis komponentas siekiant efektyvaus ir nepriklausomo teismo. Nepriklausomas prokuroras, galintis iškelti bylą, trūkstant valstybės politinės valios ar negalint tirti sunkius nusikaltimus, yra svarbus įrankis vykdant tarptautinį teisingumą⁴⁹⁰. Statuto 15 str.⁴⁹¹ įtvirtina kompromisinę nuostatą: „[p]rokuroras, nusprendęs, kad yra pakankamai įrodymų tyrimui pradėti, kreipiasi į TBT Ikiteisminio tyrimo kolegiją su prašymu duoti sankciją tyrimui atlikti drauge su bet kokia šį prašymą patvirtinančia medžiaga“. TBT Ikiteisminio tyrimo kolegija, išanalizavusi medžiagą, sprendžia, ar yra pagrindas tyrimui pradėti ir ar byla patenka į TBT

⁴⁸⁷ ICC-3-Press Release L/2773 13th Meeting (AM) 2 April 1996.

⁴⁸⁸ PAULAUSKAS, R.; ŠVEDAS, G.; JUSYS, O. *Supra note* 40, p. 76.

⁴⁸⁹ Lot. *proprio motu* – savo noru, niekieno neverčiamas.

⁴⁹⁰ PAULAUSKAS, R.; ŠVEDAS, G.; JUSYS, O. *Supra note* 40, p.77.

⁴⁹¹ TBT Romos statuto 15 str. 3d., *Supra note* 9.

jurisdikciją. Šios nuostatos apsaugo nuo neobjektyvių vieno pareigūno sprendimų. Prokuroras, negavęs kitų subjektų situacijos perdavimų pagal Romos statuto 13 straipsnį ir pasinaudojęs Romos statuto suteiktomis *proprio motu* galiomis, 2010 metais pirmą kartą, pradėjo Kenijos situacijos tyrimą⁴⁹². Vėliau šiomis galiomis pasinaudojo 2011 m. paskelbdamas priimtina Dramblio Kaulo Kranto situaciją⁴⁹³

Šiuo metu Tarptautiniame baudžiamajame teisme nagrinėjamos dvidešimt penkios bylos⁴⁹⁴. Nuo 2002 iki 2009 metų, kai prasidėjo *Lubanga* bylos pirmasis teisminis nagrinėjimas, ikiteisminis tyrimas vyko septynerius metus. Prokuroro vaidmuo ikiteisminio tyrimo metu yra pagrindinis, todėl prokuroro diskrecijos klausimai yra itin aktualūs. Prokuroro diskrecijos klausimas, kalbant apie TBT, keliamas todėl, kad pirmiausia jis siejamas su valstybės suvereniteto apsauga. Romos diplomatinėje konferencijoje, svarstant prokuroro diskreciją reglamentuojančias nuostatas, taip pat buvo nerimaujama, kad prokuroras, turėdamas pernelyg išplėstas galias, galės pradėti politiškai motyvuotą persekiojimą. Tačiau, kai kalbama apie TBT prokuroro diskrecijos galias, neteisinga būtų teigti, kad TBT prokuroro galios yra mažiau apribotos nei atitinkamų pareigūnų *ad hoc* tribunoluose. Prokuroras, realizuodamas savo diskreciją, be teisingumo vykdymo prisideda prie sklandaus TBT veikimo keletu aspektų. Pirmiausia, prokuroro diskrecija sudaro sąlygas situacijų atrankai ir taip užtikrina, kad ši teisminė sistema nebūtų perpildyta. Turint galvoje, kad per pirmuosius TBT egzistavimo metus Prokuratūra gavo 499 pranešimus iš 66 skirtingų valstybių⁴⁹⁵, ir tai, kad prokuroras privalo tirti ne tik kaltinančias, bet ir teisinančias aplinkybes⁴⁹⁶, prokuroro diskrecija iš tiesų reikalinga situacijų atrankai užtikrinti. Antra, kaip jau ne kartą buvo minėta, atitinkama prokuroro

⁴⁹² 2010 m. kovo 31 d. TBT ikiteisminio tyrimo II kolegijos sprendimas pagal Romos statuto 15 straipsnį dėl leidimo pradėti tyrimą Kenijos Respublikos situacijoje, Nr. ICC-01/09-19.

⁴⁹³ 2011 m. spalio 3 d. TBT ikiteisminio tyrimo III kolegijos sprendimas pagal Romos statuto 15 straipsnį dėl leidimo pradėti tyrimą Dramblio Kaulo Kranto Respublikos situacijoje, Nr. ICC-02/11-14.

⁴⁹⁴ 2018-02-01 duomenimis.

⁴⁹⁵ Prosecutor will Comment on Communications Received, Press Release, The ICC-OTP [interaktyvus], 15 July 2003 [žiūrėta 2008-01-26] Interneto prieiga http://www.icc-cpi.int/library/press/mediaaler_t/pids008_2003-en1.pdf.

⁴⁹⁶ TBT Romos statuto 54 str. 1 d. a punktas. *Supra note* 9.

diskrecija užtikrina jo nepriklausomumą, leidžia išvengti politinių interesų įtakos ir laikytis nešališkumo.

Apibendrinant, jurisdikcijos aktyvinimo stadijoje prokuroro *proprio motu* galios, yra probleminis papildančios konkuruojančios jurisdikcijos aspektas, nes keliamos abejonės susijusios su grėsme objektyvumui ir galimybe pradėti politiškai motyvuotą persekiojimą. Tačiau prokurorui realizuojant teisę inicijuoti tyrimą, į procesą įsijungia TBT Ikiteisminio tyrimo kolegija, kuri, siekiant užtikrinti TBT efektyvumą ir nepriklausomumą, papildomai analizuoja TBT teisę pradėti tyrimą. Be to, vadovaujantis atlikta analize, neteisinga būtų teigti, kad TBT prokuroro galios yra mažiau apribotos nei atitinkamų pareigūnų *ad hoc* tribunoluose.

3.3.2.1. Prokuroro diskrecijos reglamentavimo ir įgyvendinimo probleminiai aspektai

Statuto 15 straipsnio formuluotė nesudaro pagrindo valstybių, Romos statuto Šalių, iškeltoms abejonėms dėl politiškai motyvuotų procesų ir užtikrina prokuroro nepriklausomumą. „Ikiteisminio tyrimo kolegijos leidimas tęsti tyrimą, pradėtą *proprio motu*, yra ne vienintelis saugiklis. Kiti saugikliai, leidžiantys užtikrinti prokuroro tinkamą naudojimąsi galiomis yra numatyti priimtino nuostatose, nusikaltimų sudėtyse ir jų kvalifikavimo kriterijuose, taip pat prokuroro kandidatūros svarstymo ir tvirtinimo procedūrose. Be to, papildomas saugiklis – kaltinimų asmenims, padariusiems nusikaltimus, patenkančius į Teismo jurisdikciją, pateikimas. Pagaliau Teismo jurisdikcijos apribojimai ir jau minėta galimybė JT Saugumo Tarybai atidėti tyrimą ar persekiojimą yra pakankamos garantijos ir tinkama prokuroro veiksmų kontrolė.“⁴⁹⁷

⁴⁹⁷ BERGSMO, M.; PEJIC, J. Commentary to Article 15. *Supra note* 486, p. 363.

Pagrindinė prokuroro funkcija procese yra vykdomoji, t. y. nusikaltimų, patenkančių į TBT jurisdikciją, tyrimas ir persekiojimas. Šią funkciją prokuroras įgyvendina naudodamasis savo galiomis, reglamentuotomis Romos statute. Romos statuto 13 straipsnio c punktas, suteikiantis teisę prokurorui pradėti tyrimą *proprio motu*, 15 straipsnis kartu su 53 ir 54 straipsniais, reglamentuojančiais prokuroro teises ir pareigas, suteikia prokurorui galias veikti TBT jurisdikcijos aktyvinimo ir situacijos⁴⁹⁸ ikiteisminio tyrimo stadijoje. Pažymėtina, kad Statutas nedetalizuoja, kas laikoma tyrimu arba persekiojimu. Tačiau nurodoma, kad „tyrimas“ apima veiksmus, atliekamus dėl situacijos ar asmens, o „persekiojimas“ apima veiksmus dėl konkretaus asmens. Darytina išvada, kad persekiojimas yra vėlesnis ir labiau konkretizuotas procesas.⁴⁹⁹

Prokuroro diskrecijos ribas detalizuoja Romos statuto 15, 18 ir 53 straipsniai.

Išnagrinėkime *proprio motu* turinį. *Proprio motu* teisė, įtvirtinta 15 straipsnio 1 dalyje, prokurorui leidžia veikti jo paties iniciatyva, be jokio kitų subjektų formalaus perdavimo ar nustatytos pareigos pradėti tyrimą.⁵⁰⁰ Manytina, kad diskrecijos suteikimas prokurorui suponuoja pareigos pradėti tyrimą nebuvimą, o 15 straipsnio 1 dalyje vartojami žodžiai „gali pradėti“ bei 53 straipsnio 2 dalyje numatyta galimybė prokurorui vienašališkai nuspręsti nepradėti baudžiamojo persekiojimo iš esmės reiškia ne ką kitą, kaip tik pagrindinę iniciatyvos teisę tiriant ir persekiojant už padarytus nusikaltimus.⁵⁰¹ Palyginti, pavyzdžiui, TBTJ statuto 18 straipsnio 1 dalyje nustatoma, kad

⁴⁹⁸ Lietuviškame oficialiame Romos statuto vertime nėra vartojamas terminas „situacija“ ir angliškas atitikmuo „situation“ verčiamas kaip „nusikaltimas“. Tai laikytina svarbiu trūkumu, nes užsienio mokslininkų teorijoje, *travaux préparatoire* ir TBT praktikoje ypač pabrėžiamas skirtumas tarp anglišku terminų „situation“, „case“, „crime“ vartojimo. Terminas „situation“ yra žymiai platesnis nei „case“ ar „crime“ ir apima visas aplinkybes, tokias kaip ginkluoto konflikto situacija teritorijoje, šios situacijos kontekste padaryti nusikaltimai. Plačiau žr. MARCHESI, A. Comentary to Article 14. In TRIFFTERER, O. (ed.) *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court*. Baden–Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999, p. 358. RAZESBERGER, F. *Supra note* 326, p. 31. The Initiation of an Investigation (Articles 18, 19, 53). Internal Memorandum of the OTP Legal Advisory Section of the ICC. 27 February 2004, MoL 13-04227-1, p. 1.

⁴⁹⁹ Cf. Romos statuto 13, 14, 15, 18 str. 1 ir 2 d., 19 str. *Supra note* 9. RÖBEN, V. The Procedure of the ICC: Status and Function of the Prosecutor. In Max Planck Yearbook of United Nations Law, Vol. 7, 2003, p. 540.

⁵⁰⁰ BERGSMO, M.; PEJIC, J. Comentary to Article 15. *Supra note* 486, p. 365.

⁵⁰¹ BRUBACHER, R. M. Prosecutorial discretion within the International Criminal Court, JICJ, Vol. 2, 2004, p. 75.

prokuroras turi diskreciją pradėti tyrimą *ex officio* ir „nuspręsti, ar yra pakankamas pagrindas tęsti“ tyrimą, pagrįstą jos ar jo „gautos ar atskleistos informacijos“ įvertinimu. Pirmoji teisminės kontrolės galimybė nustatyta pateikus kaltinimus Teisminei kolegijai pagal TBTJ Statuto 19 straipsnį. Tačiau TBT atveju teisminė kontrolė pagal Romos statuto 15 straipsnio 3 dalį prasideda kreipimusi į Ikiteisminio tyrimo kolegiją jau po preliminaraus tyrimo.

Romos statuto 15 straipsnio 1 dalis nustato, kad prokuroras, remdamasis informacija apie nusikaltimus, priklausančius Teismo jurisdikcijai, gali pradėti tyrimą *proprio motu*. Šiuo atveju, jeigu *notitia criminis*⁵⁰² yra gaunama vadovaujantis 15 straipsnio c punktu, t. y. informacija, susijusi su nusikaltimais, patenkančiais į TBT jurisdikciją, pateikiama prokurorui iš kitų šaltinių⁵⁰³, nei nurodyti 13 straipsnio a ir b punktuose (situacija perduodama valstybės, Statuto Šalies, arba JT Saugumo Tarybos), tai prokuroras savo iniciatyva pradeda TBT situacijos tyrimą, kuriam būtinas Ikiteisminio tyrimo kolegijos leidimas ir kuris gali būti sustabdomas JT Saugumo Tarybos pagal 16 straipsnį.

Kaip minėta anksčiau, kad prokuroras pasinaudotų savo diskrecija, jam reikia gauti *notitia criminis* būdu, reglamentuotu Romos statuto 13 straipsnyje. Procesas pradėtas *proprio motu* turi daugiau saugiklių, užtikrinančių, kad pagarbos valstybių suverenitetui principas nebus pažeidžiamas, nei pradėtas kitų minėtų dalyvių⁵⁰⁴, kadangi toks procesas turi keletą etapų⁵⁰⁵. Pirmiausia, priimtino analizė, kurios metu vertinami *prima facie* aspektai pagal Romos statuto 17 straipsnį. Antra, kreipimasis į Ikiteisminio tyrimo kolegiją dėl leidimo tęsti tyrimą. Antrasis etapas, nors ir sulėtina *proprio motu* pradėtą tyrimą, nes laukiama kolegijos sprendimo, tačiau tai yra nepriklausomumo ir nešališkumo saugiklis.

⁵⁰² Lot. *notitia criminis* – informacija, leidžianti prokurorui nuspręsti, kad nusikaltimas galimai padarytas.

⁵⁰³ Prokuroras, pagal Romos statuto 15 straipsnio 2 dalį, gali gauti informaciją iš valstybių, Jungtinių Tautų institucijų, tarpvyriausybinių arba nevyriausybinių organizacijų arba kitų, jo nuomone, tinkamų patikimų šaltinių. *Supra note 9*.

⁵⁰⁴ JT Saugumo Tarybos situacijos perdavimo Ikiteisminio tyrimo kolegija neturi teisės peržiūrėti ir tokiam atveju netaikomas 18 straipsnis, reglamentuojantis pareigą pranešti valstybėms, Statuto Šalims, apie pradėtą tyrimą; be to, logiškai tikriausiai nebūtų taikomas 16 straipsnis dėl JT Saugumo Tarybos teisės atidėti tyrimą. Pagal: BRUBACHER, R. M. *Supra note 503*, p. 77.

⁵⁰⁵ BRUBACHER, R. M. *Supra note 503*, p. 77.

Tačiau vertinant *prima facie* aspektus pagal Romos statuto 17 straipsnį kyla neaiškumų, ar iš tiesų aktyvinant jurisdikciją pirminio tyrimo metu galima remiantis vien tik 17 straipsniu, nustatančiu atvejus, kada Teismas nusprendžia nepriimti situacijos, pabaigti tyrimą. Jurisdikcijos aktyvinimo stadijoje iš esmės gali būti atliekamas tik pirminis situacijos tyrimas, kurio metu įvertinti sudėtingus valstybės nenoro aspektus, detaliam reglamentuotam 17 straipsnyje, yra iš tiesų praktiškai neįmanoma. Todėl tikėtina, kad bet kuri situacija, kurioje pradėtas nacionalinis procesas, turėtų būti automatiškai nepriimtina. Reikšminga praktika susijusioje srityje susiklostė sprendžiant dėl Kenijos situacijos priimtimumo, kuomet 2010 m. kovo 31 d. prokuroras pradėjo situacijos tyrimą⁵⁰⁶, nepaisant tuo metu vykstančio nacionalinio proceso. Kenijai pateikus apeliacinį skundą dėl prokuroro veiksmų, Apeliacinė kolegija nurodė, kad aiškinant Statuto 17 straipsnio 1 dalies a punktą⁵⁰⁷, nacionalinio tyrimo konkretūs tyrimo veiksmai turi būti pradėti dėl tos pačios situacijos, tų pačių asmenų ir to paties elgesio, dėl kurių yra pradėjęs tyrimą TBT.⁵⁰⁸ Tokiose situacijose iš tiesų būtinas gilesnis tyrimas ir vykstančio nacionalinio proceso stebėjimas, todėl manytina, kad šioje stadijoje *prima facie* aspektų pagal Romos statuto 17 straipsnį įvertinti neįmanoma, ypač valstybės nenoro atveju.⁵⁰⁹

Romos statuto 18 straipsnis skiriamas preliminariams⁵¹⁰ sprendimams, susijusiems su priimtimumu. Tai naujas reiškinys, kuriam tarptautinėje baudžiamojoje teisėje nebuvo analogijos. Jis taikomas tada, kai prokuroras veikia dėl valstybės, Romos statuto Šalies, perduotos situacijos pagal Romos statuto 13 straipsnio a punktą arba kai situacijos tyrimas buvo pradėtas *proprio*

⁵⁰⁶ 2010 m. kovo 31 d. TBT Ikitiesminio tyrimo II kolegijos sprendimas pagal Romos statuto 15 straipsnį dėl leidimo pradėti tyrimą Kenijos Respublikos situacijoje, Nr. ICC-01/09-19.

⁵⁰⁷ Romos statuto 17 str. 1 d. a p.: „<...> a) bylą tiria arba baudžiamąją tvarka nagrinėja valstybė, kurios jurisdikcijai ji priklauso, išskyrus atvejus, kai valstybė nenori arba tikrai negali atlikti tyrimo ar nagrinėti bylos baudžiamąją tvarka <...>.“

⁵⁰⁸ 2011 m. rugpjūčio 30 d. TBT Apeliacinės kolegijos sprendimas pagal Statuto 19 straipsnio 2 dalies b punktą dėl Kenijos Respublikos skundo dėl 2011 m. gegužės 30 d. Ikitiesminio tyrimo II kolegijos sprendimo Kenijos situacijoje, Nr. ICC-01/09-01/11 OA.

⁵⁰⁹ RAZESBERGER, F. *Supra note* 326, p. 71.

⁵¹⁰ Lietuviškame oficialiame Romos statuto vertime 18 straipsnio pavadinime vartojamas terminas „išankstinis“ neatitinka angliška tekste vartojamo termino „preliminary“ prasmės, nes šio straipsnio pagrindu priimami sprendimai tada, kai „prokuroras nusprendžia, kad yra pakankamas pagrindas pradėti tyrimą, arba pradeda tyrimą“. „Preliminarus“ šiuo atveju nurodo, kad sprendimai, priimami šioje stadijoje dėl situacijos, nėra galutiniai dėl bylos. *Supra note* 9.

motu, bet netaikomas atvejams, kai situaciją pagal Statuto 13 straipsnio b punktą perdavė JT Saugumo Taryba, veikdama pagal Jungtinių Tautų Chartijos VII skyrių. Šis straipsnis turi keturis pagrindinius tikslus⁵¹¹. Pirma, pabrėžti pagrindinę valstybių Romos statuto Šalių atsakomybę ir pareigą tirti ir persekioti už nusikaltimus, patenkančius į Teismo jurisdikciją. Antra, suteikti valstybėms Romos statuto Šalims galimybę pareikšti anksčiausioje stadijoje, kad jos turi pagrindinę jurisdikciją prieš prokurorui pradėdant tyrimą. Trečia, šiomis nuostatomis užtikrinti, kad prokuroras, vykdydamas savo diskrecines galias, būtų kontroliuojamas. Ketvirta, ikiteisminio tyrimo kolegijos įtraukimu į procesą užtikrinti proceso nešališkumą ir nepriklausomumą.

Romos statuto 53 straipsnyje reglamentuojami esminiai prokuroro diskrecijos aspektai, kai prokuroro galios imtis tyrimo veiksmų jau buvo aktyvios.⁵¹² Vadovaudamasis šiuo straipsniu, prokuroras sprendžia, ar pradėti situacijos tyrimą ar ne. Tačiau bet kuri iš šių sprendimų jis priima motyvuodamas 53 straipsnyje nustatytais pagrindais. Ypač svarbu atkreipti dėmesį į šiame straipsnyje vartojamas sąvokas ir atskirti šio straipsnio antrosios dalies taikymo sritį nuo 15 straipsnio reguliavimo srities. 53 straipsnio 1 dalies pagrindu prokuroras, išanalizavęs jam pateiktą informaciją ir nusprendęs, kad ji pasiekia privalomą realaus pagrindo ribą tyrimui pradėti, imasi procesinių veiksmų. Šio straipsnio 2 dalis reglamentuoja vėlesnio etapo prokuroro veiksmus, kai, ištyręs visą turimą informaciją ir nustatęs, kad ji sudaro pakankamą pagrindą persekiojimui pradėti, jis toliau tęsia ikiteisminį tyrimą. Taigi ypač pabrėžtini skirtingi reikalavimai pagrindui: žemesnė riba (realus pagrindas) ankstyvojoje stadijoje, nustatytoje 53 straipsnio 1 dalyje, ir aukštesnė riba (pakankamas pagrindas) vėlesnėje stadijoje pagal 53 straipsnio 2 dalį.⁵¹³ 53 straipsnio 1 dalis nustato prokurorui pareigą įvertinti jam pateiktą informaciją.

⁵¹¹ NSEREKO, D. D. N. Commentary to Article 18. In TRIFFTERER, O. (ed.), *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court*, Baden–Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999.

⁵¹² BERGSMO, M.; KRUGER, P. Commentary to Article 53. In TRIFFTERER, O. (ed.), *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999, p. 702.

⁵¹³ Lietuviškame oficialiame Romos statuto vertime nedaromas skirtumas tarp anglišku terminų „reasonable“ ir „sufficient“, kurie kaip tik ir atspindi šį procesinį reikalavimą prokurorui, ir abu terminai verčiami „pakankamas“. *Supra note 9*.

Pažymėtina, kad prokuroras šioje stadijoje neturi pareigos pats rinkti informaciją, nors Proceso ir įrodinėjimo taisyklių 104 taisyklė suteikia jam tokią galimybę. Vis dėlto Prokuratūros Teisinių konsultacijų skyrius pataria nepriimti sprendimų remiantis vien tik pateikta Šalies informacija⁵¹⁴ ir tai visiškai pateisinama didele šališkumo ir neišsamios informacijos galimybe. Jeigu prokuroras gauna ar surenka naujus faktus ar informaciją, 53 straipsnio 4 dalis nustato galimybę, juos įvertinus, savo nuožiūra pakeisti sprendimą dėl tyrimo inicijavimo ar baudžiamojo persekiojimo, ir tokiu būdu nustato plačias prokuroro diskrecines galias.

Prokuroro veiksmai, reglamentuojami Statuto 15, 18 ir 53 straipsniuose, kelia tarpusavio santykio klausimą. Šiuose straipsniuose nustatomi tie patys „realaus pagrindo“ reikalavimai, todėl nėra aišku, ar jiems taikomi tapatūs standartai. Be to, šiuose straipsniuose reglamentuojami prokuroro veiksmai „pradėti tyrimą“ kelia klausimus, ar turimi galvoje tie patys procesiniai veiksmai, kokia eilės tvarka šie straipsniai taikomi ir kokie procesiniai veiksmai yra atliekami. Šie aspektai bus analizuojami kitoje šio darbo dalyje⁵¹⁵.

3.3.2.2. Romos statuto 15, 18 ir 53 straipsnių santykio reikšmė jurisdikcijos aktyvinimo stadijai

Romos statuto 15, 18 ir 53 straipsnių santykio analizė reikalinga, nes šiuose straipsniuose reglamentuojamų veiksmų atlikimas turi lemiamos reikšmės jurisdikcijos aktyvinimo, situacijos priimtinumui proceso sėkmei. Be to, tinkamas šiuose straipsniuose reglamentuojamų veiksmų taikymas turi įtakos valstybių ir asmenų, dėl kurių yra pradėtas tyrimas, garantijoms užtikrinti.

Parengiamųjų Romos statuto darbų procese nebuvo pakankamai laiko analizuoti jurisdikcijos aktyvinimo procedūrą reglamentuojančių straipsnių

⁵¹⁴ The Initiation of an Investigation (Articles 18, 19, 53). Internal Memorandum of the OTP Legal Advisory Section of the ICC. 27 February 2004, MoL 13-04227-1. P. 1

⁵¹⁵ Žr. šio darbo 3.3.2.2. poskyrį.

tarpusavio santykio. Pavyzdžiui, 53 straipsnio nuostatos yra jau Tarptautinės teisės komisijos projekte⁵¹⁶, dabartinio 15 straipsnio užuomazgos atsiranda tik paskutinių parengiamosios komisijos sesijų metu, o dabartinio 18 straipsnio projektą pasiūlė Jungtinių Amerikos Valstijų delegacija paskutinėje parengiamosios komisijos sesijoje prieš pat Romos diplomatinę konferenciją.⁵¹⁷ Be to, dėl Romos statuto 15 ir 18 straipsnių nuostatų susitarta tik likus kelioms valandoms iki Romos diplomatinės konferencijos pabaigos.⁵¹⁸ Tokia situacija neleido Romos statute aiškiai atsakyti į klausimus dėl Romos statuto 15, 18, 53 straipsnių taikymo eiliškumo, suvienodinti vartojamus terminus. Šiuose straipsniuose procesinių veiksmų reglamentavimas itin išsamus ir nuostatos tarpusavyje labai susiję, todėl reikalauja detalesnės analizės.

Pirmiausiai, išsiaiškinkime šių straipsnių taikymo eiliškumą. Romos statute nėra aiškiai nustatyta, ar tuo atveju, kai prokuroras *proprio motu* pradeda tyrimą, pirmiausiai būtina įvykdyti sąlygas, nustatytas 15 straipsnyje, kad galėtų būti taikomas 53 straipsnis. Be to, kai kurie autoriai teigia, kad tam, jog būtų pradėtas taikyti 53 straipsnio mechanizmas, pirmiausiai Ikiteisminio tyrimo kolegija turi leisti tęsti tyrimą.⁵¹⁹ Tačiau šią situaciją reguliuoja Proceso ir įrodinėjimo taisyklių 48 taisyklė, numatanti, kad „nustatant, ar yra realus pagrindas tęsti tyrimą pagal 15 straipsnio 3 dalį, prokuroras įvertins aplinkybes, nustatytas 53 straipsnio 1 dalies nuo a iki c punkto“. Taigi, 53 straipsnis taikomas jau aiškinant 15 straipsnį, o ne po jo taikymo.

Be to, Statuto 18 straipsnio 1 dalis, kaip ir 15 straipsnio 3 dalis, skiriamos to paties etapo procesui (tik įvertinus jurisdikciją aktyvinantį subjektą), nustatydamos atitinkamai, kad „prokuroras nusprendžia, kad yra pakankamas pagrindas pradėti tyrimą“; ir kad „nusprendęs, kad yra pakankamas pagrindas tęsti tyrimą, prokuroras kreipiasi <...>“⁵²⁰. Tačiau šiuo atveju Proceso ir

⁵¹⁶ BERGSMO, M.; KRUGER, P. *Supra note* 514, p. 703.

⁵¹⁷ NSEREKO, D. D. N. *Comentary to Article 18*. In TRIFFTERER, O. (ed.), *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court*, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999, p. 397.

⁵¹⁸ GURMENDI, S. F. *Supra note* 487, p. 187.

⁵¹⁹ BERGSMO, M.; KRUGER, P. *Supra note* 514, p. 702.

⁵²⁰ Lietuviškame oficialiame Romos statuto vertime nedaromas skirtumas tarp anglišku terminų „commence“, „proceed“ ir „initiate“, kurie galėtų būti verčiami atitinkamai „pradėti“ ir „tęsti“ ir visi terminai verčiami „pradėti“. *Supra note* 9. Tačiau atsižvelgiant į išsamią šio atvejo analizę, pateiktą

Įrodinėjimo taisyklėse nėra taisyklės, paaiškinančios šių nuostatų santykį ir taikymą. 55 taisyklės 2 dalis sujungia 18 ir 17 straipsnius, nustatydamas, kad „Ikiteisminio tyrimo kolegija tiria prokuroro pareiškimą ir bet kokias pastabas, pateiktas valstybės, prašančios perduoti procesą pagal 18 straipsnio 2 dalį, ir, nusprenddama sankcionuoti tyrimą, įvertins aplinkybes, nurodytas 17 straipsnyje“. Tačiau ši nuostata apima tik 53 straipsnio 1 dalies b punkto taikymo sritį, nepaaiškindama likusių dviejų punktų.⁵²¹

Taigi prokuroras, analizuodamas, ar yra realus pagrindas tęsti tyrimą, vadovaudamasis minėta 48 taisykle, turės taip pat *inter alia* analizuoti, ar „byla būtų priimtina pagal 17 straipsnį“⁵²². Logiška būtų šiame etape prieš taikant 15 straipsnio 3 dalį dėl kreipimosi į Ikiteisminio tyrimo kolegiją pritarimui gauti, taikyti 18 straipsnio 1 ir 2 dalis, reglamentuojančias kreipimąsi į valstybes nares ar susijusias valstybes, nes tokiu būdu būtų gaunama sprendimui dėl priimtimumo priimti būtina valstybės reakcija.

Tačiau būtina nepamiršti, kad Proceso ir įrodinėjimo taisyklės, iš dalies paaiškinančios 15, 18 ir 53 straipsnių santykį ir jų taikymo eiliškumą, buvo patvirtintos tik 2002 m. rugsėjo 3–10 d. Tai reiškia, kad iki tol šių straipsnių santykį ir taikymo tvarką aiškino juos taikantys subjektai.

Kitas klausimas, kuris padės išsamiau atskleisti Statuto 15, 18 ir 53 straipsnių santykį, yra identiškų terminų, vartojamų šiuose straipsniuose, analizė.

Florian Razesberger, manytina, kad visi šie terminai reiškia tą patį. Žr. RAZESBERGER, F. *Supra note* 326, p. 72.

⁵²¹ Romos statuto 53 straipsnio 1 dalis:

„Įvertinęs jam pateiktą informaciją, prokuroras pradeda tyrimą, jeigu nenusprendžia, kad nėra pakankamo pagrindo pagal Statutą imtis veiksmų. Priimdamas sprendimą, ar pradėti tyrimą, prokuroras įsitikina:

a) ar jo turima informacija suteikia pakankamą pagrindą manyti, kad buvo padarytas arba yra daromas Teismo jurisdikcijai priklausantis nusikaltimas;
b) ar ši byla yra arba būtų priimtina pagal 17 straipsnį; ir
c) ar, atsižvelgiant į nusikaltimo sunkumą ir nukentėjusiųjų interesus, vis dėlto yra rimtas pagrindas manyti, kad tyrimas nebus naudingas teisingumui.

Jei prokuroras nusprendžia, kad nėra pakankamo pagrindo imtis veiksmų, ir jei jo sprendimas pagrįstas tik c punktu, jis apie tai praneša Ikiteisminio tyrimo kolegijai.“ *Supra note* 9.

⁵²² *Ibidem* 53 str. 1 d. b punkto. *Supra note* 9.

Realaus pagrindo reikalavimas iš esmės reiškia testą⁵²³, kurio tikslas – nustatyti, ar yra pakankami įrodymai tęsti persekiojimą. Šio testo kriterijus, taikomas preliminaraus tyrimo metu, pirmiausiai yra realios galimybės, kad nusikaltimai, patenkantys į TBT jurisdikciją, buvo padaryti, nustatymas. Toliau, analizuojama, ar situacija būtų priimtina pagal 17 straipsnį. Pagaliau, prokuroras, įvertinęs nusikaltimo sunkumą ir nukentėjusiųjų interesus, turi nuspręsti, kad „yra rimtas pagrindas manyti, kad tyrimas nebus naudingas teisingumui“⁵²⁴. Sprendžiant pirmąjį klausimą, „a) nėra būtina turėti pakankamai informacijos visiems nusikaltimo elementams įrodyti ir b) turėti įrodymų prieš konkrečius asmenis. Turima informacija turi būti bendro pobūdžio“.⁵²⁵

Realaus pagrindo reikalavimas Romos statute siejamas su tuo pačiu proceso etapu – ikiteisminiu tyrimu, ir tai atsispindi reglamentavime, t. y. tai, kad 15 straipsnio 1 ir 6 dalies ir 53 straipsnio 1 dalies nuostatose randame identiškus „pradėti tyrimą“ terminus ir nuorodą į jau gautos informacijos analizę reiškia, kad nė vienas iš šių straipsnių negali būti taikomas anksčiau nei kitas iš jų. Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad realaus pagrindo reikalavimas yra siejamas su vienodais standartais, taikomais 15, 18 ir 53 straipsnių reglamentuojamuose procesiniuose veiksmuose.⁵²⁶ Vėlesniame tyrimo etape, reglamentuojamame 53 straipsnio 2 dalyje, kaip jau minėta, surinktai informacijai ir įrodymams taikomas aukštesnis „pakankamo pagrindo“ standartas. Pakankamumo reikalavimas siejamas su 58 straipsnio pagrindu išduodamais arešto orderiais ar šaukimais į teismą ir taikomas siejant jį su pilnu tyrimu, turint tikslą suformuluoti kaltinimus, todėl taikoma aukštesnė riba.

Statuto 15, 18 ir 53 straipsnių santykio analizė pagrindžia tai, kad Romos statute klausimai dėl 15, 18, 53 straipsnių taikymo eiliškumo nėra reglamentuojami nuosekliai. Kai kuriuos atvejus, pavyzdžiui, sprendžiant 53 ir 15 straipsnio taikymo eiliškumą, reglamentuoja Proceso ir Įrodinėjimo taisyklės,

⁵²³ BRUBACHER, R. M. *Supra note* 503, p. 79.

⁵²⁴ Romos statuto 53 str. 1 d. c p. *Supra note* 9.

⁵²⁵ The Initiation of an Investigation (Articles 18, 19, 53). Internal Memorandum of the OTP Legal Advisory Section of the ICC. 27 February 2004, MoL 13-04227-1, p. 3

⁵²⁶ Plačiau žr.: RAZESBERGER, F. *Supra note* 326, p. 68.

tačiau tai tik iš dalies padeda spręsti likusius taikymo eiliškumo klausimus. Vartojamų terminų analizė leidžia daryti išvadą, kad „realaus pagrindo“ ir „pakankamo pagrindo“ reikalavimas yra siejamas su vienodais standartais, taikomais 15, 18 ir 53 straipsnių reglamentuojamuose procesiniuose veiksmuose.

3.3.2.3. Prokuroro veiksmų teisminės kontrolės galimybės pagal Romos statutą

Teigiama, kad „prokuroro diskrecija yra statute įtvirtinto prokuroro nepriklausomybės įrodymas“ ir jam suteikiamos galios yra šio principo atspindys.⁵²⁷ Tačiau prokuroro nepriklausomybei TBT sistemoje nustatytos ribos, kurioms būtina skirti pakankamai dėmesio, kad būtų galima aiškiai įvertinti realias galias tiriant ir persekiojant už padarytus tarptautinius nusikaltimus.⁵²⁸

Ikiteisminio tyrimo kolegijos veiksmai, ribojantys prokuroro diskreciją, pasireiškia „leidimu“⁵²⁹, „patvirtinimu“⁵³⁰ arba „peržiūrėjimu“⁵³¹. Tarptautinių *ad hoc* tribunolų statutai bei proceso ir įrodinėjimo taisyklės, iš tiesų, daug mažiau suvaržo prokuroro instituciją procesine kontrole. Kaip jau minėta, pirmoji teisminės kontrolės galimybė TBTJ procese – tik prokurorui pateikus kaltinimus Teisminei kolegijai pagal TBTJ Statuto 19 straipsnį. TBTJ Proceso ir įrodinėjimo taisyklių 61 taisyklė leidžia teisėjams peržiūrėti kaltinimus ir „pasiūlyti“ prokurorui pakeisti kaltinimų sąrašą. Tai yra vienintelė tokia galimybė. Be to, Teisminė kolegija pateikia tik siūlymus, kuriuos prokuroras

⁵²⁷ BERGSMO, M.; KRUGER, P. *Supra note* 514, p. 702.

⁵²⁸ TURONE, G. Powers and Duties of the Prosecutor, Vol. Vol II. In CASSESE, A.; GAETA, P. and JONES, J. (eds.). *The Rome Statute of the International Criminal Court. A Commentary*. Oxford, 2002, p. 1139.

⁵²⁹ TBT Romos statuto 15 str. 3 ir 4 d. *Supra note* 9.

⁵³⁰ *Ibidem*, 53 str. 3 d. b punktas.

⁵³¹ *Ibidem*, 53 str. 3 d. a) ir b punktas.

gali priimti arba atmesti savo nuožiūra. Taip pat teisėjas, pateikęs siūlymus, negali dalyvauti teisminiame bylos svarstyme⁵³².

Kitaip nei TBTJ procese, TBT Ikitėisminio tyrimo kolegijos veiksmai turi lemiamos reikšmės tolesnei proceso eigai: kreipimasis pagal Statuto 15 straipsnio 3 dalį dėl leidimo tęsti tyrimą gali vienareikšmiškai baigti situacijos tyrimą, pagal Statuto 53 straipsnio 3 dalies b punktą prokuroro sprendimas nutraukti tyrimą gali būti nepatvirtintas ir todėl procesas turės būti tęsiamas, o prokuroro sprendimo nutraukti tyrimą peržiūrėjimas pagal 53 straipsnio 3 dalies a punktą gali reikšti prokuroro sprendimo užginčijimą ir grąžinimą persvarstyti. Kita vertus, Statuto 53 straipsnio 3 dalies a punkto formuluotė, kad valstybės, Statuto Šalies, perduodančios situaciją, arba JT Saugumo Tarybos prašymu Ikitėisminio tyrimo kolegija prokuroro sprendimą nesiimti veiksmų „gali peržiūrėti“ ir „gali prašyti prokurorą persvarstyti“, kelia abejonių dėl teisminės kontrolės efektyvumo. Prokuroras, persvarstęs savo sprendimą, gali jo nepakeisti. Šiuo atveju kyla klausimas, ar iš tiesų šis Teisminės kolegijos veiksmas gali būti vadinamas teismine kontrole. Tačiau pažymėtina ir tai, kad prokuroro vienašališkas sprendimas netęsti *proprio motu* pradėto tyrimo, nes nėra realaus pagrindo, negali būti peržiūrėtas⁵³³. Aišku, kai situaciją perduoda valstybė, Statuto Šalis, arba JT Saugumo Taryba, bet koks prokuroro sprendimas nutraukti preliminarų tyrimą gali būti kvestionuojamas⁵³⁴.

Pažymėtina, kad Ikitėisminio tyrimo kolegija gali vykdyti teisminę prokuroro reikšmingų sprendimų kontrolę tik esant prašymui⁵³⁵, išskyrus atvejus, numatytus Statuto 53 straipsnio 1 dalies c punkte ir 2 dalies c punkte, kai prokuroras, argumentuodamas tuo, kad persekiojimas nepadės teisingumui, nusprendžia nutraukti tyrimą. Tokį sprendimą Ikitėisminio tyrimo kolegija gali peržiūrėti savo iniciatyva.

⁵³² 1994 m. TBTJ Proceso ir įrodinėjimo taisyklės. *Supra note* 450, 15 taisyklė. c punktas.

⁵³³ TBT Romos statuto 15 str. 6 d. *Supra note* 9.

⁵³⁴ *Ibidem*, 19 str.

⁵³⁵ TBT Romos statuto 15 str. 3 d. atveju kreipiasi prokuroras, 53 str. 3 d. a punkto atveju – valstybė perdavusi situaciją. *Supra note* 9.

TBT prokuroro veiksmų teisminės kontrolės analizė rodo, kad Romos statutas nukrypsta nuo *ad hoc* tribunolų suformuotos teisminės kontrolės praktikos, nes Romos statutas labiau suvaržo TBT prokurorą. Prokuroro diskrecijos ribojimas yra logiškas valstybių konsensuso, siekiančio nepažeisti pagarbos valstybių suverenitetui principo ir nustatyti vidinę stabdžių ir atsvarų sistemą, rezultatas. Romos statutas parengtas atsižvelgus į pagarbos valstybių suverenitetui svarbą⁵³⁶. Kita vertus, prokuroro diskrecijos ribojimai yra labai reikalingi – jie sumažina riziką, kad tyrimas ar persekiojimas bus nepagrįstai sustabdyti, be to, teisminė kontrolė užtikrina prokuroro veiksmų, įvertinant baudžiamąsias veikas, skaidrumą⁵³⁷.

3.3.2.4. Prokuroro neveikimas

Diplomatinės Romos konferencijos metu valstybės, siekdamos, kad būtų užtikrinta pagarba valstybių suverenitetui, ir baimindamosi politiškai motyvuotų procesų darė viską, kad būtų įtvirtintos aiškios nuostatos, sukuriančios atsvarą prokuroro *proprio motu* galioms. Romos statute išsamiai reglamentuojamos, galimybės kontroliuoti prokuroro priimamų sprendimų pagrįstumą. Tačiau Romos statute tiesioginių nuostatų dėl prokuroro kontrolės jo neveikimo atveju nėra. Be to, Prokuratūros Teisinių konsultacijų skyrius konstatuoja, kad „nei Romos statutas, nei Taisyklės nenurodo laikotarpio, per kurį prokuroras turi priimti sprendimą pradėti tyrimą“⁵³⁸. Tai pagrindžia ir kelių prokuroro neveikimo atvejų analizė.

Pradėjus Ugandos situacijos tyrimą ir išdavus arešto orderius dėl LRA (angl. *Lord Resistance Army*) vadų, prokuroras savo kalbomis leido suprasti, kad

⁵³⁶ TURONE, G. Powers and Duties of the Prosecutor, Vol. II. In CASSESE, A.; GAETA, P. and JONES, J. (eds.). The Rome Statute of the International Criminal Court. A Commentary. Oxford, 2002, p. 1179.

⁵³⁷ *Ibidem*, p. 1180.

⁵³⁸ The Initiation of an Investigation (Articles 18, 19, 53). Internal Memorandum of the OTP Legal Advisory Section of the ICC. 27 February 2004, MoL 13-04227-1, p. 4.

tolesnių persekiojimo veiksmų nebus imtasi⁵³⁹. Ikiteisminio tyrimo kolegija, susirūpinusi tolesniais prokuroro veiksmais, nusprendė surengti pasitarimą padėčiai aptarti⁵⁴⁰. Pats pasitarimas buvo uždaras, tačiau prokuroras prieš pasitarimą teigė, kad „nė vienas iš pasisakymų nereiškia, jog buvo priimtas sprendimas dėl „pakankamo pagrindo nebuvimo“ pagal 53 straipsnio 2 dalį“⁵⁴¹. Todėl, kaip buvo nurodoma, šiuo atveju nėra taikoma Teismo nuostatų 48 taisyklė⁵⁴², suteikianti galimybę Ikiteisminio tyrimo kolegijai prašyti prokurorą pateikti informaciją. Kitaip tariant, buvo aiškiai nurodyta, kad teisminė kontrolė šioje ankstyvoje tyrimo stadijoje teisinio pagrindo neturi.

Kitas pavyzdys – CAR situacija, kuri 2005 m. sausio 7 d. buvo pačios valstybės, Statuto Šalies, perduota pagal Statuto 13 straipsnio a punktą. Prokuroras 2005 m. sausio 7 d. paskelbė, kad pradeda situacijos analizę dėl galimybės inicijuoti tyrimą⁵⁴³. *Cour de Cassation* (CAR aukščiausios instancijos teismas) 2006 m. balandžio 11 d. priėmė sprendimą, kuriame nustatyta, kad CAR teisminė sistema negali efektyviai tirti ir persekioti asmenų, įtariamų nusikaltimų padarymu CAR, todėl tik TBT gali užtikrinti tinkamą situacijos tyrimą ir taikyti atsakomybę kaltiems asmenims⁵⁴⁴. Tačiau prokuroras daugiau nei dvejus metus po situacijos perdavimo ir metus nuo *Cour de Cassation* sprendimo nepaskelbė situacijos priimtina ir nepradėjo oficialaus tyrimo. Tuo

⁵³⁹ Registration into a record of proceedings of Statement by Luis Moreno-Ocampo, Informal meeting of Legal Advisors of Ministries of Foreign Affairs, New York, 24 October 2005. Taip pat žr. 2005 m. spalio 3 d. posėdžio protokolas (Angl. *3 October 2005 Hearing, Transcript*) T-02/04-01/05-I-Conf-EN, pp. 46–47, ICC-02/04-01/05-67, p. 3.

⁵⁴⁰ 2005 m. gruodžio 12 d. TBT II Ikiteisminio tyrimo kolegijos sprendimas [interaktyvus] ICC-02/04-01/05-68 [žiūrėta 2008-02-06]. Interneto prieiga http://www.icc-cpi.int/library/cases/ICC-02-04-01-05-68_English.pdf.

⁵⁴¹ OTP Submission Providing Information On Status of the Investigation In Anticipation of the Status Conference To Be Held on 13 January 2006 [interaktyvus] 11 January 2006, ICC-02/04-01/05-76 para. 2 [žiūrėta 2008-02-09]. Interneto prieiga http://www.icc-cpi.int/library/cases/ICC-02-04-01-05-76_En.pdf.

⁵⁴² 2004 m. TBT Teismo taisyklės [interaktyvus] (angl. *Regulations of the Court*) priimtos Teismo teisėju 2004 m. gegužės 26 d. 5-oje Plenarinėje sesijoje, vykusioje 2004 m. gegužės 17–18 d. Hagoje. Oficialūs Tarptautinio baudžiamojų teismo dokumentai Nr. ICC-BD/01-01-04 [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/legal%20texts%20and%20tools/Pages/legal%20tools.aspx.

⁵⁴³ Prosecutor receives referral concerning Central African Republic, Press Release ICC-OTP [interaktyvus]. 7 January 2005 [žiūrėta 2008-02-09]. Interneto prieiga <http://www.icc-cpi.int/press/pressreleases/87.html>.

⁵⁴⁴ Priimtas 2006 m. balandžio 11 d. Pagal <http://www.fidh.org/spip.php?article3260> [žiūrėta 2008-02-07]

metu vyko CAR prezidento rinkimai ir galbūt politinė situacija šalyje taip pat prisidėjo prie to, kad buvo delsiama⁵⁴⁵. CAR vyriausybė 2006 m. rugsėjo 27 d. pateikė skundą dėl prokuroro neveiklumo Ikiteisminio tyrimo kolegijai, kuriame prašė, kad prokuroras pateiktų atsakymą, ar inicijuos tyrimą, ir imtųsi veiksmų apsaugoti aukas, liudytojus ir įrodymus⁵⁴⁶. Ikiteisminio tyrimo kolegija nurodė, kad preliminarus tyrimas turi būti atliktas per protingą terminą, pabrėžė, kad Kongo ir Ugandos situacijų preliminarus tyrimas buvo baigtas per šešis mėnesius ir nurodė ne vėliau nei 2006 m. gruodžio 15 d. pateikti ataskaitą apie jau atliktus veiksmus ir įvertinti galimą veiksmų pabaigos datą.⁵⁴⁷ Tačiau prokuroras argumentavo, kad teisinis pagrindas įsikišti į prokuroro veiklą atsiranda tik pagal Statuto 53 straipsnio 3 dalį dėl prokuroro sprendimo netęsti tyrimo ar persekiojimo. Kadangi nebuvo priimtas sprendimas pagal Statuto 53 straipsnio 1 dalį, Ikiteisminio tyrimo kolegija neturi teisinio pagrindo kontroliuoti prokuroro diskrecijos. Vis dėlto buvo pateikta labai bendro pobūdžio CAR situacijos apžvalga ir nurodyta, kad „artimiausioje ateityje“ sprendimas bus priimtas.⁵⁴⁸ Sprendimas pradėti tyrimą priimtas po penkių mėnesių – 2007 m. gegužės 22 d.

TBT praktikoje dar neišspręstas klausimas, ar prokuroras privalo kaip įmanoma greičiau atlikti preliminarų tyrimą ir priimti sprendimą pagal Statuto 53 straipsnį. Aišku, kad šioje situacijoje būtina įvertinti aukų teisės į teismą užtikrinimą. Be to, nėra aišku, kokias prokuroro neveiklumo kontrolės galias turi Ikiteisminio tyrimo kolegija. Pagal Statutą netgi aiškios pareigos informuoti apie tyrimo eigą, kol nepriimtas sprendimas pagal Statuto 53 straipsnį, prokuroras neturi. Tačiau Prokuratūros Teisinių konsultacijų skyrius rekomenduoja

⁵⁴⁵ Vienas pagrindinių įtariamųjų Jean-Pierre Bemba buvo kandidatas į prezidentus.

⁵⁴⁶ 2006 m. rugsėjo 27 d. CAR skundas dėl prokuroro neveiklumo CC-01/05-5-Conf.

⁵⁴⁷ 2006 m. lapkričio 30 d. PTC III sprendimas dėl informacijos apie parengtinį CAR situacijos tyrimą [interaktyvus] (Angl. *30 November 2006 PTC III's Decision Requesting Information on the Status of the Preliminary Examination of the Situation in the CAR*), [žiūrėta 2008-02-07]. Interneto prieiga http://www.icc-cpi.int/library/cases/ICC-01-05-6_English.pdf.

⁵⁴⁸ Prosecution's Report Pursuant to PTC III's 30 November 2006 Decision Requesting Information on the Status of the Preliminary Examination of the Situation in the CAR [interaktyvus], 15 December 2006 [žiūrėta 2008-02-07]. Interneto prieiga http://www.icc-cpi.int/library/cases/ICC-01-05-7_English.pdf.

Prokuratūrai pačiai nustatyti laikotarpį, per kurį sprendimas pradėti tyrimą turi būti priimtas, ir argumentuotai apie jį informuoti.⁵⁴⁹

Prokuroro neveikimo atvejų analizė parodo, kad papildančiai konkuruojančiai tarptautinei baudžiamajai jurisdikcijai realizuoti aktyvi TBT prokuroro institucija turi lemiamos įtakos, pirmiausiai, užtikrinant TBT reagavimą laiku į nacionalinių baudžiamųjų teismų negalėjimą ar nesugebėjimą persekioti ir teisti už nusikaltimus, patenkančius į Romos statuto reguliavimo sritį.

Apibendrinant šiame poskyryje analizuotą prokuroro diskreciją jurisdikcijos aktyvinimo procese, galima daryti išvadą, kad prokuroro institucija TBT procese paprastai apibūdinamas trimis aspektais: nepriklausomumas vykdant tyrimą, svarbių prokuroro priimtų sprendimų teisminė kontrolė, ir objektyvumo pareiga. Diskrecija, sutelkta prokuroro pareigose, pirmiausiai garantuoja jo nepriklausomumą, užtikrindama visos tarptautinės teisminės institucijos nešališkumą dėl suinteresuotų valstybių. Tačiau prokuroro diskrecija yra pakankamai plati, todėl turi būti tinkamai apribota teisminės kontrolės priemonėmis.

3.3.3. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos ir TBT santykis

Egzistuojantį TBT ir JT Saugumo Tarybos ryšį siekiama reguliuoti taip, kad, viena vertus, nebūtų pažeidžiamas TBT, kaip teisminės institucijos, nepriklausomumas, tačiau, antra vertus, kad savo efektyvia veikla TBT galėtų būti kaip viena iš priemonių taikai ir saugumui tarptautinėje bendrijoje užtikrinti. Santykis yra komplikuoatas vien todėl, kad TBT sritis ir tiriamos situacijos ar konkrečios bylos gali apimti politiškai jautrius klausimus JT Saugumo Tarybai ar jos valstybėms narėms. Be to, JT Saugumo Tarybos TBT perduotų situacijų tyrimas nėra papildomai finansuojamas ir be TBT sutikimo didinamos TBT

⁵⁴⁹ The Initiation of an Investigation (Articles 18, 19, 53). Internal Memorandum of the OTP Legal Advisory Section of the ICC. 27 February 2004, MoL 13-04227-1, p. 5.

išlaidos. Tačiau TBT šis santykis galėtų būti naudingas, nes, užtikrinus JT Saugumo Tarybos narių palaikymą, sudaromos sąlygos efektyviai praktinei tribunolo veiklai. Iš esmės galima išskirti keturias sritis, kurios visapusiškai atskleidžia TBT ir JT Saugumo Tarybos santykį⁵⁵⁰. Pirma, Romos statuto 13 straipsnis, pagal kurį JT Saugumo Tarybai suteikta galia perduoti spręsti situaciją TBT, antra, TBT sprendimų įgyvendinimas, trečia, TBT ir JT Saugumo Tarybos sprendimų kolizija ir, ketvirta, agresijos nusikaltimo klausimas.

Pirmiausia, būtina suprasti skirtumą tarp JT Saugumo Tarybos situacijos perdavimo TBT prokurorui ir TBT prokuroro *proprio motu* pradėto tyrimo. Romos statuto 13 straipsnyje aiškiai atskiriama⁵⁵¹, kad JT Saugumo Taryba gali perduoti *situaciją*, kurioje gali būti padarytas vienas ar keli nusikaltimai, nurodyti Romos statuto 5 straipsnyje.⁵⁵² Tuo tarpu prokuroras inicijuoja tyrimą dėl konkrečios *bylos*, įvardydamas vykdomos jurisdikcijos apimtį konkrečiam įtariamajam ir jo galimai padarytiems nusikaltimams. Tokiu būdu nustatomos JT Saugumo Tarybos kompetencijos ribos, tačiau aišku, nesuvaržoma teisė nuspręsti perduoti konkrečią bylą vadovaujantis JT Chartijos VII skyriumi. Konkrečios bylos perdavimas šiuo atveju tiesiog nebūtų privalomas TBT. Svarbu suprasti, kad JT Saugumo Taryba, net ir naudodamasi JT Chartijos VII skyriumi, negali įpareigoti TBT, kaip specifinės tarptautinės teisminės organizacijos, nesančios JT nare, veikti konkrečiu būdu. Tik TBT prokuroras turi galias spręsti, vadovaudamasis TBT Statutu, kuri situacija bus tirama ir prieš ką bus pradėtas ikiteisminis tyrimas. Taigi JT Saugumo Taryba negali naudotis savo galiomis pagal JT Chartiją, kad apribotų TBT jurisdikciją.

Vis dėlto atkreiptinas dėmesys, kad JT Saugumo Taryba, naudodamasi jai suteiktomis galiomis pagal JT Chartiją, turi galimybę išplėsti TBT jurisdikciją valstybėms, kurios nėra Romos statuto Šalys. Kadangi Romos statuto 12

⁵⁵⁰ Pagal MCGOLDRICK, D.; ROWE, P.; DONNELLY, E. (eds.) *Supra note* 253, p. 96.

⁵⁵¹ Lietuviškame oficialiame Romos statuto 13 straipsnio vertime nėra vartojamas terminas „situacija“. Tai laikytina esminiu skirtumu, nes Romos statuto 13 straipsnio kontekste tai yra skiriamasis JT ST ir TBT Prokuroro galių apimtį požymis. *Supra note* 9. Plačiau žr. *Supra note* 438.

⁵⁵² Palyginimui angliškas Romos statuto 13 str. b punkto tekstas: „(b) A situation in which one or more of such crimes appears to have been committed is referred to the Prosecutor by the Security Council acting under Chapter VII of the Charter of the United Nations“. *Supra note* 9.

straipsnio 2 dalis nereikalauja, kad JT Saugumo Tarybos perdavimo atveju teritorinė ar pilietybės valstybė būtų pripažinusi TBT jurisdikciją *ad hoc* pagrindu. Aišku, jurisdikcija šiuo atveju būtų griežtai apribota tiek, kokia apimtimi situaciją yra perdavusi JT Saugumo Taryba.

Situacijai, perduotai JT Saugumo Tarybos, bus taikomi visi procesiniai reikalavimai kaip ir kitiems vadovaujantis Statuto 13 straipsniu inicijuotiems tyrimams. Taigi JT Saugumo Tarybos situacijos perdavimas dar nereiškia, kad tyrimas bus atliekamas. Sprendimas dėl situacijos priimtumo visada turės būti priimamas laikantis teisminės institucijos nepriklausomumo ir nešališkumo principų. JT Saugumo Tarybos rezoliucijos yra privalomos valstybėms Jungtinių Tautų narėms, tačiau nėra minimas jų privalomumas kitoms tarptautinėms organizacijoms, kurioms šiuo atveju būtų priskiriamas TBT.

JT Saugumo Taryba, perduodama situaciją TBT, vadovaujantis JT Chartijos VII skyriumi, turi įvertinti konkrečios situacijos keliamą grėsmę taikai, jos pažeidimą ar agresijos akto pavojų pagal JT Chartijos 39 straipsnį ir priėti prie išvados, kad vadovaujantis šiomis grėsmėmis yra būtina perduoti situaciją TBT. Šioje situacijoje atsiranda ryšys tarp JT Saugumo Tarybos galių taikos ir saugumo srityje ir TBT teisingumo vykdymo galių. Ar šis ryšys yra kliūtis TBT nepriklausomumui?⁵⁵³ Romos konferencijos metu Indijos atstovai teigė, kad „JT Saugumo Tarybai galia perduoti situaciją dabar yra nebūtina. JT Saugumo Taryba įsteigė *ad hoc* tribunolus, nes neegzistavo kiti teisminiai mechanizmai teisti už tarptautinius nusikaltimus, padarytus buvusioje Jugoslavijoje ir Ruandoje. Dabar vis dėlto egzistuos TBT ir valstybės dalyvės turės teisę jam perduoti bylas. JT Saugumo Tarybai nebūtina perduoti TBT bylų, nebent tokia galia jai būtų suteikiama remiantis dviem prielaidomis. Pirmoji, kad JT Saugumo Tarybos situacijos perdavimas TBT bus labiau įpareigojantis, negu kiti situacijos perdavimo TBT atvejai; tai būtų aiškus bandymas paveikti teisingumo vykdymą. Antroji, būtų tikimasi, kad kai kurios JT Saugumo

⁵⁵³ Plačiau žr. MCGOLDRICK, D.; ROWE, P.; DONNELLY, E. (eds.) *Supra note* 253, p. 100; SAROOSHI, D. The legal Framework Governing United Nations Subsidiary Organs. BYIL, 67, Nr. 413, 1996, p. 422 et seq.

Tarybos narės neplanuos prisijungti prie TBT, neprisiims įsipareigojimų pagal Statutą, bet tikėsis naudotis galimybe perduoti TBT bylas. Tai taip pat nepriimtina.⁵⁵⁴ Net ir turint galvoje Indijos atstovų iškeltas abejones, negalima pamiršti, kad JT Saugumo Tarybos įtaka TBT yra ribota, o TBT yra būtina pasitikėti JT Saugumo Tarybos vykdomosiomis galiomis. Jeigu nebūtų nustatyto santykio tarp JT Saugumo Tarybos ir TBT, JT Saugumo Taryba turėtų galimybę ignoruoti TBT.⁵⁵⁵

Antroji sritis, apibūdinanti TBT ir JT Saugumo Tarybos santykį, yra TBT sprendimų įgyvendinimas. JT Saugumo Taryba, veikdama pagal savo kompetenciją ir realizuodama JT Chartijos suteiktas galias, iš esmės turi galimybę prisidėti prie efektyvaus TBT sprendimų vykdymo. Romos statuto 86 straipsnyje reglamentuojama pareiga visokeriopai bendradarbiauti su Teismu. Ši pareiga apima bendradarbiavimą su prokuroru, kai jis vykdo tyrimą ir persekiojimą už nusikaltimus, patenkančius į Teismo jurisdikciją. Tuo atveju, jei valstybė, Statuto Šalis, nevykdo pareigos bendradarbiauti pagal Statuto 9 dalį ir kai tokie veiksmai trukdo Teismui vykdyti Statute numatytas funkcijas ir įgaliojimus, Teismas, vadovaudamasis Statuto 87 straipsnio 7 dalimi, gali tai konstatuoti ir kreiptis į valstybių, Statuto Šalių, Asamblėją arba, jeigu byla Teismui perdavė JT Saugumo Taryba – į JT Saugumo Tarybą.⁵⁵⁶ Kreipimosi į Asamblėją efektyvumas šiuo atveju yra tiesiogiai priklausomas nuo jos sprendimų priėmimo operatyvumo ir narių skaičiaus. Pažymėtina, kad TBTJ ir TBTR statutai numato galimybę kreiptis į JT Saugumo Tarybą bet kuriuo atveju, kai nesilaikoma bendradarbiavimo pareigos⁵⁵⁷. TBT atveju, siekiant, kad sprendimai būtų priimami ir vykdomi efektyviai, JT Saugumo Taryba turėtų plačiau naudotis JT Chartijos VII skyriaus jai suteiktomis galiomis ir kurti

⁵⁵⁴ Cituota BERGSMO, M. Occasional Remarks on Certain State Concerns about the Jurisdictional Reach of the International Criminal Court and Their Possible Implications for the Relationship between the Court and the Security Council. *Nordic Journal of International Law*, Vol. 69, 2000, p. 93.

⁵⁵⁵ MCGOLDRICK, D.; ROWE, P.; DONNELLY, E. (eds.) *Supra note* 253, p. 102.

⁵⁵⁶ Plačiau žr. SLUITER, G.; SWART, B. The International Criminal Court and International Criminal Co-operation. In LAMMERS, J. G.; SCHUKKING, J. (eds.) *Reflections on the International Criminal Court: Essays in Honour of Adriaan Bos*. HAM von HEBEL. The Hague: TCM Asser Press, 1999, p. 91 et seq.

⁵⁵⁷ 1994 m. TBTJ Proceso ir įrodinėjimo taisyklės, *supra note* 450, 59 taisyklė ir 61 taisyklės E punktas.

nuoseklią JT Chartijos 39 straipsnio taikymo praktiką, konstatuoti, kad valstybių nebendradarbiavimas su Teismu yra grėsmė taikai ir saugumui ir taip sudaryti pagrindą taikyti sankcijas pagal VII skyrių⁵⁵⁸. Tokiai JT Saugumo Tarybos praktikai kurti šiuo metu jau yra sudarytos prielaidos. Pirma, JT Saugumo Tarybai VII skyriaus suteiktoms galioms vykdyti nereikia TBT kreipimosi pagal Romos statuto 87 straipsnio 7 dalį. Be to, JT Chartijos 39 straipsnio taikymas nėra apribotas priežastimis, kuriomis remiantis JT Saugumo Taryba turėtų vadovautis konstatuodama grėsmę taikai ir saugumui, todėl tokia priežastimi galėtų būti ir nebendradarbiavimas su TBT vykdant teisingumą persekiojant ir baudžiant už nusikaltimus žmoniškumui, genocidą, karo nusikaltimus ir agresiją. Taigi teisinių kliūčių JT Saugumo Tarybai prisidėti prie TBT sprendimų efektyvumo nėra, nors suprantama, kad pagrindinė kliūtis galėtų būti politinės valios trūkumas. Antra prielaida yra *Lockerbie* byloje⁵⁵⁹ susiklosčiusi praktika, kai JT Saugumo Taryba, taikydama JT Chartijos 39 straipsnį, konstatavo grėsmę taikai ir saugumui ir reikalavo Libijos perduoti du Libijos saugumo pareigūnus valstybei, turinčiai jurisdikciją juos persekioti ir teisti už sprogdinimus⁵⁶⁰.

Trečioji sritis, kurios analizė atskleidžia TBT ir JT Saugumo Tarybos santykio problematiką, yra TBT ir JT Saugumo Tarybos sprendimų kolizija. JT Saugumo Taryba, priimdama sprendimus vadovaudamasi grėsme taikai ir saugumui, turi visišką diskreciją nuspręsti, kad taikos užtikrinimas ir daugelio gyvybių išsaugojimas yra svarbesnis, nei lyderių ar kitų asmenų persekiojimas, siekiant vykdyti teisingumą. Be to, baudžiamasis persekiojimas galėtų būti konflikto ir dar didesnės grėsmės taikai ir saugumui priežastimi. Vadovaujantis tokia logika, Romos statute buvo suformuluotas 16 straipsnis, leidžiantis atidėti tyrimą ar baudžiamąjį persekiojimą 12 mėnesių konkrečioje byloje.⁵⁶¹ Tačiau

⁵⁵⁸ MCGOLDRICK, D.; ROWE, P.; DONNELLY, E. (eds.) *Supra note* 241, p. 103.

⁵⁵⁹ 1998 m. vasario 27 d. TTT sprendimas Lokerbio byloje (Libija v. JAV). ICJ Reports, 1998, p. 115.

⁵⁶⁰ Cituota MCGOLDRICK, D.; ROWE, P.; DONNELLY, E. (eds.) *Supra note* 253, p. 103. Plačiau žr. AUST, A. *Lockerbie: The Other Case*. ICLQ, 49, Nr. 278, 2000.

⁵⁶¹ Romos statuto 16 straipsnis nustato: „*Tyrimo arba baudžiamojo persekiojimo atidėjimas*. Joks tyrimas arba baudžiamasis persekiojimas, kaip nustatyta šiame Statute, negali būti pradėtas arba vykdomas dvylika mėnesių nuo to momento, kai JT Saugumo Taryba savo rezoliucijoje, priimtoje pagal

šiuo atveju nėra nustatytas apribojimas JT Saugumo Tarybai, kuris neleistų atidėti tyrimo ar pradėti baudžiamąjį persekiojimą kasmet 12 mėnesių neribotą laiką. Pažymėtina, kad atidėjimu pagal Romos statuto 16 straipsnį negalima naudotis siekiant sustabdyti sprendimo priėmimą ar bausmės paskyrimą, kai tyrimas ir persekiojimas jau yra baigtas. Pažymėtina, kad JT Saugumo Tarybos galios tokioje situacijoje yra nevienareikšmės ir galėtų sudaryti prielaidas nebaudžiamumui. Kyla klausimas, ar yra galimybė JT Saugumo Tarybai daryti poveikį TBT ar nepaisyti TBT priimtų sprendimų?

Vadovaujantis JT Chartijos 25 straipsniu ir VII skyriumi, JT Saugumo Taryba gali priimti įpareigojančio pobūdžio rezoliucijas JT valstybėms narėms. JT Chartijos 103 straipsnis, reglamentuodamas JT Chartijos taikymo prioritetą prieš kitus JT valstybių narių įsipareigojimus, galėtų būti pagrindas JT Saugumo Tarybai panaikinti TBT sprendimų galiojimą JT valstybėms narėms⁵⁶². Tačiau, kaip minėta anksčiau, JT Saugumo Taryba neturi galios priimti privalomos rezoliucijos kitoms tarptautinėms organizacijoms, ypač teisminėms, tokios kaip TBT. Vienintelė galimybė JT Saugumo Tarybai daryti įtaką TBT sprendimams ir veiklai – priimti privalomo pobūdžio rezoliucijas JT valstybėms narėms, nurodančias veikti nesilaikant TBT priimtų sprendimų, pavyzdžiui, situacijose, kai būtų nurodoma, siekiant užtikrinti taiką, nuteistąjį paleisti penkeriais metais anksčiau, nei priimtas TBT sprendimas, arba nurodant nepriimti valstybėms JT narėms nuteistojo bausmei atlikti. Šiuo atveju TBT ir JT Saugumo Tarybos sprendimų kolizija būtų sprendžiama suteikiant pirmenybę JT Saugumo Tarybos priimtoms privalomo pobūdžio rezoliucijoms, nes privalomo pobūdžio rezoliucija būtų priimta JT valstybėms narėms ir vadovaujantis JT Chartijos Saugumo Tarybai suteiktomis galiomis.

Ketvirtoji sritis, susijusi su JT Saugumo Tarybos vaidmeniu sprendžiant dėl agresijos nusikaltimo padarymo, parodo galimybes peržiūrėti TBT priimtus

Jungtinių Tautų Chartijos VII skyrių, to paprašo Teismo; JT Saugumo Taryba tokiomis pat sąlygomis gali dar kartą to paprašyti.“ *Supra note 9*.

⁵⁶² 1945 m. JT Chartija. Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557. 103 straipsnis nustato: „Jeigu Jungtinių Tautų narių įsipareigojimai pagal šią Chartiją prieštarauja jų įsipareigojimams pagal kokį nors kitą tarptautinį susitarimą, jų įsipareigojimai pagal šią Chartiją turi pirmenybę.“

sprendimus ir leidžia įvertinti JT Saugumo Tarybos turimą įtaką TBT procesui. Agresijos nusikaltimas buvo apibrėžtas ir su juo susiję TBT jurisdikcijos klausimai buvo išspręsti 2010 metais Kampalos peržiūros konferencijoje Rezoliucija RC/Res.6 patvirtinus Romos statuto pakeitimus⁵⁶³.

2010 m. Kampalos peržiūros konferencijos metu Statute buvo siekiama įtvirtinti TBT nepriklausomumo nuo politinės valstybių ar JT Saugumo Tarybos įtakos principą. Tačiau realiai sąsajos egzistuoja, pirmiausiai, TBT ir JT Saugumo Tarybos dalykinės kompetencijos srityje. Pagal JT Chartijos VII skyriuje apibrėžtas JT Saugumo Tarybos funkcijas, ji sprendžia dėl grėsmės taikai, taikos pažeidimų ir agresijos aktų. JT Generalinės Asamblėjos 1974 m. rezoliucija Nr. 3314 (XXIV) apibrėžia agresiją, kaip valstybės tarptautinės teisės pažeidimą⁵⁶⁴. Dėl agresijos, sukeliančios grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui, nustatymo JT Saugumo Taryba turi pagrindinę, bet ne išimtinę prerogatyvą⁵⁶⁵. Tačiau agresija yra tarptautinis nusikaltimas, faktiškai priklausantis ir TBT jurisdikcijai⁵⁶⁶. Taigi nors atrodytų, kad, tiriant agresijos faktą, veikti galės JT Saugumo Taryba ir TBT, tačiau agresijos nusikaltimas patenka į TBT jurisdikciją fizinio asmens baudžiamosios atsakomybės aspektu, o ne kaip valstybės nusikaltimas.

Patvirtinta agresijos nusikaltimo formuluotė iš esmės palieka politinės įtakos galimybę sprendžiant teisinius klausimus dėl agresijos nusikaltimo TBT. Pagal Rezoliuciją RC/Res.6 prokuroras privalo informuoti JT Saugumo Tarybą apie bet kokį potencialų tyrimą, kuris inicijuojamas TBT prokuroro *proprio motu* arba remiantis valstybės, Statuto Šalies, perdavimu, prieš imantis veiksmų dėl agresijos nusikaltimo tyrimo⁵⁶⁷. Tik tuo atveju, kai JT Saugumo Taryba

⁵⁶³ TBT rezoliucija RC/Res.6, „Peržiūros konferencija“, priimta 2010 birželio 11 d. bendru sutarimu tryliktajame plenariniame posėdyje Dėl agresijos nusikaltimo. Taip pat žr. 2010 m. birželio 11 d. Kampaloje priimti Tarptautinio baudžiamosio teismo Romos statuto pakeitimai dėl agresijos nusikaltimo ir 2010 m. birželio 10 d. Kampaloje priimti Tarptautinio baudžiamosio teismo Romos statuto 8 straipsnio pakeitimai. TAR, 2015-12-03, Nr. 19274.

⁵⁶⁴ JT GA rezoliucija Nr. 29/3314 (1974) dėl agresijos apibrėžimo.

⁵⁶⁵ 2004 m. liepos 9 d. TTT konsultacinė išvada dėl sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje teisiųjų pasekmių. ICJ Reports, 2004, para. 26.

⁵⁶⁶ Šiuo metu agresijos nusikaltimo apibrėžimas nėra įtvirtintas Romos statute. Todėl, kol nebus užbaigtos procedūros dėl šio nusikaltimo apibrėžimo, padarius šį nusikaltimą, TBT negali dėl jo vykdyti jurisdikcijos.

⁵⁶⁷ Rezoliucija RC/Res.6. 15 *bis* straipsnis.

nustato, kad agresija buvo padaryta arba jei JT Saugumo Taryba nesiima veiksmų ilgiau nei šešis mėnesius ir neatideda tyrimo pagal Statuto 16 straipsnį, prokuroras gali tęsti tyrimą su Ikitiesminio tyrimo kolegijos leidimu. Šie reikalavimai yra griežtesni nei tie, kurie taikomi Romos statuto 5 straipsnyje nurodytų nusikaltimų atžvilgiu, kai reikalaujama tik kolegijos sprendimo, nenustačius kitų procedūrinių reikalavimų, pavyzdžiui, privalomo laukimo terminų.

Saugumo Tarybos filtro sukūrimas kelia abejonę, ar agresijos nusikaltimas, priklausantis TBT jurisdikcijai, nėra siekis „teise užmaskuoti politiką“⁵⁶⁸. Nors egzistuoja nuomonių, kad labai mažai bylų dėl agresijos nusikaltimo pasieks TBT, atsizvelgiant į tai, kad JT Saugumo Taryba retai nustato agresijos aktus⁵⁶⁹, tačiau taip pat teigiama, kad JT Saugumo Taryba imsis aktyvesnių veiksmų vien todėl, kad TBT užtikrina persekiojimo perspektyvą⁵⁷⁰.

3.3.4. Valstybių suverenitetas

Pagarbos valstybių suverenitetui klausimas papildomosios jurisdikcijos kontekste visada buvo probleminis. Pirmiausiai todėl, kad „tarptautinė baudžiamoji teisė yra tiltas, jungiantis nacionalinę ir tarptautinę teisinę tvarką“⁵⁷¹. Ilgą laiką individuali baudžiamoji atsakomybė buvo laikoma

⁵⁶⁸ KREB, C. Time for Decision: Some Thoughts on the Immediate Future of the Crime of Aggression: A Reply to Andreas Paulus. EJIL, Nr. 20(4), 2010, p. 1143.

⁵⁶⁹ MCDUGALL, C. When Law and Reality Clash – The Imperative of Compromise in the Context of the Accumulated Evil of the Whole: Conditions for the Exercise of the International Criminal Court’s Jurisdiction Over the Crime of Aggression. ICLF International Criminal Law Forum, No. 7, 2007, p. 277, 310; SHAEFFER, R. The Audacity of Compromise: The UN Security Council and the Pre-conditions to the Exercise of Jurisdiction by the ICC with Regard to the Crime of Aggression. ICLR, No. 9, 2009, p. 411, 419; KEMP, G. Individual Criminal Liability for the International Crime of Aggression. Antwerp: Intersentia, 2010, p. 54; FLETCHER, K. Defining the Crime of Aggression: Is There an Answer to the International Criminal Court’s Dilemma? Air Force Law Review, No. 65, 2010, p. 229, 253; WEISBORD, N. Prosecuting Aggression. HILJ, No. 49(1), 2008, p. 161, 169; GRIEB, K. Aggression. In MOORE, J.; PUBANTZ, J. (eds). Encyclopedia of the United Nations Volume 2 (Facts on File, 2nd ed, Facts on File Inc.), New York, 2008, p. 11.

⁵⁷⁰ SHAEFFER, R. The Audacity of Compromise: The UN Security Council and the Pre-conditions to the Exercise of Jurisdiction by the ICC with Regard to the Crime of Aggression. ICLR, No. 9, 2009, p. 414.

⁵⁷¹ SIMPSON, G. Politics, Sovereignty, Remembrance. In MCGOLDRICK, D.; ROWE, P.; DONNELLY, E. (eds.) *Supra note* 253, p. 53.

nacionalinių teismų prerogatyva ir valstybių suvereniteto įgyvendinimo forma. Kai jau buvo prasidėjęs individualios atsakomybės klausimo įtraukimo į tarptautinės teisės sritį procesas, TBT steigiamosios Romos konferencijos metu dominuojanti tema vis dar buvo suderinti suvereniteto apsaugos poreikius su noru įsteigti veikiančią tarptautinės teisminės instituciją.⁵⁷²

Pagrindinė problema, kurią kėlė valstybės nuo pat pirmųjų JT Generalinės Asamblėjos įsteigtos *Ad hoc* komisijos posėdžių, o JAV vis dar kelia⁵⁷³, susijusi su grėsme pažeisti pagarbos valstybių suverenitetui principą. Valstybės nelinkusios steigti visiškai nepriklausomos tarptautinės teisminės institucijos, kuri nepriklausomai nuo valstybių galėtų įgyvendinti atsakomybę už tarptautinių nusikaltimų padarymą. Todėl buvo siekiama analizuoti nacionalinės baudžiamosios ir tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos santykį ir ieškoti priimtinių šių jurisdikcijų sąveikos formų.

Tarptautinė bendrija jau kartą buvo apsisprendusi dėl nacionalinės baudžiamosios ir tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos ryšio ir jį įtvirtinusi *ad hoc* tarptautinių tribunolų statute. V. *Moris* ir M. P. *Skarf* teigia, kad Tarptautinio tribunolo buvusiai Jugoslavijai jurisdikcijos pirmumas yra labiau diskrecinė galia nei pareiga⁵⁷⁴. TBT jurisdikcijos pirmumas nebuvo priimtinas valstybėms, steigiančioms TBT, taigi, buvo pasirinktas papildančios konkuruojančios jurisdikcijos modelis, suteikiantis pirmumą nacionalinėms jurisdikcijoms. Ši tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos rūšis nepažeidžia pagarbos valstybių suverenitetui principo. Pavyzdžiui, Teismo prašymai bendradarbiauti įrodymų rinkimo ar įtariamųjų perdavimo srityse jokių būdu nekelia grėsmės valstybių suverenitetui. Valstybei numatyta galimybė atsisakyti bendradarbiauti, jei kyla pavojus jos saugumui, ar skųsti prokuroro bei ikiteisminio tyrimo kolegijos veiksmus. Preambulėje įtvirtinta pareiga „patraukti baudžiamojon atsakomybėn asmenis, atsakingus už tarptautinių

⁵⁷² SIMPSON, G. Politics, Sovereignty, Remembrance. In MCGOLDRICK, D.; ROWE, P.; DONNELLY, E. (eds.) *Supra note* 253, p. 54.

⁵⁷³ Nuo 2002 metų gegužės mėnesio JAV palaiko diskusijas dėl imuniteto Amerikos kariams suteikimo bei Romos statuto nuostatų, keliančių grėsmę pagarbos valstybės suverenitetui principui.

⁵⁷⁴ MORRIS, V.; SCHARF, M. P. *Supra note* 44, p. 127.

nusikaltimų padarymą“ ir TBT teisė prašyti įvykdyti šią pareigą negali pažeisti pagarbos valstybių suverenitetui principo. Dėl tarptautinių *ad hoc* tribunolų pirmumo prieš nacionalinius teismus valstybės taip pat neturėtų nerimauti. *Ad hoc* tribunolų įsteigimo aplinkybės, kai JT Saugumo Taryba juos įsteigė savo rezoliucija, suponavo tokios jurisdikcijos būtinybę, tačiau TBT jurisdikcija buvo nustatyta šalių konsensuso pagrindu. Papildomumo principas nustato aiškias įsikišimo į nacionalinę jurisdikciją ribas, o Romos statutas apibrėžia kriterijus ir įsikišimo aplinkybes – kai valstybė nesugeba ar nenori vykdyti baudžiamojo persekiojimo ir bylos nagrinėjimo teisme.

Įtvirtinant jurisdikcijos papildomumo principą buvo siekiama, kad:

1. Teismas gerbtų valstybių suverenitetą.
2. Sukurtas tarptautinis mechanizmas neužgožtų nacionalinių teisinių sistemų veiklos baudžiant už Romos statute įtvirtintų nusikaltimų padarymą atsakingus asmenis.
3. Sukurtas tarptautinis mechanizmas skatintų valstybes priimti atitinkamus teisės aktus, numatančius atsakomybę už tarptautinius nusikaltimus ir galimybę universaliosios jurisdikcijos pagrindu bausti kaltus asmenis.⁵⁷⁵

Su suvereniteto klausimu tiesiogiai susijęs viršnacionalumo aspektas, nes jis apibrėžia tiesioginį tarptautinės organizacijos priimamų teisės aktų veikimą valstybės teritorijoje ir poveikį asmenims. Viršnacionalumo elementai, įtvirtinti Romos statute veikia kartu su papildomumo principu, kuris apibrėžia viršnacionalumo ribas. Vienas iš viršnacionalumo pavyzdžių, kai Romos statutas suteikia prokurorui teisę imtis tam tikrų tyrimo veiksmų, nedalyvaujant valstybės valdžios atstovams⁵⁷⁶. Taip pat Statuto 58 straipsnio 7 dalis, numatydama prokuroro teisę iškviešti įtariamąjį į Teismą, kartu su arešto orderio išdavimo reglamentavimu veikia tiesiogiai⁵⁷⁷. Be to, daugelis nuostatų, susijusių

⁵⁷⁵ SOLERA, O. Complementary jurisdiction and international criminal justice. *International Review of the Red Cross*, No 845, Vol. 84, 2002, p. 150.

⁵⁷⁶ TBT Romos statuto 99 str. Prašymų, pateikiamų pagal 93 ir 96 straipsnius, vykdymas 4 dalis, 54 str. Prokuroro pareigos ir įgaliojimai vykdant tyrimą 3 dalies d punktas. *Supra note 9*.

⁵⁷⁷ *Ibidem* 58 str. Ikiteisminio tyrimo kolegijos orderio areštui ar įsakymo atvykti į Teismą išdavimas.

su teismo procesu ir nuosprendžio priėmimu, taip pat veikia tiesiogiai⁵⁷⁸. Šios nuostatos, nors sulaukusios plačių diskusijų Romos statuto rengimo metu, tačiau buvo valstybių pripažintos kaip TBT prokuroro esminis įrankis, reikalingas efektyviam tyrimui atlikti.⁵⁷⁹ Buvo nuspręsta, kad šių nuostatų svarba didesnė nei keliamos abejonės dėl pagarbos valstybių suverenitetui principo pažeidimo.⁵⁸⁰ Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 67 straipsnio 4 dalis numato būtiną Lietuvos Respublikos pareigūno dalyvavimą TBT pareigūnams atliekant proceso veiksmus, tačiau šis neatitikimas, su sąlyga, kad Romos statuto konkreti nuostata yra tiesiogiai taikoma, turėtų būti sprendžiamos vadovaujantis tarptautinių sutarčių taikymo pirmenybės taisykle⁵⁸¹.

Nepaisant to, kad Romos statutas turi nemažai „saugiklių“, užtikrinančių, kad bus gerbiamas valstybių suverenitetas, kai kurios valstybės vis dar tuo abejoja. 2002 metų gegužės mėnesį tuometinio JAV prezidento *G. Bush* administracija paskelbė, kad JAV anuliuoja parašą Romos sutartyje, steigiančioje TBT. 2002 metų liepos mėnesį JAV atstovai Jungtinėse Tautose pareiškė, kad Romos statuto nuostatos daro stiprią įtaką JAV suverenitetui,⁵⁸² o JAV kariams grasina politiškai motyvuotais teismo procesais. *J. R. Bolton* teigė, kad „dėl daugelio priežasčių Jungtinės Amerikos Valstijos nusprendė, kad TBT turi nepageidaujamos įtakos suverenitetui. Ypač dėl to, kad TBT yra organizacija, kurios principai yra nesuderinami su Jungtinių Amerikos Valstijų

⁵⁷⁸ LÜDER, S. R., The legal nature of the International Criminal Court and the emergence of supranational elements in International Justice, IRRC, Vol. 84, No. 845, p. 79.

⁵⁷⁹ PROST, K.; SCHLUNCK, A. Article 99. In TRIFFTERER, O. (ed.). The Rome Statute of the ICC. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999, p. 1135.

⁵⁸⁰ *Ibidem*, p. 1136.

⁵⁸¹ LR baudžiamojo kodekso 4 str. 3 d.: „(...) Jeigu Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis nustato kitokias taisykles negu šis Kodeksas, taikomos tarptautinės sutarties taisyklės.“ Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-27414. Tarptautinės sutarties įgyvendinimo nacionalinėje teisėje sąlygas V. Vadapalas įvardina tokias: a) pati tarptautinė sutartis turi būti tiesioginio taikymo sutartis, t.y. iš jos tiesiogiai turi išplaukti teisės ir pareigos nacionalinės teisės subjektams; b) nacionalinėje teisinėje sistemoje turi egzistuoti tarptautinių teisės normų įgyvendinimo mechanizmas; c) turi būti panaikintos nacionalinės teisės normos, prieštaraujančios tarptautinės sutarties nuostatoms, arba turi būti susiformavusi tinkama tarptautinių sutarčių taikymo praktika. Pagal VADAPALAS, V. Tarptautinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 1998, p. 63, 64. Plačiau žr. ŠVEDAS, G. Baudžiamojo persekiojimo perdavimas ir kitos savitarpio teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose formos. Tarptautinė teisinė pagalba baudžiamosiose bylose. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2008, p. 80.

⁵⁸² JAV pateikta rezoliucija dėl Jungtinių Tautų misijos Bosnijoje ir Hercegovinoje (UNMIBH) pratęsimo, 2002 liepa.

suvereniteto samprata, taip pat jėgų pusiausvyra ir nacionaliniu saugumu. Ši tarptautinė sutartis yra žalinga Jungtinių Amerikos Valstijų nacionaliniams ir užsienio interesams.⁵⁸³ Neabejotina, kad JAV nepalankumą TBT skatina ir populizmas bei izoliacionistinės nuotaikos JAV bei kai kurių vyresnių politikų abejonės, taip pat ir pasipiktinimas, kad JAV turi tiek neproporcingai daug stengtis bendram saugumo labui dar ir rizikuodama, kad jos pareigūnai gali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn už nusikaltimus, kuriuos vertinti pirmiausia norėtų pati JAV.⁵⁸⁴ B. S. Brown pateikia atsakymus į daugelį JAV keliamų abejonių⁵⁸⁵. Jis teigia, kad kiekviena valstybė, Statuto Šalis ar ne, įgyvendina pirmenybės teisę teisti paprasčiausiai pradėdama baudžiamąjį persekiojimą. JAV neteks teisės teisti savo piliečius tik tuo atveju, jei bus pripažintos nenorinčios ar nesugebančios teisti. Ir tikrai JAV nepateks tarp „nesugebančių“, o „nenorinčiomis“ jei ir bus pripažintos, tai tik perėjus visas reikiamas šio fakto nustatymo procedūras, kuriose, siekiant apsaugos, taip pat garantuojama ir sprendimo apskundimo teisė. JAV tinkamai neįvertina tarptautinės teisės mokslininkų⁵⁸⁶ nuomonės, teigiančios, kad Romos statusas įtvirtina pakankamai saugumo nuo politinių piktnaudžiavimų ir nuo kėsinosi į suverenitetą garantijų. 123 valstybės⁵⁸⁷, kurios tapo Romos sutarties dalyvėmis, įskaitant Prancūziją, Didžiąją Britaniją, Vokietiją, taip pat nori, kad jų suverenitetas būtų gerbiamas, o ginkluotųjų pajėgų narių neteistų politiškai motyvuoti teismai. Jos jaučiasi saugiai ir abejonių dėl TBT nekelia. Spauldoje pasirodžiusiame tuometinio JAV prezidento G. Bush pranešime teigiama, kad bus siekiama „su visomis šalimis“ pasirašyti susitarimus dėl imuniteto nuo TBT

⁵⁸³ Bolton J. R., vyresnysis ginklų kontrolės ir tarptautinio saugumo sekretorius. Pastabos pasakytos Aspeno institute, Berlyne, Vokietijoje, 2002 m. rugsėjo 16. Informacija suteikta Will Lim, el. p. william@isc-icc.org

⁵⁸⁴ ŽILINSKAS J.; ČEPAS A. *Supra note* 42, p. 45.

⁵⁸⁵ BROWN, B. S. U.S. Objections to the Statute of the International Criminal Court: A Brief Response. *International Law and Politics*. Vol. 31, No. 4, 1999, pp. 855–891.

⁵⁸⁶ BROOMHALL, B. *Supra note* 211. BROWN, B. S. U.S. Objections to the Statute of the International Criminal Court: A Brief Response. *International Law and Politics*. Vol. 31, No. 4, 1999, p. 855-891. BOLTON, J. R. Courting Danger: What's Wrong With the International Criminal Court. *The National Interest*, Winter 1998/1999, 54, p. 60. CRYER, R. International Criminal Law vs State Sovereignty: Another Round? *EJIL*. Vol. 16, No. 5. CERONE, J. P. Dynamic Equilibrium: the Evolution of US Attitudes Toward International Criminal Courts and Tribunals. *EJIL*. Vol. 18, No. 277.

⁵⁸⁷ 2016-06-01 duomenys.

jurisdikcijos JAV kariams nustatymo⁵⁸⁸. JAV keliamą problemą dėl pagarbos suverenitetui išsaugojimo peraugo į TBT neigimą: „[a]š visiškai atsisakau TBT. Aš nesiruošiu TBT pritarti. Aš neleisiu, kad mes atsidurtume tokioje padėtyje, kai mūsų kariai ir diplomatai įtraukiami į Teismo procesą“⁵⁸⁹. Analizuojant įvykius, nesunku pastebėti, kad JAV taikos palaikymo būriai dalyvauja daugelyje tarptautinių taikos palaikymo misijų, be to, ir galimybė bausti už padarytus šių kampanijų metu pažeidimus egzistavo visą šį laiką. Tačiau pagrindo tokiems procesams kol kas nebuvo – nebuvo rimtų tarptautinės teisės pažeidimų. Šie faktai liudija JAV abejonių dėl politiškai motyvuotų procesų nenaudai.

2005 metais sprendžiant Darfuro situacijos perdavimą TBT, kai tarptautinė tyrimo komisija griežtai rekomendavo JT Saugumo Tarybai perduoti situaciją TBT⁵⁹⁰, JAV pozicija svarstant JT Saugumo Tarybos rezoliuciją buvo paremta argumentais, kad TBT nėra tinkamas teismas⁵⁹¹. Kitų JT Saugumo Tarybos valstybių narių nuomone, tai buvo siekis izoliuoti TBT⁵⁹², ypač, kai argumentuojant buvo teigiama, kad „JAV nedalyvaus legitimizuojant TBT“.⁵⁹³ Panašūs argumentai buvo išsakyti 2014 metais sprendžiant JT Saugumo Taryboje dėl Sirijos situacijos perdavimo TBT. Perdavimą blokavo Kinija, kurios atstovas pareiškė, kad „bet kuris situacijos perdavimo TBT veiksmas turi būti pagrįstas pagarbos valstybių suverenitetui ir papildomumo prielaida“. Be to, buvo nurodyta, kad „Kinija istoriškai visada turėjo išlygų perduodant situacijas TBT“.⁵⁹⁴

⁵⁸⁸ Agence France Presse, Domestic, non-Washington, General News, “*Bush wants ICC immunity deals with "all countries,*” Wednesday, 25, September 2002.

⁵⁸⁹ Agence France Presse, Domestic, non-Washington, General News, “*Bush wants ICC immunity deals with "all countries,*” Wednesday, 25, September 2002

⁵⁹⁰ Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary-General, 25 Jan. 2005.

⁵⁹¹ ALTA, Judy, Washington File United Nations Correspondent. 2005 m. vasario mėn. pranešimas spaudai, „African Union Tribunal Proposed for War Crimes in Darfur“, paras 5-6. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-10-27]. Interneto prieiga <http://usinfo.state.gov/af/Archive/2005/Feb/10-767752.html>.

⁵⁹² Pagal CERONE, J. P. Dynamic Equilibrium: the Evolution of US Attitudes Toward International Criminal Courts and Tribunals. EJIL. Vol. 18, No. 277, p. 300.

⁵⁹³ Pagal *Ibidem*.

⁵⁹⁴ JT Saugumo Tarybos susitikimo Nr. 7180 apžvalga, SC/11407. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-06-20]. Interneto prieiga <http://www.un.org/press/en/2014/sc11407.doc.htm>.

Kitas JAV žingsnis – vadinamieji Romos statuto 98 straipsnio dvišaliai susitarimai, aiškiai orientuoti į JAV piliečių pašalinimą iš TBT jurisdikcijos ir TBT jurisdikcijos neigimą, numatė, kad „Teismas negali vykdyti prašymo perduoti, reikalaujančio valstybės nesilaikyti įsipareigojimų pagal tarptautinius susitarimus, pagal kuriuos yra būtinas Teismui perduodančios asmenį valstybės sutikimas, nebent Teismas gali pirmiausiai užtikrinti perduodančios valstybės bendradarbiavimą sutinkant perduoti.“⁵⁹⁵ Nemažai valstybių, tokios kaip Kanada, Vokietija, Šveicarija ar Nyderlandai, prieštaravo susitarimams ir traktavo juos kaip išpuolį prieš TBT⁵⁹⁶, be to, nė viena ES valstybė narė susitarimo neratifikavo⁵⁹⁷. Tačiau šiuo atveju klausimas turi būti analizuojamas ne suvereniteto kontekste, nes JAV bijo politinių procesų, kai kitos valstybės gali pasinaudoti TBT darant įtaką JAV. Platesnė Romos statuto 98 straipsnio susitarimų teksto analizė neleidžia vienareikšmiškai teigti⁵⁹⁸, kad jų nuostatos neatitinka tarptautinės teisės. Nors TBT šalininkai stengiasi įrodyti, kad šios sutartys prieštarauja paprotinei teisei ir JAV įsipareigojimams, jų teisiniai argumentai (pavyzdžiui, kad Romos statuto 98 straipsnis taikytinas tik valstybėms, Statuto Šalims) nėra pakankamai įtikinami.⁵⁹⁹ Manytina, kad šių susitarimų sudarymo klausimas yra labiau politinis, nei teisinis.

Kinija kaip ir JAV nuosekliai priešinasi TBT, nors neturi įvairiose karinėse operacijose veikiančių karinių pajėgų ir politinių galių inicijuoti dvišalių susitarimų dėl TBT jurisdikcijos išimčių pasirašymo. Ji grindžia savo poziciją tuo, kad TBT yra viršnacionalinė institucija, vienašališkai įvertinanti valstybės nenorą ar negalėjimą, prokuroro *proprio motu* galios sudaro prielaidas politinei

⁵⁹⁵ Žr. PROST, K.; SCHLUNCK, A. Article 98. In TRIFFTERER, O. (ed.). The Rome Statute of the ICC. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999, p. 1131.

⁵⁹⁶ MCGOLDRICK, D. Political and Legal Responses to the ICC. In MCGOLDRICK, D.; ROWE, P.; DONNELLY, E. (eds.). *Supra note* 253, p. 428.

⁵⁹⁷ Rumunija pasirašė susitarimą 2002 m. rugpjūčio 1 d., tačiau užsienio reikalų ministras Mincea Geona pareiškė, kad jis nebus ratifikuotas, kol nebus susitarta dėl bendros ES ir JAV pozicijos šiuo klausimu. Pagal www.iccnw.org. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-06-20]. Interneto prieiga <http://www.iccnw.org/?mod=country&iduct=142>.

⁵⁹⁸ Žr. ŽILINSKAS J.; ČEPAS A. *Supra note* 42, p. 48.

⁵⁹⁹ ŽILINSKAS J.; ČEPAS A. *Supra note* 42, p. 45.

įtakai teisminiam procesui, o agresijos nusikaltimo įtraukimas į TBT jurisdikciją silpnina JT Saugumo Tarybos galias.⁶⁰⁰

„Suvereniteto principas nebėra absoliutaus pobūdžio. <...> Šiuolaikinė suvereniteto samprata neneigia tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos buvimo.“⁶⁰¹ Australija, kuri anksčiau buvo paskelbusi pareiškimų prieš TBT, remdamasi kilusia grėsme Australijos suverenitetui, dabar išskleidė šias abejones. Demokratų lyderis ir Australijos Senato narys *Brian Greig* teigė, kad „TBT yra politiškai neutralus forumas, kuriame už šurkščius tarptautinės teisės pažeidimus gali būti teisiami atsakingi asmenys, kai visos teisinės galimybės išsemtos ir bet kokios pastangos pakenkti šiam forumui yra klaidingos.“⁶⁰²

Nepaisant keliamų abejonių dėl Romos statuto nuostatų tinkamo suderinamumo su pagarbos valstybių suverenitetui principu, darytina išvada, kad Romos statutas numato pakankamai saugiklių. Šis klausimas turėtų būti analizuojamas remiantis papildomumo principu, kuris nustato aiškias įsikišimo į nacionalinę baudžiamąją jurisdikciją ribas, ir apibrėžia kriterijus, įsikišimo aplinkybes – kai valstybė nesugeba ar nenori vykdyti baudžiamojo persekiojimo ir bylos nagrinėjimo teisme.

3.3.5. *Ne bis in idem* principas

Ne bis in idem principą įtvirtina nemažai tarptautinių sutarčių, pavyzdžiui, Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto (toliau – TPPT) 14 straipsnio 7 dalis, Amerikos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio 4 dalis, Ženevos konvencijų I papildomo protokolo 75 straipsnio 4 dalies h punktas, TBTJ statuto 10 straipsnio 1 dalis, TBTR statuto 9 straipsnio 1 dalis. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto⁶⁰³ 14 straipsnio 7 dalis nurodo, kad „niekas neturi būti antrą

⁶⁰⁰ JIANPING, L.; ZHIXIANG, W. China's Attitude Towards the ICC. JICJ, Vol. 3, issue 3, 2005, pp. 608–620.

⁶⁰¹ ФИСЕНКО, И. В.; БЛИЩЕНКО, И. П. Международный уголовный суд. Москва: Юнити, 1998, p. 61.

⁶⁰² ICC Senate motion. The Australian, September 26, 2002, Thursday, Local; p. 2, Briefs.

⁶⁰³ 1966 m. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288. Šį principą taip pat numato EŽTK 7 protokolo 4 straipsnio 1 dalis: „Niekas negali būti antrą kartą persekiojamas ar baudžiamas tos pačios valstybės institucijų už nusikaltimą, dėl kurio jis jau buvo

kartą teisiamas ar baudžiamas už nusikaltimą, už kurį jis jau buvo galutinai nuteistas ar išteisintas pagal kiekvienos šalies įstatymą ir baudžiamojo proceso normas“. Vartojama sąvoka „galutinai nuteistas ar išteisintas“ yra siejama su teisingo proceso metu priimtu nuosprendžiu. Jei baudžiamasis persekiojimas ir bylos nagrinėjimas teisme vykdomas pagal nacionalinę teisinę sistemą, laikantis visuotinai pripažintų tinkamo teismo proceso principų⁶⁰⁴, jis bus laikomas galutiniu. JT Žmogaus teisių komiteto nuomone, ši TPPT nuostata draudžia tai pačiai valstybei du kartus teisti už nusikaltimą, už kurį jos nacionalinis teismas jau nuteisė⁶⁰⁵. Pažymėtina, kad *ne bis in idem* principas sietinas tiek su baudžiamuoju procesu, tiek su baudžiamąja teise.⁶⁰⁶

Romos statuto 20 straipsnyje įtvirtintas *ne bis in idem* principas, draudžia Teismui teisti asmenį, kurį už padarytą tą pačią veiką jau nuteisė ar išteisino nacionalinis teismas. Remiantis šiuo principu, nacionaliniai teismai už tą patį nusikaltimą taip pat negali teisti TBT nuteisto ar išteisinto asmens. Gali būti išskiriamas dar vienas *ne bis in idem* principo taikymo atvejis: TBT negali teisti paties TBT nuteisto ar išteisinto asmens. Romos statute įtvirtintas *ne bis in idem* principas draudžia tik pakartotinius tos pačios jurisdikcijos teismo procesus⁶⁰⁷.

Statutas *ne bis in idem* principą reglamentuoja nustatydamas TBT jurisdikcijos santykį su kitų nacionalinių ar tarptautinių teismų (pavyzdžiui, TBTJ ar TBTR), jurisdikcija.⁶⁰⁸ „Kitu teismu“ Statuto 20 straipsnio kontekste laikomas bet kuris nacionalinis ar tarptautinis teismas, kuris gali būti civilinis,

išteisintas arba nuteistas galutiniu nuosprendžiu pagal tos valstybės įstatymus ir baudžiamąjį procesą.“ Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.

⁶⁰⁴ Pagrindinius tarptautinius dokumentus, nustatančius šiuos principus, pateikia B. Bromhall. Žr. BROOMHALL, B. (in co-ordination with Prof. M. CH. BASSIOUNI). The ICC: A Checklist for National Implementation. ICC Ratification and National Implementing Legislation. Èrès, 1999.

⁶⁰⁵ <http://www.amnesty.it/campaign/icc/library/aidocs/IOR400197.html>; taip pat MCGOLDRICK, D. The Human Rights Committee: Its Role in the Development of the International Covenant on Civil and Political Rights. Oxford: Clarendon Press, 1991; NOWAK, M. U.N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary. Kehl am Rhein: N.P. Engel, 1993, pp. 272–273; BOSSUYT, M. J. Guide to the "Travaux Préparatoires" of the International Covenant on Civil and Political Rights. Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1987, pp. 316–318.

⁶⁰⁶ ŠVEDAS, G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2006, p. 98.

⁶⁰⁷ *Ibidem*.

⁶⁰⁸ VADAPALAS, V. Tarptautinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 1998, p. 306.

karinis, nuolatinis ar *ad hoc*.⁶⁰⁹ *Ne bis in idem* principas tiesiogiai susijęs su papildomumo sąvoka ir nacionaliniais teismais. Asmuo, kuris jau buvo teistas nacionalinių teismų už nusikaltimą, patenkantį į TBT jurisdikciją, remiantis šiuo principu, kaip jau minėta, už tą patį nusikaltimą neturėtų būti teisiamas tarptautinio teismo. Tačiau tai gali būti kliūtis efektyviam teisingumo vykdymui. Todėl Romos statuto 20 straipsnis įtvirtina šio principo išimtis, leidžiančias Teismui imtis veiksmų prieš asmenį, nepaisant to, kad jis jau buvo nuteistas ar išteisintas nacionaliniame teisme už tą patį nusikaltimą, jei:

1. procesas buvo vykdomas ar vyksta turint tikslą apsaugoti įtariamą asmenį nuo teisingumo vykdymo Teisme;
2. procesas nėra ar nebuvo nepriklausomas ar nešališkas, laikantis tinkamo proceso normų, ir kartu nebuvo siekiama įvykdyti teisingumą šio asmens atžvilgiu.

Šiame kontekste vartojama sąvoka „tikslas apsaugoti“ aiškinama⁶¹⁰ atsižvelgiant į Statuto 17 straipsnio 2 dalies a punktą. „Tikslas“ reiškia daugiau nei paprastą nerūpestingumą. „Apsaugojimas“ gali pasireikšti išteisinimu, esant aiškiai kaltinantiems įrodymams, ar neproporcingai nusikaltimo sunkumui švelnios bausmės paskyrimu. „Nepriklausomas ar nešališkas“ procesas gali būti sąlygotas tarptautinių baudžiamojo proceso standartų nesilaikymo⁶¹¹. Tačiau ne visada tai bus bylos priimtino pagrindas. Byla bus priimtina, jei tokį nesilaikymą lėmė ar jis susidarė dėl Statuto 20 straipsnio 3 dalies b punkte numatytų aplinkybių, t. y. nebuvo siekiama vykdyti teisingumą to asmens atžvilgiu.

Statuto 20 straipsnyje vartojami žodžiai „elgesys, sąlygojęs nusikaltimus“, „5 straipsnyje minimas nusikaltimas“, „tas pats elgesys“ skirti apibrėžti *ne bis in idem* principo apimtį, t. y. kada konkrečiam elgesiui būtų taikomas šis

⁶⁰⁹ TALLGREN, I. *Ne bis in idem*. Commentary to Article 20. In TRIFFTERER O. (ed.). Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999, p. 426.

⁶¹⁰ Pagal: BROOMHALL, B. (in co-ordination with Prof. M. CH. BASSIUNI). The ICC: A Checklist for National Implementation. *Supra note* 604, p. 146.

⁶¹¹ Pagrindinius tarptautinius dokumentus, nustatančius tinkamo teismo proceso principus, pateikia B. Broomhall. (in co-ordination with Prof. M. CH. BASSIUNI). The ICC: A Checklist for National Implementation. *Supra note* 604, p. 146.

principas⁶¹². Statuto 20 straipsnio 1 dalyje nuoroda į „elgesį, sąlygojusį nusikaltimą“, turėtų būti suprantama, kaip neleidžianti teisti už kitą nusikaltimą, pagrįstą tais pačiais įrodymais, pavyzdžiui, *ne bis in idem* bus taikomas tokioje situacijoje, kai asmuo jau buvo išteisintas už genocido nusikaltimą, tačiau dėl to paties elgesio prieš jį pradėtas naujas teisminis procesas dėl nusikaltimų žmoniškumui.⁶¹³ Pažymėtina, kad Statuto 20 straipsnio 1 dalis taikoma TBT vykstančiam teisminiam procesui.

Dar vienas *ne bis in idem* aspektas, keliantis papildančios jurisdikcijos taikymo problemas – pakartotinių nacionalinių procesų galimybė, kai TBT nuosprendis jau priimtas. Statuto 20 straipsnio 2 dalyje, reglamentuojančioje *ne bis in idem* principo taikymą, kai TBT procesas yra pasibaigęs, nurodoma, kad asmuo kito teismo nėra teisiamas už 5 straipsnyje minimą nusikaltimą. Tai reiškia, kad nacionaliniai teismai iš esmės gali persekioti ir teisti už nusikaltimus, nepatenkančius į TBT jurisdikciją. TBT turi jurisdikciją tik tarptautinių nusikaltimų, numatytų Romos statuto 5 straipsnyje, atžvilgiu, todėl pagal Romos statuto 20 straipsnio formuluotę nacionaliniai teismai galėtų teisti ne tik už nacionalinės teisės reglamentuojamus nusikaltimus, bet ir už nusikaltimus pagal Romos statuto 5 straipsnį, dėl kurių TBT nepriėmė sprendimo. Pažymėtina, kad pakartotiniai procesai galėtų sumažinti TBT nuosprendžių įtaką ir autoritetą, todėl TBT praktikoje svarbu išlaikyti papildomumo principo aiškinimą, kaip neleidžiantį pakartotinių procesų po TBT sprendimų priėmimo.⁶¹⁴ Siekiant užtikrinti visišką atsakomybės įgyvendinimą tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygiu, esant tam tikroms aplinkybėms,

⁶¹² TBT Romos statuto 20 str. 1. Išskyrus šiame Statute numatytus atvejus, joks asmuo Teismo nėra teisiamas už elgesį, sąlygojusį jo nusikaltimus, dėl kurių tas asmuo Teismo buvo nuteistas arba išteisintas. 2. Joks asmuo kito teismo nėra teisiamas už 5 straipsnyje minimą nusikaltimą, dėl kurio šis asmuo Teismo buvo nuteistas arba išteisintas. 3. Joks asmuo, kito teismo teistas už 6, 7 ir 8 straipsniuose draudžiamą elgesį, nėra teisiamas Teismo už tą patį elgesį, išskyrus atvejus, kai kitame teisme: a) buvo siekiama tą asmenį apsaugoti nuo baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus, kurie priklauso Teismo jurisdikcijai; arba b) bylos nagrinėjimas pagal tarptautinėje teisėje pripažintus tinkamo bylos nagrinėjimo teisme principus nebuvo nepriklausomas ar nešališkas ir visiškai nebuvo siekiama vykdyti teisingumą to asmens atžvilgiu. (Pabraukta autorės) *Supra note 9*.

⁶¹³ TALLGREN, I. *Ne bis in idem*. Commentary to Article 20. In TRIFFTERER O. (ed.). *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999, p. 426.

⁶¹⁴ RAZESBERGER, F. *Supra note 326*, p. 147.

pavyzdžiui, tokioms kaip išteisinamasis TBT nuosprendis, nacionaliniams teismams turėtų būti sudaryta galimybė persekioti ir teisti už nusikaltimus, apibrėžtus nacionalinėje teisėje ir nepatenkančius į Romos statuto 5 straipsnį.⁶¹⁵

Statuto 20 straipsnio 3 dalyje reglamentuojamas *ne bis in idem* principo taikymas TBT tarptautiniam baudžiamajam teismo procesui, kai nacionalinis baudžiamasis procesas jau pasibaigęs. Šiuo atveju turėtų būti sprendžiama, ar TBT neteisėta už „tą patį elgesį“. Šio kriterijaus turinio Romos statusas neatskleidžia, tačiau jo analizei galėtų būti naudinga kitų tarptautinių teismų praktika, t. y. ji yra analizavęs Europos Bendrijų Teisingumo Teismas (toliau - EBTT) ir Europos Žmogaus Teisių Teismas.⁶¹⁶ Iš EBTT praktikos matyti, kad „tų pačių veikų“ sąvokos pagrindas yra veikų materialiaja prasme tapatybė, suprantama kaip neatskiriamai tarpusavyje laiko, erdvės ir dalyko požiūriu susijusių faktinių aplinkybių visumos buvimas. Kai šios aplinkybės laiko bei erdvės požiūriu gana nutolusios, vertinant veikų tapatybę svarbus ir subjektyvus kriterijus – vieningas sumanymas, kurio vieno taikymas veikų tapatybei nustatyti yra nepakankamas.⁶¹⁷ Pažymėtina, kad EŽTT bylose *ne bis in idem* principo pažeidimai paprastai susiję su dvigubu persekiojimu už faktinį elgesį, kuris iš tikrųjų yra tas pats.⁶¹⁸ Vis dėlto taikant kitų tarptautinių teismų „tos pačios veikos“ kriterijaus turinio išaiškinimus būtina įvertinti tarptautinio baudžiamojo proceso ypatumus, kurime *ne bis in idem* principas yra skirtas neutralizuoti valstybių baudžiamosios teisės skirtumus, dėl to galimi atvejai, kai veikos, padarytos vienoje valstybėje, būtų kvalifikuotos kaip skirtingos, o padarytos skirtingose valstybėse turės būti laikomos tapačiomis.⁶¹⁹

⁶¹⁵ RAZESBERGER, F. *Supra note* 326, p. 151.

⁶¹⁶ Šis principas analizuojamas EBTT bylose *Van Esbroeck* (C-436/04), *Van Straaten* (C-150/05), *Kretzinger* (C-288/05), *Gasparini* (C-467/04), *Kraaijenbrink* (C-367/05), EŽTT bylose *Sergej Zolotukhin v. Russia* (14939/03). Plačiau žr. NEVERA, A.; MELNIČENKO, S. *Non bis in idem* principas Europos Sąjungos baudžiamojoje teisėje. Socialinių mokslų studijos: Mokslo darbai. Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2009, 4(4), p. 85–106.

⁶¹⁷ NEVERA, A.; MELNIČENKO, S. *Non bis in idem* principas Europos Sąjungos baudžiamojoje teisėje. Socialinių mokslų studijos: Mokslo darbai. Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2009, 4(4), p. 102.

⁶¹⁸ *Ibidem*, p. 101.

⁶¹⁹ *Ibidem*, p. 101.

Kadangi spręsdamas dėl bylos priimtumo TBT šalia *ne bis in idem* principo privalo taikyti ir Statuto 17 straipsnyje nustatytą procedūrą, įvertinančią papildomumo principo kriterijus, reikėtų aptarti Romos statuto 20 ir 17 straipsnių santykį. TBT gali vertinti, ar valstybė norėjo ar / ir galėjo vykdyti baudžiamąjį persekiojimą ir teisminį nagrinėjimą, nuo nacionalinio tyrimo iki nuosprendžio priėmimo stadijos⁶²⁰. Tačiau Romos statuto 20 straipsnyje reglamentuojamas *ne bis in idem* principas pradedamas taikyti tuomet, kai nacionalinis sprendimas yra galutinis. Laikytina, kad sprendimas galutinis, kuomet jis yra įsigaliojęs ir toliau negali būti skundžiamas. Atsižvelgiant į tai, kol sprendimas gali būti skundžiamas bus taikomas 17 straipsnis, įskaitant ir 17 straipsnio 2 dalies b punktą dėl bylos vilkinimo. Kai tik nacionalinis sprendimas įsigalioja ir yra galutinis, taikytinas Statuto 20 straipsnis. Gali atrodyti, kad Teismas turi teismo peržiūrėjimo teisę ir gali įsikišti į bet kurią bylą, kai mano, kad nacionaliniame procese buvo pažeistos procesinės garantijos. Tačiau Teismas neturi tokios teisės, todėl kai nacionalinio teismo proceso metu buvo siekiama apsaugoti asmenį nuo teisingumo vykdymo Teisme, Teismas gali pradėti tik visiškai naują procesą.

Analizuojant *ne bis in idem* principą, įtvirtintą Romos statute, darytina išvada, kad TBT gali teisti asmenį, kuris jau teistas ar išteisintas nacionaliniame teisme, bet laikydamasis Statute apibrėžtų ribų – jei nacionalinio teismo procesas buvo skirtas apsaugoti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės ar asmuo nėra teisingai nuteistas. Romos statuto 20 straipsnyje reglamentuojamas *ne bis in idem* principas pradedamas taikyti tuomet, kai nacionalinis sprendimas yra galutinis, t. y. įsigaliojęs ir neskundžiamas.

⁶²⁰ RAZESBERGER, F. *Supra note* 326, p. 151.

3.3.6. Amnestija ir malonė

Amnestija yra atsakas į teisės pažeidimus, visiškai pripažįstant pažeidimą ir tuo pačiu nusikaltėlio nebaudžiant⁶²¹. Lietuvos Respublikos nacionalinė teisė apibrėžia amnestiją kaip atleidimą nuo visos ar dalies bausmės atlikimo parlamento priimtu amnestijos aktu.⁶²² Amnestija skiriama daugeliui individualiai nenurodytų asmenų ir jos paskirtis yra realizuoti humanizmo bei teisingumo principus, patikslinti valstybės baudžiamąją politiką. Amnestijos aktas nepanaikina nusikaltamų veikų, kurių atžvilgiu jis taikomas, baudžiamumo bei nedekriminalizuoja jų. Konkretūs amnestijos pagrindai, taikymo sąlygos ir tvarka nustatomi konkrečiame amnestijos akte.⁶²³

Amnestija tarptautinėje teisėje dažnai naudojama kaip priemonė priartėti prie taikos ar ją užtikrinti. Neretai taikyti amnestiją ryžtamasi todėl, kad tyrimas ar persekiojimas asmenų, kurie konflikto metu vykdė nusikaltimus, kartu reiškia ir atėmimą galimybės jiems veikti sustabdant karo veiksmus. Todėl amnestijos taikymas dažnai naudojamas kaip derybinis argumentas. Kartu amnestijos taikymas reiškia dilemos tarp nebaudžiamumo ir taikos proceso, apimančio dažnai ir gyvybių išsaugojimą, atsiradimą. Paradoksalu, bet Romos statuto Preambulėje įvardyto tikslo „daugiau nesitaikstyti su tokiais nusikaltimus padariusių asmenų nebaudžiamumu ir taip užkirsti kelią panašioms nusikaltimams“⁶²⁴ įgyvendinimas gali reikšti didesnę nusikaltimų vykdymo mastą. Šiuo atveju neišvengiamai reikšmė suteikiama politiniams tikslams ir kartu demonstruojamos teisinių priemonių ribos.⁶²⁵

⁶²¹ RAZESBERGER, F. *Supra note* 326, p. 159.

⁶²² LR baudžiamojo kodekso 78 str.: „Nusikalstamą veiką padaręs asmuo gali būti atleistas nuo visos ar dalies bausmės atlikimo Seimo priimtu amnestijos aktu.“ Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.

⁶²³ ABRAMAVIČIUS, A. et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. Pirmoji knyga. 78 straipsnio komentaras. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 420.

⁶²⁴ TBT Romos statuto preambulės 5 paragrafas. *Supra note* 9.

⁶²⁵ Plačiau žr. CAMERON, I. Jurisdiction and Admissibility Issues under the ICC Statute. In MCGOLDRICK, D.; ROWE, P. ir DONNELLY, E. (eds.) *Supra note* 253, p. 89

Romos statute nėra nuostatų, reglamentuojančių amnestijas, ir jos nebuvo įtrauktos sąmoningai.⁶²⁶ Klausimas Romos konferencijos metu buvo laikomas pernelyg kontroversišku, kad būtų pasiektas susitarimas. Šiame kontekste aiškiai matomos sąsajos su priimtų politinių sprendimų vertinimu papildomumo principo pagrindu, todėl delegacijos manė, kad tokie veiksmai nesuderinami su pagarbos valstybės suverenitetui principu.⁶²⁷ TBT galios analizuoti nacionalinių procesų kokybę ir pripažinti nacionalines amnestijas nepagrįstomis galėtų būti laikomos TBT viršenybe prieš nacionalinę baudžiamąją jurisdikciją ir galėtų sudaryti sąlygas TBT kontroliuoti politinius sprendimus, turinčius teisinės pasekmes.⁶²⁸

Vis dėlto manytina, kad amnestijos klausimas yra tiesiogiai susijęs su papildomumo principo sukurtu mechanizmu, kai pirmenybė suteikiama nacionalinėms jurisdikcijoms, o TBT veikia tik šioms nenorint ar negalint veikti. Amnestija yra ne teisminės valdžios aktas. Be to, pažymėtina, kad amnestija gali būti pritaikyta asmeniui tiek parengtinio tyrimo, tiek teismo nagrinėjimo metu. Pritaikius amnestiją parengtinio tyrimo metu byla nepasiekia teismo.⁶²⁹ Taigi, jeigu amnestijos atveju nacionalinei teisminei jurisdikcijai neleidžiama veikti ir ji konkrečiu atveju net nėra aktyvinta, tuomet šioje situacijoje, vadovaujantis Romos statuto 17 straipsnio 3 dalimi, būtų galima konstatuoti, kad nacionalinė teismų sistema nepasiekiamą⁶³⁰ arba nacionalinis aktas dėl amnestijos taikymo neleido pradėti jokių nacionalinių persekiojimo už padarytus nusikaltimus, patenkančius į Romos statuto 5 straipsnį, veiksmų.

⁶²⁶ HAFNER, G.; BOON, K.; RBESAME, A.; HUSTON, J. A. Response To The American View As Presented BY Ruth Wedgwood. EJIL, Vol. 10, Nr. 108, 1999; RAZESBERGER, F. *Supra note* 326, p. 159.

⁶²⁷ GAVRON, J. Amnesties In The Light Of Developments In International Law And The Establishment of The International Criminal Court. ICLQ, vol 51.1, Nr. 91, 2002, at VI.

⁶²⁸ RAZESBERGER, F. *Supra note* 326, p. 160.

⁶²⁹ BARANSKAITĖ, A. Amnestijos ir malonės institutai baudžiamojo teisinio poveikio priemonių sistemoje pagal dabar galiojantį ir naująjį Lietuvos Respublikos baudžiamuosius kodeksus. Teisė, tomas 41, 2001, p. 13-14.

⁶³⁰ Lietuviškame oficialiame TBT Romos statuto vertime 17 straipsnio 3 dalies vertime vartojamas terminas „nebuvimas“ neatitinka angliškaime tekste vartojamo termino „unavailability“ prasmės, nes „unavailability“ turi platesnę reikšmę, apimančią šiuo atveju „buvimą, bet nepasiekiamumą“. *Supra note* 9.

Atkreiptinas dėmesys, kad TBT prokuroras, vadovaudamasis Romos statuto 53 straipsniu, turi suteiktas galias nutraukti pradėtą situacijos tyrimą arba jo nepradėti. Šis sprendimas gali būti daromas įvertinus amnestijos pagrįstumą, poreikį ir jos įtaką taikos procesui. Turint galvoje beveik unikalų kiekvienos amnestijos taikymo kontekstą, gali būti išlaikomas itin žemas precedentinis sprendimo nepersekioti efektas.⁶³¹

Sprendžiant, ar TBT turi jurisdikciją, taip pat reikia įvertinti suteiktos malonės reikšmę TBT procesui. Nacionalinių institucijų suteikiamos malonės klausimai nėra reglamentuoti Romos statute. Nacionalinės ne teisminės institucijos paprastai suteikia malonę jos prašančiam nuteistajam individualiai, atleidžiant jį nuo visos ar dalies bausmės atlikimo, nekeičiant ir neatšaukiant baudžiamojo įstatymo, numatančio atsakomybę už konkrečią nusikalstamą veiką, bei nenaikinant apkaltinamojo nuosprendžio. Lietuvos Respublikoje malonė teikiama Respublikos Prezidento dekretais.⁶³² Malonės instituto esmė tai, kad palengvinama nusikalstamas veikas padariusių asmenų padėtis, realizuojamas humanizmo principas baudžiamojoje teisėje ir taip tikslinama valstybės baudžiamoji politika.⁶³³ Taikant asmeniui malonę, apkaltinamasis nuosprendis yra įsiteisėjęs. Pagrindinis analizuojamas probleminis aspektas šioje situacijoje yra tai, ar tokiu atveju TBT turi taikyti papildomumo principo reikalavimus spręsdamas dėl tokios bylos priimtimumo, t. y. ar dėl malonės taikymo galima laikyti, kad valstybė nenorėjo ar negalėjo persekioti ir teisti už tarptautinius nusikaltimus. Manytina, kad šiuo atveju galima analogija su situacija, kuomet nacionalinė valdžia taiko amnestiją. Taigi, jeigu malonė yra taikoma tik dėl paskirtos bausmės, nesprendžia kaltės ar atsakomybės panaikinimo klausimo ir neužkerta kelio nacionalinei baudžiamajai jurisdikcijai, manytina, nebus pagrindo tokią situaciją laikyti priimtina TBT⁶³⁴.

⁶³¹ CAMERON, I. Jurisdiction and Admissibility Issues under the ICC Statute. In MCGOLDRICK, D.; ROWE, P. ir DONNELLY, E. (eds.) *Supra note* 253, p. 91.

⁶³² LR Konstitucija, *supra note* 11, 84 str. 23 p.

⁶³³ ABRAMAVIČIUS, A. et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. Pirmoji knyga. 79 straipsnio komentaras. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 423.

⁶³⁴ Plačiau žr. KLEFFNER, J. K. *Supra note* 322, p. 296.

Teismas, įvertinęs visas aplinkybes, gali pripažinti, kad nacionalinės amnestijos ir malonės buvo tinkamai pritaikytos. Jeigu amnestija ar malonė nesprendžia kaltės ar atsakomybės panaikinimo klausimo ir neužkerta kelio nacionalinei baudžiamajai jurisdikcijai veikti, manytina, nebus pagrindo tokią situaciją laikyti priimtina TBT. Pažymėtina, kad TBT jurisdikcija apribota tik sunkiausiais nusikaltimais⁶³⁵. TBT turi taikyti papildomumo principo reikalavimus sprendamas dėl tokios bylos priimtimumo, t. y. ar dėl malonės taikymo galima laikyti, kad valstybė nenorėjo ar negalėjo persekioti ir teisti už tarptautinius nusikaltimus. Taigi yra daugiau galimybių, kad Teismas laikys priimtinais amnestijas, suteiktas dėl mažiau sunkaus nusikaltimo arba jaunam ar ligotam nusikaltėliui, turėjusiam mažiau reikšmingą vaidmenį darant nusikaltimą.⁶³⁶

3.3.7. Imunitetai

Romos statuto 86 straipsnis, analizuojamas kartu su 120 straipsniu, nustato valstybėms pareigą bendradarbiauti ir neleidžia tokiai nuostatai daryti jokių išlygų⁶³⁷. Romos statuto 27 straipsnio 2 dalis nustato, kad „[i]munitetai ir specialiosios proceso taisyklės, nacionalinėje ar tarptautinėje teisėje numatytos tam tikras oficialias pareigas einantiems asmenims, nedraudžia Teismui vykdyti jurisdikcijos tokiam asmeniui“. Taigi bendroji nuostata imunitetų taikymo klausimu neleidžia valstybėms, Romos statuto Šalims, remiantis imunitetais, taikomais oficialiems pareigūnams, išvengti TBT baudžiamojo persekiojimo. Vis dėlto imunitetus papildomai reglamentuoja Romos statuto 98 straipsnio 1 dalis, kurios tekstas iš esmės kelia šių dviejų normų santykio klausimą. Romos statuto 98 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „Teismas negali kreiptis su prašymu perduoti asmenį ar suteikti pagalbą, dėl kurio prašymą gavusi valstybė turėtų nesilaikyti savo įsipareigojimų pagal tarptautinę teisę valstybės, diplomatinio

⁶³⁵ Romos statuto preambulės 3 ir 4 paragrafai. *Supra note 9*.

⁶³⁶ RAZESBERGER, F. *Supra note 326*, p.170.

⁶³⁷ TBT Romos statuto 86 straipsnis „Bendras įsipareigojimas bendradarbiauti“, 120 straipsnis „Išlygos“. *Supra note 9*.

asmens imuniteto ar trečiosios valstybės turto neliečiamumo klausimu, jeigu prieš tai Teismas negauna trečiosios valstybės sutikimo atsisakyti imuniteto.“ Tam, kad būtų tinkamai suprastas Romos statuto teisinis reguliavimas šioje srityje, būtina abu straipsnius skaityti kartu.⁶³⁸ Situacija, kurioje būtų taikoma 98 straipsnio 1 dalis, yra tada, kai TBT prašo perduoti trečiosios valstybės pilietį, esantį prašymą gavusios valstybės, Romos statuto Šalies, teritorijoje. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad susijusioje situacijoje būtų taikomi diplomatiniai imunitetai, nes funkciniai imunitetai netaikomi veiksams, kuriais padaromi sunkiausi nusikaltimai.⁶³⁹

Tais atvejais, kai kreipiamasi į valstybę, Romos statuto Šalį, dėl jos piliečio perdavimo, 98 straipsnio 1 dalis netaikoma, nes ji reglamentuoja įsipareigojimus trečiajai valstybei. Šiuo atveju galėtų kilti klausimas, kaip turėtų būti aiškinamas terminas „trečioji valstybė“, nes nėra tiesiogiai įvardijama, kad tai yra valstybė, kuri nėra Romos statuto Šalis.⁶⁴⁰ Vis dėlto, nepaisant to, kad terminas „trečioji valstybė“ vartojamas nesuderintai su kituose Romos statuto straipsniuose vartojamu terminu „valstybė, kuri nėra šio Statuto Šalis“, manytina, kad referuojama būtent į valstybę, kuri nėra Statuto Šalis. Tai pagrindžia tarptautinė praktika ekstradicijos sutartyse nurodant valstybę, kitą, nei prašanti ar prašomoji valstybė, kaip „trečiąją valstybę“⁶⁴¹.

Romos statuto 98 straipsnio 1 dalies reikalavimas nereiškia, kad asmuo negalės būti perduodamas TBT. Šioje situacijoje galima išskirti tris galimybes⁶⁴². Pirmoji, kai valstybė, kuri nėra Romos statuto Šalis, sutinka atsisakyti imuniteto. Antroji, kai JT Saugumo Taryba, vadovaudamasi JT Chartijos VII skyriumi nusprendžia, kad imunitetas nebus kliūtis TBT

⁶³⁸ TRIFFTERER, O. Irrelevance of official capacity. Commentary to Article 27. In TRIFFTERER O. (ed.). Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999, p. 509.

⁶³⁹ CRYER, R.; FRIMAN, H.; ROBINSON, D.; WILMSHURST, E. *Supra note* 23, p. 428.

⁶⁴⁰ *Ibidem*, p. 441.

⁶⁴¹ Žr. Europos konvencija dėl ekstradicijos 15 straipsnis „Reekstradicija į trečiąją valstybę“. Plačiau žr. BROOMHALL, B. *Supra note* 211, p. 144-145; WIRTH, S. Immunities, Related Problems and Article 98 of the Rome Statute. ICLF. Springer, Vol. 12, issue 4, 2001, pp. 456-457; GAETA, P. Official Capacity and Immunities. Vol. II. In CASSESE, A.; GAETA, P.; JONES, J. (eds.). The Rome Statute of the International Criminal Court. A Commentary. Oxford, 2002, pp. 993-995. CRYER, R.; FRIMAN, H.; ROBINSON, D., WILMSHURST, E. *Supra note* 23, p. 441.

⁶⁴² Pagal CRYER, R.; FRIMAN, H.; ROBINSON, D.; WILMSHURST, E. *Supra note* 23, p. 556.

jurisdikcijai vykdyti (pavyzdžiui, perduodama spręsti situaciją TBT). Trečioji, kai asmuo, dėl kurio siekiama vykdyti TBT jurisdikciją, nustoja eiti oficialias pareigas ir įgyja tik funkcinį imunitetą.

Vadovaujantis JT Saugumo Tarybos situacijos perdavimu ir remiantis TBT prokuroro suformuluotais kaltinimais 2009 m. kovo 4 d. TBT išdavė arešto orderį *Omar Al Bashir*, tuo metu ėjusiam Sudano prezidento pareigas. Tačiau šioje situacijoje buvo pasiremta diplomatiniais valstybės vadovo imunitetais ir atsisakyta bendradarbiauti su TBT. Atitinkamai buvo imtasi įvairių veiksmų pagal Romos statuto 9 dalį, siekiant, kad būtų užtikrintas Sudano bendradarbiavimas. TBT prokuroras kreipėsi į Ikiteisminio tyrimo kolegiją, nurodydamas, kad Sudanas yra įsipareigojęs pagal tarptautinę teisę įvykdyti orderį savo teritorijoje⁶⁴³, ir prašydamas patvirtinti nebendradarbiavimą. Taip pat bent keletą kartų jis informavo JT Saugumo Tarybą apie susidariusią kritinę situaciją, kai nėra vykdomas arešto orderis ir trukdoma teisingumo vykdymui.⁶⁴⁴ Be to, TBT Ikiteisminio tyrimo kolegija priėmė keletą sprendimų, patvirtinančių Sudano nebendradarbiavimą.⁶⁴⁵ Vis dėlto įtariamasis nebuvo suimtas netgi keletą kartų jam būnant užsienyje⁶⁴⁶. Vadovaujantis minėtais teisiniais pagrindais, t. y. Romos statuto 27, 98 straipsniais ir JT Saugumo Tarybos rezoliucija dėl Sudano situacijos perdavimo 1593 (2005)⁶⁴⁷, valstybės yra įpareigosios netaikyti imunitetų valstybės vadovui, einančiam pareigas ir

⁶⁴³ 2014 gruodžio 19 d. TBT Prokuroro prašymas Ikiteisminio tyrimo II kolegijai patvirtinti Sudano Respublikos nebendradarbiavimą pagal Romos statuto 87 str. 7 d. byloje *Prokuroras v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir*, Nr. ICC-02/05-01/09.

⁶⁴⁴ Aštuoniolika TBT prokuroro ataskaita JT Saugumo Tarybai pagal JT Saugumo Tarybos rezoliuciją Nr. 1593 (2005), [interaktyvus] [žiūrėta 2015-06-22]. Interneto prieiga <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/OTP-18ReportUNSCDafurDecember2013.pdf>. Devyniolika TBT prokuroro ataskaita JT Saugumo Tarybai pagal JT Saugumo Tarybos rezoliuciją Nr. 1593 (2005), [interaktyvus] [žiūrėta 2015-06-22]. Interneto prieiga <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/otp-19th-UNSC-Dafur-06-14-Eng.pdf>.

⁶⁴⁵ 2015 m. kovo 9 d. Ikiteisminio tyrimo II kolegijos sprendimas dėl Prokuroro prašymo patvirtinti Sudano Respublikos nebendradarbiavimą byloje *Prokuroras v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir*, Nr. ICC-02/05-01/09. [interaktyvus] (Angl. *Decision on the Prosecutor's Request for a Finding of Non-Compliance Against the Republic of the Sudan*), [žiūrėta 2015-06-22]. Interneto prieiga <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc1919142.pdf>.

⁶⁴⁶ Žr. 2015 m. balandžio 2 d. TBT prokuroro pranešimas apie įtariamojo *Omar Al Bashir* byloje *Prokuroras v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir*, Nr. ICC-02/05-01/09-234. 2015 m. kovo 24 d. TBT prokuroro pranešimas apie įtariamojo *Omar Al Bashir* byloje *Prokuroras v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir*, Nr. ICC-02/05-01/09-231. 2015 m. vasario 24 d. TBT prokuroro pranešimas apie įtariamojo *Omar Al Bashir* byloje *Prokuroras v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir*, Nr. ICC-02/05-01/09-223 ir kt.

⁶⁴⁷ JT ST rezoliucija Nr. 1953 (2005) dėl Darfuro situacijos perdavimo, para. 2.

perduoti jį TBT.⁶⁴⁸ Atsižvelgiant į tai, kad egzistuoja pakankami teisiniai pagrindai įgyvendinti išduotą arešto orderį, darytina prielaida, kad neveiklumo priežastys šiuo konkrečiu atveju yra politinės⁶⁴⁹.

TBT Ikiteisminio tyrimo II kolegijai 2011 m. kovo 8 d. patvirtinus šaukimą į teismą⁶⁵⁰, prezidentas *Uhuru Muigai Kenyatta* 2011 m. balandžio 8 d. dalyvavo pirmajame posėdyje. Kenyatta byla buvo pirmoji, kurioje valstybės vadovas, orderio išdavimo metu ėjęs pareigas, stojo prieš TBT. Teisminio nagrinėjimo laikotarpiu Kenijos prezidentas *Uhuru Kenyatta* laikinai perdavė prezidento funkcijas vykdyti prezidento pavaduotojui *William Ruto*.

LR Konstitucija numato Seimo narių, Lietuvos Prezidento, Konstitucinio Teismo teisėjų, Ministro Pirmininko, ministrų ir teisėjų imunitetus nuo baudžiamosios atsakomybės.⁶⁵¹ Jeigu kiltų šių aukščiausių valstybės pareigūnų patraukimo tarptautinën baudžiamojon atsakomybën klausimas, imuniteto taikymas galëtų būti sprendžiamas dvejopai. Pirmą, galëtų būti siekiama apkaltos būdu panaikinti imunitetą. Atkreiptinas dėmesys, kad nepaisant galimybės panaikinti imunitetus nuo baudžiamąjo persekiojimo, pavyzdžiui, Lietuvos Prezidentui taikomos apkaltos procedūros būdu, Seimas vis dėlto turi diskreciją nepašalinti tokio asmens iš pareigų. Jei valstybės pareigūnai iš viso nesiimtų veiksmų dėl atsakomybės realizavimo ir ignoruotų tarptautinio baudžiamąjo tribunolo kreipimąsi, tuomet tokia situacija galëtų būti traktuojama kaip valstybės nebendradarbiavimas ir tarptautinių įsipareigojimų pagal steigiamąsias sutartis nevykdymas.⁶⁵² Antra, imunitetas galëtų būti aiškinamas kaip suteikiantis apsaugą nuo baudžiamąjo persekiojimo tik pagal nacionalinę teisę, t. y. Lietuvos Respublikos Konstitucijos reguliavimo apimtimi. Šiuo atveju būtina įvertinti tai, kad valstybės oficialūs pareigūnai būtų traukiami

⁶⁴⁸ Plačiau apie pareigą bendradarbiauti žr. šio darbo 3.4. skyrių.

⁶⁴⁹ Plačiau žr. WAAL, A. What if South Africa Arrests al Bashir? [interaktyvus], [žiūrëta 2015-06-22]. Interneto prieiga <http://africanarguments.org/2015/06/14/what-if-south-africa-arrests-al-bashir-by-alex-de-waal/>.

⁶⁵⁰ 2011 m. kovo 8 d. TBT Ikiteisminio tyrimo II kolegijos sprendimas dėl prokuroro prašymo patvirtinti šaukimą į teismą *Francis Kirimi Muthaura, Uhuru Muigai Kenyatta ir Mohammed Husein Ali*, Kenijos Respublikos situacijos byloje *Prokuroras v. Francis Kūimi Muthaura, Uhuru Muigai Kenyatta ir Mohammed Husein Ali*, Nr. ICC-01/09-02/11.

⁶⁵¹ LR Konstitucija, *supra note* 11, 62 str. 86 str., 100 str., 104 str. ir 114 str.

⁶⁵² Plačiau apie pareigą bendradarbiauti žr. šio darbo 3.4. skyrių.

tarptautinën baudžiamojon atsakomybën už *ius cogens* normų pažeidimus. Be to, sunkiausių nusikaltimų darymas pažeidžiant *ius cogens* normas negali būti laikomas oficialiais veiksmais.⁶⁵³ Pažymëtina, kad nacionalinë teisë gali suteikti imunitetus tik jos reguliavimo apimtimi, tačiau negali suteikti daugiau, nei apima nacionalinë jurisdikcija.⁶⁵⁴ Tokios pozicijos siūlytina laikyti Lietuvoje. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad susijusioje situacijoje reikšmingi tik diplomatiniai imunitetai, nes funkciniai imunitetai netaikomi veiksams, kuriais padaromi sunkiausi nusikaltimai.

Apibendrinant, Romos statutas neleidžia valstybëms, Statuto Šalims, remiantis imunitetais, taikomais oficialiems pareigūnams, išvengti TBT baudžiamajo persekiojimo.

3.3.8. Papildomumo principo reikalavimai, įgyvendinant Romos statutą

Romos statutas yra daugiašalë tarptautinë sutartis, kuriai taikomos 1969 m. Vienos konvencijos dėl sutarčių teisës⁶⁵⁵ nuostatos. Pagal pagrindinę tarptautinių sutarčių laikymosi principą *pacta sunt servanda* „kiekviena galiojanti sutartis yra privaloma jos šalims ir turi būti jų sąžiningai vykdoma“⁶⁵⁶. Sąžiningas pagal sutartį kylančių pareigų vykdymas užtikrinamas, *inter alia*, imantis priemonių nacionalinei teisei suderinti su tarptautinės sutarties nuostatomis. Romos statutas nenumato galimybės valstybëms daryti išlygas (120 str.). Tačiau pagal Statuto 127 straipsnį valstybës gali pasitraukti iš sutarties.

Papildomoji jurisdikcija apibūdina TBT kaip instituciją, papildančią egzistuojančias nacionalines jurisdikcijas, kuri nesiekia pakeisti jau funkcionuojančių tarpvalstybinių bendradarbiavimo priemonių. Nacionalinės teisinës sistemos turi būti pasiruošusios laikyti Romos statuto nustatytą

⁶⁵³ AKANDE, D., SHAH, S. Immunities of State Officials, International Crimes and Foreign Domestic Courts. EJIL. Vol. 21, No. 4, p. 828.

⁶⁵⁴ *Ibidem*, p. 834.

⁶⁵⁵ 1969 m. Vienos konvencija dėl sutarčių teisës. *Supra note 227*.

⁶⁵⁶ *Ibidem*, 26 str.

standartų vykdant baudžiamąjį persekiojimą ir bylos teisminį nagrinėjimą dėl asmenų, atsakingų už tarptautinių nusikaltimų, priklausančių TBT jurisdikcijai, padarymą. Jei valstybė negali ar nenori persekioti ir teisti už tarptautinius nusikaltimus, tik tada į procesą įsikiša TBT. Teoriškai kiekviena valstybė gali leisti Teismui vykdyti atvejo, kuris paprastai priklausytų jos jurisdikcijai, tyrimą⁶⁵⁷. Tačiau TBT paskirtis ir papildomumo principas akcentuoja būtinybę valstybėms prisiimti didesnę atsakomybę vykdant baudžiamąjį persekiojimą ir teisminį nagrinėjimą, o Teismo krūvio nedidinti. Su papildančia jurisdikcija susijusios Statuto normos nėra tiesioginio veikimo (angl. *self executing*), todėl reikia imtis nacionalinių teisinių priemonių tam, kad jas įgyvendinti. Valstybės pasirenka, ar jos pasiruoš taikyti Statutą iki tapdamos dalyvėmis, ar jau po to. Pasirinkusios bet kuri iš šių variantų, jos turėtų kruopščiai peržiūrėti nacionalinius teisės aktus ir, jei reikia, suderinti juos su Statutu. Tokiu būdu valstybės užtikrina, kad pasinaudos papildomumo principo suteikiama galimybe tinkamai teisti asmenis už nusikaltimus, patenkančius į TBT jurisdikciją, nacionalinėmis teisinėmis priemonėmis.

Dauguma valstybių nacionaliniuose teisės aktuose jau yra nustačiusios atsakomybę už kai kuriuos nusikaltimus, patenkančius į Teismo jurisdikciją, nes yra įsipareigojusios pagal 1948 m. Genocido konvenciją ir 1949 m. Ženevos konvencijas. Tačiau Romos statutas apima ir kitus nusikaltimus, o Statuto 7 straipsnis daug plačiau reglamentuoja nusikaltimus žmoniškumui negu ankstesnės tarptautinės sutartys. Kiekvienas nusikaltimas, nustatytas TBT statute, dėl kurio padarymo TBT gali pradėti teisminį procesą, nacionalinėje teisėje gali būti apibrėžtas įvairiais būdais⁶⁵⁸:

⁶⁵⁷ LEE, J. Ratification Process and Entry Into Force of the ICC Statute. In *International Law as We Enter the 21st century*. International Focus Programme 1997-1999. (ELSA international). Berlin: Verlag Arno Spitz GmbH, 2001, p. 136.

⁶⁵⁸ ICC. *Manual for the Ratification and Implementation of the Rome Statute*. – Vancouver, 2000, pp. 88–96.

1. Nusikaltimo sąvoka gali būti pažodžiui perrašoma iš konkretaus Statuto straipsnio ar į tokį straipsnį darant tiesioginę nuorodą (tokį būdą pasirinkusi Naujoji Zelandija⁶⁵⁹).
2. Gali būti reglamentuojamos grupės savarankiškų sudėčių, tiesiogiai susijusių su kiekvienu Statuto kriminalizuotu veiksmu, pavyzdžiui, valstybės baudžiamasis kodeksas galėtų numatyti, kad genocidu laikomas nužudymas, siekiant sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių kokiai nors nacionalinei, etninei, rasinei ar religinei grupei ir atitinkamas atskiras sudėtis reglamentuotų kiekvienai iš genocidą sudarančių veikų (tokį būdą pasirinkusi Australija⁶⁶⁰).
3. Tam, kad nubaustų kaltus asmenis, valstybė gali naudoti egzistuojančias bendrąsias nusikaltimų sudėtis, bet tokias, kurios apima pakankamai sunkius teisės pažeidimus, atitinkančius tuos, kuriuos reglamentuoja Statutas.

Valstybės, atsižvelgdamos į Statuto 17 straipsnio 2 dalį⁶⁶¹, turi žinoti, kad nustatydamas valstybės „nenorą“ Teismas laikosi tarptautinės teisės suformuluotų tinkamo teismo proceso principų. Šie principai yra įtvirtinti tarptautinėse sutartyse ir tapę paprotinės tarptautinės teisės dalimi⁶⁶², taip pat reglamentuojami Romos statuto 25 straipsnyje „Individuali baudžiamoji atsakomybė“ (nustatoma atsakomybė už pasikėsinimą padaryti nusikaltimą ar bendrininkavimas padarant nusikaltimą), 27 straipsnyje „Išimčių netaikymas dėl užimamų pareigų“, 28 straipsnyje „Kariuomenės vadų ir kitų aukštesnio rango pareigūnų atsakomybė“, 31 straipsnyje „Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindai“, 32 straipsnyje „Fakto arba teisės klaida“, 33 straipsnyje „Viršininko įsakymai ir įstatymo reikalavimai“. Nacionaliniuose teisės aktuose

⁶⁵⁹ Pavyzdys paimtas iš: The Rome Statute – What’s Next? Domestic and Foreign approaches to Implementation of International Criminal Law in National Law. In *Material from Conference held in Berlin, 21–22 October*. Gesellschaft für Völkerstrafrecht (ed.). International Criminal Law society, 2000.

⁶⁶⁰ Pavyzdys paimtas iš: ICC. Manual for the Ratification and Implementation of the Rome Statute. – Vancouver, 2000, p. 89.

⁶⁶¹ TBT Romos statuto 17 str. *Priimtinių klausimai*. *Supra note 9*.

⁶⁶² Pagrindinius tarptautinius dokumentus, nustatančius šiuos principus, pateikia B. Bromhall. Žr. BROOMHALL, B. (in co-ordination with Prof. M. CH. BASSIOUNI). The ICC: A Checklist for National Implementation. *Supra note 604*.

įtvirtinamos normos neprivalo būti pažodžiui perrašytos iš Statuto, bet valstybės turi užtikrinti, kad būtų tinkamai perkeltos nusikaltimų sudėtys ir nustatytos reikiamos procedūros teisingumui vykdyti. Įgyvendinant Statuto 33 straipsnį,⁶⁶³ reglamentuojantį aplinkybes, dėl kurių atleidžiama nuo atsakomybės už aukštesnio pareigūno įsakymų vykdymą ar įstatymų reikalavimų laikymąsi, svarbu, kad vidaus teisė neišplėstų išimčių sąrašo, nes tada atsiranda galimybė išvengti atsakomybės už padarytus nusikaltimus. Šalia kitų papildomumo principo reikalavimų, įgyvendinant Romos statutą, yra valstybių pareiga įtvirtinti visas individualios atsakomybės formas už baigtus ir nebaigtus nusikaltimus (reglamentuoti nusikaltimo stadijas), taip pat apibrėžti vadų ir viršininkų atsakomybę. Valstybės turi užtikrinti, kad, padarius nusikaltimus, patenkančius į TBT jurisdikciją, būtų inicijuotas ir tinkamai vykdomas jų tyrimas, baudžiamasis persekiojimas ir teisminis nagrinėjimas.

Reglamentuodami nacionalinių teismų jurisdikciją, įstatymų leidėjai turėtų apsvarstyti jurisdikcijos apribojimo asmenims, laiko ir teritorijos atžvilgiu klausimus. Nors Statuto 11 straipsnis nustato TBT jurisdikciją tik tiems nusikaltimams, kurie buvo padaryti po Statuto įsigaliojimo, valstybės nėra varžomos šios nuostatos, todėl savo nacionalinėje teisėje gali nustatyti retrospektyvią nacionalinių teismų jurisdikciją dėl Statuto reglamentuojamų nusikaltimų, kaip, pavyzdžiui, paprastai reglamentuojama atsakomybė už genocido nusikaltimą. Valstybės taip pat laisvos nustatyti ne tik fizinių, bet ir juridinių asmenų atsakomybę. Paprastai valstybės numato, kad nacionaliniai teismai turi jurisdikciją piliečiams ir nustatytoje valstybės teritorijoje, tačiau nėra draudžiama išplėsti jurisdikcijos ribų, pavyzdžiui, kaip tai padarė Kanada, nustatydamą, kad jos nacionaliniai teismai turi jurisdikciją tiems nusikaltimams, kurie turi ryšį su Kanada. O šis ryšys pagal jos nacionalinių aktų reglamentaciją atsiranda, jei auka, įtariamasis yra Kanados pilietis, ar kuris nors iš jų, yra valstybės su kuria vyksta Kanados ginkluotas konfliktas, pilietis; taip pat jei toks

⁶⁶³ TBT Romos statuto 33 str. Viršininko įsakymai ir įstatymo reikalavimai. *Supra note 9.*

asmuo yra Kanadoje, nepaisant to, ar buvo koks nors ankstesnis ryšys su ja.⁶⁶⁴ Jei valstybė siekia bausti asmenis, atsakingus už Romos statuto reglamentuojamus nusikaltimus, ji turi apibrėžti teritorinės ir ekstrateritorinės jurisdikcijos vykdymą tokių nusikaltimų atžvilgiu.

Kaip rodo Romos statuto ratifikavimo patirtis Europos valstybėse, šis procesas sukėlė įvairių konstitucinių problemų, pradedant diskusijomis, interpretacijomis ir baigiant atskirų Konstitucijos straipsnių pakeitimu, siekiant juos suderinti su Statuto nuostatomis.⁶⁶⁵ Remiantis 2001 m. sausio 15 d. Venecijos komisijos ataskaita⁶⁶⁶, galima išskirti pagrindinius Statuto konstitucingumo klausimus Europos valstybėse:

1. Aukščiausių valstybės pareigūnų imunitetas.
2. Valstybių pareiga išduoti / perduoti (angl. *to surrender*) savo piliečius Tarptautiniam baudžiamajam teismui jo prašymu.
3. Bausmės.
4. Teismo prokuroro prašymų / reikalavimų vykdymas.

Valstybėms pasiūlyti keli variantai, kurie galėtų būti apsvarstyti rengiantis įgyvendinti Romos statutą nacionalinėje teisėje. Paminėtini šie:

1. Vieno naujo specialaus straipsnio įtraukimas į Konstituciją, taip išvengiant būtinumo peržiūrėti visą Konstituciją, numatant išimtis probleminiuose Konstitucijos straipsniuose (šį kelią pasirinko Prancūzija ir Liuksemburgas).

2. Sisteminis visų Konstitucijos straipsnių peržiūrėjimas, siekiant išvengti bet kokios neatitikties Statutui.

⁶⁶⁴ Crimes Against Humanity and War Crimes Act, S.C. 2000, c. 24, s. 8. Pavyzdys paimtas iš: The Rome Statute – What’s Next? Domestic and Foreign approaches to Implementation of International Criminal Law in National Law, Material from Conference held in Berlin, 21-22 October, 2000. International Criminal Law society/Gesellschaft für Völkerstrafrecht (ed.). Cit. pagal.: LEE, J. *Supra note* 657, p. 139

⁶⁶⁵ LEE, J. *Supra note* 657, p. 139

⁶⁶⁶ 2001 m. sausio 15 d. Venecijos komisijos ataskaita. Priimta Europos komisijos Demokratijai Per Teisę (*European Commission for Democracy through Law*) 45-ajame plenariniame susirinkime, vykusiame Venecijoje, 2000 m. gruodžio 15–16 d.

3. Specialios procedūros parlamente iniciavimas/taikymas, siekiant ratifikuoti Statutą, nepaisant fakto, kad tam tikri straipsniai prieštarauja Konstitucijai (pavyzdžiui, žr. Nyderlandų Konstitucijos 91 straipsnio 3 dalį).

4. Probleminių Konstitucijos nuostatų (pavyzdžiui, asmens perdavimo TBT) aiškinimas, pasirenkant strategiją, leidžiančią išvengti prieštaravimų Romos statutui (pavyzdžiui, šis kelias pasirinktas Lietuvoje⁶⁶⁷).

Šioje dalyje apžvelgiamos tik tiesiogiai su papildomumo principu susijusios konstitucingumo problemos.

Kaip teisingai perkelti Romos statuto nuostatas dėl valstybių vadovų ar kitų aukštų pareigūnų, padariusių nusikaltimus einant pareigas, imunitetų taikymo nėra pasiūlyta bendro sprendimo. Paprastai tokie imunitetai įtvirtinami valstybių konstitucijose, o tai tik apsunkina Romos statuto įgyvendinimą nacionalinėje teisėje. *Joanne Lee*, analizuojanti Romos statuto įgyvendinimą Kanadoje, apibendrinusi valstybių praktiką, pateikia tokius galimus šio situacijos sprendimus⁶⁶⁸:

1. Nurodomi konkretūs nusikaltimai, kuriuos padarius, imunitetai nėra taikomi.
2. Pasitelkiamas konstitucijos nuostatų aiškinimas, kad aukščiausių valstybės pareigūnų imunitetai yra suteikiami turint tikslą užtikrinti tinkamą valstybės valdymą, o jų taikymas, padarius tarptautinės teisės nusikaltimus, nesuderinamas su šiais tikslais.
3. Konstitucijos nuostatos pakeičiamos. Įtvirtinus leidimą išduoti aukščiausius valstybės pareigūnus, padarius nusikaltimus, patenkančius į TBT jurisdikciją, problema nėra visiškai išsprendžiama, nes valstybės atsisako atsakomybės įgyvendinimo TBT naudai. Tokia situacija gali kelti TBT praktinių asmens perdavimo TBT problemų. Konstitucijos keitimo kelias pasirinktas Prancūzijoje ir Liuksemburge. Į šių valstybių konstitucijas buvo įtrauktas naujas straipsnis, skirtas bet kokioms galimoms kolizijoms šioje srityje spręsti remiantis Romos

⁶⁶⁷ Plačiau žr. ČEPAS A.; ŠVEDAS G. *Supra note* 41, p. 44-46. Taip pat žr. šio darbo 3.3.8. poskyrį.

⁶⁶⁸ LEE, J. *Supra note* 657, p. 139.

statutu, t. y. konstitucijose įterpta norma, nukreipianti į Romos statutą. Čekijos Respublikoje buvo pasirinktas kiek detalesnis Konstitucijos teksto keitimo variantas.⁶⁶⁹

Romos statuto 89 straipsnis, nustatydamas, kad „Teismas gali pateikti prašymą suimti ir perduoti jam asmenį <...> bet kuriai valstybei, kurios teritorijoje šis asmuo yra, o taip pat prašyti valstybės bendradarbiauti suimant ir perduodant šį asmenį“, atrodo sukelia prieštaravimą konstitucinei nuostatai, kad valstybei draudžiama išduoti savo pilietį užsienio valstybei. Piliečių ekstradicijos nevykdymo nuostata įtvirtinta beveik visose Europos valstybių konstitucijose, taip pat ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 13 straipsnyje Lietuvos, taip pat kaip ir kai kurių kitų valstybių (pavyzdžiui, Lenkijos, Slovakijos, Slovėnijos, Italijos ir Norvegijos) konstitucinės nuostatos šiuo aspektu yra aiškinamos kaip nepažeidžiančios įsipareigojimų pagal Romos statutą ir todėl nereikalauja konstitucijos keitimo įgyvendinant Romos statutą nacionalinėje teisėje. Paminėtina, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos 13 straipsnio nuostata yra sąlyginė ir numato galimybę išduoti Lietuvos Respublikos pilietį, jeigu tai numato Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis.⁶⁷⁰ Vykdamt ekstradiciją, tarptautiniuose santykiuose dalyvauja valstybės, kaip lygiateisiai, horizontaliai bendradarbiaujantys subjektai. Tačiau asmenų perdavimas, vykstantis tarp valstybių ir tarptautinių baudžiamųjų institucijų, yra vertikalus bendradarbiavimas, nes valstybės steigiančios tokias institucijas perduoda ir dalį turimų suverenių teisių, pripažindamos dalinį savo pavaldumą šių institucijų sprendimams⁶⁷¹. Valstybės taip pat neturi pagrindo atsisakyti perduoti asmenį tarptautiniams baudžiamiesiems tribunolams remdamosi ekstradicijos atveju taikomais pagrindais dėl poreikio apsaugoti valstybės nacionalinius interesus. Tarptautiniai baudžiamieji tribunolai pirmiausiai vykdo funkciją ginti tarptautinės bendrijos interesus dėl padarytų *jus*

⁶⁶⁹ SAULIŪNAS, D. Romos statutas ir Europos valstybių konstitucijos arba pamokos ruošiantis Statuto ratifikacijai Lietuvoje. In. Tarptautinis baudžiamasis teisingumas – International Criminal Justice (tarptautinės konferencijos, vykusios 2002 m. kovo 7 d. medžiaga. Vilnius: ELSA Lietuva, 2002, pp. 7–12.

⁶⁷⁰ Plačiau žr. ČEPAS A.; ŠVEDAS G. *Supra note* 41, p. 44-46.

⁶⁷¹ ŽILINSKAS J.; ČEPAS A. *Supra note* 42, p. 42. ČEPAS A.; ŠVEDAS G. *Ibidem*, p. 23, 103.

cogens normų pažeidimo⁶⁷². Atkreiptinas dėmesys, į tai, kad ratifikuodama Romos statutą, valstybė pripažįsta jame įtvirtintų baudžiamąja tvarka persekiojamų asmenų materialinių ir procesinių teisių ir laisvių pakankamumą bei jų užtikrinimo efektyvumą.⁶⁷³ Įvertinus šiuos argumentus, manytina, kad perdavimas Teismui nėra laikytinas ekstradicija. Verčiant Romos statute vartojamą terminą *surrender* į lietuvių kalbą, reikėtų jo reikšmę sieti su *perdavimo* terminu, ir taip išvengti painiavos su žodžiais *išduoti*, *išdavimas*, *ekstradicija*, kurie sietini su angliškais žodžiais *extradite* ir *extradition*. Lietuva, Lenkija, Slovakija, Slovėnija, Italija ir Norvegija laikėsi būtent tokio aiškinimo, tapdamos Romos statuto Šalimis.

Reikėtų atkreipti dėmesį, kad Lietuvos Respublikos įstatymuose yra bent keletas su Romos statuto reikalavimais nesuderintų nuostatų. Tarp tokių paminėtini šie neatitikimai⁶⁷⁴: pagal Statutą baudžiamoji atsakomybė už nusikaltimus, patenkančius į Teismo jurisdikciją galima tik asmenims, sulaukusiems 18 metų, tuo tarpu pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą atsakomybė už šiuos nusikaltimus iškyla asmenims, sulaukusiems 16 metų; bausmių vykdymo įstatymai ir kiti teisės aktai nenumato Teismo nuosprendžio, kuriuo paskirta bauda arba turto konfiskavimas, vykdymo taisyklių, kurios nustatytų pinigų, gautų išieškojus baudą arba pardavus konfiskuotą nekilnojamąjį ir kitokį turtą, perdavimo Teismui tvarkos; nėra reglamentuota galimybė atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės dėl faktinės ar teisinės klaidos⁶⁷⁵. Kai kurios iš jų, su sąlyga, kad Romos statuto konkretnė nuostata yra tiesiogiai taikoma, galėtų būti sprendžiamos vadovaujantis

⁶⁷² Plačiau žr. ŽILINSKAS J.; ČEPAS A. *Supra note* 42, p. 42. ČEPAS A.; ŠVEDAS G. *Supra note* 42, p. 22.

⁶⁷³ ČEPAS A.; ŠVEDAS G. *Ibidem*, p. 23, 104.

⁶⁷⁴ ČEPAS A.; ŠVEDAS G. *Ibidem*, p. 23, 105.

⁶⁷⁵ TBT Romos statuto 32 straipsnis. *Supra note* 9.

tarptautinių sutarčių taikymo pirmenybės taisykle⁶⁷⁶, tačiau tam tikri probleminiai aspektai⁶⁷⁷ kelia abejonių dėl jų atitikties konstitucinėms nuostatomis.

Vienas iš šių aspektų yra susijęs su taikomais imunitetais Lietuvos aukštas pareigas užimantiems pareigūnams. Nepaisant galimybės panaikinti imunitetus nuo baudžiamojo persekiojimo, pavyzdžiui, Lietuvos Prezidentui taikomos apkaltos procedūros būdu, Seimas vis dėlto turi diskreciją nepašalinti tokio asmens iš pareigų. Šios situacijos sprendimas gali būti padiktuotas kitų valstybių praktikos, pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės Lordų Rūmai sprendime dėl A. Pinočeto konstatavo, kad „<...> kankinimai ir žiaurus elgesys negali būti pripažinti valstybės vadovo funkcijų dalimi, todėl tokie veiksmai nepatenka į imuniteto turinį“.⁶⁷⁸ Atsižvelgiant į tai, sprendžiant imunitetų taikymo aukščiausiems valstybės pareigūnams klausimą Lietuvoje, autorė siūlytų pasitelkti konstitucijos nuostatų aiškinimą. Aukščiausių valstybės pareigūnų imunitetai yra suteikiami turint tikslą užtikrinti tinkamą valstybės valdymą, o jų taikymas, padarius tarptautinės teisės nusikaltimus, nesuderinamas su šiais tikslais.

⁶⁷⁶ Tarptautinės sutarties įgyvendinimo nacionalinėje teisėje sąlygas V. Vadapalas įvardina tokias: a) pati tarptautinė sutartis turi būti tiesioginio taikymo sutartis, t.y. iš jos tiesiogiai turi išplaukti teisės ir pareigos nacionalinės teisės subjektams; b) nacionalinėje teisinėje sistemoje turi egzistuoti tarptautinių teisės normų įgyvendinimo mechanizmas; c) turi būti panaikintos nacionalinės teisės normos, prieštaraujančios tarptautinės sutarties nuostatomis, arba turi būti susiformavusi tinkama tarptautinių sutarčių taikymo praktika. Pagal VADAPALAS, V. Tarptautinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 1998, p. 63, 64. Diskusijos kyla dėl tarptautinių sutarčių taikymo baudžiamojoje teisėje. Plačiau apie tarptautinių sutarčių tiesioginį taikymą Lietuvoje žr. BIELIŪNAS, E. Europos žmogaus teisių konvencijos interpretavimas ir Lietuvos teisės tradicijos. In Teisės reforma Lietuvoje ir Lenkijoje ir Europos žmogaus teisių konvencija: konferencija, skirta teisės reformos Lietuvoje ir Lenkijoje ir Europos žmogaus teisių konvencijos įgyvendinimo problemoms aptarti, Vilnius, 1998 m. spalio 2-3 d. GODA, G. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir Lietuvos Konstitucijos tiesioginio taikymo problemos. Teisės problemos, 1995, Nr. 3 p. 9. VADAPALAS, V. Tarptautinės sutartys Lietuvos teisinėje sistemoje. In Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė: konferencijos medžiaga. Vilnius, 1998, p. 191. (Šie autoriai pagrįstai teigia, kad EŽTK ir kitų tarptautinių sutarčių taikymas galimas baudžiamojoje teisėje ir baudžiamajame procese) ŠVEDAS, G. Tarptautinės teisės reikšmė ir įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje. In ŠVEDAS, G. (ats. red.) Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. *Liber Amicorum* profesoriui Jonui Prapiesčiui. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, p. 100-112. (Šis autorius pagrįstai teigia, kad LR tarptautinės sutartys tiesiogiai gali būti taikomos tik baudžiamajame procese ir bausmių vykdyme, o materialiojoje baudžiamojoje teisėje – tik per nacionalinį baudžiamąjį įstatymą).

⁶⁷⁷ ČEPAS A.; ŠVEDAS G. *Supra note* 41, p. 23, 106.

⁶⁷⁸ Pagal ČEPAS A.; ŠVEDAS G. *Supra note* 41, p. 23, 106.

Situacijose, kai Lietuvos Respublikos teisės aktuose nėra nuostatų, kurios įtrauktos į Romos statutą, pvz., atleidimas nuo atsakomybės dėl faktinės arba teisinės klaidos, siūlytina apsvarstyti galimybę atitinkamai pakeisti nacionalinius teisės aktus – naujai reglamentuoti arba padaryti nuorodą į Romos Statuto atitinkamą straipsnį.⁶⁷⁹ Tokiu būdu, teisiant nacionaliniame teisme už nusikaltimus, patenkančius į Romos statuto 5 straipsnį, TBT turėtų mažiau galimybių nuspręsti, kad nacionalinis procesas neatitiko tarptautinių teisingumo standartų arba nebuvo noro įvykdyti teisingumą kaltinamo asmens atžvilgiu.⁶⁸⁰

Tarptautinei bendrijai ypač svarbu, kad valstybės norėtų ir sugebėtų vykdyti asmenų, padariusių į TBT jurisdikciją patenkančius nusikaltimus, baudžiamąjį persekiojimą ir teisminį nagrinėjimą. Dėl *pacta sunt servanda* ir papildomumo principo, Romos statuto įgyvendinimas suteikia valstybėms galimybę peržiūrėti atitinkamas nacionalinių teisės aktų nuostatas, pataisyti jų trūkumus, užpildyti Romos statuto įgyvendinimo spragas ir tiksliai apibrėžti nacionalinių teismų jurisdikciją.

Apibendrinant papildančios konkuruojančios tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos nustatymo ir taikymo probleminius aspektus, darytina išvada, kad esamas Romos statuto teisinis reglamentavimas iš esmės sudaro sąlygas garantuoti nepriklausomą ir nešališką tarptautinio baudžiamojo tribunolo reagavimą laiku į nacionalinių baudžiamųjų teismų negalėjimą ar nesugebėjimą persekioti ir teisti už nusikaltimus, patenkančius į tarptautinio baudžiamojo tribunolo *ratione materiae* jurisdikciją. Romos statuto įgyvendinimo nacionalinėje teisėje metu valstybėms sudaroma galimybė peržiūrėti nacionalinių teisės aktų atitinkamas nuostatas ir tiksliai apibrėžti nacionalinių teismų jurisdikciją. Atsižvelgiant į tai, kad papildomumo principas akcentuoja būtinybę valstybėms prisiimti didesnę atsakomybę vykdant baudžiamąjį persekiojimą ir teisminį nagrinėjimą, valstybės, tapdamos tarptautinio

⁶⁷⁹ ICC. Manual for the Ratification and Implementation of the Rome Statute. – Vancouver, 2000, p. 91.

⁶⁸⁰ *Ibidem*.

baudžiamojo tribunolo narėmis, turi peržiūrėti nacionalinius teisės aktus ir, prireikus, suderinti juos su tarptautinio baudžiamojo tribunolo jurisdikcija.

3.4. Valstybių pareiga bendradarbiauti

Valstybių bendradarbiavimas yra esminė efektyvaus tarptautinių tribunolų jurisdikcijos realizavimo prielaida. Tarptautiniai baudžiamieji tribunolai yra priklausomi nuo valstybių bendradarbiavimo dėl kelių priežasčių. Pirmiausia, jie neturi jų priimtus sprendimus ir nuosprendžius įgyvendinančio mechanizmo – pareigūnų su atitinkamais įgaliojimais ir reikiamos įgyvendinimui vidaus struktūros. Antra, net jei jie ir turėtų sprendimų įgyvendinimo mechanizmą, jie neturėtų galių vykdyti įgyvendinimo veiksmų suvereniose valstybėse. TBTJ *Blaškić* byloje konstatavo, kad įgyvendinimo galios turi būti aiškiai numatytos ir jos negali būti laikomos būdingomis tarptautiniams baudžiamiesiems tribunolams.⁶⁸¹

Nepaisant to, kad egzistuoja teisiniai valstybių bendradarbiavimo pagrindai, teisiniai veiksmai susiję su politiniais valstybių bendradarbiavimo aspektais ir veiksniais. Pavyzdžiui, *Milošević* perdavimo TBTJ atveju, *Omar Hassan Ahmad al-Bashir* perdavimo TBT atveju, *Muigai Kenyatta* byloje surenkant įrodymus politinis spaudimas įgyja didesnę reikšmę nei tarptautiniai teisiniai įsipareigojimai. Dar vienas įdomus bendradarbiavimo su tarptautiniais tribunolais paradoksas – *Charles Taylor* areštas Nigerijoje. Nepaisant to, kad Nigerija, nėra Siera Leonės Specialiojo Tribunolo valstybė steigėja ir neturi formalios teisinės pareigos bendradarbiauti, Nigerijos valdžia *Charles Taylor* areštavo ir perdavė jį Siera Leonės Specialiajam Tribunalui. Vis dėlto, kaip teisingai pažymi *Göran Sluiter*, šiame kontekste yra neišvengiama prielaida, kad be tvirtos teisinės struktūros neegzistuoja būtinas pagrindas efektyviam

⁶⁸¹ TBTJ 1997 m. spalio 29 d. sprendimas byloje Prokuroras v. Blaškić, Nr. IT-95-14, para. 25.

tarptautinių baudžiamųjų tribunolų funkcionavimui⁶⁸². Taigi, visi tarptautiniai baudžiamieji tribunolai, prašantys valstybių bendradarbiauti, remiasi tarptautiniais teisiniais valstybių įsipareigojimais. Atkreiptinas dėmesys, kad Niurnbergo ir Tokijo karo tribunolų veikloje iš esmės bendradarbiavimo problemų nekilo, nes jie, vykdydami nugalėtojų teisingumą, kada tik viena karą laimėjusi šalis persekiojo, teisė ir vykdė bausmes, buvo užsitikrinę labiausiai susijusių valstybių teisinį ir politinį pasirengimą bendradarbiauti be joms suteiktos galimybės atsisakyti.

Taip pat pažymėtina, kad Siera Leonės, Rytų Timoro, Kambodžos, Libano bei Irako tribunolai valstybių bendradarbiavimo aspektu nebus nagrinėjami, nes jų bendradarbiavimo klausimai iš esmės susiję tik su *locus delicti commissi* valstybe, su kuria egzistuoja sutartiniai ir nacionalinės teisės pagrindai veiklos efektyvumui užtikrinti.⁶⁸³

Valstybių bendradarbiavimo pareigos kontekste būtina įvertinti *ad hoc* tribunolų ir TBT skirtumus. Pirmiausiai, *ad hoc* tribunolai yra įsteigti JT Saugumo Tarybos rezoliucija, vadovaujantis JT Chartijos VII skyriumi. Tai suteikia jiems galimybę remtis valstybių, JT narių, parama, o esant privalomoms JT Saugumo Tarybos rezoliucijoms, ir prioritetu prieš kitus valstybių tarptautinius įsipareigojimus vadovaujantis JT Chartijos 103 straipsniu. Tačiau TBT steigiamasis aktas yra tarptautinė sutartis – valstybių kompromiso rezultatas. Be to, Romos statutu sukurtas mechanizmas privalėjo įvertinti jau susiformavusią tarptautinę teisinę sistemą ir valstybių pagal kitas tarptautines sutartis priimtus įsipareigojimus. Taigi TBT yra itin svarbus valstybių pasirengimas bendradarbiauti ir nuo jo tiesiogiai priklauso TBT veiklos efektyvumas.

Nepaisant esminių skirtumų su TBT, valstybių bendradarbiavimo praktika turėjo lemiamos įtakos kuriant TBT valstybių bendradarbiavimo mechanizmą. Be to, egzistuoja pakankamai panašumų tarp *ad hoc* tribunolų ir TBT suteikto

⁶⁸² SLUITER, G. Cooperation of States with International Criminal Tribunals. In CASSESE, A. (ed.). *The Oxford companion to International Criminal Justice*. Oxford University Press, 2009, p. 187.

⁶⁸³ Plačiau žr. SLUITER, G. *Supra* note 682, p. 187.

mandato ir poreikio tarptautiniams baudžiamiesiems tribunolams veikti⁶⁸⁴. Pažymėtina, kad valstybių bendradarbiavimas įgyvendinant bausmes apima tik savanoriškai šią pagalbą sutikusias valstybes, todėl nebus atskirai šiame darbe analizuojamas.

JT Saugumo Taryba, steigdama *ad hoc* tribunolus, iš esmės nepaneigė galimybės bendradarbiauti pagal egzistuojančias dvišales teisinės pagalbos ir ekstradicijos sutartis, nors reikėtų įvertinti, kodėl iki tol sukurtas mechanizmas tarptautiniams tribunolams nėra tinkama bendradarbiavimo forma. Pirma, jis pagrįstas savanoriškumu ir suverenia valstybių lygybe. Antra, jis orientuotas pirmiausiai į paprastus baudžiamuosius veiksmus, neįvertinant unikalių tarptautinių nusikaltimų požymių ir poreikių kovojant prieš juos.⁶⁸⁵ Atsižvelgiant į tai, *ad hoc* tribunolų teisminė praktika buvo orientuota į naujos bendradarbiavimo sistemos kūrimą.

Tokia galimybė pasitaikė TBTJ *Blaškić* byloje, kurioje Apeliacinė kolegija⁶⁸⁶ sprendė ginčą dėl Kroatijos atsisakymo vykdyti TBTJ prašymą pateikti tam tikrus dokumentus kaip įrodymus. Kroatija savo atsisakymą argumentavo grėsme nacionaliniam saugumui, nes prašomi dokumentai tariamai apima jautrią karinę informaciją. Taigi Apeliacinė kolegija, siekdama apibūdinti TBTJ santykį su nacionalinėmis jurisdikcijomis ir jo pasekmes bendradarbiavimui, vartojo „horizontalaus“ ir „vertikalaus“ santykio sąvokas⁶⁸⁷. Horizontalus santykis apibūdina tarpvalstybinius bendradarbiavimo santykius, paremtus valstybių suverenia lygybe ir principu *par in parem non habet imperium*. Tačiau TBTJ atveju egzistuoja pirmenybė prieš nacionalinius

⁶⁸⁴ Plačiau žr. SLUITER, G. *Supra note* 682, p. 188.

⁶⁸⁵ Pagal: SLUITER, G. *Supra note* 682, p. 188.

⁶⁸⁶ Ginčas dėl bendradarbiavimo *Blaškić* byloje analizuotas TBTJ Teisminės kolegijos ir Apeliacinės kolegijos sprendimuose dėl Kroatijos Respublikos prieštaravimo dėl *subpoenae duces tecum*. TBTJ 1997 m. liepos 18 d. Teisminės kolegijos sprendimas byloje *Prokuroras v. Blaškić*. Nr. IT-95-14-T (TC II), ir TBTJ 1997 m. spalio 29 d. Apeliacinės kolegijos sprendimas dėl Kroatijos Respublikos reikalavimo peržiūrėti TBTJ 1997 m. liepos 18 d. sprendimą byloje *Prokuroras v. Blaškić*. (Nr. IT-95-14-T). Nr. IT-95-14-AR108bis, (AC). Kadangi Apeliacinės kolegijos motyvacija yra nuoseklesnė palyginus su Teisminės kolegijos dėstymu ir argumentavimu, darbe remiamasi Apeliacinės kolegijos sprendimu.

⁶⁸⁷ TBTJ 1997 m. spalio 29 d. Apeliacinės kolegijos sprendimas dėl Kroatijos Respublikos reikalavimo peržiūrėti TBTJ 1997 m. liepos 18 d. sprendimą byloje *Prokuroras v. Blaškić*. (Nr. IT-95-14-T). Nr. IT-95-14-AR108bis, para. 47.

teismus, sukurianti vertikalius santykius su valstybėmis⁶⁸⁸. Apeliacinė kolegija apribojo vertikalius santykius Tribunolo teisminėmis ir įpareigojančiomis galiomis,⁶⁸⁹ pripažindama, kad „įgyvendinimo srityje tarptautinis tribunolas yra vis dar priklausomas nuo valstybių ir JT Saugumo Tarybos“.⁶⁹⁰ Vėlesniuose sprendimuose TBTJ sustiprino vertikalios santykio ir pareigos bendradarbiauti pozicijas⁶⁹¹, išsiplėtojusias iki Proceso ir įrodinėjimo taisyklių pakeitimų⁶⁹² ir įpareigojančio pobūdžio sprendimų dėl kvazivalstybinių darinių, tokių kaip *Republika Srpska*⁶⁹³, tarptautinių organizacijų, tokių kaip Europos Sąjunga⁶⁹⁴, ir NATO Jungtinių pajėgų vadaviečių, tokių kaip SFOR⁶⁹⁵. Įdomu tai, kad tarptautinė bendrija priėmė vertikalųjį modelį. Jam nebuvo rimtai prieštaraujama ir todėl, kad sudėtingi ginčai su didžiausią įtaką turėjusiomis valstybėmis buvo išspręsti už teismo ribų.⁶⁹⁶

Vertinant vertikalųjį bendradarbiavimo modelį, būtina atsižvelgti į keletą esminių dalykų, kurie skiria jį nuo horizontaliojo ir atskleidžia *ad hoc* tribunolų specifiką, palyginti su tokio modelio pritaikymu TBT⁶⁹⁷. Pirmiausiai, reikėtų atsižvelgti į atsisakymo bendradarbiauti pagrindus. Horizontalaus bendradarbiavimo atveju, valstybės išlaiko visišką teisę tam tikrais konkrečiais sutartyse įvardytais pagrindais atsisakyti teikti pagalbą. *Ad hoc* tribunolų atveju atsisakymo pagrindų nėra numatyta. *Blaškić* byloje Apeliacinė kolegija aiškiai nurodė, kad TBTJ Statuto 29 straipsnyje nėra numatyti atsisakymo pagrindai⁶⁹⁸.

⁶⁸⁸ TBTJ 1997 m. spalio 29 d. Apeliacinės kolegijos sprendimas dėl Kroatijos Respublikos reikalavimo peržiūrėti TBTJ 1997 m. liepos 18 d. sprendimą byloje *Prokuroras v. Blaškić*. (Nr. IT-95-14-T). Nr. IT-95-14-AR108bis, para. 41.

⁶⁸⁹ Angl. *judicial and injunctory powers*. *Blaškić* (IT-95-14-AR108bis), para. 47.

⁶⁹⁰ TBTJ 1997 m. spalio 29 d. Apeliacinės kolegijos sprendimas dėl Kroatijos Respublikos reikalavimo peržiūrėti TBTJ 1997 m. liepos 18 d. sprendimą byloje *Prokuroras v. Blaškić*. (Nr. IT-95-14-T). Nr. IT-95-14-AR108bis, para. 47.

⁶⁹¹ Žr. TBTJ 1998 m. liepos 21 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Blaškić*. Nr. IT-95-14-T (TC I); TBTJ 1998 m. liepos 21 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Blaškić*. Nr. IT-95-14-T (TC I); TBTJ 1997 m. spalio 16 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Delalić* ir kiti. Nr. IT-9621-T (TC II quarter).

⁶⁹² 1994 m. TBTJ Proceso ir įrodinėjimo taisyklės, *supra note* 450, 54bis, 70 ir 108bis taisyklės.

⁶⁹³ TBTJ 1999 m. kovo 12 d. įpareigojantis įsakymas Republika Srpska byloje *Prokuroras v. Krstić*. Nr. IT-98-33-PT (TC I) dėl dokumentų pateikimo.

⁶⁹⁴ TBTJ 2000 m. rugpjūčio 4 d. įsakymas Europos Bendrijos Stebėsenos misijai ir jos valstybėms narėms byloje *Prokuroras v. Kordić ir Čerkez*. Nr. IT-95-14/2-T (TC III), dėl dokumentų pateikimo.

⁶⁹⁵ TBTJ 2000 m. spalio 18 d. sprendimas dėl prašymo SFOR ir kitiems suteikti teisinę pagalbą, byloje *Prokuroras v. Simić ir kiti*, Nr. IT-95-9-T (TC III).

⁶⁹⁶ SLUITER, G. *Supra note* 682, p. 189.

⁶⁹⁷ Pagal: SLUITER, G. *Supra note* 682, p. 190.

⁶⁹⁸ *Blaškić* (IT-95-14-AR108bis) para. 63.

Tačiau TBT Statutas nustato atsisakymo bendradarbiauti pagrindus, nors ir ne tokius detalius kaip dvišalėse ar daugiašalėse teisinio bendradarbiavimo sutartyse, ir tokiu būdu labiau priartėja prie horizontaliojo modelio. Antra, tarptautiniai baudžiamieji tribunolai neturi abipusiškumo pareigos, kuri yra tarpvalstybinio bendradarbiavimo pagrindas. Yra reglamentuojamos įvairios teisinės pagalbos formos valstybėms⁶⁹⁹, tačiau tribunolai tokios pareigos valstybėms neturi.

Trečias aspektas vertinant bendradarbiavimo modelių specifiką yra ginčų sprendimas. Valstybės ginčus dėl bendradarbiavimo sprendžia konsensu arba perduoda juos spręsti trečiajai šaliai. Tačiau *ad hoc* tribunolų ir TBT ginčų dėl bendradarbiavimo sprendimo procedūros vyksta pagal jų veiklą reglamentuojančius teisės aktus⁷⁰⁰. Klausimai, susiję su bendradarbiavimu ir teisine pagalba, gali būti traktuojami kaip teisminių funkcijų dalimi⁷⁰¹. Kadangi tokia pozicija iš esmės paremta hierarchijos principu, todėl tai yra vienas iš svarbiausių horizontaliojo ir vertikaliojo modelio skirtumų. Kartu tai yra valstybių pasitikėjimo tarptautinėmis teisminėmis institucijomis išraiška.⁷⁰²

Tai, kad TBTJ ir TBTR yra įsteigti JT Saugumo Tarybos, jiems suteikia tam tikro pranašumo prieš kitus tarptautinius baudžiamuosius tribunolus, nes jie gali remtis JT Saugumo Tarybos galiomis ir jos sprendimų privalomumu suverenoms valstybėms. Bendradarbiavimo pareiga yra tiesiogiai įtvirtinta *ad hoc* tribunolų Statutuose ir įgyvendinama remiantis tribunolų pirmenybe prieš nacionalinius teismus. TBTJ steigiančioje JT Saugumo Tarybos rezoliucijoje 827 (1993), priimtoje vadovaujantis JT Chartijos VII skyriumi, tiesiogiai nurodoma, kad „valstybės visiškai bendradarbiauja su TBTJ ir jo organais, vadovaujantis šia rezoliucija ir Tribunolo statutu.“⁷⁰³ Šioje formuluotėje aiškiai daroma nuoroda į visas valstybes, ne tik JT nares. Tai pagrindžiama JT Chartijos

⁶⁹⁹ TBTJ ir TBTR Proceso ir įrodinėjimo taisyklės, *supra note* 450, 11*bis* taisyklė; TBT Statuto 93 straipsnio 10 dalis.

⁷⁰⁰ 1994 m. TBTJ Proceso ir įrodinėjimo taisyklės, *supra note* 450, 7*bis* taisyklė; TBT Statuto 119 straipsnio 1 dalis.

⁷⁰¹ CLARK, R. Commentary to Article 119. In TRIFFTERER, O. (ed.). Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999, p. 1245.

⁷⁰² SLUITER, G. *Supra note* 682, p. 191.

⁷⁰³ JT ST rezoliucijoje 955 (1994), steigiančioje TBTR vartojama identiška formuluotė.

2 straipsnio 6 dalyje įtvirtintu reikalavimu Jungtinėms Tautoms užtikrinti, kad valstybės, kurios nėra Jungtinių Tautų narės, remtųsi JT principais, jei tai būtina siekiant tarptautinės taikos ir saugumo. *Ad hoc* tribunolai vis dėlto vadovaudamiesi Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 34 straipsniu, įtvirtinančiu *pacta tertiis nec nocent nec prosunt* principą, pripažino savo praktikoje ir gerbė „neutralų“ valstybių, ne JT narių, statusą šiuo aspektu.⁷⁰⁴ Papildomas teisinis bendradarbiavimo pagrindas numatytas Deitono taikos susitarime, kurį pasirašiusios šalys pripažįsta TBTJ ir įsipareigoja bendradarbiauti.⁷⁰⁵ Taip pat būtina įvertinti *ad hoc* tribunolų sudarytus dvišalius susitarimus, užtikrinančius bendradarbiavimą, pavyzdžiui, su priimančia valstybe⁷⁰⁶ arba su JAV dėl asmenų perdavimo.⁷⁰⁷

TBT Romos statuto 86 straipsnis įtvirtina valstybių, Romos statuto Šalių, pareigą bendradarbiauti. Romos statute valstybės įpareigojamos bendradarbiauti

⁷⁰⁴ Dėl Šveicarijos statuso žr. TBTJ 1999 m. gegužės 24 d. sprendimą byloje *Milošević et al.* Nr. IT-99-37-PT (TC) dėl kaltinimo ir susijusių įsakymų peržiūros (angl. *Decision on Review of Indictment and Application for Consequential Orders*). Dėl Vatikano statuso žr. 2004 m. gegužės 13 d. TBTR sprendimą byloje *Bagosora et al.* Nr. ICTR-98-41-T (TC) dėl Vatikano bendradarbiavimo pagal 28 straipsnį (angl. *Decision on Defence Motion to Obtain Cooperation from the Vatican Pursuant to Article 28*)

⁷⁰⁵ 1995 m. Bendrasis pagrindų susitarimas dėl taikos Bosnijoje ir Hercegovinoje ir jo priedai [interaktyvus], (angl. *General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina and the Annexes thereto*), parafuotas 1995 m. lapkričio 21 d. Deitone, Ohio, pasirašytas 1995 m. gruodžio 14 d. Paryžiuje [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga http://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/BA_951121_Dayton_Agreement.pdf. Pareiga bendradarbiauti nustatyta I A Priedo X straipsnyje. Taip pat žr. 1996 metų TBTJ metinę veiklos ataskaitą UN doc. A/51/292, S/1996/665, para. 166, p. 39.

⁷⁰⁶ 1994 m. Jungtinių Tautų ir Nyderlandų Karalystės susitarimas dėl Tarptautinio baudžiamojo tribunolo asmenims, atsakingiems už rimtus tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus, padarytus buvusios Jugoslavijos teritorijoje nuo 1991 metų, persekioti ir teisti, būstinės [interaktyvus], (angl. *Agreement between the United Nations and the Kingdom of the Netherlands Concerning the Headquarters of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia Since 1991*), Nr. S/1994/848, 1994 m. liepos 19 d. [žiūrėta 2015-07-01]. Interneto prieiga [http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Member States Cooperation/headquarters_agreement_en.pdf](http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Member%20States/Cooperation/headquarters_agreement_en.pdf); 1995 m. Jungtinių Tautų ir Tanzanijos Jungtinės Respublikos susitarimas dėl Tarptautinio tribunolo Ruandai būstinės [interaktyvus] (angl. *Agreement between the United Nations and the United Republic of Tanzania Concerning the Headquarters of the International Tribunal for Rwanda*), 1995 m. rugpjūčio 3 d., pakartotinai išspausdinta TBTR pirmosios metinės ataskaitos priede, UN doc. A/51/399-S/1996/778. [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga <http://www.unict.org/tabid/99/default.aspx>.

⁷⁰⁷ 1994 m. Jungtinių Amerikos Valstijų ir TBTJ susitarimas dėl asmenų perdavimo [interaktyvus]. (angl. *Agreement on Surrender of Persons between the United States of America and the ICTY*) 1994 m. spalio 5 d. [žiūrėta 2015-07-01]. Interneto prieiga [http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Member States Cooperation/implementation_legislation_united_states_1994_en.pdf](http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Member%20States/Cooperation/implementation_legislation_united_states_1994_en.pdf); 1995 m. Jungtinių Amerikos Valstijų ir TBTR susitarimas dėl asmenų perdavimo [interaktyvus]. (angl. *Agreement on Surrender of Persons between the United States of America and the ICTR*) 1995 m. sausio 24 d. [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga http://heinonlinebackup.com/hol/cgi-bin/get_pdf.cgi?handle=hein.journals/jicj1§ion=37.

„visokeriopai“ ir užtikrinti, kad jų nacionalinėje teisėje būtų nustatyta, kokia tvarka turi būti bendradarbiaujama visomis statute numatytais formomis.⁷⁰⁸ Šios nuostatos turi būti laikomos pagrindiniais principais aiškinant specialiąsias pareigas, reglamentuojamas Statute.⁷⁰⁹ Pirmiausiai pareiga bendradarbiauti aktyvinama, kai formaliai pradedamas tyrimas.⁷¹⁰ Vėliau pareiga apima visą proceso trukmę. Paskelbus galutinį nuosprendį taip pat taikoma pareiga bendradarbiauti vadovaujantis TBT Proceso ir įrodinėjimo taisyklių 193 taisykle, numatančia kalinčio asmens laikiną perkėlimą liudyti Teisme.

Tapdama Romos statuto dalyve, Lietuva prisiėmė tarptautinį įsipareigojimą visokeriopai bendradarbiauti pagal Romos statuto 86 straipsnį. Lietuvos Respublika laikosi visuotinai pripažintų tarptautinės teisės normų, principų ir įsipareigojimų, prisideda prie tarptautinės taikos ir visa apimančio saugumo, pagrįsto demokratinėmis vertybėmis, teise ir teisingumu, palaikymo.⁷¹¹ Be to Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, tarp jų ir Romos statusas, turi taikymo viršenybę sprendžiant savitarpio teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose vykdymo klausimus. Ši nuostata įtvirtinta Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 4 straipsnio 3 dalyje.⁷¹² Iki šiol bendradarbiavimo su TBT praktikos Lietuva neturėjo.

Valstybių, kurios nėra Romos statuto Šalys, pareiga bendradarbiauti atsiranda pripažinus TBT jurisdikciją *ad hoc* pagrindu, reglamentuotu Romos statuto 12 straipsnio 3 dalyje. Taip pat, vadovaujantis Romos statuto 87 straipsnio 5 dalimi, su valstybėmis, kurios nėra Romos statuto Šalys, Teismas gali sudaryti bendradarbiavimo susitarimus.

⁷⁰⁸ TBT Romos statuto 86 ir 88 straipsniai. *Supra note 9*.

⁷⁰⁹ KREB, C. Penalties, Enforcement and Cooperation in the International Criminal Court. EJCLCJ, Vol. 6, No. 442, 1998, p. 450.

⁷¹⁰ Žr. Informal Expert Paper: Fact-finding and investigation functions of the Office of the Prosecutor, including international cooperation [interaktyvus], 2003, paras. 22-29 [žiūrėta 2013-10-27]. Interneto prieiga www.icc-cpi.int. Taip pat žr. Policy Paper on Preliminary Examinations of the Office of the Prosecutor, [interaktyvus], 2013, para. 85 [žiūrėta 2016-06-01]. Interneto prieiga www.icc-cpi.int.

⁷¹¹ LR Konstitucija, *supra note 11*, 135 str.; Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategija. Valstybės žinios, 2012, Nr. 76-3945, 3 punktas.

⁷¹² LR baudžiamojo kodekso 4 str. 3 d.: „(...) Jeigu Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis nustato kitokias taisykles negu šis Kodeksas, taikomos tarptautinės sutarties taisyklės.“ Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-27414. Plačiau žr. ŠVEDAS, G. Baudžiamojo persekiojimo perdavimas ir kitos savitarpio teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose formos. Tarptautinė teisinė pagalba baudžiamosiose bylose. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2008, p. 70.

Kai situaciją TBT perduoda JT Saugumo Taryba, jos rezoliucija dažniausiai nustato ir pareigą valstybėms bendradarbiauti. Iš esmės tokia pareiga turėtų apimti visas JT valstybes nares. Tačiau Darfuro situacijos perdavimo atveju Rezoliucijos Nr. 1593 (2005) tekstas nėra vienareikšmiškai aiškiai šiame kontekste suformuluotas:

„Nusprendžia, kad Sudano vyriausybė ir visos konflikto Darfure šalys, visokeriopai bendradarbiauja ir teikia visą reikiamą pagalbą Teismui ir prokurorui vadovaujantis šia rezoliucija ir, pripažįstant, kad valstybės, kurios nėra Romos statuto Šalys, neturi įsipareigojimų pagal Statutą, ragina visas valstybes ir regionines bei kitas tarptautines organizacijas visokeriopai bendradarbiauti <...>.”⁷¹³

Tokia rezoliucijos formuluotė nepakankamai aiškiai apibrėžia Sudano statusą ir įsipareigojimus. Nors Romos statuto 9 dalies kontekste „visapusiškas bendradarbiavimas“ turėtų apimti visas bendradarbiavimo priemones, tačiau tokios priemonės, kaip numatytos 88, 90, 94 ir 95 straipsniuose⁷¹⁴, net negalėtų būti taikomos.⁷¹⁵

TBT ėmėsi įvairių veiksmų, siekiant užtikrinti Sudano bendradarbiavimą. TBT prokuroras pirmiausiai procesiniuose dokumentuose įvardijo, kad Sudanas yra įsipareigojęs pagal tarptautinę teisę įvykdyti orderį savo teritorijoje⁷¹⁶. Sudano vyriausybei neužtikrinant bendradarbiavimo perduodant įtariamuosius, surenkant įrodymus, TBT prokuroras keletą kartų informavo JT Saugumo Tarybą apie arešto orderio nevykdymą ir trukdymą teisingumui⁷¹⁷. Vėliau sprendimas dėl nebendradarbiavimo buvo priimtas TBT Ikiteisminio tyrimo

⁷¹³ JT ST rezoliucija Nr. 1593 (2005) dėl Darfuro situacijos perdavimo, para. 2.

⁷¹⁴ Romos statuto 88 straipsnis „Nacionalinėje teisėje numatyta tvarka“, 90 straipsnis „Keli prašymai“, 94 straipsnis „Prašymo vykdymo atidėjimas dėl vykstančio tyrimo ar bylos nagrinėjimo“, 95 straipsnis „Prašymo vykdymo atidėjimas dėl bylos priimtumo ginčijimo“. *Supra note 9*.

⁷¹⁵ SLUITER, G. *Supra note* 682, p. 193.

⁷¹⁶ 2014 m. gruodžio 19 d. TBT Prokuroro prašymas Ikiteisminio tyrimo II kolegijai patvirtinti Sudano Respublikos nebendradarbiavimą pagal Romos statuto 87 str. 7 d. byloje *Prokuroras v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir*, Nr. ICC-02/05-01/09.

⁷¹⁷ Aštuoniolika TBT prokuroro ataskaita JT Saugumo Tarybai pagal JT Saugumo Tarybos rezoliuciją Nr. 1593 (2005), [interaktyvus] [žiūrėta 2015-06-22]. Interneto prieiga <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/OTP-18ReportUNSCDafurDecember2013.pdf>. Devyniolika TBT prokuroro ataskaita JT Saugumo Tarybai pagal JT Saugumo Tarybos rezoliuciją Nr. 1593 (2005), [interaktyvus] [žiūrėta 2015-06-22]. Interneto prieiga <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/otp-19th-UNSC-Dafur-06-14-Eng.pdf>.

kolegijos⁷¹⁸. Tačiau įtariamasis nebuvo suimtas netgi jam kirtus savo valstybės sieną – keliavo į Indoneziją, Saudo Arabiją, Egiptą, Keniją, Čadą ir kitas valstybes, esančias ir nesančias Romos statuto Šalimis⁷¹⁹. Vadovaujantis minėtais Romos statuto 27, 86, 87 straipsniais ir JT Saugumo Tarybos rezoliucija dėl Sudano situacijos perdavimo Nr. 1593 (2005)⁷²⁰, visos valstybės yra įpareigosos bendradarbiauti su TBT, neatsižvelgiant į diplomatinis imunitetus ar šalies vidinę politinę situaciją. Vis dėlto TBT ir tarptautinė bendrija sprendimo, kaip užtikrinti bendradarbiavimą šioje byloje, nesuranda. Akivaizdi bendradarbiavimo įtaka TBT jurisdikcijos vykdymui ir teismo proceso sėkmei gali būti įvertinta Kenyatta byloje. Nors, atkreiptinas dėmesys, kad sklandus bendradarbiavimas pristatant įtariamąjį į teismą vis dėlto nelėmė bylos sėkmės. Dėl įtakos liudytojams, galimai turėjusiems įrodymų prieš įtariamąjį Kenijos prezidentą, ir valstybės nebendradarbiavimo surenkant įrodymus, TBT prokuroras 2015 m. kovo 13 d. TBT nutraukė bylą⁷²¹. Valstybių nebendradarbiavimo priežastys, manytina, yra politinio pobūdžio. Tai pagrindžia Afrikos Sąjungos valstybių vadovų 2009 m. liepos 3 d. pasirašyta Sirte (Libija) deklaracija dėl nebendradarbiavimo su TBT, kurioje Afrikos valstybės atsisako bendradarbiauti perduodant „Afrikos lyderius ir žymius asmenis“ dėl to, kad negalima remtis imunitetais nuo TBT jurisdikcijos.⁷²²

⁷¹⁸ 2015 m. kovo 9 d. Ikitėisminio tyrimo II kolegijos sprendimas dėl Prokuroro prašymo patvirtinti Sudano Respublikos nebendradarbiavimą byloje *Prokuroras v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir*, Nr. ICC-02/05-01/09. [interaktyvus] (Angl. *Decision on the Prosecutor's Request for a Finding of Non-Compliance Against the Republic of the Sudan*), [žiūrėta 2015-06-22]. Interneto prieiga <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc1919142.pdf>.

⁷¹⁹ Žr. 2015 m. balandžio 2 d. TBT prokuroro pranešimas apie įtariamojo Omar Al Bashir byloje *Prokuroras v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir*, Nr. ICC-02/05-01/09-234. 2015 m. kovo 24 d. TBT prokuroro pranešimas apie įtariamojo Omar Al Bashir byloje *Prokuroras v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir*, Nr. ICC-02/05-01/09-231. 2015 m. vasario 24 d. TBT prokuroro pranešimas apie įtariamojo Omar Al Bashir byloje *Prokuroras v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir*, Nr. ICC-02/05-01/09-223 ir kt.

⁷²⁰ JT ST rezoliucija Nr. 1593 (2005) dėl Darfuro situacijos perdavimo, para. 2.

⁷²¹ 2015 m. kovo 13 d. TBT teisminės kolegijos sprendimas dėl kaltinimų panaikinimo p. Kenyatta byloje *Prokuroras v. Uhuru Muigai Kenyatta*, Nr. ICC-01/09-02/11-1005.

⁷²² 2009 m. liepos 1 d. Afrikos Sąjungos tryliktosios eilinės sesijos, vykusios Sirte (Libija) metu priimta deklaracija, Nr. Assembly/AU/Dec.245(XIII). [interaktyvus], [žiūrėta 2015-06-22]. Interneto prieiga http://www.au.int/en/sites/default/files/ASSEMBLY_EN_1_3_JULY_2009_AUC_THIRTEENTH_ORDINARY_SESSION_DECISIONS_DECLARATIONS_%20MESSAGE_CONGRATULATIONS_MOTION_0.pdf.

Sukilėlių lyderis *Bosco Ntaganda*, dėl kurio išduotas TBT arešto orderis 2006 m. rugpjūčio 22 d.⁷²³, ilgą laiką vengė teisingumo padedant Ruandos ir Ugandos valstybėms, tačiau pats 2013 m. atvyko į JAV ambasadą Ruandoje ir stojo prieš TBT. Kaip tinkamo bendradarbiavimo pavyzdys gali būti pateikti Kongo Demokratinės Respublikos veiksmai atitinkamai 2007 m. ir 2008 m. TBT perduodant įtariamuosius *Germain Katanga* ir *Mathieu Ngudjolo Chui*. Be to, 2011 m. Dramblio Kaulo Krantas TBT perdavė įtariamąjį *Laurent Gbagbo*.

TBT bendradarbiavimo pareigos įgyvendinimui taip pat aktualūs susitarimai dėl Teismo privilegijų ir imunitetų, Buveinės susitarimas su Nyderlandų Karalyste, susitarimai dėl bausmių vykdymo⁷²⁴.

Bendradarbiavimo pareigos turinį *Göran Sluiter*⁷²⁵ analizuoja per atsisakymo pagrindus, teigdamas, kad nepaisant kategoriškos TBTJ ir TBTR statutų nuostatos, neleidžiančios atsisakymo, *Blaškić* byloje Apeliacinei kolegijai nurodžius, kad „[t]ribunolas negali būti nejautrus teisėtiems valstybių interesams“, gali atsirasti platūs pagrindai valstybėms atsisakyti bendradarbiauti. Šiame kontekste siūloma analizuoti keturis tarpvalstybiniuose santykiuose suformuluotus atsisakymo pagrindus, kurių turinys tinkamiausiai apibrėžia bendradarbiavimo su tribunolais problematiką. Pirmiausiai, tai atsisakymas išduoti savo piliečius. Tačiau, kaip Lietuvos Respublikos Konstitucijos aiškinimo atveju, tarptautinėje praktikoje išdavimo veiksmas siejamas su ekstradicijos procedūra, taikoma tarpvalstybiniuose santykiuose, o tarptautinių baudžiamųjų tribunolų atžvilgiu vartojamas terminas „perdavimas“, kuris reiškia specialią procedūrą asmens, padariusio sunkiausių nusikaltimų tarptautinės bendrijos saugomiems gėriams⁷²⁶.

Antrasis aktualus atsisakymo pagrindas, grindžiamas nesikišimo į vidaus reikalus principu, yra politinio nusikaltimo išimtis. Tarptautinių baudžiamųjų tribunolų atžvilgiu šis pagrindas neturi būti taikomas dėl padarytų nusikaltimų

⁷²³ 2006 m. rugpjūčio 22 d. arešto orderis byloje *Prokuoras v. Bosco Ntaganda*, Nr. ICC-01/04-02/06.

⁷²⁴ Pirmasis susitarimas dėl TBT bausmių vykdymo buvo sudarytas 2005 m. spalio 27 d. su Austrijos Federacine Vyriausybe.

⁷²⁵ SLUITER, G. *Supra note* 682, p. 194.

⁷²⁶ Plačiau žr. šio darbo 3.3.7 poskyrį.

pobūdžio. Net ir tarpvalstybiniuose santykiuose šis pagrindas netaikomas nusikaltimams, patenkantiems į TBTJ, TBTR, TBT jurisdikciją.⁷²⁷

Trečiuoju atveju, vadovaujantis tarpvalstybine teisinės pagalbos ir ekstradicijos praktika, valstybės įgyja teisę atsisakyti veikti prašančiosios valstybės naudai, kai nusikaltimas, dėl kurio prašoma imtis veiksmų, nėra kriminalizuotas pagal jos nacionalinę teisę, t. y. remiamasi abipusio veikos baudžiamumo taisykle. Šis atsisakymo bendradarbiauti pagrindas priimtinas dėl tam tikrų nusikaltimų, bet juo negali būti remiamasi dėl sunkiausių tarptautinių nusikaltimų. Tačiau pareiga kriminalizuoti nusikaltimus, patenkančius į *ad hoc* tribunolų ir TBT jurisdikciją, yra numatyta jų statuteose. Vadinasi, valstybės, tapdamos TBT Statuto Šalimis ar įpareigtos bendradarbiauti JT Saugumo Tarybos rezoliucijomis, privalo užtikrinti, kad nekils dvigubo baudžiamumo problema ir todėl negali juo kaip pagrindu remtis atsisakydamos bendradarbiauti.

Ne bis in idem principo taikymas gali būti laikomas ketvirtuoju pagrindu atsisakyti bendradarbiauti su tarptautiniais baudžiamaisiais tribunolais. *Ad hoc* tribunolai ir TBT turi specialias nuostatas, reglamentuojančias šio principo taikymą⁷²⁸, draudžiančią teisti antrą kartą už tą patį nusikaltimą, tačiau yra numatytos išimtys. Taigi šios nuostatos gali būti pagrindas atsisakyti bendradarbiauti, tačiau jų taikymo apimtį nustato tarptautiniai baudžiamieji teismai.⁷²⁹

Pagaliau valstybės neretai nurodo, kad teisinės pagalbos prašymo vykdymas yra nesuderinamas su pagarbos suverenitetui principu, tokiu būdu siekdamas išvengti teikti teisinę pagalbą tiek tarpvalstybiniuose, tiek ir su bendradarbiavimu su tarptautiniais baudžiamaisiais tribunolais susijusiuose santykiuose. Pagrindai, apimantys saugumo interesus, *ordre public* ir suverenitetą yra įtvirtinti tarptautinėse sutartyse dėl teisinės pagalbos⁷³⁰. Tačiau

⁷²⁷ Žr. 1948 m. JT konvencija dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir nubaudimui už jį. *Supra note* 1. 7 str.

⁷²⁸ Plačiau žr. šio darbo 3.3.5. poskyrį.

⁷²⁹ SLUITER, G. *Supra note* 682, p. 195.

⁷³⁰ Žr. 1959 m. Europos Konvencija dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose. Valstybės žinios, 1995, Nr. 33-762; 1972 m. kovo 15 d. Europos konvencija dėl baudžiamojo proceso perdavimo.

tai nėra pagrindas, kuris būtų priimtinas atsisakant bendradarbiauti su tarptautiniais baudžiamaisiais tribunolais. *Blaškić* byloje TBTJ Apeliacinė kolegija pabrėžė, kad su suverenitetu susijusiais interesais negali būti vienašališkai remiamasi siekiant neteikti pagalbos⁷³¹. Apeliacinė kolegija taip pat nurodė, kad *ad hoc* tribunolai iš esmės sprendžia klausimus, tiesiogiai susijusius su kariniais dalykais, o karinė informacija gali būti esminis įrodymas byloje. Pripažinti, kad valstybė, turinti tokio pobūdžio informaciją, gali vienašališkai remtis nacionaliniu saugumu ir atsisakyti ją perduoti, reikštų paversti niekais visą tarptautinį baudžiamąjį procesą.⁷³² Tačiau Apeliacinė kolegija, siekdama įvertinti nacionalinius interesus, pasiūlė kiekvienu konkrečiu atveju imtis reikiamų priemonių, kad būtų tinkamai įvertinta, ar valstybė, remdamasi nacionaliniais interesais, veikė *bona fide*. Taip pat sudaryti sąlygas prašomus dokumentus peržiūrėti *in camera* ir *ex parte* vienam iš tribunolo teisėjų ir taip užtikrinti konfidencialumą ir nacionalinius saugumo interesus.⁷³³ Žinoma, atvejai, tokie kaip grėsmė žmogaus teisėms ar Teismo procedūrų pažeidimas turėtų būti įvertinami kaip galimi atsisakymo bendradarbiauti pagrindai⁷³⁴.

TBT atveju bendradarbiavimo pareigos turinys siauresnis, palyginti su TBTJ ir TBTR, nes Romos statutas aiškiai įvardija atsisakymo bendradarbiauti pagrindus.⁷³⁵ Reikia nepamiršti, kad Romos statutas yra tarptautinė sutartis ir kompromiso rezultatas, o kai kurie iš reglamentuojamų atsisakymo pagrindų, pavyzdžiui, grėsmė valstybės nacionaliniam saugumui⁷³⁶ ar esant keliems prašymams, yra būtini, kad galėtų funkcionuoti nauja tarptautinė nuolatinė

Valstybės žinios, 1998, Nr. 10-241; 1999 m. sausio 27 d. Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos. Valstybės žinios, 2002, Nr. 23-853.

⁷³¹ TBTJ 1997 m. spalio 29 d. Apeliacinės kolegijos nuosprendis dėl Kroatijos Respublikos reikalavimo peržiūrėti TBTJ 1997 m. liepos 18 d. sprendimą byloje *Prokuroras v. Blaškić*. (Nr. IT-95-14-T). Nr. IT-95-14-AR108bis, para. 65.

⁷³² *Ibidem*, para. 65.

⁷³³ TBTJ 1997 m. spalio 29 d. Apeliacinės kolegijos nuosprendis dėl Kroatijos Respublikos reikalavimo peržiūrėti TBTJ 1997 m. liepos 18 d. sprendimą byloje *Prokuroras v. Blaškić*. (Nr. IT-95-14-T). Nr. IT-95-14-AR108bis, para. 68.

⁷³⁴ SLUITER, G. *Supra note* 682, pp. 199–202.

⁷³⁵ *Ibidem*, p. 196.

⁷³⁶ TBT Romos statuto 93 str. 4 d. ir 72 str. *Supra note* 9.

teisminė institucija⁷³⁷. Tačiau kai kurie atsisakymo pagrindai yra suformuluoti pernelyg abstrakčiai ir gali sudaryti sąlygas vilkinti procesą, pavyzdžiui, Romos statuto 93 straipsnio 3 dalies nuostata, numatanti „bendrai taikomo pagrindinio teisės principo“ pagrindą, kuris, manytina, vadovaujantis Romos statuto 21 straipsnio 3 dalimi⁷³⁸, prarastų reikšmę, nes šio straipsnio dalyje numatytas žmogaus teisių apsaugos prioritetą suteikia pakankamą apsaugą.⁷³⁹ JAV sudaryti 98 straipsnio susitarimai šiame kontekste taip pat iškreipia bendradarbiavimo pareigų aiškinimą⁷⁴⁰.

Pažymėtina, kad Romos statusas nereglamentuoja tokių itin svarbių bendradarbiavimo formų kaip privalomo liudytojų dalyvavimo užtikrinimas (Romos statuto 93 straipsnio 1 dalies e punktas ir 7 dalis). Aišku, tai sudaro sąlygas liudytojų apklausoms ne teismo salėje, bet kyla abejonių dėl tokiu būdu gautų parodymų įrodomosios galios⁷⁴¹. Taip pat Romos statuto 99 straipsnio 4 dalis stipriai apriboja teisę vykdyti tyrimą vietoje. Kadangi ši teisė suteikiama tik prokurorui, tai turi reikšmingos įtakos galių paskirstymo lygybei užtikrinti. Kongo, Ugandos ir CAR pavyzdžiai pagrindžia, kad tyrimą vykdyti vietoje iš esmės neįmanomas, jeigu vietos valstybė nebendradarbiauja⁷⁴². Valstybėms nebendradarbiaujant, *ad hoc* tribunolai turi dvi galimybes: priimti sprendimą dėl nebendradarbiavimo, kuris būtų laikomas tam tikra „bausme“⁷⁴³ ir pranešti apie nebendradarbiavimo faktą JT Saugumo Tarybai. TBTJ pirmininkai apie nebendradarbiavimą pranešė JT Saugumo Tarybai daug kartų, kurie iš esmės susiję su buvusios Jugoslavijos teritorijoje esančių valstybėmis⁷⁴⁴. Tokių

⁷³⁷ TBT Romos statuto 90 str. *Supra note 9*.

⁷³⁸ TBT Romos statuto 21 str. 3 d. reglamentuoja: „[t]eisės aiškinimas ir taikymas pagal šį straipsnį turi atitikti tarptautiniu mastu pripažintas žmogaus teises ir jame neturi būti jokios diskriminacijos dėl lyties, kaip apibrėžta 7 straipsnio 3 dalyje, amžiaus, rasės, odos spalvos, kalbos, religijos ar įsitikinimų, politinių ar kitokių pažiūrų, tautinės, etninės ar socialinės kilmės, turtinės, gimimo ar kitokios padėties“. *Supra note 9*.

⁷³⁹ SLUITER, G. *Supra note 682*, p. 197

⁷⁴⁰ *Ibidem*.

⁷⁴¹ *Ibidem*.

⁷⁴² GAETA, P. Is the Practice of „Self-Referrals“ A Sound Start for the ICC? JICJ. Vol. 2, 2004, p. 949.

⁷⁴³ Sprendime dėl Kroatijos Respublikos prieštaravimo dėl *subpoenae duces tecum*, TBTJ 1997 m. liepos 18 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Blaškić*. Nr. IT-95-14-T (TC II) buvo nustatyta, kad „[b]ausmė gali būti ne daugiau nei nustatymas, kad valstybė nevykdė pareigos laikytis įsakymo <...>“.

⁷⁴⁴ Dėl Buvusios Jugoslavijos Makedonijos Respublikos: teisėjo Gabrielle Kirk McDonald 1999 m. kovo 16 d. laiškas JT ST pirmininkui, JL/PIU/386-E, pirmininko Jorda 2002 m. spalio 23 d. laiškas JT ST pirmininkui, JDH/PIS/706-E; dėl Kroatijos: pirmininko McDonald 1999 m. rugpjūčio 25 d. laiškas ST,

pranešimų poveikis iš esmės yra politinis, galintis pasireikšti visomis JT Saugumo Tarybos galiroje esančiomis priemonėmis. TBT taip pat gali priimti sprendimą dėl valstybės nebendradarbiavimo vadovaujantis Romos statuto 87 straipsnio 7 dalimi ir po to kreiptis į valstybių, Statuto Šalių, Asamblėją. Įdomu tai, kad jei situaciją yra perdavusi JT Saugumo Taryba, TBT vadovaudamasis Romos statuto 87 straipsnio 7 dalimi, gali priimti sprendimą dėl nebendradarbiavimo ir kreiptis ne į valstybių, Statuto Šalių, Asamblėją, kaip būtų kitų subjektų perdavimo atvejais, bet į JT Saugumo Tarybą. Šiuo atveju laikoma, kad JT Saugumo Taryba yra TBT sprendimo įvykdymą užtikrinanti institucija, turinti įtaką taip pat ir valstybėms, nesančioms Romos statuto Šalimis. Manytina, kad JT Saugumo Tarybai dėl įvairių priežasčių delsiant imtis veiksmų, užtikrinančių bendradarbiavimą, valstybių, Statuto Šalių, Asamblėjai turėtų būti suteikta galimybė veikti, nes šiuo nebendradarbiavimo atveju pažeidžiamos ne tik įsipareigojimai pagal JT Chartiją, bet ir pagal Romos statutą.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas nereglamentuoja savitarpio teisinės pagalbos teikimo ir atsisakymo ją suteikti pagrindų ir sąlygų, todėl šiais aspektais tiesiogiai taikomos Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių nuostatos.⁷⁴⁵

Apibendrinant, valstybių bendradarbiavimo su tarptautiniais tribunolais mechanizmas iš esmės skiriasi nuo tarpvalstybinio bendradarbiavimo mechanizmo, nes šiuo atveju taikomas vertikalusis subordinacijos modelis, o ne horizontalusis, kuris naudojamas tarpvalstybinio bendradarbiavimo atveju. Bendradarbiavimo pareigos teisiniai pagrindai yra įvairūs ir priklauso nuo konkrečios bendradarbiavimo formos ir valstybės, iš kurios tikimasi bendradarbiavimo veiksmo, situacijos. Bendradarbiavimo pareigos turinys geriausiai atskleidžiamas analizuojamas atsisakymo bendradarbiauti pagrindus,

CC/PIS/433-E; dėl keleto valstybių (Buvusios Jugoslavijos Makedonijos Respublikos, Kroatijos, Bosnijos ir Hercegovinos): pirmininko McDonald 1999 m. lapkričio 2 d. laiškas, JL/PIS/444-E.

⁷⁴⁵ ŠVEDAS, G. Baudžiamojo persekiojimo perdavimas ir kitos savitarpio teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose formos. Tarptautinė teisinė pagalba baudžiamosiose bylose. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2008, p. 75.

nes apibrėžia leistinas ribas valstybėms atsisakyti bendradarbiauti su tarptautiniais baudžiamaisiais tribunolais. Teoriškai gali būti išskiriami keturi atsisakymo pagrindai: atsisakymas išduoti savo piliečius, nesikišimo į vidaus reikalus principas, veika nėra kriminalizuota nacionalinėje teisėje, *ne bis in idem* ir pagarbos suverenitetui principai. Iš šių pagrindų labiausiai pagrįstas galėtų būti *ne bis in idem* principo taikymas, tačiau tik tarptautinių baudžiamųjų tribunolų nustatytose ribose. Pažymėtina, kad valstybių nebendradarbiavimo atveju tarptautiniai baudžiamieji tribunolai turi iš esmės ribotas pareigos bendradarbiauti užtikrinimo priemones, kurios apima nebendradarbiavimo fakto pripažinimą ir politinį tarptautinės bendrijos poveikį. Tarptautiniai baudžiamieji tribunolai yra priklausomi nuo valstybių bendradarbiavimo, nes jie neturi sprendimų ir nuosprendžių įgyvendinimo mechanizmo ir galių vykdyti procesinius veiksmus suvereniose valstybėse.

IŠVADOS

Apibendrinus tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos sampratos ir jos rūšių, išskiriamų pagal santykį su nacionaline baudžiamąja jurisdikcija, analizę, darytinos šios pagrindinės išvados:

1. Tarptautinė baudžiamoji jurisdikcija – tarptautinės jurisdikcijos rūšis, apimanti tarptautinių baudžiamųjų tribunolų steigiamųjų aktų pagrindu ir jų apibrėžtose ribose nustatomą tarptautinių baudžiamųjų tribunolų galią vykdyti baudžiamojo persekiojimo ir teismines funkcijas remiantis tarptautine baudžiamąja teise. Tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos sąvoka apima tokius elementus, kaip galia, kuri nustatoma steigiamųjų aktų pagrindu ir jų nustatytose ribose, baudžiamojo persekiojimo ir teisminių funkcijų vykdymas. Pažymėtina, kad jurisdikcinės galios gali būti apribotos tik steigiamuoju aktu, tačiau tik tiek, kiek toks ribojimas nepakenkia teisminei institucijos prigimčiai. Tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos šaltinis, prigimtis, formos, pagrindai, įgyvendinimo ribos ir specifinės tarptautinę baudžiamąją jurisdikciją įgyvendinančios institucijos atskiria tarptautinę baudžiamąją jurisdikciją nuo nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos ir pagrindžia tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos sąsajas su tarptautine jurisdikcija.

2. Pagal tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos santykį su nacionaline baudžiamąja jurisdikcija skiriamos dvi jurisdikcijos rūšys – išimtinė ir konkuruojančioji. Konkuruojančioji jurisdikcija skirstoma į pirminės ir papildančiosios porūšius. Tokį skirstymą į porūšius pagrindžia vienoda pirminės ir papildančiosios jurisdikcijos prigimtis, kuri leidžia lygiagrečiai egzistuoti tarptautinei baudžiamajai ir nacionalinei baudžiamajai jurisdikcijai, tačiau nustato skirtingą tarptautinės baudžiamosios ir nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos taikymo prioritetą kolizijos atveju.

3. Išimtinė tarptautinė baudžiamoji jurisdikcija – tarptautinio baudžiamojo tribunolo galia spręsti jo jurisdikcijai priskirtus klausimus, visiems kitiems teismams uždraudžiant vykdyti jurisdikciją.

4. Išimtinės tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos įtvirtinimo tarptautinės praktikos analizė rodo, kad ši jurisdikcijos rūšis pasirenkama atsižvelgiant į sukūrimo aplinkybes, t. y. ginkluoto konflikto ar taikos derybų kontekstą, taip pat egzistuojančią valstybės teisinės sistemos būklę ir tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos taikymo prioritetą, kai sprendžiama dėl dominuojančio tarptautinio arba nacionalinio elemento nustatymo. Tarptautinis elementas iš esmės reiškia tarptautinių teisėjų ir kito tarptautinio personalo įtraukimą į tribunolo veiklą. Jei yra pagrindas manyti, kad nacionalinė teisinė sistema nepajėgi įgyvendinti teisingumą, išimtinė jurisdikcija gali būti tinkamiausias sprendimas pasiekti teisingumą.

5. Atlikta analizė leidžia daryti išvadą, kad tarptautinių elementų nacionalinėje teisinėje sistemoje nustatymas, kai pasirenkama išimtinė tarptautinė baudžiamoji jurisdikcija, iš esmės sudaro sąlygas perimti tarptautinius teisingumo vykdymo ir profesionalumo standartus ir taip stiprinti egzistuojančią teisinę sistemą. Įvertinant esamos nacionalinės teisinės sistemos pajėgumą, gali būti nustatomas dominuojantis tarptautinis elementas arba dominuojantis nacionalinis elementas. Pirmuoju atveju yra nustatomi dideli nacionalinės sistemos funkcionavimo trūkumai, o antruoju – sistema iš esmės gali funkcionuoti pati, padedant tarptautinei bendrijai.

6. Pirminė konkuruojančioji tarptautinė baudžiamoji jurisdikcija – tarptautinio baudžiamąjo tribunolo galia spręsti jo jurisdikcijai priskirtus klausimus, taip pat patenkančius į nacionalinių teismų jurisdikciją, turint pirmumą pradėti baudžiamąjį persekiojimą ar bet kurioje proceso stadijoje perimti pradėtą procesą iš nacionalinio teismo.

7. Pirminės konkuruojančiosios tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos įtvirtinimo tarptautinės praktikos analizė rodo, kad nustačius pirminę konkuruojančiąją tarptautinę baudžiamąją jurisdikciją, nacionalinė baudžiamoji ir tarptautinė baudžiamoji jurisdikcija iš esmės veikia lygiagrečiai. Tačiau nacionalinė teisinė sistema tik iš dalies pajėgi vykdyti teisingumą, todėl sudaromos sąlygos stebėti nacionalinius procesus ir juos perimti esant

teisingumo vykdymo trūkumams arba tarptautinei bendrijai reikšmingose bylose.

8. Pirminės konkuruojančios tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo praktikos analizė rodo, kad bendradarbiavimas su nacionaline baudžiamąja jurisdikcija ir jos sukauptas potencialas gali būti ignoruojamas, t. y. gali susidaryti izoliuota dviejų lygių sistema tarp tarptautinių ir nacionalinių teisminių institucijų. Tačiau, kaip atskleidžia TBTJ ir TBTR praktika, įmanomas šių problemų sprendimas laipsniškai perduoti atsakomybę nacionaliniams teismams, išlaikant tam tikrą nacionalinių procesų stebėseną. Tokiu būdu tarptautinės ir nacionalinės teisminės institucijos papildo viena kitos teisinę sistemą ir ją sustiprina.

9. Papildanti konkuruojančioji tarptautinė baudžiamoji jurisdikcija – tarptautinio baudžiamąjo tribunolo galia spręsti jo jurisdikcijai priskirtus klausimus, taip pat patenkančius į nacionalinių teismų jurisdikciją, kai valstybė nenori ar negali persekioti ir teisti.

10. Išanalizavus šiuo metu vienintelį tokios jurisdikcijos nustatymo atvejį – TBT – darytina išvada, kad toks jurisdikcijų santykis pirmiausiai buvo nulemtas įsteigimo tarptautine sutartimi ir nuolatinio TBT veiklos pobūdžio. Tarptautinė teisminė institucija, turinti papildančią konkuruojančią jurisdikciją, turi suteikti pirmenybę nacionalinėms teisinėms sistemoms, tačiau išlikti aktyvi nacionalinių procesų stebėtoja. Nustatant papildančios konkuruojančios tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos porūšį būtina nustatyti sąlygas tarptautiniam baudžiamajam tribunolui aktyviai veikti tais atvejais, kai valstybė nesugeba ar nenori vykdyti baudžiamąjo persekiojimo ar teismo bylos nagrinėjimo.

11. Papildančios konkuruojančios tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos nustatymo ir taikymo probleminių aspektų, analizė leidžia teigti, kad esamas Romos statuto teisinis reglamentavimas iš esmės sudaro sąlygas garantuoti nepriklausomą ir nešališką tarptautinio baudžiamąjo tribunolo reagavimą laiku į nacionalinių baudžiamųjų teismų negalėjimą ar nesugebėjimą persekioti ir teisti už nusikaltimus, patenkančius į tarptautinio baudžiamąjo

tribunolo *ratione materiae* jurisdikciją. Keliami reikalavimai Romos statuto įgyvendinimui nacionalinėje teisėje sudaro valstybėms galimybę peržiūrėti nacionalinių teisės aktų atitinkamas nuostatas ir suderinti jas su tarptautinio baudžiamojo tribunolo jurisdikcija.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

VALSTYBIŲ NACIONALINĖS TEISĖS AKTAI

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija, Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategija. Valstybės žinios, 2012, Nr. 76-394.
4. Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymas, Valstybės žinios, 2000, Nr. 42-1192.

Kitų valstybių teisės aktai:

1. 1889 m. Suomijos Respublikos baudžiamasis kodeksas (1889 m. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) [interaktyvus] [žiūrėta 2016-09-02]. Interneto prieiga <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.
2. 1927 m. Prancūzijos ekstradicijos įstatymas (pranc. *Code de Procédure Pénale*) 1927 m. kovo 19 d. Nr. 1927 D.P. IV 3, 265.
3. 1999 m. Švedijos baudžiamasis kodeksas. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-06-07]. Interneto prieiga <http://www.government.se/government-policy/judicial-system/the-swedish-penal-code/>.
4. 2001 m. Estijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus] [žiūrėta 2016-09-02]. Interneto prieiga <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.
5. 2005 m. Latvijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus] [žiūrėta 2016-09-02]. Interneto prieiga <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.

TARPTAUTINĖS TEISĖS AKTAI

1. 1945 m. JT Chartija. Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557.
2. 1945 m. JT Tarptautinio Teisingumo Teismo statutas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557.
3. 1945 m. Susitarimas dėl Europos Ašies didžiausių karo nusikaltėlių persekiojimo ir nubaudo ir Tarptautinio karo tribunolo statuto [interaktyvus] (angl. *Agreement for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis, and Charter of the International Military Tribunal*). 1945 m. rugpjūčio 8 d., Londonas [žiūrėta 2015-07-01]. Interneto prieiga <http://avalon.law.yale.edu/imt/imtchart.asp>.
4. 1946 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 95 (I) dėl Niurnbergo tribunolo statute ir tribunolo nuosprendyje pripažintų tarptautinės teisės principų patvirtinimo. Yearbook of the International Law Commission, 1950, Vol. II, p. 374–378.
5. 1946 m. Tokijo tarptautinio karo tribunolo Tolimiesiems Rytams Statutas [interaktyvus] (angl. *Charter of the International Military Tribunal for the Far East*), 1946 m. sausio 19 d. [žiūrėta 2015-07-01]. Interneto prieiga <http://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/04/4-06/military-tribunal-far-east.xml>.
6. 1948 m. JT konvencija dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir nubaudo už jį. Valstybės žinios, 2002, Nr. 23-855.
7. 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Valstybės žinios, 2006-06-17, Nr. 68-2497.
8. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolas dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolas). Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1909.
9. 1949 m. Tarptautinės teisės komisijos Valstybių teisių ir pareigų deklaracijos projektas [interaktyvus] [žiūrėta 2015-07-01]. Interneto prieiga <http://legal.un.org/ilc/texts/texts.htm>.

10. 1949 m. Ženevos konvencijos dėl karo aukų apsaugos. Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1904.
11. 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir Nr. 14. Valstybės žinios, 2011, Nr. 156-7390.
12. 1956 m. Papildoma konvencija dėl vergovės, vergų prekybos ir į vergovę panašių institutų bei papročių panaikinimo (angl. *Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery*), 1956 m. rugsėjo 4 d., Nr. 266 UNTS 3.
13. 1957 m. Europos konvencija dėl ekstradicijos. Valstybės žinios, 1995, Nr. 34-819.
14. 1959 m. Europos Konvencija dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose. Valstybės žinios, 1995, Nr. 33-762.
15. 1966 m. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288.
16. 1969 m. Amerikos žmogaus teisių konvencija, Treaty Ser. No. 36, OAS Off. Rec. OEA/Ser. K/XVI/1.1
17. 1969 m. Vienos konvencija dėl sutarčių teisės. Valstybės žinios, 2002, Nr. 13-480.
18. 1970 m. Konvencija dėl kovos su neteisėtu orlaivių pagrobimu. Valstybės žinios, 1997, Nr. 19-417.
19. 1971 m. Konvencija dėl kovos su smurtu prieš civilinės aviacijos saugumą. Valstybės žinios, 1997, Nr. 19-418.
20. 1973 m. Tarptautinė konvencija dėl apartheido nusikaltimo uždraudimo ir baudimo už jį (angl. *International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid*), priimta 1973 m. lapkričio 30 d., Nr. 1015 UNTS 244.
21. 1979 m. Tarptautinė konvencija dėl kovos su įkaitų ėmimu. Valstybės žinios, 2000, Nr. 108-3430.
22. 1981 m. Afrikos žmogaus ir tautų teisių chartija, 21 I.L.M. 58 (1982).

23. 1982 m. JT Jūrų teisės konvencija. Valstybės žinios, 2003, Nr. 107-4786.
24. 1984 m. Jungtinių Tautų konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą. Valstybės žinios, 2006, Nr. 80-3141.
25. 1993 m. Tarptautinio baudžiamojo tribunolo asmenims, atsakingiems už rimtus tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus, padarytus buvusios Jugoslavijos teritorijoje nuo 1991 metų, persekioti ir teisti, statusas [interaktyvus] (angl. *Statute of the International Criminal Tribunal For the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991*), priimtas 1993 m. gegužės 25 d. JT ST rezoliucija Nr. 827, su paskutiniaisiais pakeitimais, padarytais 2006 m. Rezoliucija Nr. 1786, Nr. UN doc. S/RES/827(1993) [žiūrėta 2015-07-01]. Interneto prieiga http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf.
26. 1994 m. Jungtinių Amerikos Valstijų ir TBTJ susitarimas dėl asmenų perdavimo [interaktyvus]. (angl. *Agreement on Surrender of Persons between the United States of America and the ICTY*) 1994 m. spalio 5 d. [žiūrėta 2015-07-01]. Interneto prieiga http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Member_States_Cooperation/implementation_legislation_united_states_1994_en.pdf.
27. 1994 m. Jungtinių Tautų ir Nyderlandų Karalystės susitarimas dėl Tarptautinio baudžiamojo tribunolo asmenims, atsakingiems už rimtus tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus, padarytus buvusios Jugoslavijos teritorijoje nuo 1991 metų, persekioti ir teisti, būstinės [interaktyvus], (angl. *Agreement between the United Nations and the Kingdom of the Netherlands Concerning the Headquarters of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for serious Violations of International Humanitarian Law Committed in*

- the Territory of the Former Yugoslavia Since 1991*), Nr. S/1994/848, 1994 m. liepos 19 d. [žiūrėta 2015-07-01]. Interneto prieiga [http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Member States Cooperation/headquarters agreement.en.pdf](http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Member%20States%20Cooperation/headquarters%20agreement.en.pdf).
28. 1994 m. Tarptautinio baudžiamojo tribunolo Ruandai statutas [interaktyvus] (angl. *Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda*) priimtas 1994 m. JT ST rezoliucija Nr. 955 ir vėliau pakeistas [žiūrėta 2015-07-01]. Interneto prieiga http://www.unictt.org/sites/unictt.org/files/legal-library/100131_Statute_en_fr_0.pdf.
 29. 1994 m. TBTJ proceso ir įrodinėjimo taisyklės [interaktyvus] (angl. *Rules of Procedure and Evidence of the ICTY*) su paskutiniaisiais pakeitimais, padarytais 2013 m. gegužės 22 d. Nr. IT/32/Rev. 49 [žiūrėta 2015-07-01]. Interneto prieiga <http://www.icty.org/sections/LegalLibrary/RulesofProcedureandEvidence>.
 30. 1995 m. Bendrasis pagrindų susitarimas dėl taikos Bosnijoje ir Hercegovinoje ir jo priedai [interaktyvus], (angl. *General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina and the Annexes thereto*), parafuotas 1995 m. lapkričio 21 d. Deitone, Ohio, pasirašytas 1995 m. gruodžio 14 d. Paryžiuje [žiūrėta 2015-07-01]. Interneto prieiga http://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/BA_951121DaytonAgreement.pdf.
 31. 1995 m. Jungtinių Amerikos Valstijų ir TBTR susitarimas dėl asmenų perdavimo [interaktyvus]. (angl. *Agreement on Surrender of Persons between the United States of America and the ICTR*) 1995 m. sausio 24 d. [žiūrėta 2015-07-01]. Interneto prieiga http://heinonlinebackup.com/holcgibin/get_pdf.cgi?handle=hein.journals/jicj1§ion=37.
 32. 1995 m. Jungtinių Tautų ir Tanzanijos Jungtinės Respublikos susitarimas dėl Tarptautinio tribunolo Ruandai būstinės [interaktyvus] (angl. *Agreement between the United Nations and the United Republic of Tanzania Concerning the Headquarters of the International*

- Tribunal for Rwanda*), 1995 m. rugpjūčio 3 d., pakartotinai išspausdinta TBTR pirmosios metinės ataskaitos priede, UN doc. A/51/399-S/1996/778. [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga <http://www.unicttr.org/tabid/99/default.aspx>.
33. 1995 m. TBTR proceso ir įrodinėjimo taisyklės [interaktyvus] (angl. *Rules of Procedure and Evidence of the ICTR*) su paskutiniaisiais pakeitimais, padarytais 2013 m. balandžio 10 d. [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga <http://www.unicttr.org/tabid/95/default.aspx>.
 34. 1998 m. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo statutas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2165.
 35. 2000 m. gruodžio 15 d. Jungtinių Tautų laikinosios administracijos (UNMIK) reglamentas Nr. 2000/64 dėl Tarptautinių teisėjų/prokurorų ir/ar vietos pakeitimo [interaktyvus] (angl. *United Nations Interim Administration (UNMIK) Regulation No. 2000/64 On Assignment of International Judges/Prosecutors and/or Change of Venue*) [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga <http://www.unmikonline.org/regulations/2000/reg64-00.htm>.
 36. 2000 m. birželio 6 d. Jungtinių Tautų pereinamosios administracijos Rytų Timore (UNTAET) reglamentas Nr. 2000/15 dėl specialiųjų kolegijų su išimtinė jurisdikcija rimtiems baudžiamiesiems nusikaltimams įsteigimo [interaktyvus] (angl. *United Nations Transitional Administration in East Timor (UNTAET) Regulation No. 2000/15 On the Establishment of Panels with Exclusive Jurisdiction Over Serious Criminal Offences*) [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/etimor/untaetR/Reg0015E.pdf>.
 37. 2001 m. Ypatingųjų kolegijų įsteigimo Kambodžos teismuose, atsakingiems už nusikaltimus, padarytus Demokratinės Kampučijos Respublikos laikotarpiu, persekioji ir teisti, įstatymas. [interaktyvus] (angl. *Law on the Establishment of Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia for the Prosecution of Crimes Committed During*

- the Period of Democratic Kampuchea*), NS/RKM/1004/006 [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga http://www.eccc.gov.kh/sites/default/files/legal-documents/KR_Law_as_amended_27_Oct_2004_Eng.pdf.
38. 2002 m. Jungtinių Tautų ir Siera Leonės susitarimas dėl Specialiojo Siera Leonės teismo įsteigimo [interaktyvus] (angl. *Agreement between the United Nations and the Government of Sierra Leone on the Establishment of a Special Court for Sierra Leone*), 2002 sausio 16 d. [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga <http://www.rscsl.org/Documents/scsl-agreement.pdf>>.
 39. 2002 m. Siera Leonės specialiojo tribunolo statutas [interaktyvus] (angl. *Statute of the Special Court for Sierra Leone*) [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga <http://www.rscsl.org/documents.html>.
 40. 2002 m. Romos statuto įgyvendinimo teisės aktas (Kongo Demokratinė Respublika) [interaktyvus] [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga <http://www.iccnw.org/documents/DRCDraftLegEng.pdf>.
 41. 2002 m. Specialiojo Siera Leonės tribunolo susitarimo (ratifikavimo) aktas [interaktyvus] (angl. *The Special Court Agreement (Ratification) Act*). [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga <http://www.rscsl.org/documents.html>.
 42. 2003 m. Jungtinių Tautų ir Karališkosios Kambodžos Vyriausybės susitarimas dėl persekiojimo ir nuteisimo pagal Kambodžos Nusikaltimų, padarytų Demokratinės Kampučijos Respublikos laikotarpiu, įstatymą [interaktyvus]. (angl. *Agreement between the United Nations and the Royal Government of Cambodia Concerning the Prosecution under Cambodian Law of Crimes Committed During the Period of Democratic Kampuchea.*) 2003 m. birželio 6 d. [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga <http://www.unakrt-online.org/documents>.
 43. 2004 m. TBT Teismo taisyklės [interaktyvus] (angl. *Regulations of the Court*) priimtos Teismo teisėjų 2004 m. gegužės 26 d. 5-oje

- Plenarinėje sesijoje, vykusioje 2004 m. gegužės 17–18 d. Hagoje. Oficialūs Tarptautinio baudžiamojo teismo dokumentai Nr. ICC-BD/01-01-04 [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/legal%20texts%20and%20tools/Pages/legal%20tools.aspx.
44. 2005 m. Irako aukščiausiojo baudžiamojo tribunolo įstatymas Nr. (10) [interaktyvus] (angl. *Iraqi High Criminal Court Law*) [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga http://www.law.case.edu/saddamtrial/documents/IST_statute_official_english.pdf.
45. 2007 m. Jungtinių Tautų ir Libano Respublikos susitarimas dėl Specialiojo tribunolo Libanui [interaktyvus] (angl. *Agreement between the United Nations and the Lebanese Republic on the establishment of a Special Tribunal for Lebanon*), JT ST rezoliucijos Nr. 1757 (2007) priedas. [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga legal.un.org/avl/ha/abunal/abunal.html.
46. 2009 m. liepos 1 d. Afrikos Sąjungos tryliktosios eilinės sesijos, vykusios Sirte (Libija) metu priimta deklaracija, Nr. Assembly/AU/Dec.245(XIII). [interaktyvus], [žiūrėta 2015-06-22]. Interneto prieiga http://www.au.int/en/sites/default/files/ASSEMBLY_EN_1_3_JULY_2009_AUC_THIRTEENTH_ORDINARY_SESSION_DECISIONS_DECLARATIONS_%20MESSAGE_CONGRATULATIONS_MOTION_0.pdf.
47. 2010 m. kovo 31 d. TBT Ikiteisminio tyrimo II kolegijos sprendimas pagal Romos statuto 15 straipsnį dėl leidimo pradėti tyrimą Kenijos Respublikos situacijoje, Nr. ICC-01/09-19.
48. 2010 m. birželio 11 d. Kampaloje priimti Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statuto pakeitimai dėl agresijos nusikaltimo ir 2010 m. birželio 10 d. Kampaloje priimti Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statuto 8 straipsnio pakeitimai. TAR, 2015-12-03, Nr. 19274.
49. 2011 m. rugpjūčio 30 d. TBT Apeliacinės kolegijos sprendimas pagal Statuto 19 straipsnio 2 dalies b punktą dėl Kenijos Respublikos skundo

- dėl 2011 m. gegužės 30 d. Ikiteisminio tyrimo II kolegijos sprendimo Kenijos situacijoje, Nr. ICC-01/09-01/11 OA.
50. 2011 m. spalio 3 d. TBT Ikiteisminio tyrimo III kolegijos sprendimas pagal Romos statuto 15 straipsnį dėl leidimo pradėti tyrimą Dramblio Kaulo Kranto Respublikos situacijoje, Nr. ICC-02/11-14.
 51. 2011 m. Tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsnių projektas [interaktyvus] (angl. *Draft articles on the responsibility of international organisations*). Priimtas Tarptautinės teisės komisijos 63-oje sesijoje, Nr. A/66/10 [žiūrėta 2014-06-07]. Interneto prieiga http://legal.un.org/ilc/texts/9_11.htm.
 52. JT GA rezoliucija Nr. 29/3314 (1974) dėl agresijos apibrėžimo.
 53. JT ST Prezidento pareiškimas Nr. 21 (2002) S/PRST/2002/21 dėl TBTJ ir TBTR veiklos užbaigimo strategijos.
 54. JT ST rezoliucija Nr. 770 (1992) dėl intervencijos į Bosniją ir Hercegoviną.
 55. JT ST rezoliucija Nr. 827 (1993) dėl TBTJ įsteigimo.
 56. JT ST rezoliucija Nr. 995 (1994) dėl TBTR įsteigimo.
 57. JT ST rezoliucija Nr. 1329 (2000) dėl TBTJ ir TBTR veiklos užbaigimo strategijos.
 58. JT ST rezoliucija Nr. 1503 (2003) dėl TBTJ ir TBTR veiklos užbaigimo strategijos.
 59. JT ST rezoliucija Nr. 1953 (2005) dėl Darfuro situacijos perdavimo.
 60. TBT rezoliucija ICC-ASP/8/Res.9, „Peržiūros konferencija“, priimta 2010 m. kovo 25 d. bendru sutarimu dešimtajame plenariniame posėdyje.
 61. TBT rezoliucija RC/Res.6, „Peržiūros konferencija“, priimta 2010 birželio 11 d. bendru sutarimu tryliktajame plenariniame posėdyje. Dėl agresijos nusikaltimo.

KNYGOS, STRAIPSNIAI IR KITOS MOKSLINĖS PUBLIKACIJOS

1. ABRAMAVIČIUS, A. et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. Pirmoji knyga. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
2. AKANDE D. Active personality principle. In CASSESE, A. (ed.) *The Oxford Companion to International Criminal Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 229.
3. AKANDE, D. Protective principle (Jurisdiction). In CASSESE, A. (ed.) *The Oxford Companion to International Criminal Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 474.
4. AKANDE, D.; SHAH, S. Immunities of State Officials, International Crimes and Foreign Domestic Courts. *EJIL*. Vol. 21, No. 4, p. 828.
5. AKEHURST, M. Jurisdiction in International Law, *BYIL*, 1972, Vol. 46, p. 145.
6. AKHAVAN, P. The Lord's Resistance Army case: Uganda's Submission of the First State Referral to the International Criminal Court. *AJIL*, Vol. 99, 2005.
7. AMERASINGHE, C. F. *Jurisdiction of International Tribunals*. Martinus Nijhof Publishers, 2003.
8. ARNELL, P. The Case for Nationality based Jurisdiction, *ICQL*, Cambridge Journals 2001, Vol. 50.
9. AUST, A. Lockerbie: The Other Case. *ICLQ*, 49, Nr. 278, 2000.
10. BANTEKAS, I.; NASH, S. *International Criminal Law*, 3rd ed. London and NY: Routledge Cavendish, 2007.
11. BARANSKAITĖ, A. Amnestijos ir malonės institutai baudžiamojo teisinio poveikio priemonių sistemoje pagal dabar galiojantį ir naująjį Lietuvos Respublikos baudžiamuosius kodeksus. *Teisė*, tomas 41, 2001.
12. BASSIOUNI, Ch. M. *Introduction to International Criminal Law*. New York: Transnational Publishers, Inc., 2003.

13. BASSIOUNI, Ch. M. Universal Jurisdiction for International Crimes: Historical Perspectives and Contemporary Practice. In *International Criminal Law*, ed. M. Cherif Bassiouni, Vol. II. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2008.
14. BASSIOUNI, Ch. M. The legislative history of the International Criminal Court. Transnational Publishers, 2005.
15. BASSIOUNI, Ch. M. The Making of the International Criminal Court. In *International Criminal Law*, ed. M. Ch. BASSIOUNI, Vol. II. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p. 117.
16. BASSIOUNI, Ch. M. International Criminal Justice in Historical Perspective. c
17. BASSIOUNI, Ch. M. The Need for International Accountability. In *International Criminal Law*, ed. BASSIOUNI, Ch. M. (ed.) *International Criminal Law*, ed., Vol. III. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p. 3.
18. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 2001.
19. BEALE, J. H. The Jurisdiction of the Sovereign State. *Harvard Law Review*, 1923, Vol. 36, p. 241.
20. BENZING, M. The complementarity regime of the International Criminal Court: international criminal justice between state sovereignty and the fight against impunity. *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, Vol. 7, 2003.
21. BERGSMO, M. (ed.) *Active Complementarity: Legal Information Transfer*. Oslo: Torkel Opsahl Academic EPublisher and Peace Research Institute Oslo (PRIO), 2011.
22. BERGSMO, M.; KRUGER, P. Comentary to Article 53. In TRIFFTERER, O. (ed.). *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999.
23. BERGSMO, M.; PEJIC, J. Comentary to Article 15. In TRIFFTERER, O. (ed.). *Commentary on the Rome Statute of the*

- International Criminal Court. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999.
24. BERGSMO, M. Occasional Remarks on Certain State Concerns about the Jurisdictional Reach of the International Criminal Court and Their Possible Implications for the Relationship between the Court and the Security Council. *Nordic Journal of International Law*, Vol. 69, 2000.
 25. BLAKESLEY, C. L. Extraterritorial Jurisdiction. In BASSIOUNI, Ch. M. (ed.) *International Criminal Law: Multilateral and Bilateral Enforcement Mechanisms*, Vol. II. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p. 85.
 26. BLAKESLEY, C. L. United States Jurisdiction over Extraterritorial Crime. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 1982, Vol. 73, p. 1109.
 27. BOED, R. The International Criminal Tribunal for Rwanda. In *International Criminal Law*, ed. BASSIOUNI, Ch. M. (ed.) *International Criminal Law*, ed., Vol. III. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p. 103.
 28. BOSSUYT, M. J. Guide to the „Travaux Préparatoires“ of the International Covenant on Civil and Political Rights. Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1987.
 29. BROOMHALL, B. (in co-ordination with Prof. M. CH. BASSIOUNI). *The ICC: A Checklist for National Implementation. ICC Ratification and National Implementing Legislation*. Érés, 1999.
 30. BROOMHALL, B. *International Justice and the International Criminal Court: Between State Sovereignty and the Rule of Law*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
 31. BROWN, B. S. U.S. Objections to the Statute of the International Criminal Court: A Brief Response. *International Law and Politics*. Vol. 31, No. 4, 1999.

32. BROWN, B. S. Primacy or Complementarity: Reconciling the Jurisdiction of National Courts and International Criminal Tribunals. *YJIL*, Vol. 23, 1998, p. 396.
33. BROWN, B. S. The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. In *International Criminal Law*, ed. BASSIOUNI, Ch. M. (ed.) *International Criminal Law*, ed., Vol. III. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p. 69.
34. BROWNLIE, I. *Principles of Public International Law*, 5th ed. Oxford: Oxford University Press, 1998.
35. BRUBACHER, R. M. Prosecutorial discretion within the International Criminal Court, *JICJ*, Vol. 2, 2004.
36. BURKE-WHITE, W.W. Complementarity in Practice: The International Criminal Court as Part of a System of Multi-level Global Governance in the Democratic Republic of Congo. *LJIL*, Vol. 18, 2005.
37. BURKE-WHITE, W.W. Proactive Complementarity: International Criminal Court and National Courts in the Rome System of International Justice. *HILJ*, Vol. 49, 2008.
38. CAMERON, I. Jurisdiction and Admissibility Issues under the ICC Statute. In MCGOLDRICK, D.; ROWE, P. ir DONNELLY, E. (eds.) *The Permanent International Criminal Court*. Oxford and Portland Oregon: Hart Publishing, 2004.
39. CAMERON, I. The Protective Principle of Criminal Jurisdiction in Nordic Criminal Law. In LAHTI, R.; NUOTIO, K. (eds.) *Criminal Law Theory in Transition Finish and Comparative Perspectives*. Helsinki, 1992, p. 544.
40. CASSESE, A. *International Criminal Law*. New York: Oxford University Press, 2003.
41. CASSESE, A. *International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2001.

42. CERONE, J. P. Dynamic Equilibrium: the Evolution of US Attitudes Toward International Criminal Courts and Tribunals. *EJIL*. Vol. 18, No. 277, p. 300.
43. CESARE, P. R. Romano; NOLLKAEMPER, A.; KLEFFNER, J. K. Internationalized Criminal Courts and Tribunals. Sierra Leone, East Timor, Kosovo and Cambodia. NY: Oxford University Press, 2004.
44. CLARK, R. Comentary to Article 119. In TRIFFTERER, O. (ed.). *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999.
45. COLMANT, E. 14 juillet 1972, une date pour le droit de la concurrence: neuf arrêts règlent trois grandes questions. *Affaires des matières colorants. Revue du Marché Commun et de l'Union Européenne*, 1973.
46. CÔTÉ, L. Reflections on the Exercise of Prosecutorial Discretion in International Criminal Law, *JICL*, Vol. 3, 2005.
47. CRYER, R.; FRIMAN, H.; ROBINSON, D.; WILMSHURST, E. *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, 2nd ed. Cambridge: University Press, 2010.
48. CRYER, R. International Criminal Law vs State Sovereignty: Another Round? *EJIL*. Vol. 16, No. 5.
49. CRAWFORD, J. The Drafting of the Rome Statute. In SANDS, P. (ed.) *From Nuremberg to The Hague: the Future of the International Criminal Justice*, 2003.
50. CZAMETZKY, R. An Empire of Law?: Legalism and the ICC. *Notre Dame Law Review*, Vol. 79, 2003.
51. ČEPAS A.; ŠVEDAS G. Tarptautinė teisinė pagalba baudžiamosiose bylose. Asmenų, įtariamų padarius nusikalstamą veiką, išdavimas baudžiamajam persekiojimui (ekstradicija, perdavimas Tarptautiniam baudžiamajam teismui arba pagal Europos arešto orderį). Vilnius: Teisinės informacijos centras. 2008.

52. DEEN-RACSMÁNY, Z. The Nationality of the Offender and the Jurisdiction of the International Criminal Court. *AJIL* No. 95, 2001.
53. DIXON, M.; MCCORQUODALE, R. *Cases and Materials on International Law*. Oxford University Press, 1991.
54. DOHERTY, K.L. and MCCORMACK, T.L.H. Complementarity as a Catalyst for Comprehensive Domestic Penal Legislation. *UC Davis Journal of International Law and Policy*, Vol. 5, 1999.
55. DUFFY, H.; HUSTON, J. Implementation of the ICC Statute: International Obligations and Constitutional considerations. In KREß, C., LATTANZI, F. *The Rome Statute and Domestic Legal Orders*, Vol. 1 (General Aspects and Constitutional Issues), 2000.
56. EL ZEIDY, M.M. The Ugandan Government Triggers the First Test of the Complementarity Principle: An Assessment of the First State's Party Referral to the ICC. *ICLR*, Vol. 5, 2005.
57. ФИСЕНКО, И. В.; БЛИЩЕНКО, И. П. *Международный уголовный суд*. Москва: Юнити, 1998.
58. FRULLI, M. Jurisdiction *ratione personae*. In CASSESE, A.; GAETA, P.; JONES, J. R. W. D. (eds.), *The Rome Statute of the International Criminal Court. A Commentary*, Oxford: Oxford University Press, 2002.
59. FLETCHER, K. Defining the Crime of Aggression: Is There an Answer to the International Criminal Court's Dilemma? *Air Force Law Review*, No. 65, 2010.
60. GAETA, P. Is the Practice of „Self-Referrals“ A Sound Start for the ICC? *JICJ*. Vol. 2, 2004.
61. GAETA, P. Official Capacity and Immunities. Vol. II. In CASSESE, A.; GAETA, P.; JONES, J. (eds.). *The Rome Statute of the International Criminal Court. A Commentary*. Oxford, 2002.
62. GALLANT, K. S. Jurisdiction to adjudicate and Jurisdiction to prescribe in International Criminal Courts. *Villanova University Law Review*, Vol. 48, 2003.

63. GARNER, B. A. (ed.) *Black's Law Dictionary*. West Group (Law), 2011.
64. GAVRON, J. *Amnesties In The Light Of Developments In International Law And The Establishment of The International Criminal Court*. ICLQ, Vol 51.1, Nr. 91, 2002, at VI.
65. GRIEB, K. *Aggression*. In MOORE, J.; PUBANTZ, J. (eds). *Encyclopedia of the United Nations Volume 2 (Facts on File, 2nd ed, Facts on File Inc.)*, New York, 2008.
66. GUMBIS, J. *Teisinė diskrecija: teorinis požiūris*, Vilniaus universiteto mokslo darbai. Teisė, 2004, tomas 52.
67. GURMENDI, S. F. *The Role of the International Prosecutor*. In LEE, R. S. *The International Criminal Court. The Making of the Rome Statute*. The Hague: Kluwer Law International, 1999.
68. HAYE, E. *The Jurisdiction of the International Criminal Court: Controversies over the Preconditions for Exercising its Jurisdiction*. *Netherlands International Law Review*, Vol. 49, 1999.
69. HAFNER, G.; BOON, K.; RBESAME, A.; HUSTON, J. A. *Response To The American View As Presented BY Ruth Wedgwood*. *EJIL*, Vol. 10, Nr. 108, 1999.
70. HARHOFF, F. *Consonance or Rivalry? Calibrating the Efforts to Prosecute War Crimes in National and International tribunals*, *Duke JCIL*, Nr. 7, 1997, p. 571–596.
71. HENCKAERTS, J.-M.; DOSWALD-BECK, L. *Customary International Humanitarian Law, Vol. 1: Rules*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
72. HOLMES, J. T. *Complementarity: National Courts versus the ICC*. In CASSESE A., et al., *The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
73. JAENIKE, A. *Article 7*. In SIMMA, B. (ed.), *The Charter of the United Nations*, New York: Oxford University Press, 1994, p. 195.

74. JESSBERGER, F. Universal jurisdiction, in CASSESE, A. (ed.) *The Oxford Companion to International Criminal Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
75. JESSBERGER, F. International v. National Prosecution of International Crimes, in CASSESE, A. (ed.) *The Oxford Companion to International Criminal Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2009
76. JIANPING, L.; ZHIXIANG, W. China's Attitude Towards the ICC. *JICJ*, Vol. 3, issue 3, 2005, p. 608–620.
77. JOHNSON, L. The International tribunal for Rwanda. *Revue International de Droit Penal*, Vol. 67, 1996.
78. KEMP, G. *Individual Criminal Liability for the International Crime of Aggression*. Antwerp: Intersentia, 2010.
79. KIRSCH, P.; ROBINSON, D., Reaching Agreement at Rome Conference. In CASSESE, A.; GAETA, P.; JONES, J. R. W. D. (eds.), *The Rome Statute of the International Criminal Court. A Commentary*, Oxford: Oxford University Press, 2002.
80. KLEFFNER, J. K. *Complementarity in the Rome Statute and national criminal jurisdictions*. New York: Oxford University Press, 2007.
81. KNOOPS, A. G.-J. *Theory and Practice of International and Internationalized Criminal Proceedings*. The Netherlands: Kluwer, 2005.
82. KOROWICZ, M. ST. The Problem of International Personality of Individuals, *AJIL*, 1956, Nr. 50.
83. KREß, C. Penalties, Enforcement and Cooperation in the International Criminal Court. *EJCCLCJ*, Vol. 6, No. 442, 1998.
84. KREß, C. Time for Decision: Some Thoughts on the Immediate Future of the Crime of Aggression: A Reply to Andreas Paulus. *EJIL*, Nr. 20(4), 2010.
85. KREß, C. Universal Jurisdiction over International Crimes and the *Institute de Droit International*, *JICJ*, Vol. 4, 2006.

86. KREß, C. Versailles-Nuremberg-The Hague Germany and International Criminal Law, INTLAW, Vol. 40, No. 15.
87. KREß, C.; LATTANZI, F. The Rome Statute and Domestic Legal Orders, vol. 1 (General Aspects and Constitutional Issues), 2000.
88. LASOK, D. The Eichmann Trial, ICQL, Vol. 11, 1962, p. 355.
89. LAUTERPACHT, H. (ed.). Oppenheim's International Law, Vol. II, 1955.
90. LEE, J. Ratification Process and Entry Into Force of the ICC Statute. In International Law as We Enter the 21st Century. International Focus Programme 1997-1999. (ELSA international). Berlin: Verlag Arno Spitz GmbH, 2001.
91. LEE, R. S. The International Criminal Court. The Making of the Rome Statute. The Hague, 1999.
92. LINTON, S. New Approaches to International Justice in Cambodia and East Timor [interaktyvus]. IRRC, 2002, Vol. 84, No. 845, p. 102 [žiūrēta 2011-08-23]. Interneto priēiga <https://www.icrc.org/eng/resources/documents/article/other/59kdar.htm>.
93. LINTON, S. Cambodia, East Timor and Sierra Leone: Experiments in International Justice [interaktyvus]. Criminal Law Forum, 2001, vol. 12 [žiūrēta 2011-08-23]. Interneto priēiga http://www.essex.ac.uk/armedcon/story_id/000385.pdf.
94. LOWE, V. Jurisdiction, In International Law. In EVANS, M. (ed.). Oxford University Press, 2006.
95. LÜDER, S. R., The legal nature of the International Criminal Court and the emergence of supranational elements in International Justice, IRRC, Vol. 84, No. 845.
96. MANN, F. A., The doctrine of Jurisdiction in International Law. Recueil des cours de l'Academie de droit international de La Haye, 1964, Vol. 111.

97. MANUELL, J.; KONTIC, A. Transitional justice: the prosecution of war crimes in Bosnia and Herzegovina under the „Rules of the Road“, 2000, Yearbook of IHL, Nr. 5.
98. MARCHESI, A. Comentary to Article 14. In TRIFFTERER, O. (ed.) Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999.
99. MARTINES, F. Legal Status and Powers of the Court. In CASSESE, A.; GAETA, P. ir JONES, J. R. W. D. (eds.). The Rome Statute of the International Criminal Court. A Commentary. Oxford: Oxford University Press, 2002.
100. MCDUGALL, C. When Law and Reality Clash — The Imperative of Compromise in the Context of the Accumulated Evil of the Whole: Conditions for the Exercise of the International Criminal Court’s Jurisdiction Over the Crime of Aggression. ICLF International Criminal Law Forum, No. 7, 2007.
101. MCCORMACK, T. L. H., Their Atrocities and Our Misdemeanours: The reticence of States to Try Their „Own Nationals“ for International Crimes, in Justice for Crimes Against Humanity, ed. KATTIMER, M.; SANDS, P. Oxford: Oxford University Press, 2003.
102. MCGOLDRICK, D.; ROWE, P.; DONNELLY, E. (eds.) The Permanent International Criminal Court. Oxford and Portland Oregon: Hart Publishing, 2004.
103. MCGOLDRICK, D. Political and Legal Responses to the ICC. In MCGOLDRICK, D.; ROWE, P.; DONNELLY, E. (eds.). The Permanent International Criminal Court. Oxford and Portland Oregon: Hart Publishing, 2004.
104. MCGOLDRICK, D. The Human Rights Committee: Its Role in the Development of the International Covenant on Civil and Political Rights. Oxford: Clarendon Press, 1991.
105. MICHAILOVIČ, I. Viktimologijos raida ir perspektyvos. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.

106. MORRIS, V.; SCHARF, M. P. An Insider's Guide to the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. Vol.1. NY., 1995.
107. MUNDIS, D. A. The Judicial Effects of the „Completion Strategies“ on the Ad Hoc International Criminal Tribunals. AJIL, No. 99, 2005, pp. 142–157.
108. NAMAVIČIUS, J. Baudžiamosios jurisdikcijos taisyklės Europos Sąjungos teisės aktuose ir įgyvendinimas Lietuvoje. In ŠVEDAS, G. (ed.) Šiuolaikinės baudžiamosios teisės tendencijos. Vilnius: Vilniaus universiteto teisės fakultetas, 2015.
109. NAMAVIČIUS, J. Baudžiamojo įstatymo galiojimas erdvėje. In ŠVEDAS, G. (ed.) Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2014.
110. NEGRI S., Equality of Arms – Guiding Light or Empti Shell? In MAY C., International Criminal Justice: A Critical Analysis of Intitutions and Procedures, London: Cameron, 2007, p. 13
111. NEVERA, A.; MELNIČENKO, S. *Non bis in idem* principas Europos Sąjungos baudžiamojoje teisėje. Socialinių mokslų studijos: Mokslo darbai. Mykolo Romerio universitetas Vilnius, 2009, 4(4), p. 85–106.
112. NEVERA, A. Tarptautinės ir nacionalinės baudžiamosios teisės santykio problema. Jurisprudencija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas. 2001, tomas 21(13), pp. 116–130.
113. NEVERA, A. Valstybės baudžiamoji jurisdikcija ir užsienyje priimtų nuosprendžių pripažinimas Lietuvoje. Jurisprudencija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas. 2003, tomas 38(30), pp. 39–45.
114. NEVERA, A. Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
115. NEVERA, A. Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai. Disertacija, Vilnius, 2006.
116. NOLLKAEMPER, A., National Courts and the International Rule of Law. NY: Oxford University Press, 2011.

117. NOWAK, M. U.N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary. Kehl am Rhein: N.P. Engel, 1993.
118. NSEREKO, D. D. N. Comentary to Article 18. In TRIFFTERER, O. (ed.), Commentary on the Rome Statute of he International Criminal Court, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999.
119. O'KEEFE, R. Universal Jurisdiction. Clarifying the Basic Concept, JICJ, vol. 2, 2004, pp. 735–760.
120. OLÁSOLO, H. The Triggering Procedure of the International Criminal Court. Martinus Nijhoff, 2005.
121. OLÁSOLO, H. The Triggering Procedure of the International Criminal Court, procedural treatment of the principle of complementarity and the role of the Office of the Prosecutor. ICLR, Vol. 5, issue 1, 2005.
122. PAULAUSKAS, R.; ŠVEDAS, G.; JUSYS, O. Tarptautinis baudžiamasis teismas. Teisės problemos, 1999 Nr. 4.
123. PIESLIAKAS, V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008.
124. PHILIPPE, X. The Principles of Universal Jurisdiction and Complementarity: How Do the Two Principles Intermesh? IRRC. ICRC and Cambridge University Press, Vol. 88, No. 862, 2008, p. 375-398.
125. POLITI, M.; NESI, G. The Rome Statute of the International Criminal Court. A Challenge to Impunity. Ashgate, 1998.
126. PROST, K.; SCHLUNCK, A. Article 98. In TRIFFTERER, O. (ed.). The Rome Statute of the ICC. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999.
127. PROST, K.; SCHLUNCK, A. Article 99. In TRIFFTERER, O. (ed.). The Rome Statute of the ICC. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999.

128. RAAB, D. Evaluating the ICTY and its Completion Strategy – Efforts to Active Accountability for War Crimes and their Tribunals. *JICJ*, No. 3, 2005, pp. 82–102.
129. RANDALL, K. C. Universal Jurisdiction Under International Law, *Texas Law Review*, 1988.
130. RASTAN, R. Complementarity: Contest or Collaboration? In *Complementarity and the Exercise of Universal Jurisdiction for Core International Crimes*, BERGSMO Morten (ed.). Oslo: Torkel Opsahl Academic EPublisher and Peace Research Institute Oslo (PRIO), 2010, pp. 133–159.
131. RAZESBERGER, F. *The International Criminal Court. The Principle of Complementarity*. Peter Lang, 2006.
132. RETTIG, M. L. Transnational Trials as Transitional Justice: Lessons from the Trial of Two Rwandan Nuns in Belgium, *Washington University Global Studies Review*, Vol. 11, 2012, pp. 365–414.
133. RYNGAERT, C. Complementarity in Universality Cases: Legal-Systemic and Legal Policy Considerations, in BERGSMO, Morten (ed.), *Complementarity and the Exercise of Universal Jurisdiction for Core International Crimes*. Oslo: Torkel Opsahl Academic EPublisher and Peace Research Institute Oslo (PRIO), 2010, pp. 165–200.
134. RYNGAERT, C. *Jurisdiction in International Law*. Oxford University Press, 2008.
135. RÖBEN, V. The Procedure of the ICC: Status and Function of the Prosecutor. In *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, Vol. 7, 2003.
136. RÜCKERT, W. Commentary to Article 4, Legal status and powers of the Court. In TRIFFTERER, Otto (ed.) *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999.

137. SADAT, L.N.; CARDEN, S. R. The New International Criminal Court: An Uneasy Revolution. *Georgetown Law Journal*, Vol. 88, p. 406.
138. SAROOSHI, D. The legal Framework Governing United Nations Subsidiary Organs. *BYIL*, 67, Nr. 413, 1996.
139. SAULIŪNAS, D. Romos statutas ir Europos valstybių konstitucijos arba pamokos ruošiantis Statuto ratifikacijai Lietuvoje. In: *Tarptautinis baudžiamasis teisingumas – International Criminal Justice (tarptautinės konferencijos, vykusios 2002 m. kovo 7 d. medžiaga. Vilnius: ELSA Lietuva, 2002, pp. 7–12.*
140. SHAEFFER, R. The Audacity of Compromise: The UN Security Council and the Pre-conditions to the Exercise of Jurisdiction by the ICC with Regard to the Crime of Aggression. *ICLR*, No. 9, 2009.
141. SCHERMERS, H. G.; BLOKKER, N. M. *International Institutional Law: Unity Within Diversity*, 5th revised edition. Martinus Nijhoff, 2011.
142. SHANY, Y. Does One Size Fit All? *JICJ*, Vol. 2, 2004.
143. SHANY, Y. *Regulating jurisdictional relations between national and international courts*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
144. SHANY, Y. *The competing jurisdictions of international courts and tribunals*. New York: Oxford University press, 2003.
145. SHRAGA, D. Mixed or Internationalized Courts. In CASSESE Antonio (ed.), *The Oxford companion to International Criminal Justice*, Oxford: Oxford University Press, 2009.
146. SHRAGA, D. The Second Generation UN-Based Tribunals: A Diversity of Mixed Jurisdictions. In CESARE, P. R. R; NOLLKAEMPER, A.; KLEFFNER, J. K. (eds.) *Internationalized Criminal Courts and Tribunals. Sierra Leone, East Timor, Kosovo and Cambodia*. New York: Oxford University Press, 2004.
147. SIMPSON, G. Politics, Sovereignty, Remebrance. In MCGOLDRICK, D.; ROWE, P.; DONNELLY, E. (eds.) *The*

- Permanent International Criminal Court. Oxford and Portland Oregon: Hart Publishing, 2004.
148. SLOMANSON, W. *Fundamental principles on International Law*. Wadsworth, Cengage Learning, 2011.
 149. SLUITER, G. *Cooperation of States with International Criminal Tribunals*. In CASSESE, A. (ed.). *The Oxford companion to International Criminal Justice*. Oxford University Press, 2009.
 150. SLUITER, G.; FRIMAN, H.; LINTON, S.; VASILIEV, S.; ZAPPALA, S. (eds.) *International Criminal Procedure. Rules and Principles*. Oxford University Press, 2013.
 151. SLUITER, G.; SWART, B. *The International Criminal Court and International Criminal Co-operation*. In LAMMERS, J. G.; SCHUKKING, J. (eds.). *Reflections on the International Criminal Court: Essays in Honour of Adriaan Bos*. HAM von HEBEL. The Hague: TCM Asser Press, 1999, p. 91 et seq.
 152. SOLERA, O. *Complementary jurisdiction and international criminal justice*. IRRC, No 845, Vol. 84, 2002.
 153. STIGEN, J. *The Relationship between the principle of Complementarity and the Exercise of Universal Jurisdiction for Core International Crimes*. In BERGSMO, M. (ed.) *Complementarity and the Exercise of Universal Jurisdiction for Core International Crimes*. Oslo: Torkel Opsahl Academic EPublisher and Peace Research Institute Oslo (PRIO), 2010, pp. 133–159.
 154. STROUD, F. *Judicial Dictionary*. New Jersey: The Law Book Exchange, 2008.
 155. SWART, B. *Cooperation Challenges for the Special Tribunal for Lebanon*. JICJ, Vol. 5, 2007.
 156. ŠVEDAS, G. *Baudžiamojo persekiojimo perdavimas ir kitos savitarpio teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose formos. Tarptautinė teisinė pagalba baudžiamosiose bylose*. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2008.

157. ŠVEDAS, G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2006.
158. ŠVEDAS, G. Country report (Lithuania). In BÖSE, M.; MEYER, F.; SCHNEIDER, A. Conflicts of Jurisdiction in Criminal Matters in the European Union. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2013.
159. ŠVEDAS, G. Tarptautinės teisės reikšmė ir įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje. In ŠVEDAS, G. (ats. red.) Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Liber Amicorum profesoriui Jonui Prapiesčiui. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.
160. Policy Paper on Preliminary Examinations of the Office of the Prosecutor, [interaktyvus], 2013, para. 85 [žiūrėta 2016-06-01]. Interneto prieiga www.icc-cpi.int.
161. The Principle of Complementarity in Practice. Informal expert paper. ICC-OTP, 2003. [interaktyvus] [žiūrėta 2011-06-01]. Interneto prieiga <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc654724.PDF>.
162. TALLGREN, I. Ne bis in idem. Comentary to Article 20. In TRIFFTERER O. (ed.). Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999, p. 426.
163. TALLGREN, I. Completing the International Legal Order. Nordic Journal of International Law, Vol. 67, 1998.
164. TRIFFTERER, O.; BERGSMO, M. Commentary to Preamble. In TRIFFTERER, O. (ed.) Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999.
165. TRIFFTERER, O. Irrelevance of official capacity. Comentary to Article 27. In TRIFFTERER O. (ed.). Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999.

166. TURONE, G. Powers and Duties of the Prosecutor, Vol II. In CASSESE, A.; GAETA, P. and JONES, J. (eds.). *The Rome Statute of the International Criminal Court. A Commentary*. Oxford, 2002.
167. VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 1998.
168. VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 2007.
169. VAIŠVILIENĖ, R. *Tarptautinio baudžiamojo teismo prokuroro diskrecijos ribų probleminiai aspektai*. Vilniaus universiteto mokslo darbai. Teisė, tomas 70, 2009.
170. WEISBORD, N. Prosecuting Aggression. *HILJ*, No. 49(1), 2008.
171. WILLIAMS, Sh. A. Commentary to Article 11 of the Rome Statute, in TRIFFTERER, O. (ed.). *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999.
172. WIRTH, S. Immunities, Related Problems and Article 98 of the Rome Statute. *ICLF*. Springer, Vol. 12, issue 4, 2001.
173. ŽALIMAS, D. *Tarptautinių baudžiamųjų teismų statusas pagal tarptautinę teisę*. In *Tarptautinis baudžiamasis teisingumas – International Criminal Justice* (tarptautinės konferencijos, vykusios 2002 m. kovo 7 d., medžiaga). Vilnius: ELSA Lietuva, 2002.
174. ŽALIMAS, D.; ŽALTAUSKAITĖ-ŽALIMIENĖ, S.; PETRAUSKAS, Z.; SALADŽIUS, J. *Tarptautinės organizacijos*. Vilnius: Justitia, 2001.
175. ŽILINSKAS J.; ČEPAS A. *Asmenų perdavimas tarptautiniam baudžiamajam teismui ir jo problemos tarptautinėje teisėje*. *Jurisprudencija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas. 2002, tomas 34(26), pp. 40–50.

TEISMŲ PRAKTIKA

Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo praktika

1. 1921 m. lapkričio 8 d. konsultacinė išvada dėl pilietybės dekretų Tunise ir Maroke. PCIJ Series B, 1921, No. 4.
2. 1923 m. liepos 23 d. konsultacinė išvada byloje dėl Rytų Karelijos statuso. PCIJ Series B, 1923, No. 5.
3. 1925 m. vasario 21 d. konsultacinė išvada dėl graikų ir turkų gyventojų apsikeitimo, PCIJ Series B, 1925, No. 10.
4. 1925 rugpjūčio 25 d. sprendimas byloje dėl kai kurių Vokietijos interesų Lenkijos Aukštutinėje Silezijoje (Vokietija v. Lenkija), PCIJ Series A, 1925, No. 6 (Jurisdiction).
5. 1927 m. rugsėjo 7 d. sprendimas byloje S. S. Lotus (Prancūzija v. Turkija), PCIJ Series A, 1927, No. 10.
6. 1928 m. kovo 3 d. konsultacinė išvada dėl Danzig teismų jurisdikcijos, PCIJ Series B, 1928, No. 15.
7. 1928 m. balandžio 26 d. sprendimas byloje Mažumų teisės aukštutinėje Silezijoje (Vokietija v. Lenkija), PCIJ Series A, 1928, No. 15.
8. 1930 m. liepos 31 d. konsultacinė išvada dėl graikų-bulgarų „bendruomenių“, PCIJ Series B, 1930, No. 17.

Tarptautinio Teisingumo Teismo praktika

1. 1948 m. kovo 25 d. sprendimas byloje dėl *Corfu* sąsiaurio (JK v. Albanija). ICJ Reports, 1948, p. 27.

2. 1949 m. balandžio 11 d. konsultacinė išvada dėl žalos Jungtinių Tautų tarnybai atlyginimo. ICJ Reports, 1949, p. 174.
3. 1950 m. kovo 30 d. konsultacinė išvada dėl Bulgarijos, Vengrijos ir Rumunijos taikos susitarimų. ICJ Reports, 1959, p. 71.
4. 1950 m. liepos 11 d. konsultacinė išvada dėl Pietvakarių Afrikos tarptautinio statuso. ICJ Reports, 1950, p. 128.
5. 1954 m. liepos 13 d. konsultacinė išvada dėl Jungtinių Tautų kompensacijos skyrimo pasekmių. ICJ Reports, 1954, p. 47.
6. 1955 m. gruodžio 17 d. sprendimas byloje *Liechtenstein v. Guatemala*. ICJ Reports, 1955, p. 4.
7. 1969 m. vasario 20 d. sprendimas Šiaurės jūros kontinentinio šelfo byloje (Vokietijos Federacinė Respublika v. Nyderlandų Karalystė). ICJ Reports, 1969, p. 3.
8. 1970 vasario 5 d. sprendimas *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited* byloje (Belgija v. Ispanija). ICJ Reports, 1964, p. 33.
9. 1971 m. birželio 21 d. konsultacinė išvada dėl Pietų Afrikos buvimo Namibijoje teisinių pasekmių valstybėms, nepaisant JT Saugumo Tarybos rezoliucijos 276 (1970). ICJ Reports, 1971, p. 16.
10. 1978 m. gruodžio 1 d. sprendimas Egėjo jūros kontinentinio šelfo byloje. ICJ Reports, 1978, p. 39.
11. 1984 m. liepos 27 d. pareiškimas dėl 1982 m. Kontinentinio šelfo bylos peržiūros ir aiškinimo. ICJ Reports, 1985, p. 216.
12. 1986 m. birželio 27 d. sprendimas byloje dėl Karinių ir pusiau karinių veiksmų Nikaragvoje ir prieš ją (Nikaragva v. JAV), ICJ Reports, 1986, p. 4.
13. 1991 m. liepos 8 d. sprendimas Kataro ir Bahreino byloje (jurisdikcija ir priimtinumai). ICJ Reports, 1994, p. 120.
14. 1992 m. birželio 26 d. sprendimas dėl kai kurios fosfatų žemės Nauru. ICJ Reports, 1990, p. 260.

15. 1995 m. birželio 30 d. sprendimas Rytų Timoro byloje (Portugalija v. Australija). ICJ Reports, 1995, p. 90.
16. 1996 m. liepos 7 d. konsultacinė išvada dėl branduolinio ginklo panaudojimo ir grasinimo juo teisėtumo. ICJ Reports, 1996, p. 226.
17. 1996 m. liepos 11 d. sprendimas dėl preliminarių prieštaravimų Genocido byloje. ICJ Reports, 1996, p. 595.
18. 1998 m. vasario 27 d. sprendimas Lokerbio byloje (Libija v. JAV). ICJ Reports, 1998, p. 115.
19. 1999 m. bylos dėl jėgos panaudojimo teisėtumo (dėl laikinųjų priemonių), 1999 ICJ Reports, p. 140, 273, 374, 432, 492, 557, 671, 773, 839, 925.
20. 2002 m. spalio 17 d. sprendimas byloje dėl 2000 m. balandžio 11 d. arešto orderio (Kongo Demokratinė Respublika v. Belgija, *Yerodia*), ICJ Reports 2002, p. 3.
21. 2004 m. liepos 9 d. konsultacinė išvada dėl sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių. ICJ Reports, 2004, p. 136.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika

1. 2000 m. spalio 26 d. sprendimas byloje *Kudla v. Lenkija*. Nr. 30210/96.
2. 2002 m. vasario 5 d. sprendimas byloje *Conka v. Belgija*. Nr. 51564/99.
3. 2005 m. birželio 14 d. sprendimas byloje *Krasuski v. Lenkija*. Nr. 61444/00.
4. 2008 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Kuolelis, Bartoševičius ir Burokevičius v. Lietuva*. Nr. 74357/01, 26764/02, 27434/02
5. 2015 m. spalio 20 d. sprendimas byloje *Vasiliauskas v. Lietuva*. Nr. 35343/05.

Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusiai Jugoslavijai praktika

1. 1995 m. rugpjūčio 10 d. Gynybos pareiškimas byloje *Prokuroras v. Tadic*, Nr. IT-94-1-T dėl jurisdikcijos.
2. 1995 m. spalio 2 d. Apeliacinis sprendimas byloje *Prokuroras v. Tadic*, Nr. IT-94-1 dėl jurisdikcijos.
3. 1995 m. lapkričio 14 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Tadic*, Nr. IT-94-1-T dėl gynybos pareiškimo dėl *ne bis in idem* principo.
4. 1997 m. liepos 18 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Blaškić*, Nr. IT-95-14-T.
5. 1997 m. spalio 16 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Delalić* ir kiti. Nr. IT-9621-T.
6. 1997 m. spalio 29 d. nuosprendis dėl Kroatijos Respublikos reikalavimo peržiūrėti TBTJ 1997 m. liepos 18 d. sprendimą byloje *Prokuroras v. Blaškić*. (Nr. IT-95-14-T). Nr. IT-95-14-AR108bis, (AC).
7. 1997 m. spalio 29 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Blaškić*, Nr. IT-95-14.
8. 1998 m. gegužės 5 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Nikica Janjic, Dragan Kondic, Goran Lajic, Dragomir Saponja ir Nedjeljko Timarac* („*Keraterm Camp*“), Nr. IT-95-8.
9. 1998 m. liepos 21 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Blaškić*. Nr. IT-95-14-T.
10. 1998 m. lapkričio 16 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Delalic et al.* („*Celebici Case*“), Nr. IT-96-21-T.
11. 1999 m. kovo 12 d. įpareigojantis įsakymas Republika Srpska byloje *Prokuroras v. Krstić*. Nr. IT-98-33-PT (TC I) dėl dokumentų pateikimo.
12. 1999 m. gegužės 24 d. sprendimas byloje *Milošević et al.* Nr. IT-99-37-PT (TC) dėl kaltinimo ir susijusių įsakymų peržiūros.
13. 2000 m. rugpjūčio 4 d. įsakymas Europos Bendrijos Stebėsenos misijai ir jos valstybėms narėms byloje *Prokuroras v. Kordić ir Čerkez*. Nr. IT-95-14/2-T (TC III), dėl dokumentų pateikimo.

14. 2000 m. spalio 18 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Simic ir kiti*, Nr. IT-95-9-T dėl prašymo SFOR ir kitiems suteikti teisinę pagalbą.
15. 2003 m. gegužės 6 d. sprendimas byloje *Milutinovič et al.* Nr. IT-05-87.
16. 2003 m. birželio 5 d. TBTJ sprendimas byloje *Prokuroras v. Nikolić, Dragan*, Nr. IT-94-2-AR73.

Tarptautinio baudžiamojo tribunolo Ruandai praktika

1. 1996 m. kovo 12 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Alfred Musema*, Nr. ICTR-95-5-D.
2. 1997 gegužės 17 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Theoneste Bagosora*, Nr. ICTR-96-7-D.
3. 1997 m. birželio 18 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Kanyabashi*, Nr. ICTR-96-15-1.
4. 1998 m. rugsėjo 2 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Akayesu*, Nr. ICTR-96-4-T.
5. 1999 m. kovo 18 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Ntuyahaga*, Nr. ICTR-98-40-T.
6. 2004 m. gegužės 13 d. sprendimas byloje *Bagosora et al.* Nr. ICTR-98-41-T (TC).

Tarptautinio baudžiamojo teismo praktika

1. 2005 m. gruodžio 12 d. TBT II Ikiteisminio tyrimo kolegijos sprendimas [interaktyvus] ICC-02/04-01/05-68 [žiūrėta 2008-02-06]. Interneto prieiga http://www.icc-cpi.int/library/cases/ICC-02-04-01-05-68_English.pdf.

2. 2005 m. spalio 3 d. posėdžio protokolas (Angl. *3 October 2005 Hearing, Transcript*) T-02/04-01/05-1-Conf-EN, p. 46-47, ICC-02/04-01/05-67, p. 3.
3. 2006 m. rugpjūčio 22 d. arešto orderis byloje *Prokuroras v. Bosco Ntaganda*, Nr. ICC-01/04-02/06.
4. 2006 m. lapkričio 30 d. Ikiteisminio tyrimo III kolegijos sprendimas dėl informacijos apie parengtinį CAR situacijos tyrimą [interaktyvus] (Angl. *30 November 2006 PTC III's Decision Requesting Information on the Status of the Preliminary Examination of the Situation in the CAR*), [žiūrėta 2008-02-07]. Interneto prieiga http://www.icc-cpi.int/library/cases/ICC-01-05-6_English.pdf.
5. 2010 m. birželio 24 d. TBT Teisminės kolegijos III sprendimas dėl priimtumo ir procesinių pažeidimų byloje *Prokuroras v. Jean-Pierre Bemba Gombo*, Nr. ICC-01/05-01/08.
6. 2011 m. kovo 8 d. TBT Ikiteisminio tyrimo II kolegijos sprendimas dėl prokuroro prašymo patvirtinti šaukimą į teismą Francis Kirimi Muthaura, Uhuru Muigai Kenyatta ir Mohammed Husein Ali, Kenijos Respublikos situacijos byloje *Prokuroras v. Francis Kirimi Muthaura, Uhuru Muigai Kenyatta ir Mohammed Husein Ali*, Nr. ICC-01/09-02/11.
7. 2014 m. gruodžio 5 d. pranešimas Teisminei kolegijai dėl kaltinimų panaikinimo byloje *Prokuroras v. Uhuru Muigai Kenyatta*, Nr. ICC-01/09-02/11-983.
8. 2015 m. kovo 9 d. Ikiteisminio tyrimo II kolegijos sprendimas dėl Prokuroro prašymo patvirtinti Sudano Respublikos nebendradarbiavimą byloje *Prokuroras v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir*, Nr. ICC-02/05-01/09. [interaktyvus] (Angl. *Decision on the Prosecutor's Request for a Finding of Non-Compliance Against the Republic of the Sudan*), [žiūrėta 2015-06-22]. Interneto prieiga <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc1919142.pdf>.

9. 2015 m. kovo 13 d. Teisminės kolegijos sprendimas byloje *Prokuroras v. Uhuru Muigai Kenyatta*, Nr. ICC-01/09-02/11-1005.
10. 2013 m. gegužės 31 d. TBT Ikitėsminės kolegijos I sprendimas dėl priimtino byloje *Prokuroras v. Saif Al-Islam Gaddafi ir Abdulah Al-Senussi*, Nr. ICC-01/11-01/11

Kitų teismų praktika

1. 1946 m. spalio 1 d. Tarptautinio karo tribunolo sprendimas teisiant didžiausius Vokietijos karo nusikaltėlius. Tarptautinio karo tribunolo, veikiančio Niurnberge, procesas, 22 dalis (nuo 1946 m. rugpjūčio 22 d. iki 1946 m. spalio 1 d.), p. 444.
2. *Attorney General of Israel v. Eichmann*, 1961, 36 ILR p. 5.
3. *Elizaphan Ntakirutimana* perdavimo byla, Misc. No L-96-5, 1997 U.S. Dist. LEXIS 20714 (S. D. Tex. Dec 17, 1997).
4. Izraelio Aukščiausiojo Teismo byla HCJ 2056/04 *Bet Sourik Village Council v. Government of Israel*, 58(4) PD 807.
5. Izraelio Aukščiausiojo Teismo byla HCJ 7957/04 *Mara'abe v. Prime Minister of Israel*, Judgement of 15 September 2005.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso kai kurių nuostatų, susijusių su baudžiamąja atsakomybe už genocidą, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. TAR, 2014, Nr. 2014-03226.
7. STSL byla *Prokuroras v. Taylor*, 2004 m. gegužės 31 d. Apeliacinės kolegijos sprendimas dėl imuniteto nuo jurisdikcijos.
8. *United States v. Pizarusso*, 388 F.2d 8, 9 (2d Cir. 1968).
9. *United States v. Egan*, 501 F. Supp. 1252, 1257-58 (S.D.N.Y. 1980).

KITA MEDŽIAGA

1. 1996 metų TBTJ metinė veiklos ataskaita. UN doc. A/51/292, S/1996/665.
2. 1998 m. kovo 25 d. Argentinos ir Vokietijos pasiūlymas dėl 46 straipsnio, UN Doc. A/AC.249/1998/W.G.4/DP.35.
3. 2001 m. sausio 15 d. Venecijos komisijos ataskaita. Priimta Europos Komisijos demokratijai per teisę (angl. *European Commission for Democracy through Law*) 45-ajame plenariniame susirinkime, vykusiame Venecijoje, 2000 m. gruodžio 15–16 d.
4. 2006 m. rugsėjo 27 d. CAR skundas dėl prokuroro neveiklumo CC-01/05-5-Conf.
5. 2012 m. *Amnesty International* ataskaita.
6. 2014 m. gruodžio 19 d. TBT Prokuroro prašymas Ikitiesminio tyrimo II kolegijai patvirtinti Sudano Respublikos nebendradarbiavimą pagal Romos statuto 87 str. 7 d. byloje *Prokuroras v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir*, Nr. ICC-02/05-01/09.
7. Africa and the International Criminal Court: Mending the Fences. Avocats sans Frontières. 2012. [interaktyvus] [žiūrėta 2016-06-22]. Interneto prieiga http://www.asf.be/wp-content/uploads/2012/08/ASF_UG_Africa-and-the-ICC.pdf.
8. Agence France Presse, Domestic, non-Washington, General News, “Bush wants ICC immunity deals with „all countries,“ Wednesday, 25, September 2002.
9. ALTA, Judy, Washington File United Nations Correspondent. 2005 m. vasario mėn. pranešimas spaudai, „African Union Tribunal Proposed for War Crimes in Darfur“, paras 5-6. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-10-27]. Interneto prieiga <http://usinfo.state.gov/af/Archive/2005/Feb/10-767752.html>.
10. Harvard Research in International Law, Draft Convention on Jurisdiction with Respect to Crime, AJIL Nr. 29, 1935. P. 435, 444.
11. Human rights field operation in Rwanda, report of the United Nations High Commissioner for Human Rights. 19 February 1998,

- E/CN.4/1998/61, para 26 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-06-01]. Interneto prieda http://ap.ohchr.org/documents/alldocs.aspx?doc_id=1160.
12. Human Rights First, Background on the Conflict in Northern Uganda [interaktyvus] [žiūrėta 2011-06-01]. Interneto prieda http://www.humanrightsfirst.org/international_justice/regions/uganda/uganda.htm.
 13. ICC. Manual for the Ratification and Implementation of the Rome Statute. – Vancouver, 2000.
 14. ICC Press Release, President of Uganda Refers Situation Concerning the Lord's Resistance Army (LRA) to the ICC (Jan. 29, 2004).
 15. ICC-3-Press Release L/2773 13th Meeting (AM) 2 April 1996.
 16. ICC Senate motion. The Australian, September 26, 2002, Thursday, Local; p. 2, Briefs.
 17. ICTY Completion strategy 1st June, 2010, [interaktyvus], S/2010/270 [žiūrėta 2011-08-23]. Interneto prieda http://www.icty.org/x/file/About/Reports%20and%20Publications/CompletionStrategy/completi on_strategy_01june2010_en.pdf.
 18. ICTY President assesment addressed to the President of the Security Council S/2013/308, 23 May 2013.
 19. ICTR Completion Strategy 28th May, 2010, [interaktyvus], S/2010/259 [žiūrėta 2011-08-23]. Interneto prieda http://www.unict.org/Portals/0/English/FactSheets/Completion_St/S-2010-259e.pdf.
 20. ICTR President Report on the completion strategy of ICTR addressed to the President of the Security Council S/2013/310, 23 May 2013.
 21. Informal Expert Paper: Fact-finding and investigation functions of the Office of the Prosecutor, including international cooperation [interaktyvus], 2003, paras. 22-29 [žiūrėta 2013-10-27]. Interneto prieda www.icc-cpi.int.
 22. International Crisis Group, Northern Uganda: Understanding and Solving the Conflict 7 [interaktyvus], 14 APR 2004, Africa Report No. 77 [žiūrėta 2011-06-01]. Interneto prieda <http://www.crisisgroup.org/>

- [en/regions/africa/horn-of-africa/uganda/077-northern-uganda-understanding-and-solving-the-conflict.aspx](http://www.icg.org/en/regions/africa/horn-of-africa/uganda/077-northern-uganda-understanding-and-solving-the-conflict.aspx). International Crisis Group ataskaitas ir pranešimus galima rasti interneto svetainėje <http://www.icg.org>.
23. GHATTAS K. Lebanon's groundbreaking tribunal, BBC in Beirut [interaktyvus] [žiūrėta 2011-08-23]. Interneto prieiga http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4926536.stm.
 24. JT Saugumo Tarybos susitikimo Nr. 7180 apžvalga, SC/11407. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-06-20]. Interneto prieiga <http://www.un.org/press/en/2014/sc11407.doc.htm>.
 25. Kinsagani Generalinio prokuroro interviu, 2004 m. spalio 30 d. (Interviu atliko BROUGHTON, C., ir ZUMBULEV, M.). Pagal: BURKE-WHITE, W.W. Complementarity in Practice: The International Criminal Court as Part of a System of Multi-level Global Governance in the Democratic Republic of Congo. LJIL Vol. 18, 2005.
 26. LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS. Lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus] [žiūrėta 2011-08-23]. Interneto prieiga <http://www.lkz.lt>.
 27. LUIS MORENO-OCAMPO, Prosecutor of the ICC, Statement Made at the Ceremony for the Solemn Undertaking of the Chief Prosecutor of the International Criminal Court [interaktyvus], June 16, 2003 [žiūrėta 2011-06-01]. Interneto prieiga http://www.iccnw.org/documents/MorenoOcampo_16_June03.pdf.
 28. LUIS MORENO-OCAMPO, Prosecutor of the ICC, Statement of the Prosecutor to the Diplomatic Corps [interaktyvus], Feb. 12, 2004 [žiūrėta 2011-06-01]. Interneto prieiga http://www.iccnw.org/documents/OTPStatementDiplo_Briefing12Feb04.pdf.
 29. MONUC Press Release, National Consultations on DRC Truth and Reconciliation Commission [interaktyvus] [žiūrėta 2011-06-01]. Interneto prieiga <http://monusco.unmissions.org/Default.aspx?tabid=1571&ctl=Details&mid=1550&ItemID=2199>.

30. OKONDJI, O. Žmogaus teisių ministro kabineto direktorius. Asmeninis interviu, 2003 m. spalio 29 d. Kinshasa, Kongo DR. (Interviu atliko KUGA, Y., MADEMA, L. ir ALVAREZ, A.).
31. OTP Submission Providing Information On Status of the Investigation In Anticipation of the Status Conference To Be Held on 13 January 2006 [interaktyvus] 11 January 2006, ICC-02/04-01/05-76 para. 2 [žiūrėta 2008-02-09]. Interneto prieiga http://www.icc-cpi.int/library/cases/ICC-02-04-01-05-76_En.pdf.
32. Prosecutor receives referral concerning Central African Republic, Press Release ICC-OTP [interaktyvus]. 7 January 2005 [žiūrėta 2008-02-09]. Interneto prieiga <http://www.icc-cpi.int/press/pressreleases/87.html>.
33. Prosecutor will Comment on Communications Received, Press Release, The ICC-OTP [interaktyvus], 15 July 2003 [žiūrėta 2008-01-26]. Interneto prieiga http://www.icc-cpi.int/library/press/mediaalert/pids008_2003-en1.pdf.
34. Prosecution's Report Pursuant to PTC III's 30 November 2006 Decision Requesting Information on the Status of the Preliminary Examination of the Situation in the CAR [interaktyvus], 15 December 2006 [žiūrėta 2008-02-07]. Interneto prieiga http://www.icc-cpi.int/library/cases/ICC-01-05-7_English.pdf.
35. Registration into a record of proceedings of Statement by Luis Moreno-Ocampo, Informal meeting of Legal Advisors of Ministries of Foreign Affairs, New York, 24 October 2005.
36. Report of the Ad Hoc Committee on the Establishment of an International Criminal Court, GAOR 50th Sess., Suppl. No 22 (Doc. A/50/22).
37. Report of the Group of Experts for Cambodia established pursuant to General Assembly resolution 52/135, transmitted by the Secretary-General along with his own report, U.N. Doc. A/53/850, S/199/231, para. 187.

38. Report of the Secretary General pursuant to paragraph 2 of Security Council Resolution 808 (1993), U. N. Doc S/25704, 3 May 1993.
39. Report of the Secretary-General pursuant to paragraph 5 of Security Council Resolution 955 (1994), U.N. SCOR, 50th Sess., at para. 9, U.N. Doc. S/1995/134 (1995).
40. Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary-General, 25 Jan. 2005.
41. Second Assembly of States Parties to the Rome Statute of the International Criminal Court. Report of the Prosecutor of the ICC, Mr. Luis Moreno-Ocampo [interaktyvus], 8 September 2003 [žiūrėta 2011-06-01]. Interneto prieiga http://www.icc-cpi.int/menus/icc/press%20and%20media/press%20releases/2003/the%20prosecutor%20on%20the%20co_operation%20with%20congo%20and%20other%20states%20regarding%20the%20situation%20in%20ituri_%20drc.
42. Security Council Press Release of the 4784th meeting on Democratic Republic of Congo [interaktyvus] [žiūrėta 2011-06-01]. Interneto prieiga <http://www.un.org/News/Press/docs/2003/sc7810.doc.htm>.
43. Tarptautinės teisės komisijos ataskaita „Santykiai tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų“, Doc A/CN.4/391 ir Add. 1*, 1985 [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-15]. Interneto prieiga http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_391.pdf.
44. Tarptautinės teisės komisijos ataskaita, „Nusikaltimų prieš žmonijos taiką ir saugumą kodekso projektas su komentarais“ U.N. Doc. A/CN.4/L.532, corr.1, corr.3 (1996) [interaktyvus] [žiūrėta 2016-04-30]. Interneto prieiga http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/7_4_1996.pdf.
45. The Initiation of an Investigation (Articles 18, 19, 53). Internal Memorandum of the OTP Legal Advisory Section of the ICC. 27 February 2004, MoL 13-04227-1. P. 1
46. The Rome Statute – What’s Next? Domestic and Foreign approaches to Implementation of International Criminal Law in National Law. In

- Material from Conference held in Berlin, 21-22 October. Gesellschaft für Völkerstrafrecht (ed.). International Criminal Law society, 2000.
47. US court allows Rwandan's extradition, BBC news online [interaktyvus] [žiūrėta 2011-08-23]. Interneto prieiga <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/618078.stm>.
 48. UN HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS, Report on the Mission Undertaken by Her Office, Pursuant to Commission Resolution 2000/60, to Assess the Situation on the Ground with Regard to the Abduction of Children from Northern Uganda, UN Doc. E/CN.4/2002/86, 2001.
 49. UN MISSION IN THE CONGO, Human Rights Div., The Human Rights Situation in the DRC During the Period of January to June 2006 [interaktyvus], July 27, 2006 [žiūrėta 2011-06-01]. Interneto prieiga <http://monusco.unmissions.org/LinkClick.aspx?fileticket=wtFw3QXS GIU%3D&tabid=4135&mid=3999>.
 50. UN OFFICE FOR THE COORDINATION OF HUMANITARIAN AFFAIRS, Consolidated Appeals Process: Uganda 2005 [interaktyvus], at 5 Nov. 2004 [žiūrėta 2011-06-01]. Interneto prieiga <http://reliefweb.int/node/394762>.
 51. WAAL, A. What if South Africa Arrests al Bashir? [interaktyvus], [žiūrėta 2015-06-22]. Interneto prieiga <http://africanarguments.org/2015/06/14/what-if-south-africa-arrests-al-bashir-by-alex-de-waal/>.

INTERNETO SVETAINĖS

1. Jungtinių Tautų dokumentų tinklalapis: <www.documents.un.org>.
2. Jungtinių Tautų tinklalapis: <www.un.org>.
3. International Crisis Group tinklalapis: <www.icg.org>.
4. Koalicijos Tarptautiniam Baudžiamajam Teismui tinklalapis: <www.iccnw.org>.

5. LR krašto apsaugos ministerijos tinklalapis: <www.kam.lt>.
6. LR Seimo tinklalapis: <www.lrs.lt>.
7. LR užsienio reikalų ministerijos tinklalapis: <www.urm.lt>.
8. Specialiojo tribunolo Siera Leonei tinklalapis: <www.sc-sl.org>, <www.rscsl.org>.
9. Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusiai Jugoslavijai tinklalapis: <www.icty.org>.
10. Tarptautinio baudžiamojo tribunolo Ruandai tinklalapis: <www.unicttr.org>.
11. Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus Komiteto tinklalapis: <www.icrc.org>.
12. Tarptautinio Teisingumo Teismo tinklalapis: <www.icj-cij.org>.
13. TBTJ priimtų sprendimų sąrašas, pateiktas tinklalapyje: <www.icty.org/sid/10095>.

**PASKELBTŲ MOKSLO PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA
SĄRAŠAS**

1. Tarptautinio baudžiamojo teismo jurisdikcija ir nacionaliniai teismai (anglų kalba), Vilniaus universiteto mokslo darbai. Teisė, tomas 47, 2003, pp. 134–146.
2. Tarptautinio baudžiamojo teismo prokuroro diskrecijos ribų probleminiai aspektai. Vilniaus universiteto mokslo darbai. Teisė, tomas 70, 2009, pp. 136–149.
3. Tarptautinė baudžiamoji išimtinė ir konkuruojanti pirminė jurisdikcija. Vilniaus universiteto mokslo darbai. Teisė, tomas 81, 2011, pp. 186–200.
4. Tarptautinės ir nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos santykio aspektai: konkuruojanti papildanti jurisdikcija. Vilniaus universiteto mokslo darbai. Teisė, tomas 82, 2012, pp. 146–158.
5. Universaliosios jurisdikcijos taikymas dedant Europos pastangas atstatyti pereinamojo laikotarpio teisingumo vykdymą: TTT byla Belgija prieš Senegalą“ (anglų kalba). In GIBBONS, P, HEITZE, H.J. (eds.) *The Humanitarian Challenge*. Springer International Publishing Switzerland, 2015, p. 185.